NORMAN OHLER

Harro ile Libertas

Bir Aşk ve Direniş Hikâyesi

ÇEVİREN
TANIL BORA

FAŞİZM
İNCELEMELERİ

iletişim

NORMAN OHLER 1970'te doğdu. ABD ve Almanya'da öğrenim gördü. Gazetecilik yaptı. Romanları ve araştırmaları yayımlandı, senaryolar yazdı. 2015'te çıkan *Der totale Rausch - Drogen im Dritten Reich* [Total Sarhoşluk - Üçüncü Reich'ta Uyuşturucular] adlı kitabıyla büyük ilgi uyandırdı, otuz dile çevrildi.

Harro & Libertas. Eine Geschichte von Liebe und Widerstand
© 2019, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln
Bu kitabın yayın hakları Anatolialit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3049 • Politika Dizisi 213
ISBN-13: 978-975-05-3155-2
© 2021 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2021, İstanbul

EDİTÖR İsmet Melenağzı
KAPAK Suat Aysu
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berkay Üzüm

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul
Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

NORMAN OHLER

Harro ile Libertas

Bir Aşk ve Direniş Hikâyesi

Harro & Libertas
Eine Geschichte von Liebe und Widerstand

ÇEVİREN ***Tanıl Bora***

iletişim

Çocuklara...

"Harika bir konu olurdu, o kadar yasak olmasaydı."

Bir Gestapo komiseri[1]

"Geçmişin tarihî değerlendirmesini yapmak demek,
'aslında nasıl olmuş olduğunu' idrak etmek değildir.
Bir tehlike ânında çakan şimşek misali
bir hatıra yı zapt etmek demektir."

Walter Benjamin

1 Wolfgang Havemann, *Bericht, Gedenkstätte Deutscher Widerstand* (GDW), Sammlung Rote Kapelle (RK), s. 41.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR 11

Ön değini 13

Tam ortasına atlayış 21

BİRİNCİ BÖLÜM
Gegner **(1932-1933)** 33

İKİNCİ BÖLÜM
Kariyer ve Evlilik **(1933-1939)** 75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Direniş ve Aşk **(1939-1942)** 155

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Hasımla Mücadele **(1942 Sonbaharı)** 273

Restitutio Memoriae 361

KAYNAKÇA 371

TEŞEKKÜR

Bu projeye büyük bir itimatla eşlik eden ve bu karmaşık konuda yolumu bulabilmeme yardımcı olan Hans Coppi'ye teşekkür ederim. Yaptığı bütün araştırmalar için, keza önerileri için, sorularımı cevaplamaya ayırdığı bütün o vakit ve gösterdiği sabır için ona kalpten müteşekkirim. Zaten en fazla teşekkür borçlu olduklarım, bu hikâyeyle gayet doğrudan bağlantılı olan, çünkü en yakınlarının hikâyenin bir parçası olduğu kişilerdir: Bahçesinde beni kendi eliyle pişirdiği vişneli kurabiyeyle ve önemli bilgilerle ağırlayan Karin Reetz, John Graudenz'in kızı; kuledeki yazı ofisimde ziyaretime gelen ve amcası Harro'ya sanki odada bizzat o duruyormuşçasına benzeyen Eva Schulze-Boysen; Goa'daki buluşmamızda kızkardeşiyle ilgili bilgilere belirleyici katkılarda bulunan Regina Schulze-Boysen; Mozart çalmayı çok seven babası, konser piyanisti Helmut'un *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı* broşürünü içinde taşıdığı evrak çantasını bana gösteren Stefan Roloff. Christian Weisenborn da, babasının henüz hiçbir tarihçinin değerlendiremediği, yayımlanmamış özel günlüğüne bakmamı sağlamakla paha biçilmez yardımda bulundu. Gösterdiği itimada candan teşekkür ederim!

Araştırmalarda paha biçilmez bir yardımcı olan Dr. Geertje Andresen'e özellikle teşekkür ederim. Federal Arşiv'de Gi-

sela von Poellnitz'le ilgili bulunan ayrıntıları ona borçluyum. Bu noktada, ideal bir çalışma mekânı bulduğum, ayrıca görsel malzeme desteği de veren Alman Direnişi Hafıza Mekânı'na da şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Nidden'de bana Kuron Lagünü'ndeki Yahudi mülteciler hakkında çok şey anlatan Profesör Leiserowitz Hanım'a teşekkür etmek istiyorum. Bu bağlamda Libertas'la ilgili kitabı için Silke Kettelhake'ye de çok teşekkür. Sadık test okumacılarım faslında, bu kitapta özellikle tayin edici anda rotayı çizmeme yardım eden Roland Zag'a teşekkür borçluyum. Profesyonel yayın ekibini de unutmak istemiyorum, onlar olmadan bu kitap var olamazdı: temsilcilerim Andrew Nurnberg, Marei Pittner, Almanya'daki editörüm Lutz Dursthoff, ABD'deki editörüm Alex Littlefield ve yayıncılar Kerstin Gleba ve Helge Malchow.

Ayrıca Nuri ve Demian'a, kalbimin derinliklerinden gelen teşekkürü iletmek istiyorum – sadece varlıkları için. Ayrıca, bu arada vefat etmiş olan büyükbabama, Günışığı Evi'nin bahçesinde bana anlattığı hikâye için teşekkür etmek istiyorum. Belki de her şeyi başlatan, o oldu.

Ön değini

0

On iki yaşlarımdayken, büyükbabamla büyükannemin evinin bahçesinde oturuyordum, Klingenthal'daydı ev, Almanya'nın güneybatısında, Elsass sınırına yakın küçük bir şehirde. Benim de doğduğum yerdir orası; Royal Air Force[1] tarafından yerle bir edilmiş olan beldenin barok binalarının yüzde doksan beşi 1945 Mart'ında hâlâ enkaz halindeydi. Birçokları neye maruz kaldıysa, aynısı büyükannemin ve büyükbabamın da başına gelmişti. Sahip oldukları hiçbir şey bombardımandan kurtulamamıştı. Bunun üzerine büyükbabam savaştan sonra yeni bir ev inşa etti, "kendi elleriyle, molozlardan." *Günışığı Evi* adıyla takdis etti orayı, Klingenthal'dan oraya uzanan patikaya da Wiesengrund adını koydu, sonra resmî şehir haritalarında da o adla tescil edildi.

Sık sık *Kızma Birader* oynardık *Günışığı Evi*'nin bahçesinde, ilk zarları atmadan evvel büyükbabam hep derdi ki: "Oyun sert oynanır, sert ama adil!" Adil oynamaya bir itirazım yoktu, *sertlikle* kastedilen de özellikle ciddi bir şey değildi, zira eğlenmek ve vakit geçirmek üzere kendi aramızda oynuyorduk sadece, yine de bu cümle her seferinde hafifçe korkuturdu beni.

1 Britanya Hava Kuvvetleri – ç.n.

Lakin o öğlen sonrasında, adil veya değil, oyuna başlamayı reddettim; bana illâ bir savaş hikâyesi anlatmazsa, olmazdı. Sabahleyin lisede bir toplama kampının kurtarılmasıyla ilgili bir belgesel film izlemiştik, benekli suratlarda gözlük dağları, kurguda araya Alman halkının coşkulu tezahürat sahnelerini katmışlar etkili bir şekilde, hiçbirimizin sınıfı terk etmesine de izin vermemişlerdi.

İşte ben de büyükbabamın bu işlerle bir alâkası olup olmadığını öğrenmek istiyordum. Önce kafasını salladı, *Kızma Birader*'e başlamak istiyordu. Ama iki fildişi renkli zarı aldım elime, ısrarla yüzüne baktım. Güneş ışıkları elma ağaçlarının yaprakları arasından masamıza düşüyor, sarı zeminli oyun tahtasının üzerine bir ışık ve gölge deseni çiziyordu. Dedi ki, kendisi sadece Reich[2] Demiryolları için çalışmıştı. Yeni bir şey değildi bu benim için, daha ilginç bir şeyler anlatması için bastırdım.

Düşüncelerinde kaybolmuş halde, Wiesengrund'la sınırı oluşturan mavi ladinlere doğru dikti bakışlarını. Sonra öksürdü. En nihayet usulca ve sanki lâf arasında bir şeye değinirmişçesine, her zaman hakiki ve şevkli bir demiryolcu olduğunu anlattı, çünkü demiryolu olayıyla özdeşleşen güvenilirliği ve dakikliği seviyordu. Sonra olanların nasıl olabildiğini asla tasavvur edememişti. Hemen sordum: Sonra neler oldu ki? Duraksayarak, mühendis olarak çalıştığını söyledi – mühendisin ne olduğunu biliyor muydum? O kadar iyi bilmememe rağmen başımla onayladım. Savaş sırasında, diye devam etti, Kuzey Bohemya'da Brüx'e çıkmıştı tayini, Aussig-Komotau, Pilsen-Priesen ve Prag-Dux hatlarının kesiştiği ücra bir köşe.

Bir kış akşamı, taze yüksek kar, rayların kapkara traverslerini, çayırları, ağaçları, donmuş nehri, Eger'i kaplamışken, diye anlattı büyükbabam müteredditi bir sesle, yeni gelen bir tren manevra yaptırılıp yan hatta çekildi, hayvan taşıma vagonları bağlanmış uzun bir yük treniydi, âcil bir cephane nakliyesine yol vermesi gerekiyordu. Tekerlekler ciyaklayarak makası sıyırıp geçtiler, bağırışlar yankılandı, upuzun bir düdük öttü. Bu-

2 İmparatorluk. 1871-1945 yılları arasında kullanılan adıyla Alman İmparatorluğu kastediliyor – ç.n.

har fokurdadı, sonra yitip gitti. Hayvan taşıma vagonlarını ayırdılar. Sükûnet, beyaz vadiye geri döndü.

Ters bir şeyler vardı. Büyükbabam hissetmişti; bunu ona demiryolcu önsezisi söylüyordu. Biraz sonra ufak hizmet binasından çıkıp yan hatta doğru yaklaştı. Donmuş Eger'in buzunun altında mırıldayan suyun sesi işitiliyordu sadece. Huzursuzca uzun vagon sırası boyunca yürüdü. Tam geri dönmeye yeltendiğinde, sürme kapılardan birinin yukarısındaki daracık menfezde bir şey kıpırdadı. Bir kurdeleye bağlanmış bir bakır tas sarktı aralıktan, vagonun ahşap duvarına çarpıp tangırdadı, kapı koluna takıldı kaldı, sonra kurtuldu oradan, yavaşça sallandı aşağı doğru ve rayların yanından karların içine dalıverdi. Hemen peşinden ip gerildi ve dolu kabı tekrar geri çekti. Bir çocuğun eli –menfezden ancak o geçebilirdi– göründü yukarıda ve tası karşıladı. İnsandılar, davar değil!

Hayvan vagonlarında insanlar vardı. Ama nakliye talimnamelerine aykırıydı bu! Rezalet. Reich Demiryolları'nda böyle bir şey yapılamazdı. Asabiyete kapılan büyükbabam küçük bürosuna dönüp trenin nereye gideceğine baktı: Theresienstadt. Bu ad ona pek bir şey söylemiyordu. Protektora'nın[3] sınır istasyonu olan Bauschowitz'in birkaç kilometre kuzeyinde küçük bir yer. Vagonlara bakmak üzere tekrar dışarı fırladı, fakat bu defa siyah üniformalı iki nöbetçi, makineli tüfeklerinin emniyetini açmış, raylar üzerinde koşar adım ona doğru geliyorlardı. SS.[4] Büyükbabam geri döndü, bürosuna doğru seğirtti. Huşunetli bir bağırış yolladılar arkasından, tehditkârca.

Savaş var, diye düşündü. Biraz sonra, iyice ısınmış hizmet binasının buğulanmış camlarından dışarı baktı. Savaşta kimse nakliye talimnamelerini sormaz. Savaş esirleri olmalı, Ruslar. Lakin bunun doğru olmadığını biliyordu. Tren Batı istikametinden gelmişti. El, bir çocuğa aitti. Buna karşı bir şey yapmayacağını da biliyordu. "SS'ten korkuyordum."

3 Bohemya ve Moravya Protektorası. Nazi Almanyası'nın, işgali altındaki Çekoslovakya'ya verdiği ad – ç.n.

4 Schutzstaffel: Koruma Bölüğü. Hitler'in güvenliğini sağlamak üzere kurulup, sonra genişleyerek Nazi rejiminin devasa seçkin güvenlik örgütüne dönüşmüştür – ç.n.

Bunları anlattı bana, sarı boyalı evinin, güneşin sel basmış gibi kapladığı bahçesinde... ve büyükbabam olduğu için onu çok sevmeme rağmen –kısaca Ba derdim ona hep–, nefret ettim ondan, o da hissetti bunu. *Kızma Birader*'e başladık.

Sonra tuhaf bir şey oldu. Oyunun ortasında elleri titremeye başladı, bana bakmak zorunda kalmamak için yana çevirdi başını, sesi kırık kırıktı: "O zaman, birisi Yahudilere neler yaptığımızı ortaya çıkarırsa bizim için kötü olur diye düşünmüştüm."

Ona baktım, ağzımdan tek bir söz çıkmadı. Büyükbabamın sanki çok uzağımda oturuyor olduğunu hissettim bir anda. Elimi uzatıp dokunabilecek olmama rağmen muazzam bir mesafe açılmıştı aramızda. Her şey çok uzaklaşmıştı birden; etrafımızdaki bahçe, küçük masamızın arkasındaki elma ağaçları, masanın kendisi, başka bir boyuta geçmişti. Ona dokunamıyordum artık. Oyun figürlerini tahtada yürütemiyordum. Büyükannem heykel gibi oturuyordu yerinde, bulanık bir görüntü halindeydi, görüş alanımın sol çeperinde. Büyükbabam önümde bir yerlerde. Gözlerimi kapattım. Hiç ses yoktu. İşitilebilecek bir sükûnet vardı.

1

Berlin her zaman soğuk değildir. Şehrin akkor gibi yandığı yaz günleri olur, Brandenburg'un kumları sıcak sıcak ayak parmaklarına sürter. Sonra gökyüzü öyle tepelerde salınır ki, mavisinin kâinatın parçası olduğunu hissedersiniz. Sonra aynı anda çok şeyin olduğu ve hiçbir şeyin olmadığı şehir hayatı, kozmik bir hale bürünür. 1942 Ağustos'unda, birçok insanın, hayatlarında ilk defa Wannsee'e yelken yaptığı günler olmuştu, yetmiş beş yıl sonra da ağustosta oldu böyle günler. İşte o günlerden birinde Hans Coppi adlı bir adamla buluştum.

Hans o sıra yetmiş yedi yaşında, ama daha genç görünüyor. Zayıf, uzun boylu (tıpkı arkadaşlarının "uzun" babası dedikleri gibi), yuvarlak camlı gözlükler takıyor, uyanık, ironik bir bakışı var. Onunla bu buluşmamızın beni nereye götüreceği-

ni bilmiyorum. Gerçi Nazi dönemiyle ilgili bir inceleme kitabının yazarıyım fakat aslında romanlar yazmak veya filmler yapmak istiyorum. Ancak Hans Coppi'nin bana anlattığı *otantik* bir hikâye ve yeni bir incelemeyi gerektiriyor.

Hans, Soğuk Savaş döneminde Berlin'in doğusunda bir çeşit VIP[5] olarak yetişmiş. Bu, orada *posthum*[6] şöhret sayılan anne-babasından kaynaklanıyordu. Zira antifaşist direniş savaşçısı tabir edilenlerdendiler. Annesi Nazilerin elinde tutukluyken onu doğurma imkânı bulmuş, sonra davası başlamıştı ve sekiz ayın ardından giyotinle idam edilmeyi bekliyordu. Hassas sezgilere sahip doktoralı bir tarihçi olan Hans Coppi, ömrü boyunca o sıralar anne-babasına neler olduğunu, o 1942 yazında son bir defa yelken yapan bazı arkadaşları gibi neden o kadar genç öldüklerini anlamaya çabalamıştı.

Nazi rejimine karşı mücadele eden direnişçilerin en önemlilerini bildiğimi sanıyordum: 20 Temmuz 1944'teki bombalama eylemiyle Kont Schenk von Stauffenberg, kendi kendine bir tahrip kalıbı imal eden ve 1939'da Hitler'i birkaç dakikayla kaçıran manik bireysel eylemci Georg Elser, hem olağanüstü mütevazı hem isyankâr Sophie Scholl, onun morfin ve Pervitin[7] kullanan erkek kardeşi Hans. Ancak Hans Coppi'nin anlattığına göre bu kanona dahil olan bir başka tarihsel hikâye daha vardı, babasının da arkadaşı olduğu bir çift etrafında dönen bir hikâye. Yıllar boyunca diktatörlükle mücadele eden iki insandı bunlar ve bu mücadele daima onların aşklarının içtenliğiyle ilgili bir mücadele de olmuştu. Adları Harro ve Libertas Schulze-Boysen'di, yıllar içinde çevrelerinde yüzden fazla kişi toplaşmış ve parlak bir şebeke meydana getirmişlerdi, neredeyse erkekler kadar kadınların da katıldığı bir ağ. Başka hiçbir grupta olmayan bir özellikti bu. Her şeyden fazla *yaşamak* isteyen genç insanların hikâyesiydi bu: yaşamak ve birbirlerini sevmek istiyorlardı – aşklarının tomurcuklandığı zamanın saati, ölüme kurulmuş olsa bile.

---

5 Very Important Person: Çok önemli kişi – ç.n.

6 Ölümlerinden sonra – ç.n.

7 Metamfetamin içerikli bir madde. Popüler adı "cesaret hapı" – ç.n.

Hans Coppi'nin önüne koyduğu şey kolay değil: o zamanlar sahiden neler olmuş olduğunu ortaya çıkarmak. Çünkü Hitler Reich başkentinin kalbinde kendisine karşı yapılanları öğrendiğinde o kadar hiddetlenmişti ki, bu sıra dışı hadiselerin hafızadan silinip, tanınmayacak hale getirilecek şekilde tahrif edilmesi emrini vermişti. Harro ile Libertas ve diğerleri etrafındaki hakikat yok olmalı, kaybedilmeliydi. Az kalsın beceriyordu da, diktatör.

Hans Coppi'yle Engelbecken'de bir kafede buluşuyorum; Doğu ile Batı arasındaki dikiş yeri, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nin eski başşehri ile eski duvar şehri Batı Berlin'in şehir efsanelerinin temas noktası. Sosyalist toplu konutlar, kuruluş devrinden[8] kalma mutenalaştırılmış evlerle karşı karşıyalar burada. Schinkel'in öğrencilerinden birinin inşa ettiği Sankt Michael Kilisesi, bombardımanda kaybettiği çatısından hâlâ mahrum vaziyette gökyüzüne uzanmış; Hans Coppi de bu sıcak yaz öğleden sonrasında o gökyüzüne bakıyor gözlerini şüpheyle kırpıştırarak, çünkü biliyor, biriken sıcaklık akşamüzeri bu şahane ve bazen de gergin şehrin üzerine boşalmayı sever.

Küçük oğlum da benle beraber geldi bu buluşmaya, bir buçuk yaşından biraz fazla ama iki yaşındaymış gibi gösteriyor. Konuşmalarımızı, küçük Engelbecken Gölü'ndeki ördekler kadar ilginç bulmuyor. Oğlum, oraya fazla yaklaştığı ördeklerden birinin sazdan yuvasından çıkıp suya her dalışında, ayağa kalkıp onu frenliyorum, tıpış tıpış gölcüğün kenarına doğru yollanıyor çünkü, alıp masaya geri getiriyorum, sandalyeye oturtup ona madensuyuyla karışık ravent suyunu uzatıyorum. Belki de evde bıraksam daha iyi olurdu, tamamen buluşmamıza yoğunlaşabilmem için. Hans Coppi bu bölünmelerden rahatsız olmamış görünüyor. Dikkatle bizi izliyor.

Harro'nun 1942 Eylül'ünde tutuklanmasından yaklaşık iki hafta sonra anne-babası da tutuklandığında, o sırada annesi Hilde'nin karnında olan Hans bunu hissetmiş olabilir. Hilde önce başka kadınlarla beraber Alexanderplatz'taki polis hapis-

8 Almanya'da 19. yüzyılın ikinci yarısının başlarındaki hızlı iktisadî kalkınma dönemi – ç.n.

hanesine götürülmüş, ekim sonunda da karnı burnundayken Barnimstraße'deki kadın hapishanesine sevk edilmiş. Orada kasım sonunda çocuğunu dünyaya getirebilmiş ve Hans koymuş adını, kocasının adı aynı zamanda.

Birden irkiliyorum: bir şangırtı duyuyor, oğluma bakıyorum. Masada önünde duran gazlı ravent suyunun bulunduğu bardağın bir parçasını dişleyip koparmış. Durumu kavrayana kadar bir an geçiyor. Yarımay şeklindeki boşluk her şeyi açıkça anlatıyor. Dikkatle ağzını yokluyor, mükemmel şekilli cam parçayı çıkarıyorum. Şükür, ufaklık zarar görmemiş! Hayretle bakıyorum ona, o da bana biraz affalamış bir bakışla mukabele ediyor. Çocukların cam ısırıp parçalayabileceklerini bilmezdim, en azından bu işi bu kadar temiz yapabileceklerini. Belli ki çocuk da bilmiyormuş. Hans, başını sola doğru eğiyor: "Bayağı enerjik, delikanlı." Bir anda neden çocuğumu bu görüşmeye getirdiğimi idrak ediyorum, çünkü birdenbire, oğlumun da ileride bir vakit tarihle meşgul olduğunda aynı Hans Coppi gibi bir hayat ustası olmasını diliyorum.

Berlin'de bu öğleden sonra hava sıcak, görüşmemiz bitince otomobille Wannsee'ye gidiyorum; hem yüzmek, hem de orada daha fazla ördek olduğu için. Ayrıca orası, hadiselerle yakından alâkalı bir su olduğu için. Günlerden 30 Ağustos 2017, Harro'nun tutuklanmasının tam tamına yetmiş beş yıl sonrası. Rüzgâr çıkıyor, fırtına yaklaşıyor.

2

Berlin'in Mitte [Merkez] semtinde iz sürüyorum. Bir zamanlar Reich Emniyet Karargâhı'nın olduğu yerde bugün *Terörün Topografyası* adını taşıyan bir hafıza mekânı bulunuyor. Gestapo merkezi buradaydı, Himmler'in burada bir bürosu vardı, her sabah iki saat yoga yapıp sonra günlük işlerine koyulurdu. Eichmann burada Yahudi Soykırımı'nı organize etti. Burada, takviyeli betonla tahkim edilmiş bodrumda Harro ve sonra Libertas da hapsedilmişti, keza Hans Coppi'nin babası da. Harro'nun

hücresi, 2 numaralı hücre, diğer hücreler gibi, artık mevcut değil. Royal Air Force'un bir bombardımanında bina ağır hasar görmüş, savaştan sonra da enkazı kaldırılmıştı. Yetmişli yıllarda burada bir yıkım firması faaliyet gösterdi, ayrıca dairevî bir test güzergâhında boş arazide ehliyet olmadan otomobilinizi gazlayabilirdiniz. Günümüzde, eskiden bodrumların olduğu yerde Harro Schulze-Boysen'in de anıldığı bir sergi yer alıyor.

Hans Coppi'yle açık hava sergisinin vitrinleri önünde karşılaşıyorum. Kırılgan bir izlenim veriyor bugün, oğlumun nasıl olduğunu soruyor, sonra eski Tirpitz kıyısı boyunca Bendler Bloku yönünde yürüyoruz, Stauffenberg Caddesi'ndeki Federal Savunma Bakanlığı'na doğru. *Alman Direnişi Hafıza Mekânı*'nın yeri de orasıdır. Otuzlu yıllardan kalma kunt binada, dördüncü katta bir oda var. Her şey orada depolanmış, geçtiğimiz onyıllarda Hans Coppi Harro ile Libertas ve diğerlerinin etrafında cereyan eden hadiseleri aydınlatmak için yürüttüğü araştırmalarda bulduğu her şeyi oraya taşımış. Mektuplarla, fotoğraf albümleriyle, evraklarla ve görüşme notlarıyla, tanıklık kayıtlarıyla, günlüklerle, sorgu tutanaklarıyla dolu bir oda orası.

Aşağıda anlatılacak hadiselerin bazıları ne kadar acayip, dramatik veya olmayacak şeyler gibi görünürse görünsün... Bu kurgusal bir metin *değil*. Tırnak içine alınmış her şeyin dayandığı bir kaynak var. Mekân Berlin'dir, şimdiye dek nice metamorfozlar geçirmiş bir şehir, fakat orada hep benzer ihtiyaçları olan insanlar yaşamış: iyi yemek yemeyi seven, sinemaya veya dansa giden, aileleri olan, çocuklarını büyüten veya sadece birbirlerini sevmek isteyen insanlar. Yan masada siyah üniformalı tipler otursa bile kafelerde buluşan insanlar. Lekeye dönmüş renkler, zamanla, etrafına yayılan bir gri veya daha ziyade kahverengi. Kabul edilemeyecek siyasî koşullara nasıl tepki verilebileceği üzerine düşünen insanlar. Uyum sağlamayı icbar eden zamanlarda, nasıl davranılması gerektiğini düşünen. Reich Demiryolları'ndaki mühendislik işini hiçbir şey olmamış gibi sürdüren büyükbabamdan bariz biçimde farklı insanlar, aynı zamanda.

Norman Ohler, Berlin, şimdi

Tam ortasına atlayış

0

Reich Yüksek Askerî Savcılığı *Berlin, 18 Ocak 1943*
St. P. L. (RKA) III 495/42
Fırkateyn Komutanı Yüzbaşı E.E. Schulze'ye
Sahra posta kodu 30450

9 Ocak 1943 tarihli başvurunuz üzerine, malvarlığına el koyma kararının sadece mahkûmun maliki bulunduğu değerlere el konmasıyla sınırlı olmadığını, bunun ötesinde ilave ceza olarak mahkûma dair hatıraların da imhasının gerektiğini bildiririm.
Hava Kuvvetleri Yüksek Askerî Mahkemesi
adına[1]

Dr. Manfred Roeder'den gelen bu mektup Erich Edgar Schulze'nin eline, oğlu Harro'nun cezasının infazından üç hafta sonra geçti.

1 *Gedenkstätte Deutscher Widerstand* (GDW), Sammlung Rote Kapelle (RK), Erich Edgar Schulze'den kalan evrak.

1

Aşağı yukarı on yıl öncesinde, 26 Nisan 1933 çarşamba, Alman başşehrinde hava 16 dereceydi; bulutsuz, harika bir ilkbahar günüydü. Hitler, aşağı yukarı üç aydır Reich şansölyesi idi ve yirmi üç yaşındaki Harro Schulze-Boysen *Gegner*'i hâlâ kapatmamıştı, gencin yayın yönetmeni olduğu bu bağımsız dergi Weimar Cumhuriyeti döneminde 5.000'den fazla aboneye ulaşmıştı. *Bugünün hasımları*[2] *- Yarının yoldaşları* idi, dışavurumculuktan esinlenen iki aylık derginin şiârı. *Gegner*'de çok farklı kamplardan kişiler yazıyordu, sanki Nazilerin yürürlüğe koyduğu sansür hiç yokmuş gibi. Bu yayının diyaloga yatırım yapan, derinden hümanist yaklaşımına göre, bütün toplumsal sorunlar, birbirinden en farklı nokta-i nazarlar bakış açıları arasında bile müşterek noktalar bulunarak çözülebilirdi.

O 26 Nisan günü Hermann Göring, Hitler imparatorluğunun iki numarası, bir Gizli Devlet Polisi Dairesi'nin ihdas edilmesi emrini vermişti. Aynı gün *Gegner*'in özgür ruhları haftalık yayın kurulu toplantısında bir araya geldiler; muazzam bir hızla gelişmekte olan yeni Nazi devletinde kilisenin rolünü müzakere edeceklerdi. Derken Potsdam Meydanı yakınlarındaki Schellingstraße 1 numaranın giriş kapısı gürültülü biçimde vuruldu.

Harro açtı. Siyah üniformalı adamlar. Ne diye gelmişler, ne istiyorlar? Yeni bir düzen gücü varsa şayet, onlar SA'lar,[3] kahverengi gömlekliler. Ama bugünlerde kimin elinde hangi gücün olduğunu kesinkes bilmek mümkün mü ki? Her halükârda bunlar SS, yakınlardaki Potsdamer Straße 29 numarada bulunan "Henze Yardımcı Polis Komutanlığı" III. Bölüğü'nden geliyorlar.[4]

Adamlar içeri dalıyor, yayın kurulu toplantısını sona erdiriyor, Harro'nun bazı kitaplarına, fotoğraf ve mektuplarına, paklarına, not defterlerine ve yazılarına el koyuyorlar. Hepsini bir

2 Derginin adı: Gegner, hasım veya rakip demektir – ç.n.

3 *Sturmabteilung*: Hücum kıtası – ç.n.

4 Bkz. SS Yardımcı Polis Komutanlığı Henze III. Bölüğü'nden Harro Schulze-Boysen'e yollanan yazı, ED 335/2, IfZ Münih, 19.05.1933.

deri bavula tıkıştırıyorlar, sonra Harro'yla en iyi arkadışını, siyah saçlı ince Henry Erlanger'i ve diğer bütün *Gegner* yazarlarını döve döve indiriyorlar merdivenden aşağı.

Henry'nin asıl adı Karl Heinrich, babası Berlinli bir banker ve Yahudi, annesi Ingelheim'dan bir Rheinlandlı. Sakıngan Henry atak Harro'yu mükemmel tamamlıyor. Ortak bir arkadaşlarının tarifine göre, "ebedî reji asistanı tipi," o; "çalışkan ve neşeli, (...) *Gegner* davasına destek için tam ihtiyaç duyulan türden hamarat koruyucu meleklerden biri."[5] Harro'dan farklı olarak içe dönük Henry'nin doğrudan siyasî hırsları yok, diplomatik bir ustalıkla başkalarını yanına çekme becerisine sahip değil. Edebî malûmatı daha fazla önemsiyor. Çağdaş felsefe ve genç yazarlar, Ernst Jünger mesela, okumayı en sevdikleri. Diplomalı kütüphaneci olarak, kâğıda yazılı her söze ilgi duyuyor Henry.

Küçük bir nakliye aracına tıkıştırılıyor, Potsdamer Straße'deki SS III. Bölük Karargâhı'na yollanıyorlar. Sorguda Harro şiddetle karşı koyuyor. Herhangi bir suç işlediğini düşünmüyor, sadece Almanya'nın ve Avrupa'nın geleceğinin at gözlükleri olmadan açıkça tartışıldığı bir yayın çıkardığı üzerinde ısrar ediyor. Ama işlediği feci cürüm de bu zaten. Tanyeri ağarırken kendini yine küçük nakliye aracında buluyor, Henry'le dip dibe çömelmişler. Şehrin içinde bir o yana bir bu yana dolanıyorlar, başlarındaki nöbetçiler üzerlerine tekme yumruk yağdırıyor. Harro ilk defa korku duyuyor. Başından beri kendini sahiden tehdit altında hissetmemişti, devlet gücüyle başının belâya girdiği ilk sefer olmamasına rağmen. Ama bu defa başka türlü hissediyor. Her şeyin eninde sonunda iyiye varacağına dair sarsılmaz inancı, tutunacak bir yer bulamıyor birden. Henry'le ona ne yapmayı tasarlıyorlar? Bir noktada araba duruveriyor. Kapılar savrulup açılıyor. Reichsstraße değil mi burası – şurası da *Spandauer Bock* değil mi, o sevilen lokal, hani tramvayın da övünde durduğu? *Dışarı*! Harro, bir sokak lambasının ışığına bakıp gözlerini kısıyor. Havada bahar kokusu asıl – alay edercesine, gibi geliyor ona. Yanında Henry tökezliyor.

---

5 Hans Coppi, Werner Dissel'le görüşme, GDW, RK, 01.07.1987, s. 4. Bkz. Klaus Jedzek, "Einer ist tot. Für Harro Schulze-Boysen", GDW, BK s. 5

Çiğnenmiş basamaklar onları aşağı götürüyor. Tahta bir kapı var açık duran. Oradan içeri geçiyorlar. Yerde saman var, yatmak için ayaküstü hazırlanmış bir yer, üzerinde çarşaf takımı olarak siyah-kırmızı-sarı bayraklar, batmış Weimar Cumhuriyeti'ni alaya almak üzere. Orada yatmakta olan biri var, bir başka *Gegner* yazarı, İsviçreli Adrien Turel. Onu saatler evvel evinden almışlar. Harro ile Henry'ye, onun yanına sırtüstü uzanmaları ve "çenelerini tutmaları" söyleniyor.[6]

Işıkları gece boyu iyice parlak yakıyorlar. Uyku yok gibi bir şey. Kapıda üniformalı bir çam yarması nöbet bekliyor, bir tabureye oturmuş, dizlerinin arasında tabancasıyla oynuyor; şarjörü çıkarıyor, bir şakırtıyla geri takıyor, tekrar çıkarıyor, tekrar takıyor, bu esnada üç arkadaş yatıyorlar projektör ışığının altında, tamamen haksız yere kovuşturmaya uğradıkları hissindeler, o nedenle de her şeyin büyük bir yanlış anlama olduğunun ortaya çıkacağına dair bir umut var her zaman. Bütün ihtilâflar makul bir konuşmayla halledilebilir, değil mi yani? *Gegner*'in anlayışı, bu. Peki ama ya taraflardan biri pek oralı değilse? Kısa süre evvel, iktidarın ele geçirilmesi denen olayın öncesinde, eleştirel yazılar kaleme almakta bir terslik yoktu. Şimdi bunun böyle ağır bir baskıya maruz kalması olacak şey mi? Bu yontulmamış herifler hangi hukuka dayandıklarını zannediyorlar? Henry'ye ne yapacaklar acaba, "yarı Yahudi"ye?

Gece saat bire doğru biri kapıyı savurarak açtı ve böğürdü: "Turel diye biri var mı burada?"[7]

Adrien doğruluyor.

"Hazır ol! İsminiz?"

"Adrien Turel."

"Ne?," diye soruyor SS'in adamı, elini kulağına tutuyor. "Hep *Jid*[8] diye duyuyorum!" Gerçi Turel, Yahudi değil ama İs-

---

6 Adrien Turel, *Bilanz eines erfolglosen Lebens*, Zürih, 1987, s. 264-265 ve s. 259.

7 Elsa Schulze-Boysen, *Harro Schulze-Boysen - Das Bild eines Freiheitskämpfers*, Koblenz, 1992, s. 6.

8 Argo söyleyişiyle Yahudi – ç.n.

viçreli. Yanılgı ortaya çıkınca serbest bırakacaklardır, milliyeti onu kurtarır. Fakat Turel itiraz ediyor, arkadaşlarıyla kalmayı talep ediyor. Direnmesine rağmen nöbetçilerden biri dışarı çıkarıyor onu. Orada kalan Harro ile Henry'nin bir bahçe makasıyla saçlarını kesiyorlar, ardından Henry'i iç avluya çıkarıyorlar. Kare biçimindeki duvarlar boyunca koşmaya zorluyorlar *hakiki Jid*'i, bu esnada SS'in adamları ortada durmuş, kamçılarıyla ona vuruyorlar. Fizikî durumu bakımından, kesinlikle çok kuvvetli sayılacak biri de değil, Henry.

"Sen de," diye böğürüyor birisi Harro'ya: "Soyun!" En sevdiği mavi kazağını kafasından sıyırıp çıkarıyor. Bu kazak şimdiye dek hep korudu onu, her yerde ona refakat etti.

İkinci turda, Harro, Spandauer Bock Lokali'nin bodrum katında, başka amaçlar için dönüştürülmüş bowling salonunun avlusunda belden yukarısı çıplak vaziyette dönüp durur, derisi kamçı darbeleriyle yüzülürken, muazzam bir biçimde yanılmış olduğuna ayıyor. Yüzünü, göğsünü sıvazlıyor elleriyle. Eline kan gelen yerlerde deri, boynuz hissi veriyor. Tuğla duvara doğru itiyorlar onu. İki adam kollarından, dördü bacaklarından tutuyor. Birisi pantolonunu dizlerine indiriyor, diğeri bıçağını çekip eğiliyor, Harro'nun uyluğuna batırıyor, keskin bir çizgi çekiyor, diklemesine bir çengel atıyor, bir çengel daha, sonra hepsini simetrik bir şekilde tekrarlayıp haç şekli çıkarıyor ve her çizgide, her çengelde Harro'nun nefreti ölçülemeyecek boyutlara ulaşıyor, çünkü o anlarda her şeye kadir olduğuna dair temel güvenine dair inancını çaldılar ondan. Çünkü bir Harro o âna dek *herkesi* birbiriyle uzlaştırabilirdi. En azından hep öyle düşünürdü. Şimdi hiçbir şey düşünmüyor. Şimdi hiçbir şey hakkında berrak düşünemiyor, sadece acıyı hissediyor. Şimdi mücadele etmesi gerek, başka hiçbir şeyin faydası yok. *Argümanları* denedi, kelimeleri denedi, hep az geldi bunlar; nasyonal sosyalizm gibi bir hasma karşı, yararsız bir teknik ve tamamen yetersiz bir davranış tarzı.

2

Üç gün sonra, 29 Nisan 1933'te, yirmi yaşındaki, uzun boylu Regine Schütt, zarif gri flanel elbisesiyle, babasının doğum günü partisinden *Gegner*'in bürosuna koşuyor. Harro'yla bir akşam geçireceğine şimdiden seviniyor. O moda tasarımları çiziyor, Harro derginin metinleriyle uğraşıyor, sonra sevişiyorlar, evli olmamalarına rağmen. Giriş kapısı kapalı olup, zil çalınca da kimse açmayınca, Harro'ya telefon etmek üzere köşedeki bara gidiyor. Telefona gelmiyor ama iş. "Onu götürdüler," diyor bardaki adam. "Gördük."[9]

Derhal aramaya koyuluyor. Bir bardan ötekine seğirtiyor, fellik fellik aranıyor, Sturmabteilung'un[10] gayriresmî karargâhının o batakhanelerden birinde bulunduğunu işitmiş zira. Merkezde çok yer var, samanlıkta iğne aramaya benziyor, ama başka bir yöntem gelmiyor aklına. Güzel görünüşüyle, şık kıyafetiyle, korku göstermeden, kibarca ve gayet düzgün soruyor her seferinde: "Acaba Harro Schulze-Boysen, siz veya kıtanız tarafından tutuklanmış olabilir mi?" Sordukları, kimisi sarhoş, ona cevap diye geçiştirici birtakım lâflar söylüyorlar. Kızıl-sarışın Regine hoş bir tip, onun için erkekler ona doğru düzgün davranarak onu etkilemeye çalışıyorlar.

Nihayet, 30 Nisan akşamı, Harro'nun tutuklanmasından dört gün sonra, SS III. Bölüğü'nden genç bir adamla karşılaşıyor, o teyit ediyor: Evet, bizim elimizde. Nerede bulunduğunu da söylüyor. Regine derhal harekete geçiyor, ancak Spandauer Bock'a değil de Botanik Bahçesi'ne gidiyor, çünkü Harro'nun amcası, Yüksek Mahkeme üyesi Dr. Werner Schulze'nin o yakınlarda oturduğunu biliyor. Tam adresini bilmiyor, fakat telefon rehberi sayesinde olasılıkları asgarîye indirip sabahın üçünde, otobüs seferleri çoktan sona ermişken, nihayet buluyor doğru adresi. Öğrenebildiği her şeyi aileye aktarıyor, zira Harro'nun serbest bırakılması için etkide bulunmak bakımın-

9 Regine Schütt, "50 years later - how I saw it", GDW, RK. Bu sekansla ilgili aşağıdaki tasvirler de aynı yere dayanıyor.

10 SA: Hücum Kıtaları. Nazilerin paramiliter kitle ve sokak örgütlenmesi – ç.n.

dan onların daha fazla şansı olduğuna inanıyor.

Harro'nun Ruhr bölgesinde yaşayan anne-babası, oğullarının kaybolduğunu öğrenince, anne Marie Luise, kızlık soyadı Boysen, Regine'nin sonradan tarif edeceği üzere "çok küçük olmasına rağmen kuvvetli bir kadın", soluğu NSDAP[11] merkezinde alıyor, sadece kendisinin değil kocasının adını da üye listesine kaydettiriyor. Parti rozetinin, oğlunu canlı olarak yeniden görme şansını artıracağına kesinlikle emin.[12] Bonbon denen rozetin ancak birkaç hafta sonra gönderildiğini şaşkınlıkla öğreniyor. Ama vazgeçmiyor, çok uzun zamandan beri *Frauenbundes Alman Kolonyal Cemiyeti Kadınlar Birliği*'nin Duisburg şubesinin başkanı olduğunu anlatıyor heyecanla ("ki doğruydu bu!"), bu itibarla doğal olarak çoktan partiye de üye olduğunu anlatıyor ("bu doğru değildi!"). O akşam Kolonyal Cemiyeti'nin bir toplantısında konuşması gerektiğini söylüyor ("bu doğru değildi!"), bu konuşmayı rozetsiz yapmak istemiyor.[13] Küstahca cür'eti meyve veriyor. Bir istisna yapılarak hemen veriyorlar rozetini, onu tayyör ceketinin göğsüne iğneliyor, gösterişsiz bir şapka takıyor ve ilk trene atlayıp yola düşüyor, yolculuk gece boyu sürüyor, sabah erkenden Berlin'e varıyor, kayınbiraderi istasyondan alıyor onu. Regine Schütt'ü ve onun, Harro'nun hangi birimin elinde olduğuna dair aldığı malûmatı öğrenince. Marie Luise Potsdamer Straße'ye gidiyor, "Potsdam Meydanı ile Potsdam Köprüsü arasında, Potsdam Meydanı'ndan gelişte sol yakada."[14] Orada gözüne ilkin "Bahriye Subayları Cemiyeti" talebası çarpıyor. Derhal içeri dalıyor, deniz kuvvetlerinde binbaşı olan kocası Erich Edgar üzerinden tanıdığı bazı deniz subayları var zira, onlar sayesinde ek yardım almayı umuyor. Sahiden, iki yüzbaşı oturuyor orada, onların da yakalarında Bonbon var. Harro'nun tutuklandığını öğrenince,

---

11 Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei: Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi – ç.n.

12 *A.g.y.*

13 Marie Luise Schulze, "Warum ich 1933 in die NSDAP eingetreten bin", GDW, RK, 14.02.1966, s. 3. Bu sekansta izleyen alıntılar da buradandır.

14 Marie Luise ile Erich Edgar Schulze'nin, Siyasî Mağduriyete Uğrayanlar Destek Birimi'ne yazdıkları mektup, GDW, RK, Mülheim, 13.12.1946, s. 2.

şayet SS'in elinde ise kaygı duymaya gerek olmayacağını söylüyorlar birbirlerini onaylayarak, orada kılına zarar gelmez, diyorlar. SS, SA gibi değil, gerçi hakkında fazla bir şey bilinmiyorsa da zararsız kabul ediyorlar.

Marie Luise, bir nebze rahatlamış olarak SS Bölüğü'nün mekânına varıyor. Bir masada iki adam oturuyor. "Oğlum Harro Schulze-Boysen nerede?" Adamların hızlıca birbirlerine bir bakış attıklarını fark ediyor. "Biz bilemeyiz," cevabını veriyor birisi. O sırada iki bahriyeli subaydan biri kapıdan içeri giriyor, sırf bunun için Duisburg'dan kalkıp gelmesine rağmen kendisine fazla yardımcı olamasaydı esef edeceğini söylüyor. Az evvel Henze'nin, yardımcı polis âmirinin bir üst kattaki kapısını çalmış. Kendisini kabul edecekmiş, fakat kısa aktarmalıymış maruzatını, fazla vakti yokmuş.

Harro'nun annesi heyecanla çıkıyor merdivenden. Kendini toplaması gerektiğini biliyor: neyin ne olduğunu anlamanın çok zor olduğu bu sistemde, kendinden emin bir izlenim vermeli. Onun için, alttan almamak, gözünü korkutmalarına izin vermemek önemli. Kapıyı buluyor, içeri alınıyor.

"Oğlunuzun yazıları parti çizgisinde değil," diye karşılıyor onu, burnunun altına bir gölge düşmüş Henze.

"Benim oğlum bir idealist," karşılığını veriyor, "daha yirmi üç yaşında, tabii henüz olgun değil. Onu siyasetten çekip çıkaracağıma söz veririm size." Bu sözleri emin bir edayla söylüyor, çünkü sahiden Harro'nun millî devrimci fikirlerinin bazen aşırıya kaçtığı kanaatinde. "Biraz sopa yediyse," diye ekliyor, Nazilerin hasımlarına pek nazik davranmadıklarını tasavvur edebiliyor zira, "dünyanın sonu olmazdı. Genç bir adam, üstesinden kolay gelir böyle şeylerin."[15]

"Evet, herhalde pek yumuşak bir muamele görmemiştir," diye mırıldanıyor Henze, gölgesinin içinden. Marie Luise hissediyor, onu Harro'yu teslim etmekten alıkoyan bir şey var, bir partili yoldaşına memnuniyetle yardımcı olmayı istemesine rağmen.

---

15 Hans Coppi, Hartmut Schulze-Boysen'le görüşme, GDW, RK, Ağustos 1989, s. 2.

"Size bir söz daha vereyim," teklifinde bulunuyor: "Onu Berlin'den uzaklaştırırım."

Henze'nin Harro'yu o akşam kayınbiraderinin Botanik Bahçesi'ndeki evine bıraktıracağını temin etmesi üzerine Marie Luise de oraya gidiyor, bekliyor. Ama oğlu gelmiyor, ne o akşam ne ertesi sabah. Sabahleyin Potsdamer Straße'ye telefon ediyor, fakat Henze orada olmadığını söylettiriyor. Nihayet hattın ucunda onun vekiline erişince, adam Harro'nun serbest bırakılmasının söz konusu olmadığını söylüyor. Şimdi ağır cürümler var üzerinde, dediğine göre.

"Ama hapisteyken öyle kötü şeyler yapmış olamaz ki!" diye bağırıyor anne ahizeye, çaresizce.

3

Hayır, Harro, işlevi değiştirilmiş bowling bodrumunda kötü bir şey yapmış değil. Yine de Henze'nin vekilinin söyledikleri doğru. O arada işlenmiş bir cürüm var, üstelik ağır cürüm. Zira Henry o toz dumanda bir daha ayağa kalkamıyor. Fırdolayı koşup durmaya zorlandı, adamlar kamçılarıyla vurdular hep, birkaç gün sürdü böyle, bir noktada kalbi duruverdi.

Henry'nin cesedi, bir araya süpürülmüş çerçöp yığını gibi yerde yatıyor. O, *Gegner*'in ticarî beyniydi. Harro içmeye giderdi onunla, beraber geliştirmişlerdi kendilerini. Şimdiyse Harro onu koruyamadı, onun için hiçbir şey yapamadı, hiçbir şey. Harro kendini suçlu hissediyor. Henry, vicdanında yük. Şimdi daha katı olması gerek, çok katılaşması gerek – yahut da ölmesi. Hayır, bu gaddar budalalar onu ezemeyecekler, yemin ediyor kendi kendine. Ellerinden geleni artlarına koymasınlar! O onlardan üstün, hem entelektüel açıdan, hem de bedenen üstün! Harro onlara kafa tutacak, kendisini öldüremeyeceklerine emin oluyor birden – silkiniyor, kendinen geçmişçesine tuğla duvarlar boyunca fazladan bir tur daha atıyor, tekrar girişiyorlar ona, sol kulağı yarı yarıya kopmuş, dudağı patlamış, kaşları yoluk yoluk, burnu lapa gibi. Kanıyor, hem içinden hem dışın-

dan; Henry için kanıyor. Bir daha ayağa kalkıp yürüyebilir ve hayatta kalırsa şayet –şayet ondan beklediklerinden daha fazla acıyı kaldırabilirse–, mağlup edecek onları.

"Bu benim şeref turum!" diye sesleniyor işkencecilerine, kare şeklindeki iç avluda son bir tur attıktan sonra.

"Oğlum, senin yerin bizim yanımız! Seni alalım biz!" karşılığını veriyor, bu cesaret karşısında şaşakalan SS'lerden biri.

Ama doğru değil bu. Harro onlardan biri değil. Şimdi artık gerçekten hasmı,[16] onların.[17]

4

1 Mayıs 1933 gecesi: Cadılar gecesi. Haylazlıklara izin var, ama aynı zamanda kadınların gecesi, Marie Luise'nin gecesi. Pes etmiş değil, aksine, herhangi birisini de değil, Berlin emniyet müdürünü harekete geçirdi, Amiral von Levetzow, kocasının deniz kuvvetlerinden eski silah arkadaşlarından birisi. Şimdi Berlin Emniyeti'nin yeşil bir polis arabası yıldızlı pırıl pırıl bir gökyüzünün altında şehrin kuzeydoğusuna doğru sür'atle yol alıyor, memurlar dışarı fırlıyor, *Spandauer Bock*'un bodrum kapısına vuruyorlar, müdürlerinin talimatına dayanarak tutuklulaların derhal serbest bırakılmasını talep ediyorlar. Ama sadece tek bir tutuklu var, SS'in adamları nizamî polisin kapılarına dayanmasından tedirgin oluyorlar. Siyasî cinayet işleme salâhiyetleri bulunmuyor, zira Göring'in SA'yla SS'in yardımcı polis kuvveti görevi yapacaklarını ilan ettiğinden beri onlar da emniyet müdürüne bağlılar. Homurdanarak, Harro'yu teslim ediyorlar.

Araba durduğunda, Marie Luise, geceliğiyle Botanik Bahçesi'ndeki evin kapısında bekliyor. Harro, ceset gibi solgun, gözlerinin altında derin gölgeler, ceketi düğmesiz, sıfıra vurulmuş mahpus kafasıyla geliyor karşısına. Her zaman nasıl ışıldardı, nasıl ümitli, yaşama sevinciyle doluydu, herkese karşı açık. Şimdi uylukları gamalı haçlarla dağlanmış, acıdan yüzü çarpıl-

16 Hatırlatalım: Hasım'ın Almancası, Gegner – ç.n.

17 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen'le ilgili rapor", GDW, RK, s. 26.

mış, o yüz artık yirmi üç yaşındaki birisinin yüzü değil. Bir tecrübe geçirdi o ve şimdi, annesinin henüz bilmediği bir şeyi biliyor – o an henüz çok az insanın bu açıklıkla kavradığı bir şey bu: Nazilerin, hiçbir şeyden sakınmayan acımasız, gaddar katiller olduğunu biliyor.

Annesi bir pansiyona götürüyor onu, sahte isimle kaydettiriyor, yeni bir takibat olabilir korkusuyla. İki özel koruma tutuyor, bir hekim getiriyor. Sonra Regine ziyarete geliyor. Dikkatle Harro'nun yanına uzanıyor, sevişiyorlar. Böbrekleri doğuştan hassastı, ama şimdi basbayağı kıvranıyor, yanlış bir yere dokunulduğunda. Tuhaf ama daha zayıf hissetmiyor kendini, sadece farklı hissediyor. Ağzında yeni bir tat var, acı bir tat. Henüz genç, ama ölümü tattı bile. Şimdi bir mesafe açıldı, onunla bu dünya arasında, alabildiğine düşmanca bir mesafe. Regine yaralarını okşamaya çalışıyor ama yaralar fazla taze, dağlanarak işlenmiş gamalı haçlar ateş gibi yanıyor, ama asıl kötüsü çok daha içerilerde işleyen bir kanama. Yatakta işler eskisi gibi olmuyor, kesin.

BİRİNCİ BÖLÜM

Gegner
(1932-1933)

"Kimse hayatından fazlasını ortaya koyamazdı."[1]

Hans Fallada

"Bütün eski çelişkileri aşarak bir araya gelmeyi denemiştik. Bize Gegner/hasım dediler."[2]

Harro Schulze-Boysen

1 Hans Fallada, *Jeder stirbt für sich allein*, Reinbek, 2018.

2 Harro Schulze-Boysen, "Gegner von heute - Kampfgenossen von morgen", *Die Schriften der Gegner* içinde, Berlin, 1932. Tekrar basımı: Koblenz, 1994, s. 5.

1

Altı ay önce ve bambaşka bir zaman, çünkü Almanya'da henüz demokrasi hüküm sürüyor. Öğlene kadar üniversitede yine huzursuzluk var: 1932 sonbaharı, bir kahverengi gömlekli öğrenci Şeref Anıtı'ndaki çelenklere gamalı haçlı kordonlar iliştirmiş, bir solcu onları sökmüş. Düşman taraflar Berlin Friedrich Wilhelm Üniversitesi'nin ana binası önünde dikiliyorlar, aralarında daracık bir yol var sadece, nefret dolular, "taraflardan birinin ağzından tahrik edici bir söz dökülecek olsa, her an birbirlerinin üzerine çullanmaya hazırlar," Harro'nun bir arkadaşının hatırladığına göre.[3] Bir tarafta kızıl öğrenciler konuşlanıyor, sosyalistler ve komünistler ve bir avuç burjuva demokrat. Sağ tarafta Naziler ve müttefikleri milliyetçi öğrenciler, "sistem" ve "Yahudi" karşıtı sloganlarını haykırıyorlar. Şu kırılgan Weimar Cumhuriyeti'nde siyasî protestolardan ötürü derslere o kadar fazla ara veriliyordu ki. Bu defa da rektör çaresizce ellerini ovuşturuyor, iki tarafı nafile ikna etmeye çalışıyor.

Harro Schulze-Boysen genç bir siyaset bilimi öğrencisi, o gün *Kızılgri Garnizon*'da uzun bir uyku çekmiş, Almanya'nın

3 Arnold Bauer, "Harro Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK 37/67, s. 1.

ilk ortak yaşam komünlerinden biri orası, Kreuzberg'de, Ritterstraße'de sekiz odalı bir daire. Mobilya yok, her şeyi paylaşıyorlar; çamaşırı, yemeği, parayı. Daha çok *tusk* adıyla bilinen Eberhard Köbel'in bir toplumsal devrim deneyi bu. Köbel "*dj.1.11*"in önderi, bu *Alman Gençlik Grubu,* şunların propagandasını yapıyor: *kabuk bağlamış yapılara komplo, bağımsızlık, gençliğe özerk özgür bir yaşam, ihtiyar beylere karşı provokasyon, otonom gençlik ülkesi: sür'at - kıyafet - dil - grafik - küçük harfle, dümdüz bir üslûp*, Wilhelm devrinin sıkıcılığından geriye kalmış her şey çöpe. Harro'nun yanıbaşında, onun "haydut gelini" Regine uzanıyor, umur görmüş bir aileden gelen, gencecik, incecik bir moda tasarımcısı. Kız, kızıl-sarışın saçlarıyla oynuyor, hafif bir rujdan başka makyajı yok, derken öyle şok edici bir şey söylüyor, olanca aşkıyla, Harro ayağa fırlıyor, namlı mavi kazağını geçiriyor başından, önce uzaklara bakıyor, sonra ayaklarını sürüyerek mutfağa gidiyor, yenebilecek bir şeylere bakınıyor, ama bir şey bulamıyor, sadece iki kuru ekmek dilimi. Boşver, mülkiyet hırsının aşılması gerekiyor zaten; her halükârda iyi çay var. *Çocuk ister miydi..*? Haydut gelin burjuva ideallerin mi peşine takılıyor?

Harro yirmi üçünde ve toplumu radikal biçimde dönüştürmek istiyor, Henry Erlanger ve diğerleriyle beraber. Sadece bir çocuğun değil, birçok çocuğun istikbaline hizmet etmeyi istiyor – bütün Avrupa'nın, bütün dünyanın çocuklarının. Yapacak çok iş var o bakımdan, hele dünya çapındaki insanları sefalete sürükleyen kriz varken. Her yerde yoksullara aş veren âcil durum mutfakları, banka iflâsları, ödenemeyen kiralar, sadece Almanya'da altı milyon işsiz, bütün tabakalarda depresyon ve ümitsizlik, sürekli hissedilen uçuruma yuvarlanma tehdidi. Yepyeni bir toplum gelmeli, kutuplaşma hali var, partiler batmış, artık halkı temsil etmiyorlar.[4] Harro böyle hissediyor. Peki ama partilerin yerine ne gelecek? Halk denen şey ne? Harro genç kafasıyla, basit çözümler sunamayacak kadar faz-

4 Harro Schulze-Boysen, "Randbemerkungen", *Gegner* (1932) H. 9/10, Aralık 1932 içinde, s. 2: "Toplantılarındaki üslûp, sembolleri, yapıları ve tarihsel gelişmeleri – her şey, ölmekte olanların yanına koyuyor onları."

la karmaşık düşünüyor. Koyduğu hedefler vuzuhsuz, bu arada sağ konumlara da göz kırpıyor, mesela Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın sırtına ağır tazminatlar yükleyen "Versay Diktasına" karşı mücadeleyi destekliyor. Beynini böyle çaprazlama düşünceler de katediyor, parlamento karşıtı itkiler, hiçbiri daha mayalanmamış. Weimar Cumhuriyeti'nin son döneminde ideolojik cepheler her zaman açık seçik değil. Nitekim, *Gegner*'de her kamptan yazarların metinleri yayımlanıyor, Ernst Niekisch'in metinleri de var orada, Karl Otto Paetel'in ve başka nasyonal Bolşeviklerin de yazıları var, Rövanşistlerin veya SA'dan muhalif Nazilerin de yazıları var. Komünistler de, KPD'nin[5] resmî çizgisinden sapanlar da söz alıyor burada, Katolikler de veya sosyal demokrat bir paramiliter örgütlenme olan "Reichsbanner"in[6] Berlin başkanı da söz alabiliyor. En münasibi *milliyetçi ilâ devrimci arası* diye tarif edilebilecek bir karmaşa. Esasa dair o kadar çok şeyin açıklığa kavuşturulması gerekirken, bir çocuk büyütmenin sorumluluğu üstlenilebilir mi? Regine bunu nasıl anlamaz! Harro, koridordan, kızın yatakta ayartıcı bir uzanışla yatmakta olduğu büyük odaya bakıyor. Ama gitmesi lâzım, üniversiteye.

Troleybüs tıklım tıkış dolu, 88 numaralı hat, delişmen kızlar kıpraşıp duruyorlar, ter ve tütün kokuları asılı havada, cilâlı parlak tahtadan kapılarda reklam afişleri: *KAKADU - Kurfürstendamm'ın en iyi barı. Berlin biliyor: İyi alışveriş Karstadt'ta yapılır.* Boş gezenin boş kalfası bir delikanlı pencereye dayanmış uyuyor, ellilerinde sıska bir kadın, sarışın Harro'nun bir seksen beşlik boyuna dikmiş gözlerini; sportmen bedenine, parlayan mavi gözlerine dimdik bakıyor. *IA Sabun Hammaddeleri - Philipp Kochmann, sabun imalathanesi.* Atlı arabalar, faytonlar, kamyonlar. *Nazi & Junker - Yeter artık! Oylar Sosyal demokratlara!* Bir işçi bulma kurumu bürosu önünde kuyruk var, insanlar şaşırtıcı biçimde iyi giyimli, orada bir bankta oturmuş olan morfinmanlar ise öyle değiller, cılızlar, göz yuvaları kocaman, karanlık; sanki birileri onları çağırmış da kar-

5 Kommunistische Partei Deutschlands: Almanya Komünist Partisi – ç.n.

6 Reich (imparatorluk/devlet/memleket) sancağı – ç.n.

şılamaya gelmemiş gibi, savaştan kalma bağımlılıkları sürüyor. *İlerleyen gelişme: OSRAM.* "Avrupa dünyanın saati idi. Ve şimdi duruyor o saat," diye yazmıştı Harro son olarak *Gegner*'de: "Bu saatin çarkları paslanıyor artık. Fabrika kapıları ardı ardına kapanıyor."[7] Her yerde, kartellere Weimar Anayasası'nda tek kelimeyle bahsedilmeyen bir güç bahşeden ekonomik süreçler yürüyor. Kapitalizm yok olmalı! Fakat komünizm de beş para etmez: fazla katı bir aygıt, Moskova'ya bağımlı. *Nach Sovyet Rusya'ya*! duyurusunda bulunuyor bir reklam anonsu: *Hekimler, pedagoglar, işçiler için ucuz öğrenim gezileri. INTOURIST.* "Komünist olmadığımı bir defa daha tespit ediyorum." Ruhr kıyısındaki Mülheim'da küçük bir burjuva hanesini çekip çeviren tedirgin annesi Marie Luise'ye böyle demişti: "Komünist parti dünya çapındaki sosyalist hareketin bir ifade biçimi, Bolşevik Partisi ise mesela, tipik Rus. Almanya için kabul edilebilir değil o bakımdan."[8] Vahşi bir şehir, 88 numaranın yılan gibi kıvrılarak içinde dolandığı. Harro'nun "büyük şehir hastalığı" dediği şey ortalığı kasıp kavuruyor, Friedrichshain'a gangster çeteleri nedeniyle Berlin'in Chicago'su deniyor – karışık bir dönem, her türlü deneye açık, bütün yönlerde her deneye.[9] Harro'nun Paris'te çıkan aylık *Plans* dergisinden Fransız filozof arkadaşlarının propagandasını yaptığı gibi, *şahsiyetçilik* bir çıkış yolu sunabilir mi acaba? *Şahsiyetçilik:* kendini komünist ve faşist teorilerin eleştirel alternatifi olarak anlayan ve liberal bireyciliği şahsiyete yoğunlaşarak ikame etmeyi isteyen tam tekmil devrimci bir sistem. Devlet asla en yüksek iyiyi temsil etmemeli, insan asla *bireye* indirgenmemeli. Aydınlatıcı olduğu kadar muğlak geliyor kulağa, çünkü bu hedefe nasıl ulaşılacağına dair mekanizmalar belirsiz, ama bu, Harro'yu rahatsız etmiyor. Onun açısından, kendini belli belirsiz ait hissettiği şahsiyetçilik hareketinin ucu açık olması zaten olayın bir parçası ve bir *hareket* olması da olayın bir parçası; ucu açık bir dünya tasavvuru

7 Harro Schulze-Boysen, "Gegner von heute - Kampfgenossen von morgen", *a.g.y.*, s. 7.

8 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 25.02.1932.

9 A. Bomhoff, "Harro Schulze-Boysen'le karşılaşmalar", GDW, RK, s. 3.

ve sosyalist yönelimli iktisadiyata dayalı bir sürekli devrim anlayışı bu. İnsan hayatının temel ilkesi olarak *karar verme özgürlüğünü* koyan bir yol. Belle Alliance Meydanı, Landwehrkanal, Anhalter İstasyonu. Peki ama ne ola ki aslında bu karar verme özgürlüğü? Şahsiyetçilikte insan kendi hayat hikâyesinin yazarı olmalı. Ordre Nouveau'dan[10] genç Fransız entelektüelleriyle konuşmalarında Harro yeni bir Avrupa düzeni fikri üzerine tartışmış, Avrupa'yı bir bölgeler Avrupa'sı olarak hayal etmişti. Yaşlıların ve özellikle hükümet edenlerin milliyetçi at gözlükleriyle sınırlanmış bakış açılarını aşmak, Almanya ve Fransa'daki gençlik gruplarının rüçhan hakkı olmalıydı.

Arkadaşlığı derinleştirmek, millî kireçlenmeleri aşmak için Harro bir gençlik buluşması örgütledi, '32 Şubat'ındaydı bu, Frankfurt Üniversitesi'nde. Fransa, Almanya, İtalya, Belçika ve İsviçre'den yaklaşık yüz kişi katılmış, atılgan Harro, konuşmasında kapitalist sistemin tasfiyesini ve Versay "diktasının" ilgasını talep etmişti. Fransız temsilciler, yekten anlaşmaların ilgasını istemek yerine, Almanya'nın da içine yerleştirileceği yeni bir Avrupa düzeni yaratmayı önermişlerdi. İki tarafın siper zihniyeti içinde donup kaldığı koşullarda, yüksek mertebeli siyasetçilerin buluşmaları dışında Fransızlarla Almanların bir araya geldiği az sayıdaki forumlardan birisiydi bu. Ne var ki tartışma zor bir seyir izlemiş, Alman tarafı ümitsizce bölünmüş bir izlenim vermişti. Bazı solcuların yanında öncelikle millî-devrimci yelpaze oradaydı, KPO'daki[11] muhalif komünistlere, Genç Prusya Mücadele Birliği'ne, anarşist sendikalistlerden Otto Strasser'in Kara Cephe'sine[12] ve elit Gri Kıtalar'a[13] kadar – bir kanaatler, arzular, bakış açıları kargaşası. Harro burada aranan bir hatip ola-

10 (Fr.) Yeni Düzen. 1930'lar Fransa'sında "nonkonformist" sayılan bir düşünce çevresi – ç.n.

11 Kommunistische Partei Deutschlands (Opposition): Almanya Komünist Partisi (Muhalefet) – ç.n.

12 Nazi Partisi içinde nasyonal sosyalizmde "sosyalist" unsuru –elbette milliyetçi bir anlamlandırmayla– önemseyerek "sol" talepler ileri süren bir kanat 1930'da ayrılıp bu adla müstakil siyaset izlemişti – ç.n.

13 Genel olarak sağa yatkın gençlik hareketinin az sayıda üyesi olan bir seçkin birimi – ç.n.

rak temayüz etti, ateşli tartışmalarda kendini kabul ettirdi, diyaloglarda ötekilerin argümanlarını benimseme –veya didik didik etme– kabiliyetini gösterdi. Buluşmanın bir rezaletle sonuçlanmak yerine sadece sonuçsuz kalmasını, onun iyi müzakereciliğine borçluydular. Gelecekte Avrupalı komşularıyla hedefe dönük bir diyaloga girebilmek için, şimdi *Gegner*'i geliştirerek Almanya'nın düşünce platformuna dönüştürmek istiyordu.

Troleybüsten iniyor, sokağı yeniliyorlar. Eski parke kaldırımı yara soyarcasına söküyor, kızgın asfalt döküyorlar. Yer fokurduyor, o ara metronun uğultusu da geliyor. Unter den Linden Caddesi'nde yapraklar kahverengiye döndü bile, hava soğuyor. Hafif adımlarla, elleri pantolon ceplerinde, üniversitenin önündeki alana yaklaşıyor, parmaklıkların önünde, küçük masalarının başında, dilenciler oturuyorlar. Birden karşı karşıya dikilmiş öğrencileri görüyor, derhal anlıyor vaziyeti: durum bütün ağırlığını koymayı gerektiriyor. Harro malını biliyor, herkes de mavi kazağıyla Harro'yu tanıyor.[14] İdeolojik sınırların ötesinde bütün talebe milleti güvenir ona – hem tartışma tecrübesinden ötürü, hem o parlak görünümünden ötürü hem de insanların yönünü bulmaya çalıştığı zamanlarda iyice aranır olan nadir bir şeye, karizmaya sahip olmasından ötürü. İki tarafın da kavga arzusuyla gönlü daralırken, o sevecen ve şen mutedil tavrını koruyor. Bir dizi kahverengi gömlekliyle tokalaşıyor, ne oluyor, diye soruyor. Sükûnetle, gamalı haçlı kordonların koparıldığına dair hikâyeyi dinliyor. Hayır, Nazilerin dostu değil, onları donuk buluyor, antisemitizmlerini kesinlikle reddediyor, ama böyleleriyle de konuşabilir o. Sonra avaz avaz *Enternasyonal*'in söylendiği solcular tarafına geçiyor, orada da herkesle el sıkışıyor. Ona vaatkâr gelen taraf, burası. Karl Marx okuyor ve herkesin eğitim, barınma ve tıbbî bakım imkânına sahip olacağı daha adil bir toplum düzeni uğruna uluslararası düzlemi hedef alan bir mücadele ile, nasyonal sosyalistlerin ayrışma ve dışlamayı hedefleyen aşırı sağ ve antisemitist tafrasını gayet iyi ayırt edebiliyor birbirinden.

14 Bkz. Hans Coppi, "Helga Mulachie, Harro Schulze-Boysen'e ziyaret", GDW, RK, Venedik, Haziran 1989, s. 18.

O arada iki tarafta da sloganlar yatıştı. Herkes ona bakıyor, rektör de öyle ve içgüdülerinden emin olan her devrimci gibi Harro fırsatı değerlendirip tekrar *shake hands*[15] teati ediyor, her iki tarafta birden bu defa, ihtilâfı söndürüyor böylece.[16]

2

Regine'yle ilişkisi gayet keyifli. Hep beraber eğlenceli bir klik halindeler: sanatçılar, eşcinseller, eşcinsel sanatçılar, devrimciler, bohemler. Hepsi genç ve çekici tipler, Weimar Cumhuriyeti'nin istikrarsız döneminde istikrarsız bir hayat sürüyorlar. Lakin Harro için, haydut geline olan aşkı değil, siyaset en önemlisi; zaten her zaman öyleydi. Bir arkadaşının tasvir ettiği gibi "alev alev yanan bir Alman" o, "belki doğuştan, aileden gelen, ama aynı zamanda iktisap edilmiş gayet derin bir sanatsal ve felsefî Alman kültür bilincine sahip."[17] Harro'nun, yükseköğrenimine başladığı Freiburg'da kavgacı bir gruba üyeydi ve 1924'te Genç Alman Tarikatı'nın gençlik teşkilâtına katılmıştı, milliyetçi-liberal bir paramiliter dernekti bu. Romantik gençlik birliği hareketinin fikir ve idealleri onu çok etkilemişti: hayatı sürekli mücadele olarak düşünmek, tavizsizlik, katı disiplin, fedakârlığa ve acı çekmeye sonuna kadar açık olmak, bunlarla beraber yoldaşlık. Henüz Duisburg'da lise öğrencisiyken de aktifti, 1923'te Ruhr bölgesinin Fransa tarafından işgaline karşı barikatlara çıkmış, on dört yaşında bir gece hapiste kalmıştı – toplumsal adanmışlığa önem veren ailesi için şeref vesilesiydi bu. Harro'nun annesinin amcası Mutter, Ferdinand Tönnies, Almanya'da sosyolojinin kurucularındandı. İrfan aşkına, hoşgörüye ve dünyaya açıklığa, ailede yüksek değer verilirdi. Harro'nun en ünlü akrabası, baba tarafından ninesinin erkek kardeşi, sağ muhafazakâr amiral Alfred von Tirpitz'ti; Tirpitz, Büyük Britanya'yla askerî mücadelede baş edebilmek için Kayzer

15 (İng.) El sıkışma – ç.n.

16 Arnold Bauer, "Harro Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK 37/67.

17 Hans Coppi, "Werner Disse'yle konuşma", *a.g.e.*, s. 29.

Wilhelm adına Almanya'nın açık deniz donanmasını kurmuştu. Tirpitz'in ileri yaşlarına kadar dikkat çekici bir çatal sakalı vardı, bir çifte kama şeklinde aşağı uzanan askerî havasıyla o sakal, torunlarını hep etkilemişti. Tirpitz Amca ailenin muhribi ve yetişmekte olan Harro için büyük bir timsal şahsiyetti. Günün birinde kendisi de "Alman davası" için tıpkı onun gibi çok şey yapmayı, "ülke için harekete geçmeyi, bilinçli bir iyiye gidiş için çalışmayı" istiyordu, 1929'da efsanevî büyük amcasına yazdığı mektupta söylediği gibi.[18]

Harro'nun babası, Erich Edgar, keza bahriyeli, –tıpkı Tirpitz gibi– sağda duran Alman Millî Halk Partisi'ne katılır. Entelektüel müktesebatıyla bilim insanı, hatta belki sanatçı da olabilirdi, lakin kısaca E.E. diye anılan Erich Edgar, kuvvetli sorumluluk bilinciyle Prusya çalışma etiğinin tipik örneğidir. Oğluna, sadece pekâlâ ağlayabileceğini değil, dahası, ağlamasının gerektiğini açıklayan bir babadır o; çünkü insan, duygularını hissedebildiğini kanıtlamalıdır; fakat lütfen, sadece tek bir gözyaşı, ondan sonra ikinci damla düşmeden derhal kendini kontrol etmek lâzımdır. Harro'nun annesi Marie Luise daha az disiplinli, buna karşılık sıcakkanlı. Sağlam, kendini kabul ettiren bir şahsiyet, kısa boylu, bazen çok sinirli, ele avuca sığmaz bir romantik kadın, her konuda kat'i bir kanaati var, bazen düşündüğünden daha hızlı konuşur ve yatakta da fazlasıyla sakıngan olan ağırbaşlı kocasıyla da ters düşer birçok zaman.

Büyük kütüphanesinin önündeki Mahagoni yazı masasının başında saatlerce mum gibi dimdik oturan profesörvari suretiyle babası, neredeyse tekinsiz bulunacak kat'iliğiyle, yıllar içinde Harro'nun ideal siyasî hasmı olmuştu. Erich Edgar'in emeli, oğlunu muhafazakâr bir özgür düşünür olarak yetiştirmekti. Zaman içinde Harro onun argümanlarını giderek daha fazla geride bırakır olmuştu, çünkü damarlarında annesinin sıcak kanı da akıyordu ve akıl kadar tutku da vardı siyasette.

Harro'nun gayretlerinin kaldıracı olan *Gegner*'in editörleri, o yıl, 1932'de, statik bir yayın olmaktan çıkıp sahiden bir hareket

18 Harro'nun Alfred von Tirpitz'e mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 12.08.1929.

haline gelmek üzere yeni bir anlayış geliştirmişlerdi. *Gegner* Buluşmaları denen etkinliklerde yazarlarla okurlar sohbet ediyordu. "Kamusal cedelleşme akşamları" deniyordu dergide bunlara.[19] Harro anne-babasına bu girişimden büyük bir özgüvenle söz eder: "Almanya'da hiçbir gazete, söyleyeceği bir şeyler olan insanları böylesine bağımsız bir tavırla faaliyetine katamaz." Partiler arasındaki sınırları aşan bakış açıları geliştirmek, gelenekleri yıkmak ve taze argümanları test etmek, çok insana hatip eden bir yaklaşımdır. Özellikle de herkesi harekete sevk eden yakıcı sorulara cevap arayan gençler, Dönhoff Meydanı'ndaki *Café Adler*'de düzenlenen *Gegner* akşamlarına katılırlar. Bu buluşmalar çabucak öyle bir ilgi görür ki, onlara paralel toplantılar düzenlenmeye başlar, üstelik sadece Berlin'de de değil, Almanya'nın birçok şehrinde.[20] "Olağanüstü bir disiplin hüküm sürüyor, solla sağ arasında tuhaf bir yoldaşlık" aktarımında bulunan bir katılımcı, 1920'li yıllarda bu davranışın ne kadar sıra dışı olduğuna dikkat çeker: "Sokakta ânında kavgaya tutuşacak olan genç insanlar, argümanları dinliyor, partilere hâkim olan kodamanların doktriner pozculuğunu reddetmekte birleşiyorlardı."[21] Hedefe giden yol henüz belirsiz olsa da, Harro, *Gegner* hareketinin bir isyan momenti yakaladığını düşünüyor, "belki henüz bütün kamplara dağılmış olsalar da bir araya gelecekleri günün yaklaştığını bilen binlerin göze görünmez birliğinden" söz ediyor.[22] Harro parçalanma tehdidi altındaki toplumu uzlaştırmak istiyor – aynen üniversitede yapmış olduğu gibi. "Nefretle bölünmüş bir halkın bir daha ayağa kalkması *mümkün değildir*," diye yazıyor *Gegner*'de – Abraham Lincoln'ün eski bir sözünü değiştirerek: *Kendi içinde bir olmayan bir evin ayakta durması mümkün de-*

19 *Gegner*, Berlin, Mart 1932, s. 2.: "*Gegner* bundan böyle her ayın 20'sinde (saat 20:30'da) katkıda bulunmak isteyen okurlara dergide ele alınan düşünceleri kişisel konuşmalar (bazen bizzat yazarların kendisiyle) vasıtasıyla açma ve geliştirme fırsatı veren müzakereler düzenleyecektir. Bu akşamları kamusal cedelleşme akşamlarına dönüştürmeyi hedefliyoruz."

20 Mesela Frankfurt/Main, Darmstadt, Wiesbaden, Offenbach, Heidelberg, Mannheim, Homburg, Stuttgart, Karlsruhe, Saarbrücken, Innsbruck, Leipzig'de.

21 Akt. *Der Spiegel*, "ptx ruft Moskau", 17.06.1968, s. 103.

22 Harro Schulze-Boysen, "Der neue Gegner", *Gegner* (1932) H. 4/5, 05.03.1932.

ğildir.[23] Weimar Cumhuriyeti'nin bu son evresinde hiç kolay değil, Harro'nun önüne koyduğu şey.

3

O 1932 sonbaharında, özgürlüğün son aylarında, aslında Alman tarihinin zekâdan yana en bereketli dönemlerinden birinde, muhtemelen entelektüel açıdan dünyanın en canlı şehri olan Berlin'de, manik günler ve geceler yaşanıyor. Birbiri ardına edebî çevreler oluşuyor, Henry Erlanger Harro'yu her yere peşinde sürüklüyor. Pazartesileri Freiwerk[24] çalışma çevresindeler, salıları *Signal* çevresindeki Fichte Cemiyeti'nde. Harro'nun bir ahbabı, müşkül olduğu kadar gergin vaziyeti, "eski güçler, Weimar sisteminin güçleri en nihayet ayak altından çekilmeye başlayınca kabuklar birden çözüldü," diye tasvir ediyor: "Jargonun sis bulutlarından kafalar uzandı dört bir yanda, hepsi için yeni bir anlamda ortak olan bir dille konuşmaya başladılar. (...) Sarhoş olmak gibiydi."[25]

Bu sarhoşluğu andıran söylemin yeşerdiği mekânlar, diğerlerinin yanı sıra, Carl von Ossietzky'nin, Kurt Tucholsky'nin de yazdığı *Weltbühne*'si veya Harro Schulze-Boysen'in *Gegner*'i gibi bağımsız yayınların yönetim büroları. İkinci anılan dergi, Potsdam Meydanı'na bakan bir çatı katının dairesinde mukim, tek tük mobilyadan başka bir şey yok. Koridordan doğrudan iki dar, uzun odadan birine geçiliyor, ikinci oda "kitap raflarıyla dolu, Hegel, Feuerbach, bütün Alman filozofları", bir daktilo, bir-iki iskemle, bir açılır kapanır yatak.[26] Harro birçok zaman burada uyuyor, çünkü sürekli yapacak bir şeylerin olduğu bü-

23 Harro Schulze-Boysen, "Die Saboteure der Revolution", *Gegner*, 02.02.1933. Devamı şöyle: "İnsanlar bize gelip hangi partiye hizmet ettiğimizi soracak, program nedir, diye soracaktır. Hiçbir partiye hizmet etmiyoruz. (...) Bir programımız yok. Taşlaşmış hakikatler yok bizim için. Kutsal saydığımız tek şey, hayattır, bize kıymettar görünen tek şey, harekettir."

24 (Alm.) Özgür çalışma, hür eser – ç.n.

25 Ernst von Salomon, *Der Fragebogen*, Reinbek, 1961, s. 357.

26 K. Jedzek, "Einer ist tot", *a.g.y.*, s. 3.

roda kalmak, rahatına geliyor. Metinlerin redaksiyonunu yapmak lâzım, yazarlarla konuşmak lâzım, sözleşmeleri hazırlamak lâzım, akşamlar için de tiyatro uzak değil, Brecht'in *Mahagonny*'si[27] mesela, "epey deli bir oyun, lakin müziği bayağı iyi", Harro'nun anne-babasına yazdıklarına bakılırsa.[28]

Tatmin edici, heyecan verici bir varoluş bu – geleceğin ucu açık olmasına rağmen veya belki de o nedenle. Harro bir mektubunda *Gegner* döneminden tutkuyla, "herkes bir an bir yerlerde Tanrı'nın sesi olur," diye bahseder: "Herkes o küstah kelimenin yerine vicdanı, zorunluluğu veya arzuyu koyabilir; aynı şey."[29] Kulağa fazla fiyakacı gelebilecek bir misyon, ama âcil önemde: Çökme tehdidi altındaki dünyayı kurtarmak. Zira "balık ve kızartma yiyip, çay ve viski içip suda oynaşarak ve şen şatır kızışarak sürerken bu tartışmalar, dışarıda SA sakin ve sağlam adımlarla yürüyor" ve iktidarı almaya hazırlanıyordur.[30]

Harro'nun o günlerden bir fotoğrafı var, annesini basbayağı korkuya sevk eden bir fotoğraf. Yüz hatları her zamankinden daha keskin, güzel mavi gözleri çıldırmış gibi bakıyor. Zaten çıldırmış durumda, açık renkli paltosu, renkli gömleği, saçı başı dağılmış, bir eylemden ötekine koşturuyor ve "hayata hiçbir zaman olmadığı kadar yaklaştığını" hissediyor.[31] Yorulmak bilmeden yazıyor, ilişkiler kuruyor. *Berlin Alexanderplatz* romanının yazarı Alfred Döblin de bu gayretkeş genç entelektüelin bahsini duyuyor, bir mektup yazıyor ona:

"İlkbaharda başladığım, kültürel ve ilkesel şeyler üzerine konuşmaları deneme kabilinden küçük bir çevreyle sürdürmek istiyorum. Zamanınız müsaitse, ayın 29'unda, Perşembe gü-

27 Mahagonny Kentinin Yükselişi ve Düşüşü – ç.n.

28 Harro'nun ebeveynine mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, muhtemelen Şubat başı, 1932.

29 Harro'nun annesine mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 23.05.1932.

30 Salomon, *a.g.y.*, s. 182.

31 Harro'nun ebeveynine mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 08.06.1932.

nü, saat dokuz gibi ziyaretime gelmenizi rica ederim. Bu arada herhalde temel fikirlerimin aşağı yukarı malûmunuz olduğunu ve genel manâda mutabık bulunduğunuzu varsayabilirim. (...) Davet kişiseldir. Evli beylerin hanımları da memnuniyetle buyurabilirler."[32]

Harro, yanında Regine olmadan yazarın Kaiserdamm 28 numaradaki büyük burjuva konutuna geliyor ve Döblin'i *Gegner*'e kazandırmaya çalışıyor, nafile, nitekim bunun üzerine temaslarını kesiliyor. Bertolt Brecht de planladığı "faşist argümanları ve karşı argümanları açıklığa kavuşturacak bir dergi" için uzatıyor duyargalarını Harro'ya. Burada antifaşist çalışmanın temel konuları ele alınacak: "Kültür siyaseti ve kadın sorunu, ekonomi, liderlik sorunu, ırk sorunu, milliyetçilik vd." Harro'dan "nasyonal sosyalist devlet ve millet" konusuyla ilgili bir katkı isteniyor, fakat proje başlangıç evresinde tıkanıp kalıyor.[33] Zaten Harro'nun başka işleri var. Artık *Gegner*'in yayıncısı da oldu, anne-babasından gelen her kuruşu dergiye yatırıyor, zamanını zaten tamamen dergiye veriyor, sokak satıcısından yana eksik olduğunda da sırt çantasını kuşanıyor, üniversitenin veya teknik yüksekokulunun önünde dikilip bizzat satış yapıyor, kafasında dergi logosunu taşıyan kasket. "*Gegner* sahiden ün yapıyor kendine," diye haber veriyor Mülheim'a. Tiraj 5.000 nüshanın üzerine çıkmış, 1932 Ekim sayısıyla birlikte yüz yeni abone daha geliyor.[34] Yahudi gençlik hareketinden gelen, sonranın gelecek araştırmacısı Robert Jungk, Harro'nun iyi bir arkadaşı, *Gegner*'in genişleyen evrenini şöyle tasvir ediyor: "Has anlamıyla devrimci bir hareket. Dışavurumcu edebiyatçılar da vardı, sanatçılar da vardı – salt siyasî bir iş değildi. Bu beni he-

32 Alfred Döblin'den mektup, Schiller Ulusal Müzesi, Marbach, Alfred Döblin'in Terekesi, 22.10.1931.

33 Erdmut Wizisla, "Benjamin und Brecht - Die Geschichte einer Freundschaft", Frankfurt/M., 2004, s. 84.

34 Harro'dan ebeveynine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 26.08.1932.

yecanlandırmıştı. Açık seçik bir tasnife tabi olmayı istemiyordum, akmakta olanın vaktinden evvel katılaşmasını istemiyordum. Akmakta olan, yeni bir şey demekti, şeylerin çözülmesini sağlıyor, şeyleri canlandırıyordu."[35] Harro'nun siyasî görüşleri de gitgide berraklaşıyor: sosyalist iktisadiyat, özgürlükçü toplum düzeni, cinsiyet eşitliği, çünkü ona göre siyasî değişimler "kadın burjuva toplumunun zincirlerinden kurtulmadan" tamamlanamaz. "Patriyarkal emperyalizm sonuna gelmiştir," diyerek bu konuda açıkça tavır alır *Gegner*'de.[36]

Neşriyatın gidişatını belirleyen bir başka yazar, felsefe, biyoloji, psikanaliz, tarih ve siyaseti birbiriyle ilişkilendiren İsviçreli evrensel düşünür Adrien Turel. Onun şiârına göre, daima bir şeyi *anlamamanın* potansiyelini aramalıyız. Harro'yla ilk karşılaşması hakkında şöyle yazıyor:

> *"Yazı işleri oturumunda bir metre seksen santim uzunluğunda bir genç adam bana selâm verdi. Solgun çehresi, küçük kafası, delici bakışlarıyla genç Bonaparte'ı hatırlatabilirdi, yalnız bu adamın kafası tipik bir süvari subayının gövdesi üzerinde duruyordu. Prima vista*[37] *sempat ve işbirliği oluştu aramızda. Harika zıt kutuplardık, hatta sonraları bir ortak arkadaşımız, hiçbir entrikanın bizi ayıramamasına hiddetlenerek 'İbneler gibisiniz!' diye bağırmıştı. Bunun üzerine Boysen, vaziyete hâkim bir nesnel tavırla şu tespiti yapmıştı: 'İbne değiliz biz, lezbiyeniz!'"*[38]

1932 Kasım'ı baş döndürücü bir şekilde başlıyor. "Berlin Nakliye Anonim Şirketi"nde bir grev patlak veriyor: hiçbir tramvay ve metro işlemiyor, otobüs yok, troleybüs yok. Peşinden polisle çatışmalarda üç insan ölüyor. Hemen ardından, 6 Kasım Reichs-

35 Robert Jungk, mülakat SFB 3, 21.11.1986.

36 Harro Schulze-Boysen, "Gegner von heute - Kampfgenossen von morgen", *a.g.y.*, s. 17.

37 (Lat.) İlk görüşte – ç.n.

38 Adrien Turel, *a.g.y.*, s. 266 vd.

tag[39] Seçimleri'nde NSDAP ilk defa oy kaybına uğruyor, 4,6 puan; bu arada KPD oylarını 2,6 puan artırıyor. Hitler'in karargâhında panik çıkıyor. Goebbels günlüğüne, "1932 yılı talihsizlik üstüne talihsizlikle doluydu," diye yazıyor: "Yıkılsın gitsin. Gelecek karanlık ve bulanık; bütün ümitleri yitirdik."[40]

Lakin Harro, sermayenin kulislerde yorulmak bilmeden nasyonal sosyalizmin iktidara gelmesi için uğraştığını biliyor. 15 Aralık 1932'de Kurt von Schleicher'in, hükümetin kuruluşunu açıklarken sadece sosyalizmi değil kapitalizmi de reddedişini heyecanla izliyor. Böylece sanayicilerin nazarında güvenilmez birine mi dönüşüyor? Hitler ise ekonomi patronlarını yıllardır etekliyor. Daha 1932 Ocak'ında nüfuzlu Düsseldorf Sanayi Kulübü'nde yaptığı konuşmada, NSDAP'nin parti programında "sosyalist" unsurların sadece işçilerin ve küçük esnafın oylarını kapmak için yer aldığına açıklık kazandırmıştı. Müteşebbislerin siyasetteki nüfuzunu kısmayı suret-i katiyede düşünmüyorlardı. Ayrıca şu da açık: Nasyonal sosyalistlerin planladığı yeniden silahlanma, Alman iktisadiyatına büyük siparişler vaat ediyordu. O günden beri Nazi Partisi'ne bağış yağıyor.

4

Hitler'i etekleyenler büyük sanayiciler değil sadece, büyük toprak sahipleri de Braunau'dan çıkma bu adama umut bağlıyor. Berlin'in elli kilometre kuzeyinde bir yerde, 30 Ocak 1933 günü, on dokuz yaşındaki Libertas Haas-Heye uyanıyor, ailesinin yurtluğu olan Liebenberg şatosunun penceresinden, Nordik Hol'ün üzerinden, ön avluya bakıyor. Çiftliğin ticarethanesini ve buzul kayalardan yapılma kiliseyi kaplayan, her şeyi kaplayan kar, soğuk sabah güneşi altında parlıyor. Bir zamanlar Kayzer Wilhelm'in yakın arkadaş olduğu büyükbabasına hediye ettiği çeşme de ışıldayan bir beyaz başlık takınmış tepesine. Li-

39 Reich Meclisi, parlamento – ç.n.

40 Joseph Goebbels, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, Bölüm 1, 1923-1941, cilt 2, 3 Ekim 1932 - Mart 1934, 2006.

bertas kalkıyor, yuvarlak yakalı geceliğini çıkarıp açık duran elbise dolabına fırlatıyor. Özel bir gün, o gün. SA'nın Liebenberger Birliği Berlin'e doğru yola koyulacak, nasyonal sosyalistlerin iktidara gelişini karşılamak üzere. Amcası, Liebenberg'in şefi ve iktisaden aslında daha iyi olabilecek olan bu mülkün sahibi olan Prens Friedrich-Wend zu Eulenburg ve Hertefeld de gidip Libertas'a sordu, katılmak ister mi diye.

Fakat yola düzülmezden önce Libertas önce bir atını eyerliyor. Atın adı *Scherzo*, bir müzik figürünü tanımlayan bir ad, sürekli ritmik adımlarla yürüdüğü ve müthiş hareketli olduğu için konmuş. Tıpkı Libertas gibi – çoğu zaman, en azından. Bir melankolik minör ruh hali var ayrıca onda. Zira düşünmeyi bildiğinden beri, anne-babası onla anca ara sıra ilgilendiler. On yıl önce boşandılar. Babası Otto Haas-Heye ünlü bir moda tasarımcısı, sanat profesörü ve *Bonvivant*,[41] Karl Lagerfeld'in önceli sayılabilecek türden biri, Avrupa'nın bütün metropollerinde evinde sayılır. Annesi Tora ise moda dünyasını "*horrible*"[42] buluyor, sinir donanımı zayıf, Liebenberg şatosuna çekilmiş, biraz fazla reel olan dünyadan saklanıyor. Libertas'la bir müddet bir mürebbiye meşgul oldu, sonra da Yahudi çizim öğretmeni Valerie Wolffenstein, babasının bir iş arkadaşı. Güzel bir zamandı, Valerie'yle geçirdiği, ne var ki uzun sürmedi. Bir süre Berlin'de pansiyoner olarak kaldı Libertas, Paris'te, Londra'da, İsviçre'de bulundu ve ne zaman bir yere aşinâ olsa, oradan ayrılması, yeniden yabancı bir şehre alışması gerekti, yeni bir mekânı fethetmesi gerekti. Yeni temaslar kurması, yeni birilerinin sempatisini kazanması, kendine yeni baştan yön çizmesi ve kendini kanıtlaması gerekti. Bu arada başkasının hoşuna gitmesini sağlayacak teknikler öğrendi. Libs açık, yaşama sevinciyle dolu biri olarak görülüyor, insanları neşeli tarzıyla büyülüyordu, güzel şarkı söylüyor, harikûlade akordeon çalıyor, bin şarkı biliyordu. Ama kim tanırdı onu?

Karın boğuklaştırdığı nal takırtısının ritmiyle Liebenberg korusundan geçiş, onun en büyük mutluluğu. O 30 Ocak 1933

41 (Fr.) Yaşamaktan zevk alan, yaşamayı sanata çeviren – ç.n.

42 (Fr.) Korkunç – ç.n.

buz gibi soğuk bir gün, ama harikûlade güzel, şatonun bahçesini çevreleyen yüksek ağaçların beyaz pudraya bulanmış tepeleri arasından soğuktan zangırdayan mavi gök görünüyor. Malikaneye ait olan Lanke Gölü'ne giden yoldaki her bir ağacı tanıyor. "Ey, benim Liebenberg'im, salkım söğütlerin yeşil dallarının rüyalara dalmış gölcüklere sarktığı!"[43] Rilke'ye öykünerek, on dördünde yazdı bu şiiri.

Liebenberg'de müziğin geleneği var. Annesi severek terennüm eder; bilhassa babası Prens Philipp zu Eulenburg'un, Libs'in aşkı *Dedeba*'sının Avrupa çapında bilinen "gül şarkılarını." "Özgürlük Masalı" adlı bir şarkı da yazdı, şarkıda Libertas adı da geçiyor, bireysel özgürlüğün vücut buluşu olarak – kızının adı oradan geliyor. 1921'de, on bir yıldan fazla zaman önce Prens öldü, kız onu gayet iyi hatırlıyor. Dedeba Philipp herhangi birisi değildi zira, bir vakitler, çoktan çökmüş gitmiş ama hâlâ da mevcudiyeti süren eski bir zamanda, Kayzer'in en mahrem dostu ve en yakın danışmanı idi. Ne var ki bu dostluğa bir skandal lekesi yapışmıştır, Wilhelm devrinin en büyük skandalı ve 20. yüzyılın dünya basınının yorumlarına konu olmuş ilk homoseksüellik skandalı. Ne olmuştu? Gazeteci Maximilian Harden'ın 1906'dan itibaren *Zukunft* dergisinde yayımlanan makalelerini okuyan kamuoyu, şaşkınlık içinde, Kayzer'in Liebenberg şatosunda haddinden fazla vakit geçirdiğini öğrendi; bunun sebebi de sadece geyik avıyla kendini eğlendirmek değildi. Perde arkasında Kayzer'in imparatorluğunun siyasetini belirleyen bir yuvarlak masa cemaatinden söz ediliyordu, masadakiler spiritüel oturumlara ve eşcinsel pratiklere de sardırmışlardı. Kayzer'in başyaveri ve Berlin garnizon komutanı, Prusya ordusunun son derece saygın korgenerali Kuno von Moltke orada kimonoyla geziyor, yerde sürünen uzun etekler giyiyordu, ona *Tütü* diye sesleniyorlardı anlatılanlara bakılırsa. Prens von Eulenburg şeffaf geceliğiyle *Philine*'i oynuyordu, Kayzer II. Wilhelm *Aşkım* idi. Otuz metre uzunluk, on metre genişliğindeki Nordik Hol'de şarkılı güldürüler sahnelemekle kalmıyor, şömineli salonda kendi kendilerini tatmin edip anal

43 Libertas Schulze-Boysen, *Gedichte und Briefe*, ed. Tora zu Eulenburg, 1952.

ilişkiye giriyor, bu esnada ayrıca, bir şekilde ağırlaştırıcı bulunan ek bir cürümle, Kayzer'in geride bıraktıkları "manevî edevatı" bir yüzük içinde yanında taşıdığı ölmüşlerin ruhlarını çağırıyorlardı. Bu *Kamarilla*nın[44] ahlâkî yozlaşmışlığı nedeniyle ezelî düşman Fransa karşısında gayri-Alman bir yumuşak siyaset izlediği düşünülüyordu. Aşk, devletin çıkarlarının önüne geçmişti; en üst seviyede vatana ihanetti bu.

27 Nisan 1907'de Harden, eli artırarak Eulenburg'u açıkça eşcinsellikle suçladı. Prens ithamları reddederek Ceza Kanunu'nun 175. maddesi uyarınca bizzat savcılığa başvurdu, aynı yılın Temmuz'unda savcılık delil yetersizliği nedeniyle soruşturmaya son verdi. Mahkemede elde edilen bu başarının yüreklendirdiği General Kuno von Moltke, Harden'a iftira davası açtı. Bunun bir yanlış olduğu anlaşıldı, zira dava sürecinde ağız sulandırıcı ayrıntılar gün ışığına çıktı. Mesela Moltke'nin boşandığı karısı, genç ve çekici Lily von Elbe, yeminli ifadesinde, dokuz yıllık evlilikleri boyunca kocasıyla o işi yalnızca ilk iki gecelerinde ifa etmiş olduklarını açıkladı. Ayrıca Eulenburg'la yakın dostluklarını da teyit etti. Bilirkişi değerlendirmesi için davet edilen, dönemin önde gelen cinsel bilgiler uzmanı Magnus Hirschfeld, mahkeme salonunda Moltke'de "tipik ruhsal-zihinsel belirtileriyle eşcinselliğe istidat" bulunduğunu saptadı. 29 Ekim 1907'de mahkeme Moltke'nin eşcinsel olduğuna karar verdi ve onu 175. maddeye göre mahkûm etti. Birbiri ardına gelen sansasyonlar, *demir çağı* denen dönemindeki Prusya'yı sarsıyordu. Güya hayatın sıkı intizam içinde yaşandığı söylenen Berlin, adı kötüye çıkma bahsinde çok geçmeden Paris'in, Roma'nın veya Londra'nın yerini aldı. Önceden *Spree kıyısındaki Sparta* denen şehir, şimdi olmuştu yeni *Babil*. Rudolf Borchardt, "Evet, oğlum, düşün, niceleri gizlice para için yapıyor bunu, nicelerini sırf bir lâfınla alıp götürebilirsin, kimileri sırf aşktan ve şehvetten yapıyor, işte bunları düşünürsen Berlin hakkında az buçuk bir fikrin olur, anlarsın onun nasıl ağlayıp hasıl ağladığını. Yabancılarla konuş hele. Onlarından gözünde Berlin dünyanın kerhanesidir, eh, bütün Almanya öyledir aslında. Pa-

44 Dar kabine, hükümdar ve etrafındaki danışmanlar – ç.n.

ris öyle değil artık, iyice rağbetten düştü orası," diye tasvir eder değişen töreleri, 1.000 sayfalık porno başyapıtı *Weltpuff Berlin*'de.[45] Prusya'nın o iddia edilen ahlâkî üstünlüğü, kısa sürede sıfıra indi. Birdenbire bütün dünya Berlin'in cinsellik yüklü alt kültürünü karalıyor veya ona hayranlık duyuyordu, oraya seyahatler düzenliyor, o alt kültüre karışıyorlardı. Kendi kendini gerçekleştiren bir kehanetti bu. Fransız gazetesi *Figaro* "İşte size edepli Almanya!" manşetini atıyordu. Bütün Avrupa ve Birleşik Devletler aynı sakızı çiğniyor, Liebenberg çevresi hakkındaki dedikoduları, sömürgeler uğruna ahlâkçılığa da başvurarak sürdürülen acımasız mücadelede çomak olarak kullanıyor; Prusya'nın, dünyadaki fetihler üzerinde hak sahibi olamayacağını söylüyorlardı basbayağı.

Birbiri ardına suçlamalar ve mahkemelerle büyüyen skandal Wilhelm devri toplumunu öylesine sarstı ki, *şairler ve düşünürler milleti* sözünün yerini, Viyanalı yazar ve eleştirmen Karl Kraus'un dönüştürdüğü biçimiyle *yargıçlar ve cellatlar milleti* sözü aldı.[46] 1908 Nisan'ında artçı davalardan birinde Starnberg Gölü çevresinden bir balıkçı, teknesinde Eulenburg'la seks yaptığını açıklayınca Prens tutuklandı, ithamları yine reddetti – bunun üzerine hakkında bir de yalancı şahitlikten dava açıldı. Tıbbî muayeneden geçmek ve hâkim önüne çıkmak üzere, tanınmamak için siyah güneş gözlüğü takarak sık sık trenle Berlin'e gitmesi gerekiyordu. Derken, bir zamanlar capcanlı olan bu adam, ya sahiden perişan vaziyete düştüğü için ya da taktik nedenlerle, mahkeme salonuna sedyeyle getirilecek hale bile geldi.

Kayzer Wilhelm, kendi kellesini kurtarmak için von Eulenburg'a, en iyi dostuna mesafe koydu, Liebenberg şatosunu bir daha ziyaret etmedi ve Liebenberg'deki müstafi yuvarlak masacıların barış özleminin tam aksi yönünde etkide bulunan yeni danışmanlar aldı çevresine. 1908'in sıcak bir Haziran günü, Eu-

45 Rudolf Borchardt, *Weltpuff Berlin*, Reinbek, 2018. [Dünyanın Kerhanesi Berlin.]

46 Norman Domaier, *Der Eulenburg-Skandal: Eine politische Kulturgeschichte des Kaiserreichs*, Frankfurt, 2010, s. 61.

lenburg'a karşı sürmekte olan davaya sanığın cezai ehliyetinin yokluğu nedeniyle ara verildi ve dosya bir daha açılmadı. Eşcinsellik şüphesi ne onaylandı ne bertaraf edildi. Bu, Prens'in gerçi hukuken değil fakat kişisel ve toplumsal olarak hüküm giymesi anlamına geliyordu – hayatı boyunca kurtulamayacağı bir lekeydi bu. Köşesine çekilmiş, kimsenin ziyaretine gelmediği birisi olarak 1921'de ölene kadar şatoda yaşadı, torunlarıyla ilgilendi, onlara yazları Kayzer'le beraber *Hohenzollern* yatıyla Norveç'in derin fiyortlarında balina avladıkları gezilerden hikâyeler anlattı. Lakin bir zamanlar en iyi dostu olan ve yeniden toparlanmasını sağlayabilecek tek kişi, bir daha asla aramadı onu; kaybedilen dünya savaşından sonra sürgüne gönderildiği Hollanda'daki Doorn'dan da aramadı.

5

30 Ocak 1933 öğlen vakti Harro, Adrien Turel'e telefon ediyor: "Hitler şansölye oldu! Metroyla Potsdam Meydanı'na bir uzan da halk şenliğini gör. Oradan belki dergiye gelirsin. Hemen şimdiden bir şey gelmez herhalde başımıza."[47] Turel daktilonun kapağını kapatıyor, metroya biniyor, merkeze iniyor ve Unter den Linden'in orta kaldırımından Saray'a doğru yürüyor. Yolun her iki tarafından SA'ların kalabalık yürüyüş kolları geliyor karşıdan, ellerinde akşamki geçit resmi için meşaleler, kaz adımlarıyla yürüyorlar, gladyatörlerin arenaya girişi gibi. "Bense uygun adım akıntıya karşı yürüyordum. Derken, bir Yahudi fabrikatörle karısı geldiler karşıdan, gayet iyi tanıdığım insanlar. Onlar gibi bir Yahudi olarak –ki öyleyim–, selâm verdim, SA'lı kafilelerin ortasında (...) ve dedim ki onlara: 'Kardeşler, vaziyet sakat! Kaybolun!' Bunun üzerine hanımefendinin gözleri parladı ve çocukça bir naiflikle bana döndü: 'Ama sevgili Turel, histerikler gibi davranmayın siz de! Bu bir halk şenliği.'"[48]

47 Adrien Turel, *a.g.y.*, s. 266 vd.

48 *A.g.y.*

6

Buz gibi soğukta birkaç arabayla Löwenberg İstasyonu'na gidiyorlar, Liebenberg'den fazla uzak değil. Libertas'ın yanında amcası Wend oturuyor, elli bir yaşında, suratında çizgi gibi duran bir gülümseme taşıyan bir adam, kafasında fazla saç yok, onları havalı bir şekilde arkaya doğru taramış. Libs, bugünün amcası için ifade ettiği önemi biliyor: Berlin'de Naziler iktidarı alıyorlar. Wend tamamen kendini kaptırmış şu Hitler'e. İki yıl önce bir kere huzuruna çıktığında, Braunau'dan gelen adam ona şu teminatı vermişti: "Marksizme karşı mücadeleyi [...]Alman milletine musallat olan bu veba kesin olarak yok edilene ve kökü kurutulana kadar sürdüreceğim. (...) Bu uğurda aman vermeden, merhamet etmeden hedefe ulaşana kadar savaşacağım."[49] Tam toprak sahibinin zevkine göreydi bu, çünkü Liebenberg'de de birileri, halihazırda tek bir kişiye, Prens'e ait olan geniş toprakların bölünüp dağıtılmasını talep etmişlerdi. Bunun üzerine Wend, Nazi Partisi'ni desteklemek üzere Hitler'in onayıyla toprak aristokrasisine mensup ve büyük toprak sahibi arkadaşlarına bir mektup yollayarak hepsine behemahal, dahiyane fikirlerle dolu *Kavgam*'ı okumaları tavsiyesinde bulunmuştu. Wend sosyalizme kayma ihtimali taşıyan bazı eğilimlerinden ötürü Hitler'e ilk başta duyduğu kuşkuları tamamen bir kenara bırakmıştı: "Şayet Bolşevizmi istemiyorsak, bazı sosyalist fikirlerine rağmen Marksizmin ve Bolşevizmin karşı kutbunu teşkil eden bu partiye girmekten başka bir yol kalmıyor bize." Ülkenin sorunlarına en iyi çözümü NSDAP'nin getireceğine inanmakla kalmıyor, "Hitler olmadan uzun vadede herhangi bir biçimiyle devleti ayakta tutmanın mümkün olmadığına" inanıyor.[50] Hem Naziler'in yazgısında, babasının, Prens Philipp'in itibarını iade etmek de olamaz

49 Hans Coppi, "Libertas Schulze-Boysen üzerine düşünmek", Libertas Schulze-Boysen'in yüzüncü doğum günü için yapılan anma töreni, Liebenberg, 17 Kasım 2013.

50 Prens Eulenburg-Hertefeld'in notları ve mektubu, Bundesarchiv, Militärarchiv, N 239/83, ayrıca basılmış haliyle: Kurt Gossweiler/Alfred Schlicht, "Junker und NSDAP 1931/32", *Zeitschrift für Geschichtswissenschaft* içinde, 15 (1967) 4, s. 644-662.

mı, Eulenburg skandalında ilk darbeyi vuranın Maximilian Harden'in Yahudi olduğu düşünülürse?

Peki ya Libertas ne düşünüyor bu yeni kuvvetli hareket hakkında? O da amcası gibi coşku duyuyor mu? 30 Ocak 1933'te Liebenbergliler meşale yürüyüşüne katılıyorlar, Libertas'ın hoşuna gidiyor. Bu tür mübalağalı izci romantizmine meyleden bir yanı var – Hitler'in amaçlarıyla ilgili ise pek az şey biliyor, pek de ilgilenmiyor bununla, kalbini dinleyerek yaşıyor zira, iç sesini dinleyerek yaşıyor. Şiirlerini yazarken bakmak isteyeceği merkezler, oralar. Şu da var ki, nasyonal sosyalizmin propagandası da özel olarak oraları, aklın altındaki düzlemleri hedef alıyor, oralara hitap ediyor. Liebenbergliler Lehrter İstasyonu'nda inip de heyecanlı kitlelerle beraber Brandenburg Kapısı'na ve Wilhelmstraße'ye doğru yürürlerken, Libertas da heyecan içinde bu nedenle. Nice zamandır eksikliğini çektiği özlenen güçlü aile, bu mu ola acaba?

Kesin olan şu: Siyasetle hiç alâkası olmamasına rağmen Libertas da birdenbire böylesine güçlenen bu harekete yaslanmak istiyor ve 1933 Mart'ında, zaten önceden bir Nazi yuvasına dönüşmüş bulunan Liebenberg'de, 1 551 344 üye numarasıyla belde teşkilatına katılıyor ve "Mart şehitleri"[51] denenlerden birisi oluyor.

7

Birçokları gibi Harro da Hitler kabinesinin çok geçmeden çuvallayacağına inanıyor. Geçmiş yıllarda hiçbir koalisyon kalıcı olamadı, bu defa neden farklı olsun ki? O nedenle Harro

51 Bu tanım ilkin, 1848 Mart'ında Viyana ve Berlin'de otokratik devlet yönetimlerine karşı demokratik taleplerle gösteri yapaken öldürülenler için kullanılmıştı. Daha sonra 1920 Mart'ında, 1918'de ilan edilen Demokratik Cumhuriyet'e karşı darbe girişiminde bulunanlarca öldürülen grevci işçiler bu adla anıldı. Nazilerin iktidara gelmesini sağlayan 1933 Mart Seçimi'nden sonraysa bu tanım, imtiyaz sağlamak ya da güvence kazanma saikiyle Nazi Partisi'ne üye olanları küçümsemek maksadıyla eski/kıdemli Nazilerce dönüştürülerek kullanıldı – ç.n.

Gegner'in yayınına son vermeyi düşünmüyor. Nihayet toplumsal dönüşümün mümkün hale geldiği bir zamanın sökün ettiğinden emin ve o da orada olmak, sesini oraya katmak istiyor. "Siyasî işlerin kesinlikle henüz sükûn bulmamış olduğundan eminken (...) şimdi dergiyi bırakmayı, aptallık olarak görürüm," diye yazıyor anne-babasına.[52] Nazilerin açığa çıkardığı enerjinin, hakiki bir sosyal devrim için kullanılabileceğine inanıyor. Hitler'in sermayenin bir kuklası olarak teşhis ettiğine inandığından, onun halka verdiği sözleri tutmasını ihtimal dışı sayıyor, NSDAP'nin azıcık sosyalizm üflenmiş programı ile kapitalist finansörleri arasındaki iç çelişkisinden ötürü parçalanacağı kehanetinde bulunuyor. Korkusuzca "iktidar ilk iki haftasında bizi hiçbir şekilde ikna etmeyi başarmış değildir," diye yazıyor, *Gegner*'in 15 Şubat 1933 tarihli sayısında.[53]

Lakin Naziler, sanıldığından daha sıkı ve daha hilebazlar – her şeyden önce de daha gaddar. Nitekim NSDAP Hitler'in şansölye olmasından gayrı yalnızca iki bakanlık alıyor, ancak bunların görev alanları belirleyici önem taşıyor. İçişleri Bakanı Frick ve Prusya İçişleri Bakanlığı'ndan sorumlu Reich valisi sıfatıyla tüm Prusya polisinin âmiri olan Göring, kahverengilerin, düzenin güvenlik organlarını kontrol altına almasını sağlıyor. Hükümet her türlü muhalefete karşı etkin müdahale imkânına kavuşuyor ve Nazilerin antisemitizmi de derhal eyleme geçiriliyor. "İktidarın ele geçirilmesinin" –ki aslında bir iktidar teslimidir– hemen birkaç hafta arkasından Yahudi dükkânlarını, ticarethanelerini, hekim muayenehanelerini, avukatlık bürolarını boykot eylemleri başlıyor. Irkçı ideoloji, "memurluğun yeniden tanzimi" adlı yasaya giriveriyor; "ari olmayan" memurları emekliye sevk eden bir yasa bu. Almanya'nın alt tabakasının vaziyeti hâlâ berbat olabilir, fakat birdenbire daha da aşağıya düşmüş çok sayıda insan var şimdi ortada, çünkü onların yurttaşlık hakları tanınmıyor. Muhtemel toplumsal altüst oluşlardan koruyor; antisemitizm harika bir mekanizma, nasyonal sosyalizm mükemmelleştiriyor onu. Buna, farklı düşü-

52 Harro'nun anne-babasına mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 17.02.1933.

53 *Gegner* dergisi, 15.02.1933 tarihli sayı, Berlin, s. 2.

nen herkesin ağır biçimde ezilmesi eşlik ediyor. *Gegner*'in hayata geçirdiği türden bir düşünsel çoğulculuk, istenmiyor artık. Artık sadece tek bir ses işitilmeli. "Bugün akşam yalnızca Berlin'de, basbayağı insan sürülerinin toplaşmış bulunduğu en büyük meydanlara on hoparlör yerleştirildi," diye böbürleniyor Goebbels Şubat ortasında *Spor Sarayı*'nda, Hitler'in sahneye çıkması öncesinde: "Bu hoparlörlerin karşısında takriben 500 ilâ 600 bin insandan oluşan bir topluluk, Führer'in ve Şansölye'nin konuşmasını dinleyecek."

Propaganda ve baskı, gündelik hayata gitgide daha fazla damgasını vuruyor. Hermann Göring polise *ateş etme talimatı* denen emri veriyor; siyasî olarak farklı düşünen herkese karşı sakınmadan ateşli silah kullanılabilecek. *Gegner* yazı işlerinin çalışma şartları da değişiyor. Sap samandan ayrılıyor, "çünkü şimdiye kadar söz konusu olabilen her nevi oportünizm, şimdi etkin kişisel tavırla sınanacak: mücadele mi teslim mi?," bir yazı işleri üyesinin tarifiyle.[54] Harro'nun iki çalışma arkadaşı, yeni esen rüzgârı kendi bedenlerinde hissediyorlar. *Tary Bary*'de, Wilmersdorf'da Rus mutfağından yemekler ve Amerikan içkileri veren bohem bir lokantada otururlarken tutuklanıyor, Alexanderplatz'daki emniyet müdürlüğünde "alt düzey polis memurlarınca sorgulanıyor" ve "Asyalı aşağı insanlar" diye hakarete uğruyorlar.[55] Ama Harro hiçbir şeye aldırmaz görünüyor: "Bu amaçlardan ötürü hapse düşersem de pekâlâ razıyım buna, çünkü o zaman haklıyım demektir."[56] *Gegner,* şehir merkezinde Invalidenstraße'deki *Nordischer Hof* Oteli'nde siyasî bir tartışma akşamı düzenlemek için başvuruda bulununca, polis onları takibe alıyor. Denetlemenin amacı, *Gegner* çevresinin siyasî tavrının behemehal tespit edilmesi."[57]

---

54 Hans Coppi, "Gesprāch mit Werner Dissel", *a.g.y.*, s. 28 vd.

55 *A.g.y.*

56 Harro'nun annesine mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, tarihsiz, muhtemelen Şubat/Mart 1933.

57 AD II 4, 16.03.1933 tarihli, "Gegner - Zeitschrift für neue Einheit [Yeni bir birlik için dergi]" topluluğunun yapısı ve faaliyeti hakkında polis raporu, BA, Abteilungen Potsdam, St 22/165.

16 Şubat 1933 günü saat akşam sekizde başvurusu yapılan *Gegner* akşamı başlıyor. Ernst Jünger'in *İşçi* kitabıyla ilgili bir tartışma var gündemde, hem Henry Erlanger'i hem Harro'yu etkilemiş bir kitap. Salon her renkten iki yüz kişiyle tamamen dolu. Hatta Hitlerci gençler bile "dostça, ciddi, ilgili bir şekilde" tartışmaya katılıyorlar.[58] Polis izliyor sadece, pek müdahale etmiyor. Katılımcılardan biri, "en fazla, memurlardan birisi ayağa kalkıp tartışmalarda biraz fazla ileri gidildiğine dikkat çekti," diye aktarıyor: "Hadisede şaşırtıcı olan, konuşmacıların her söylediğinde kendini duyuran uyum ve kardeşçe bağlılıktı (...) Farklı siyasî şivelere rağmen herkes 'Her Şeye Rağmen'de ve 'Teslim Olmayı İstememek'te birleşiyordu."[59] Harro konuşmasında bayrak gösteriyor, ahalinin büyük çoğunluğu gibi yeni iktidar sahiplerine boyun eğmiyor, aksine, başkaları pısar veya uyum sağlarken o hücuma geçiyor. Her şeyden önce de, onu kahverengi hareketten sonuna kadar ayıracak olan şeyi konu ediyor, ahlâkî özle ilgili bir şey bu: "Ebedî Alman, göğsünde iki kalp taşır. Ta içinde kendi özüne zarar vermeksizin, ikisini de öldüremez bu kalplerin. Benliğini bu kendine mahsusluğu ve çeşitliliği içinde idrak etmelidir. Esas düşman, daima Alman'ın konformistidir, o her yere yapar yuvasını ve hapishaneleri dolduranlar arasında hiç bulunmayan da *odur*." Kendine mahsusluklara hürmet etmek, çeşitlilikleri olumlu karşılamak: Harro'nun siyasî ereklerini belirleyen, bunlardır. Mekândaki herkesi, kişisel çıkarlarını bir kenara bırakıp özgürlükten yana tavır almaya, devrim için yaşamaya davet eder – bütün tehlikeleri ve başka sonuçları göze alarak. Baskı aygıtının günbegün sertleştiğini göz önüne alırsanız, medenî cesaret dolu bir konuşma.

19 Şubat 1933 – Hitler'in şansölye olmasının üzerinden anca üç hafta geçmiş, Harro yine dondurucu soğuk bir havada sağ hükümete karşı düzenlenen son büyük gösteriye katılıyor. Kuvvetli kar yağışına rağmen şehrin her mahallesinden 10.000'den fazla insan merkezde, Saray yakınındaki Lustgarten'e akıyor. SA'lar lokallerinden defalarca ateş açıyorlar, bu arada kitle se-

58 Hans Coppi, "Gesprăch mit Werner Dissel", *a.g.e.*, s. 21.

59 *A.g.y.*

li Gendarmenmarkt'e kadar dökülmüş. O sıralarda Kroll Operası'nda da bin civarında sanatçı, yazar ve bilim insanı toplanmış, sanat, araştırma ve basın üzerindeki sansürü protesto ediyor. Harro oraya giderken bir polisin üzerine bir tane sıktığını, "–buna ne diyeceksin–, ama isabet ettiremediğini" yazıyor en küçük kardeşi Hartmut'a, veciz ve mesafeli bir edayla – sanki onun başına hiçbir zaman hiçbir şey gelemezmiş gibi.[60]

24 Şubat 1933'te Göring polise, bundan sonra siyasî mahiyetteki bütün gözlem ve tespitlerin bildirilmesi talimatını veriyor. Sistematik gözetleme faaliyeti yoğunlaşıyor. Üç gün sonra, 27 Şubat, şehirde hâlâ zangırdatan bir soğuk var. Santimetrelerce kar düşüyor. Akşam Berlin üzerindeki gökyüzünü bir yangın ateşi aydınlatıyor, havaya zerk olan kadifeden bir kızıl. Reichstag yanıyor. Rejim, herhangi bir kanıt ortaya koymaksızın, olay yerinde tutuklanan işsiz Hollandalı Marinus van der Lubbe'nin KPD'nin talimatıyla kundaklamayı gerçekleştirdiğini iddia ediyor. Daha şafak sökmeden Berlin'de 1.500, bütün Almanya'da 8.000'den fazla insan tutuklanıyor, aralarında yazarlar Erich Mühsam, Carl von Ossietzky, Egon Erwin Kisch de var. Harro'ya henüz bir şey olmuyor. Ertesi gün Naziler "Milletin ve Devletin Korunması İçin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" vasıtasıyla yurttaş ve özgürlük haklarını hükümsüz kılıyorlar. NSDAP'nin yayın organı *Völkische Beobachter* "Artık aman verilmeyecek!" manşetini atıyor. Kişisel seyahat serbestisi, düşünce ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek kurma ve toplanma özgürlüğü, haberleşmenin mahremiyeti: Parlamentonun enkazının dumanı hâlâ tüterken, bütün bunlar bir anda yok oldular. Vahşi toplama kampları denen yerler çıkıyor ortaya. Prenzlauer Berg'deki su kulesinde mesela ve Almanya'nın birçok başka yerinde. Nazilerin hazırlamış olduğu listeler devreye giriyor, sosyal demokratlar, komünistler, farklı düşünenler var o listelerde. *Gegner* yazı işlerinde Harro'yu sorgulamak üzere bir polis komiserinin peyda olması fazla gecikmiyor. Bununla ilgili polis raporunda şöyle deniyor:

60 Harro'dan kardeşi Hartmut'a, ED 335/1, IfZ Münih, tarihsiz, muhtemelen Şubat 1933.

"Topluluk sabit üyeleri yok, herhangi bir tüzükleri de bulunmuyor. Bu topluluğa kendisini yakın hisseden kişilerin oluşturduğu çevre büyük ölçüde, bütün zümrelerden ve siyasî kamplardan gelen genç insanlardan oluşuyor. İlgili kişilerin yaklaşık sayısı tespit edilemedi. Esas yönetici, öğrenci Harro Schulze-Boysen'dir, Protestan, Prusya yurttaşı. Büroları Batı Berlin 9, Schellingstraße 1, IV. Kattadır ve 2 odadan müteşekkildir. Topluluğun yöneticisi sürekli burada bulunmaktadır ve polise de bildirimde bulunmuştur. Schulze-Boysen hakkında Kısım I'de siyasî bakımdan bir malûmat bulunmamaktadır, keza Kısım K'da da kaydı yoktur. Soruşturmada edinilen intiba, bu topluluğun radikal komünist eğilimli olduğu varsayımını teyit etmektedir."[61]

"Radikal komünist" mi? Bu suçlamanın Harro'ya yöneltileceği son sefer değil, bu. Kısa bir özeti Berlin Eyalet Polisi'nin tebliğinde de yer alan rapor, "alâkalı tespitlerin I 2e 7045/X evrak numarasıyla bildirilmesi" talimatını içeriyor.[62] Artık Harro takip altında.

8

O 1933 Şubat'ının son günlerinden birinde Henry Erlanger şehir merkezindeki Lützowstraße'de yürüyor ağır ağır, kırmızı tuğladan neo-romantik üslûpta inşa edilmiş, 2.000'den fazla inanana bir çatı sunan sinagogun yanından geçiyor, derken *Gegner*'den bir arkadaşına rast geliyor,; adı Schreiber, kahverengi üniformasıyla "yiğit ve acar havalarda" SA'nın üs olarak kullandığı bir birahaneden çıkıp geldiğini görüyor.[63] *Gegner*

61 Polis raporu AD II 4, *a.g.y.*

62 *A.g.y.*

63 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen hakkında rapor", GDW, RK, s. 23.

çevresinde konuşuluyor bunun üzerine, Schreiber her şeyi reddediyor. Harro ile Henry'nin en yakın arkadaşlarından Werner Dissel, casusu izlemeye alıyor: "Bir gün Schreiber geceleyin saat on bir sularında kapıma dikilip, bana içini dökmeye ihtiyacı olduğunu söyledi. Ama eve gelmek istemedi, kendini iyi hissetmiyordu gûya, onla yürüşüye çıkmamı rica etti. Krumme Lanke yönünde ormanın içinden yürüdük. Sohbetin ortasında birden iki goril bittiler yanıbaşımda, hemen yumruklarıyla üzerimde çalışmaya başladılar, dövdüler beni."[64]

3 Mart 1933 günü, Hitler'in, iktidarının teyit edilmesini istediği Reichstag Seçimleri'nin iki gün öncesinde, Harro'nun da yakasına yapışıyorlar. Tutuklanıyor, –ilk defa oluyor bu–, aşırı sıcak, karanlık bir bodruma götürülüyor, muhtemelen Alexanderplatz'taki polis hapishanesi. Hepsi geçtikten sonra, "berbat muamele," diye yazıyor anne-babasına yolladığı kartpostalda: "Yeni serbest bırakıldım." Diğer tutuklulardan iyi bahsediyor: "O saatlerde şahane insanlar tanıdım. İşte o nedenle diyorum ya, asıl şimdi başlıyor!"[65]

Sahiden, 5 Mart 1933'deki Reichstag Seçimleri Harro'nun siyasete katılımın hâlâ mümkün olduğunu umması için vesile oluyor. Berlin'de mesela Hitler'in partisi sadece % 31,3'e ulaşıyor, SPD % 22,5, KPD ise % 30,1 alıyor, yani başkentte iki işçi partisinin oy toplamı bariz bir şekilde sağdan daha fazla. Ne var ki meclis sandalyeleri KPD'nin pek işine yaramıyor: Rejim komünist milletvekillerini behemehal tutuklatıyor. Böylece NSDAP birden salt çoğunluğa sahip oluyor ve parlamentoyu ehemmiyetsiz hale getiren Salâhiyet Kanunu'nu hazırlıyor. Sosyal demokratlar haricinde bütün burjuva merkez partileri 23 Mart 1933'te hükümetin kendi kendini salâhiyetlendirdiği bu kanunu onaylayınca ve böylece gereken üçte ikilik çoğunluğu temin edince, bir sonraki adıma giden yol açılmış oluyor, o da NSDAP dışında bütün partilerin yasaklanması. "Uyumlandırma" denen totaliter ilmek giderek daha da daraltılıyor, baskı

64 *A.g.y.*

65 Harro'nun anne-babasına yolladığı kartpostal, ED 335/1, IfZ Münih, 04.03.1933.

aygıtının hızla inşasıyla beraber yürüyor bu. Eleştirel zihinlerin kaçırılması da hızla artıyor: Gitgide daha fazla insan sokaktan kaldırılıp götürülüyor, "yeniden eğitmek" üzere eziyet ediliyor onlara. Hitler'le ilgili bir fıkra anlatmak bile ağır sonuçlar doğurabilir, dört bir yanda muhbirler türemiş, başka insanlara güvenmek giderek zorlaşıyor.

Rejimin her önlemi halkta destek buluyor da değil hâlâ. Mesela 1 Nisan 1933'ten itibaren insanları Yahudi dükkânlarına, mağazalarına, bankalarına veya muayenehanelerine gitmekten alıkoymak üzere ilan edilen bir "Yahudi boykotu", yeterince yurttaş katılmadığı için yirmi dört saat sonra iptal ediliyor.

Harro o günlerde Kahverengi Ev'de, NSDAP'nin Münih'teki parti merkezinde bir randevu ayarlamaya çalışıyor. Orada toplumsal devrimci tasavvurlarını Hitler Gençliği yönetimiyle teati etmek istiyor. Daha hâlâ, ilke olarak ülkenin iyiliği için herkesin aynı ipe sarılabileceğine dair illüzyonunu koruyor. En nihayet bir davet alınca, muzaffer bir edayla bunu *Gegner*'deki arkadaşlarına gösteriyor. Arkadaşlarının, faşistlerle ortak bir zemin olamayacağına ve asla Bavyera başkentine gitmemesi gerektiğine açıklık kazandırmak için, saatlerce tartışmaları gerekiyor onunla.[66]

Onların haklı olduğunu Harro birkaç hafta sonra idrak ediyor, o 26 Nisan 1933 günü, nasyonal sosyalist devlet gücü tekrar Schelling Sokağı'ndaki kapısını vurduğunda. Bu defa gelenler siyah üniformalı SS, onu, Henry Erlanger'i alıyorlar – ve bir anda, hayat memat meselesine dönüyor iş.

9

Harro'nun annesi Marie Luise, Henry'nin öldürülmesinden o kadar sarsıldı ki, "cinayeti polise bildirmeyi" görev addediyor.[67] Henry Erlanger'e ve oğluna uygulanan şiddetin hakiki

66 Hans Coppi, *Harro Schulze-Boysen - Wege in den Widerstand, Eine biographische Studie*, Münih, 1995, s. 122.

67 Marie-Schulze Luise, *a.g.y.*, s. 3.

saiklerini henüz anlayamıyor, nasyonal sosyalistlerin iktidar icrasının şimdiden ne kadar keyfî bir hal almış olduğunu henüz değerlendiremiyor. Spandauer Bock'un bodrumundaki işkencehanede geçirdiği gün ve gecelerde her nevi naifliği yitirmiş olan Harro, böyle bir başvurudan vazgeçmeye ikna ediyor annesini, çünkü aksi takdirde kendi üzerine yapışır kalır olay ve onu tekrar tutuklarlar. Bu olayı erkekler arasında bir mesele olarak gördüğüne dair bir palavra atıyor annesine, onu bu girişimden caydırmak için. Burada bir direniş gerçekleştirebilmek için, bunu biliyor şimdi, Marie Luise'nin erişebileceğinden çok başka tekniklerin ve taktiklerin olması gerekir elde. Henry Erlanger gibi hukuk devleti de ölmüş bulunuyor.

Ama annesi kulak asmıyor ve onun yaptığı şikâyete reaksiyon olarak Harro'nun tıpkı öngörmüş olduğu gibi, bodrumdaki bilardo salonuna götürülüşünden sonra şimdi yeniden gözaltına alınıyor; bu defa onu hadiselerle ilgili sorgulamak isteyen, inşa halindeki Gestapo; Gizli Devlet Polisi. Günlerden 1 Mayıs 1933, çok şeylerin vuku bulacağı bir gün. Taze Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı Joseph Goebbels günlüğünde, "dün yağmur ihtimali vardı, bugün güneş parlıyor. Tam Hitler havası!" diye tezahürat yapıyor: "Şimdi her şey çok iyi olacak."[68] Uzun süredir bu 1 Mayıs'a hazırlık yaptı. Hedef, sendikaların, yani Nazilere tehlike yaratabilecek kitle örgütlerinin tamamen iktidarsızlaştırılması. Örgütlü işçiler daha önce bir defa, sağdan gelen bir demokrasiyi tasfiye etme girişimini tohum halindeyken boğmuşlardı. 1920 Mart'ındaydı bu, sendikaların ilan ettiği genel grev, Kapp Darbesi denen girişimi engellemişti. Tam da işçi bayramı gününde, 1 Mayıs'ta, Nazi zirvesi şimdi sendikaları yok etmeyi planlıyor. 1890'dan beri işçiler dünyanın her yerinde bu günü kendi günleri olarak kutluyorlar. Fikir Amerika'dan çıkmıştı: Orada İşçiler Birliği 1 Mayıs 1886'da ilk defa büyük bir grev örgütlemişti. Fırtınalı yirmili yıllarda Berlin'de 1 Mayıs şenlikleri işçi sınıfının gücünü teşhir ettiği vesileler olarak yerleşikleşmişti. Ne var ki "işçi sınıfının mücadele günü" 1919 hariç Almanya'da hiç resmî bayram günü olmamış, göste-

68 Joseph Goebbels, *a.g.y.*, 01.05.1933 tarihli not.

rilere katılanlar mesaiye gitmemek ve ücretlerinden feragat etmek zorunda kalmışlardı. Hitler el çabukluğuyla bunu değiştirmiş, 1 Mayıs'ı "Millî Emek Günü" ilan etmişti; o gün, ücretlerin tam ödeneceği resmî tatil günü olacaktı – bugün hâlâ öyledir. Sendikaları faka bastıran ve eski uluslararası protesto gününü *onların* şerefine bir bayrama dönüştüren ustaca bir satranç hamlesi.

Goebbels, "eğer yolunda giderse, emsalsiz bir zafer elde etmiş olacağız," diye devam eder günlüğünde.[69] Peki sendikalar NSDAP'nin tuzağına düşecek mi? Komünistlerden protesto eylemleri beklenebilir mi? Alexanderplatz'ta, "Kızıl Kale" denen emniyet müdürlüğünde sinirli bir hava var. Marie Luise, bir enerji küpüne dönüşmüş dertli anne, tam da bu ortamın ortasına dalıyor. Heyecan içerisinde, Emniyet Müdürü von Levetzow'un makamına alınmayı talep ediyor, oturup onu bekliyor, göğsünün üzerinde açıkça görünen Bonbon'uyla, NSDAP rozetiyle. "Oda caddeye bakıyor, orada parti rozetli çok sayıda insan durmuş, bir gösteriye gitmekte olan (...) SS, SA ve Hitler Gençliği'nin bayraklı ve müzikli resmigeçidini izliyor." Neden sonra bir memur içeri girip ona açıklamada bulunuyor: "Oğlunuzla ilgili talihsizliği öğrendik. Ama onlar SS'in adamları değil, maskeli komünistlerdi."[70] Lakin Marie Luise biliyor vaziyeti; Tempelhofer Feld'deki 1 Mayıs gösterisine katılacağından ötürü emniyet müdürünün kendisini kabul etmeyeceği ortaya çıkınca, ancak onun vekiliyle konuşabiliyor, Bredow adında bir adam, eski bir kaymakam, "yine bir makam elde edebilmiş olduğuna memnun, o makamı tehlikeye atmamak için hiçbir riske girmeyi istemiyor," Marie Luise'nin anılarında belirtildiği gibi. "Hepsini rapor edeceğim, öncelikle de yarı Yahudi Erlanger'in öldürülmesini."

Lakin Bredow, kendisi için hayli nahoş ve karışık olan bu meseleye nasıl bir tepki vermesi gerektiğini tam kestiremiyor. Kurumu, elindeki şiddet tekelini çoktan kaybetti. Ayrıca hükümet aylardan beri Yahudilere karşı kışkırtıyor ortalığı. Po-

69 *A.g.k.*, 30.04.1933 tarihli kayıt.

70 Marie Luise Schulze, *a.g.y.*, s. 4.

lisin hâlâ onların sorunlarıyla ilgilenmesi caiz mi ki? O 1933 ilkbaharında Yahudilerin, komünistlerin, sosyal demokratların ve entelektüellerin SA sürülerinin eziyetine uğradığı başka Alman şehirlerinde de soruyorlar bu soruyu – ve değişik cevaplar alıyorlar. Leipzig'de mesela sağ muhafazakâr belediye başkanı Carl Friedrich Goerdeler, emrindeki polise, Nazilerin saldırıları karşısında Yahudileri korumaları için talimat veriyor. Fakat Bredow'da Goerdeler'in medenî cesareti yok. "Bir SS birliğini toptan tutuklayıp cezalandırmam mümkün değil ki," diyor Berlinli polis memuru, dehşete düşmüş vaziyette.

Marie Luise, hâlâ hukuk devletine inanan burjuva ev kadını ve anne, "Eğer suçluysalar neden yapmıyorsunuz?" karşılığını veriyor,

Nihayet, Berlinli işçiler, her biri 50.000 kişiden oluşan on dev yürüyüş kolu halinde şehrin farklı yönlerinden merkezdeki gösteriye akmaktayken, Harro'yu getiriyorlar. "Anne, Erlanger'in öldürülmesiyle ilgili müracaatından ötürü sen soktun beni buraya," diyor kafasını sallayarak: "Şimdi de tekrar çıkar bakalım."

Ama o kadar kolay değil bu, hele o nazik günde, hiç kolay değil. Aslında Harro, arkadaşlarıyla birlikte büyük bir "*Gegner* yazı kurulu" pankartıyla gösteri yürüyüşüne katılmayı planlamıştı, böylece sendikalarla "konuşma imkânı bulacak ve yeni güç toplayacak"tı.[71] Lakin o yıl işçilerin özyönetimi ve hakları yok artık gündemde. 1 Mayıs programının akışına eskiden olduğu gibi sendikalar değil artık Joseph Goebbels karar veriyor. Tempelhofer Feld'de Hitler için dev bir tribün hazırlatıyor, tribünün önüne uzanan bir kürsü, altı devasa gamalı haçlı bayrak var, karanlık sökünce yanan kuvvetli projektörler bayrakları ışığa boğuyor. Bu tantanalı teşhiri Albert Speer tasarladı; Speer, Berlin Valiliği'nin Mayıs gösterisi için hazırladığı ilk taslağı "avcılar bayramı dekorasyonu" diye eleştirmiş, o günkü müdahalesiyle nasyonal sosyalizmin yıldız mimarı olmayan giden yolda ilk kariyer adımını atmıştı. Hitler büyük bir istihdam programıyla otoyollar inşa edileceğini duyururken –tabii bu çalış-

71 Hans Coppi, *Harro Schulze-Boysen - Wege in den Widerstand*, a.g.y., s. 126.

ma karşılığında sosyal yardım ücretinin altında ödeme yapılacağını ve çalışmayı reddedenlerin toplama kampına kapatılacağını fâş etmeden–, Harro taze yaralarıyla bir geceyi daha ot yatağın üzerinde mahpus olarak geçiriyor. Goebbels günlüğünde o 1 Mayıs'ın neticesini "harikûlade" diye özetliyor: "Bu boyutta bir şey tasavvur edilemez. Hayat ne güzel! "[72]

Ertesi gün *Berliner Morgenpost* gazetesinin manşeti, şehirde vuku bulan "bütün zamanların en büyük gösterisine" alkış tutarken, sendikaları iktidarsızlaştırma eylemi devam ediyor. Şimdi Naziler büyük darbeyi vurmaya hazırlanıyorlar. Goebbels, "2 Mayıs'ta sendika binalarını işgal edeceğiz. Uyumlandırma sağlanacak. Birkaç gün gürültü olur, sonra artık bize ait olacaklar," diye zafer narası atıyor.[73] Sabah saat on sularında Marie Luise Schulze "Kızıl Kale"de yeniden Bredow'la buluşuyor ve "kendisinden artık nihayet –von Levetzow'un vekili olarak– oğlunun serbest bırakılması için bir kâğıt yazmasını istediğini" söylüyor. O sıralarda şehrin her yerinde ve bütün ülkede SA'nın motorize birimleri sendika binalarına giriyor, önde gelen yöneticileri tutukluyor, sendikaların malvarlığına el koyuyorlardı. Sadece tek tük direniş oluyor, onları da gaddarca bastırıyorlar. Harro'nun anne-babasının oturduğu Ruhr kıyısındaki Mülheim'da mesela, dört sendikacı katlediliyor. Sür'atle ortaya çıkan manzara şu: bir zamanlar dünyanın en güçlüsü olan Alman işçi hareketi, kesin olarak ezilmiş durumda. Bundan böyle işçiler merkezî olarak *Deutschen Arbeitsfront* (DAF)[74] tarafından yönetilecekler. Yönetime katılım, bitti artık.

Harro'nun annesinin, bu yeni uyumlandırma darbesinin yapıldığı o günle ilgili anlatımları sahiden Kafkaesk bir karakter arz eder. Polis de hızlandırılmış çekimdeki gibi bağımsızlığını kaybetmiş, kahverengi partinin aygıtına dönüşmüştür. Marie Luise bu arada oğlunun vakasında, kendine güvenini kaybetmiş olan ve Harro'yu serbest bırakmak isteyen polis ile "herhalde işlediği cinayetten ötürü vicdanı rahat olmayan" SS ara-

72 *A.g.y.*

73 Joseph Goebbels, *a.g.e.*, 01.05.1933 tarihli kayıt.

74 Alman Emek Cephesi – ç.n.

sında bir çatışmanın söz konusu olduğunu fark etmiştir. Harro'nun serbest bırakılmasına mani bir şey olmadığını teyit eden bir yazıyla Bredow'un bürosundan ayrılır, koridorda bir adam o kâğıdı elinden kaptığı gibi, üzerinde yeni takılmış "Gizli Devlet Polisi"[75] levhası bulunan bir kapıdan içeri girip kaybolur. Marie Luise heyecan içinde Bredow'a geri koşar, ama o artık yardımcı olmak istemez. Sadece şefinden daha cesur olan sekreteri muhatap olur anneyle: "Gelin benle, sizi hapishanenin kapı nöbetçisine götüreyim, onu tanıyorum, sizi içeri bırakır." Marie Luise koridorlardaki karmaşanın içinde sekreteri takip eder, en nihayet sürmeli bir demir kapıya varırlar. Sekreterle nöbetçi bir-iki kelime konuşurlar, sonra Marie Luise'yi kapıdan geçirir, orada "muhtemelen kendisiyle aynı endişeler içindeki kederli kadınların arasına düşer." Çok geçmeden bir memur çıkıp gelir: "Lütfen kapının dışında bekleyin. Sizin gibi parti rozeti taşıyan bir hanımefendinin burada beklemesi insanların dikkatini çeker."

"Ya oğlumla beraber çıkarın buradan, ya da içeride kalırım" karşılığını verir Marie Luise.

Bir noktada Harro'yu getirirler yanına, serbest bırakılmasının ardından da anne, Emniyet Müdürü Levetzow'la bir araya gelir, adam önce neşe içinde donanmadan eski silah arkadaşı olan kocasının durumunu sorar ona. Peşinden Levetzow sadede gelir: "Fakat bir dahaki sefere sözünüzün arkasında durmalısınız, cinayet cinayettir." Marie Luise bir an duraklar, sonra anlar vaziyeti: Harro'nun serbest bırakılması karşısında vereceği taviz, şikâyetinin peşini bırakmak ve polisin "SS birliğine hesap sormasına" mahal vermemek olacaktır. Cinayetin peşini bırakmaya dönük bu allanıp pullanmış öneriye nasıl tepki vermesi gerektiğini bir an düşünür. "Benden bir ifade istenirse, vermeye her an hazırım," der. Ama beklendiği gibi olur, artık bir ifade istenmez kendisinden. Kendini tahkim etmekte olan Nazi devletinin baskı aygıtı içinde altüst oluşun, korkunun ve yetki kapışmalarının zamanıdır. O şartlarda hiç kimse ölü bir "yarı Yahudi" için parmağını kıpırdatmaz. Marie Luise Berlin polisiy-

75 Gestapo – ç.n.

le olan sarsıcı tecrübesini, "böylece Erlanger'in hoyrat katilleri hiçbir ceza almadan kurtuldular," diye özetler.[76]

10

Libertas o sıralar Berlin'e taşınıyor. Şimdi hayatı tam da "Philine" lâkaplı büyükbabası Philipp etrafındaki skandalın tesiri altına aldığı mekânda geçiyor. Olanca bağsızlığı ve tutamaksızlığıyla bir özgürlük tanrıçasına mı dönüştürecek kendisini, yoksa ihtiyaçlarını tatmin ederken tıpkı Prens gibi mahva mı sürüklenecek; burada anlaşılacak.

İyi başlıyor. Daha on dokuz yaşında, meslekî tecrübesi ve uzmanlık öğrenimi olmadan hemencecik şaşırtıcı bir konum kaptı, bu iş onu şiir yazmaktan sonraki ikinci büyük tutkusuna yaklaştırıyor: sinemaya. Metro-Goldwyn-Mayer'un cazip teklifiyle Hollywood'un bu en büyük stüdyosunun Friedrichstraße'deki Berlin ofisine giriyor. Fakat belki de iş dünyasındaki iyi başlangıcı ilk başta göründüğü kadar şaşırtmamalı bizi. *MGM,* 1933'ün o ilkbahar aylarında Yahudi çalışanlarının çoğunu kovuyor. İşçilerin yarıdan fazlası, yöneticilerin hemen hemen tamamı işten çıkarılıyor. Hatta Stüdyo'nun Almanya müdürü Frits Strengholt, Propaganda Bakanlığı'nın ikazı üzerine Yahudi karısından boşanıyor; kadının sonu bir toplama kampında gelecek. Oluşan boşlukları doldurması gereken Stüdyo, sıra dışı bir aileden gelen, iletişim becerilerine sahip bulunan, üstelik doğru parti üyeliğiyle mücehhez olan Libertas'a halkla ilişkiler bölümünde bir iş öneriyor. Daktilo makinesi, telefon bağlantısı olan, kendine ait bir yazı masası veriyorlar ona, medyaları ve Propaganda Bakanlığı'nı yeni sinema yıldızları hakkında bilgilendirmeye, Kurfürstendamm'ın önde gelen sinemalarında, Marmorhaus'ta, Capitol'de veya Hayvanat Bahçesi'ndeki UFA[77] Sarayı'nda basın sunumları organize etmeye başlıyor.

---

76 Marie Luise Schulze, *a.g.y.*, s. 6.

77 UFA: Universum Film A.Ş. 1917'de Almanya Hükümeti'nin girişimiyle, gelişen sinema üretimine yön vermek amacıyla kurulan büyük kamu tröstü. Na-

Çalışması meyvelerini çabucak veriyor: Almanya'da biraz beceriksizce "Şişko ile Aptal" diye pazarlanan Stan Laurel ile Oliver Hardy'nin oynadığı *Çölün Çocukları* filmi büyük olay oluyor, keza Joan Crawford, Clark Gable ve Fred Astaire'in oynadığı "Sadece Senin İçin Dans Ederim" müzikali. Sözleşmeli sanatçıları arasında Greta Garbo'nun olduğu ve film önünde kükreyen aslanlarını alâmet-i farika haline getiren MGM, dünyanın ikinci büyük sinema piyasası olan Nazi ülkesinde büyüyor. Beyaz perde düşlerinin altın çağı, o zamanlar. James Stewart, Henry Fonda, Katharine Hepburn, Gary Cooper, Humphrey Bogart – MGM'nin otuzlu yılların ortalarından itibaren geleceği inşa etmek istediği adlar bunlar. Hollywood yıldızlarının resimleri popüler dergileri ve gazete eklerini süslüyor. Reich'ın başkentinin dört bir yanında sinema afişleri asılı, bütün önemli prodüksiyonlar, Libertas'ın çabalarının da katkısıyla dergilerde genişçe ele alınıyor. Stüdyo'nun yöneticisi Louis B. Mayer, "Almanya'daki gelirlerimiz şahane," diye özetliyor durumu.[78]

---

ziler iktidara getirilince devletleştirildi ve Propaganda Bakanlığı'nın gözde aletlerinden biri haline geldi – ç.n.

78 Ben Urwand, *Der Pakt*, Stuttgart, 2017, s. 34 vd. Hollywood'un gamalı haç önünde ilk yaltaklanmaları, Erich Maria Remarque'nin bütün dünyada çoksatan romanı *Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok*'un, daha sonra Oscar Ödülü alacak olan film uyarlamasının Weimar Cumhuriyeti döneminde 1930 Noel'inden hemen önce sinemalarda gösterilmesi sırasında gerçekleşti. Film, Birinci Dünya Savaşı'nın facialarını tasvir ediyor, cephede ölmenin anlamsızlığını konu alıyordu. Berlin'deki ilk büyük gösterim için üç yüz bilet alan Naziler, filmde Reich ordusuyla çarpışmalarında muzaffer olan Fransız birlikleri belirdiğinde beyaz perdeyi yuhlamışlardı. Kalabalığın içinden birisi, "Alman askerleri cesurdu!" diye bağırmıştı: "Amerika'da böyle bir film yapılmış olması, utanç verici!" Bağırış çağırışlar bitmek bilmeyince makinist filmi durdurmuş, ışıkları açmıştı. Daha o zamanlar Nazilerin propaganda şefi olan Goebbels, balkonun ön sırasındaki yerinde ayağa kalkıp bir konuşma yapmış, bu filmin sırf Almanya'nın dünyadaki itibarını sarsmak için yapıldığını ileri sürmüştü. Konuşmasını bitirince adamları koridorlara koku bombaları atmış, kafesler içinde getirdikleri beyaz fareleri ortalığa salmışlardı. Altı gün sonra, "yurtseverliğe aykırı filme" karşı feryatlar sona ermeyince, dağıtım şirketi filmi gösterimden kaldırdı. Universal'in müdürü Carl Laemmle, filmin yeniden kurgulanması talimatını verdi, nitekim 1931 yazında Alman sinemalarında hafifletilmiş bir versiyon vizyona girdi. Goebbels gayet memnun, şu yorumu yaptı: "Onlara diz çöktürdük."

Fakat Amerikan film üreticilerinin ödemesi gereken bedel, yüksek. Zira Goebbels Los Angeles'e bir sansürcü gönderdi, konsolos Georg Gyssling. Bu adam değişiklik önerilerini bildirmekten hiç sakınmıyor, Hollywood da dinliyor onun sözünü, çünkü Gyssling'in elinde etkili bir manivela var. Alman Sinema Yasasının 15. maddesi, bu: Nazilere eleştirel yaklaşan prodüksiyonları –dünyanın neresinde olursa olsun– vizyona sokan bir firmanın yapacağı bütün filmlerin Alman sinemalarındaki gösterimini men ediyor – Amerikan prodüktörleri için bir kâbus demek bu. Bu nedenle, uzaklardaki Berlin'deki Nazi yönetimi uygun bulmuyorsa şayet, bir filmin bütün bir sahnesinin hatta olay örgülerinin kesilmesine fazla da homurdanmadan rıza gösteriyorlar. Sessizce geçiştirilen bir skandal. İlkeden önce kâr gelir; stüdyo patronları buna göre davranıyor ve Berlin'deki antisemitistlerle, kendilerini inkâr derecesinde işbirliği yapıyorlar.

Hitler'in kotası öylesine geniş ki, Almanya'daki Yahudilere yapılan insanlığı aşağılayıcı muameleyi dünya kamuoyunun gözleri önüne serecek iddialı bir film projesinin, Nazi Hükümeti'nin arzusu üzerine iptal edilmesine varacak kadar ileri gidiyor. Daha sonra Orson Welles'le beraber *Citizen Kane*'i, tüm zamanların en iyi filmlerinden birinin senaryosunu yazacak olan Herman Mankiewicz, 1933 Mayıs'ında "The Mad Dog of Europe"[79] adını taşıyan bir senaryo üzerinde çalışıyor. Filme dahil etmek ve Almanya'da Yahudilerin başına nelerin geldiğini otantik bir şekilde göstermek amacıyla Almanya'da "Haftanın Olayları" başlığıyla yayınlanan haber filmlerinden üç kilometreden uzun parçalar toplanmış durumda. Hitler'e hık demiş burnundan düşmüş gibi benzeyen bir oyuncu bulunmuş. Charlie Chaplin'in *Büyük Diktatör*'ünden çok önce, ilk defa "Führer" bir filmde canlandırılacak. Oyuncu kadrosunun gerisi, Hollywood aktörlerinin krem tabakasından oluşacak. Mankiewicz'in senaryo metni gayet kendinden emin bir şekilde, "Bu film demokrasiyi savunmak için yapıldı," diye başlıyor, "demokrasi, insanlığın en soylu çabalarına ilham vermiş bir idealdir." Mendelsohn adlı Yahudi bir ailenin komşuları ve

79 Avrupa'nın kuduz köpeği – ç.n.

en iyi arkadaşları olan Schmidtler'le ilişkileri anlatılıyor filmde – Hitler'in ırkçı siyaseti bu ilişkiyi çığrından çıkarana dek. Proje Konsolos Gyssling'in kulağına gelince, adam bütün imkânlarını kullanarak, şayet film çekilecek olursa, bundan böyle Almanya'da bütün Amerikan prodüksiyonlarının yasaklanmakla kalmayıp, Berlin'deki bütün Amerikan film stüdyolarının malvarlığına el konacağına açıklık kazandırıyor. Louis B. Mayer yine alttan alıyor: "Almanya'da ticarî çıkarlarımız var. Almanya'dan muazzam gelir elde ediyoruz. O sebeple, bu film asla yapılmayacak."[80] Eğer dünya, ikna edici bir "Mad Dog of Europe" filmini, Nazi rejiminin antisemitist suratını henüz otuzlu yılların ortasında dünyanın gözleri önüne getirmiş olsaydı, –zira dünyada birçok insan bunların asla farkında değildi–, ne olurdu acaba? Ne var ki Hollywood'un gezegeni uyarabileceği o belirleyici anda, son söz film yapanlarda değil, Goebbels'de.

Libertas'ın MGM için yaptığı çalışmanın, nasyonal sosyalist yönelimli, olgunlaşmamış dünya görüşünde bir değişikliğe yol açmaması, mucize değil. Onun için önemli olan kariyer ve şaşaalı film dünyasından daha eğlenceli bir çalışma alanı olabilir miydi? Peki sahiden saf neşeden mi ibaret o çalışma?

O sıralardan bir profil fotoğrafı var kendisinin, Friedrichstraße 225'te, MGM'nin bürosunda çekilmiş, yazı masasına oturuyor, önünde siyah bir daktilo, yanında bir tabaka kâğıt, arka plandaysa bir dizi Leitz marka klasör. Ev kadını havalı beyaz sivri yakalarıyla, onun zevkine göre fazla mazbut bir örme elbise var üzerinde ve yüzünde berrak bir gülümseme. Fotoğrafın çekildiği tarih önemli, 10 Mayıs 1933, kitapların yakıldığı gün. Yürüyerek birkaç dakikada gidilecek mesafede kamyonlar dizilmiş bile caddelerde, bütün vatandaşların görebileceği 25.000 kitaplık yükleriyle. MGM bürosundan yürüyerek erişilebilecek Opera Meydanı'ndaki büyük kamp ateşi de hazır edilmiş durumda.

Gazeteci ve hicivci Kurt Tucholsky'nin eserlerinin, büyük yazarlar Heinrich ve Thomas Mann'ın romanlarının, dahi Sigmund Freud'un, talihsiz Joseph Roth'un, o hayranlık duyula-

80 *A.g.y.*

cak Stefan Zweig'ın veya yazdığı şarkıları o kadar severek söylediği Bertolt Brecht'in çalışmalarının yakılması gerektiğinin söylenmesi, amcası Wend'e varana dek sanatçılığa yatkın bir aileden gelen Libertas'a nasıl geliyordu acaba? Libs'in saygı duyduğu şair Joachim Ringelnatz da yasaklanan yazarlar arasında, keza, çağının tanığı olarak bizzat Opera Meydanı'nda bulunan ve kitaplarının alevlere atıldığını gören Erich Kästner de.

Libertas şair olmayı istemişti, kitaplarla büyümüştü o. Şimdi eğlenceyi kaçırmak istemeyen 70.000 insan, penceresinin önünden geçiyor. Yakma işini Berlin üniversitelerinin öğrencileri örgütledi, üniversite kütüphanelerini "temizlediler," ama kitabevleri de malî kayıplarına aldırmadan gönüllü katılıyorlar. Kültür yıkımı var orada. Libs hiç dert etmiyor mu bunu? Rilke'ye olan aşkıyla bağdaştırabilir mi bunu, ki bu, genel olarak güzel yazılmış her söze duyulan aşktır? Nasıl vicdanı sızlamadan, –veya dahası, neşesi kaçmadan– orada öylece oturabiliyor, Amerikan stüdyosunun duvar boyu bir gamalı haçlı bayrakla dekore edilmiş toplantı salonunda diğer çalışanlarla bir araya gelip Führer'in konuşmalarına kulak verebiliyor – yine o günlerden bir fotoğrafın tanıklık ettiği gibi? Libertas bu resimde en ön sırada görülüyor, bacak bacak üstüne atmış –korunmacı bir duruş da olabilir, iffetli görünme icabına uyma çabası da–, biraz ötesinde MGM'nin büro şefi Frits Strengholt, yanında da toplama kampını boylayacak olan Yahudi karısı. Gamalı haç altında Hollywood – ve Libertas'ın, mekânın ön cephesindeki Millet Alıcısı'na[81] mesafeli, kuşkucu bir ifadeyle bakan çehresi.

11

Harro SS ve polisteki tutukluluğu sona erip serbest kalmasının ardından, artık ona ait olmayan Berlin'in sokaklarında ruh gibi dolanıyor. İzlendiğini, tehdit altında olduğunu hissediyor: dam-

81 *Volksempfänger*: Millet Alıcısı veya Halk Alıcısı. Nazi döneminde radyoya verilen ad. Propaganda Bakanlığı'nın talimatıyla, kitlelere ulaşacak ucuz bir cihaz olarak geliştirilmişti – ç.n.

galanmış biri o. Üniversiteye gitmiyor artık; öğrenimini sürdürmek ona saçma geliyor. Kurfürstendamm'da, kitaplarını Rowohlt Yayınevi'nin bastığı yazar Ernst von Salomon'a rastlıyor, eskiden irtibatı vardı onla. Bu karşılaşmayı, "Onu tanıyamadım," diye tasvir ediyor: "Yoluma çıktı. Yüzü çok değişmişti. Kulağının yarısı yoktu, çehresi kabuk bile bağlamamış kızılca yaralarla bezeliydi. Dedi ki: intikamımı buzdolabına koydum."[82]

Kısa süre sonra Harro *Gegner*'den eski arkadaşlarını Potsdamer Straße'de bir kafeye davet ediyor. Alt katı pastane, üst katın yarısı, küçük masalarda oturulabilen bir galeri. Çember halinde oturuyorlar, o zamanlarda bu bile cesaret sayılır, hep alt kata bakıp, kontrol ediyorlar: "Kim giriyor içeri, kim çıkıyor. Hâlâ SS Henze Bölüğü'ndeydik ya," Werner Dissel'in hatırladığı gibi.[83] Harro herkese Spandauer Bock'un bodrumunda Henry Erlanger'in ve kendisinin başına gelenleri anlatıyor. Arkadaşlarını kendisine konan şarttan haberdar ediyor: artık siyasî faaliyet göstermemesi ve Berlin'den en az bir yıllığına ayrılması gerekiyor. Sürgüne gitmeyecek ama. Kendisini "faşist iktidar topaklaşmasını infilâk ettirecek bir bomba" olarak görüyor, o nedenle kalması gerek.[84] Hayat iksirini Almanya'daki koşullarla sürtüşmesinden alıyor. Amacının legalleşmek ve "mevcut örgütlenmelere sızmak" olduğunu söylüyor, şiârı "Truva atı". Unutmalarını sağlamak, dersini almış olduğu izlenimi yaratmak, tam bir pişmanlıkla uyum sağlamak. Sistemi içinden değiştirmek üzere, dışarıdan bakıldığında şüphe uyandırmayacak bir yol tutma stratejisi – otuz yıl sonra altmışlı yılların öğrenci hareketi sırasında Rudi Dutschke'nin *kurumların içinden uzun yürüyüş* diye tanımlayacağı bir hareket tarzı.[85] Peki ama nereye uzanacak Harro'nun yolu? Hangi kuruma sızacak, hangi kuruma sızabilir? Bütün arkadaşlarıyla vedalaşıyor, son bir kez *shake hands*[86] ve tek tek hepsini kucaklıyor. Hemen o akşam terk ediyor şehri.

---

82 Ernst von Salomon, Harro, *a.g.y.*, s. XXX.

83 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen hakkında rapor", *a.g.y.*, s. 27.

84 *A.g.y.* s. 28.

85 *A.g.y.*, s. 2.

86 (Ing.) El sıkışma – ç.n.

İKİNCİ BÖLÜM

Kariyer ve Evlilik
(1933-1939)

"Böyle bir varoluş tarzı ancak bir düş olabilir,
diye düşünür insan – ve bekler, bakalım ne olacak diye."[1]

Libertas Schulze-Boysen

1 Libertas, babasına yazdığı bir mektupta Harro'dan aktarıyor, ED 335/1, IfZ Münih, 01.05.1939.

1

Harro, Warnemünde'de bulunan ve adı anca bu kadar az dikkat çekici olabilecek bir kuruluşa başvuruyor, *Alman Ticarî Pilot Okulu*'na. Orada bir "deniz gözlemciliği kursu" veriyorlar. Sivil tanımlama yanıltıcı, aslında bu kuruluş Göring'in inşa etmekte olduğu Hava Kuvvetleri'ne eklemlenmiş durumda; Versay Antlaşması Almanya'nın yeniden silahlanmasını men ettiği için hava kuvvetleri adı kulanılamıyor – henüz kullanılamıyor.

İlk bakışta şaşırtıcı, fakat aslında kökü aile geçmişinde bulunabilecek bir adım bu. Askerî öğrenim almaya başlamakla Harro babasının ve büyük amcasının, Amiral von Tirpitz'in yoluna girmiş oluyor. Fakat Bahriye çekmiyor onu, pilot olmak istiyor – karakterine gayet uygun bir şekilde, yükseklere çıkmak istiyor. Onu nişan hattından uzaklaştıracağını, öte yandan *Gegner*'in yayıncısı olarak akamete uğrayan kariyerine yeni olanaklar açmasını umduğu bir adım bu. Yirmi üç yaşında. Gerçi intikamını buzdolabına koymuş olabilir, fakat onu gerçekleştirmek için, eyleme geçmek için yanıp tutuşuyor.

2

Haydut gelini Regine'siyle beraber Potsdam Meydanı'ndaki evin çatı katında uykusunu alana kadar uyumak diye bir şey yok ama artık. Şimdi sabahın beşinde kalkması icap ediyor, ılık havası horlama sesleriyle ve hırıltılarla dolu basık yatakhanenin kapısı bir anda açılıverip, haşin bir ses, Prusyalılığın o kadim emrini böğürdüğünde: *Kalk*!

Harro'yla beraber birkaç düzine uyku mahmuru erkek, âni bir silkinişle talaş doldurulmuş şiltelerinden doğruluyor, sessiz bir direngenlik ve ateşli bir acelecilikle bir örnek kıyafetlerine bürünüyorlar. Harro, emredici bir tınısı olan kudretli bir sözle tanışıyor: *Görev*. Uzun gün boyunca ona talimatlar yağdıran ses, görevli astsubaya ait, kısaltması *GaS*, çelik miğferli bir herif. Astsubayın emirler verip durduğu genç erkekler, 1900 ilâ 1910 doğumlu Alman pilot adayları, aralarında en tuhafından ve en maceracısından tipler de var, Henry Erlanger'in sürekli yeniden öldürüldüğü kâbuslarıyla Harro, mesela.[2]

Serbest olan her pazar günü Regine Schütt trenle Baltık Denizi'ne, Ticarî Pilot Okulu'na gidiyor ve arkadaşını canlandırmaya çalışıyor. Kendisi önderlik etmek isterken ahmakça emirler almanın Harro'nun nasıl ruhunu kuruttuğunu biliyor. Hiçbir alâkasının olamayacağı adamlarla bir yere tıkıştırılmış olmanın onun için ne kadar berbat olduğunu biliyor, eve yazdığı bir mektupta belirttiği gibi, "korkaklığın hüküm sürdüğü bir yer" orası – duvarda da kırık pervaneli bir uçak asılı, durumun simgesi gibi.[3]

Bu ziyaretlerinde Regine'yle ikisi yorganlar ve yastıklarla donatılmış sahra yatağında oturuyorlar, kız Berlin'i anlatıyor, arkadaş çevresindeki gelişmelerden haberler veriyor, böylece onu ruhen, zihnen başkentle bağlantı halinde tutmak istiyor – ama Harro'nun hiç hoşuna gitmiyor bu. Harro, o kadar sevmiş olduğu eski hayatla bağını kesin olarak koparmak istiyor. İşkencehanedeki günlerden ve gecelerden beri, nasıl bir hasımla kar-

2 Bkz. Herbert Schidlowsky, Günther Weisenborn'a mektup, GDW, RK 1/4.

3 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 31.05.1933.

şı karşıya olduğunu biliyor. Naifliğe yer yok artık onda. Makineye dönüşmesi gerek, olağanüstü üstünlükteki düşmana karşı sımsıkı örgütlü olması gerek. Bedenindeki her kas gergin olmalı; dikkati dağılmamalı, dikkat çekmemeli, hata ve zafiyet göstermemeli. Bir yaş küçük kızkardeşi Helga'ya yazdığı gibi: "Her şeyi yapabilir insan, sadece bağımsızlığını feda edemez! En iyisi, her an çadırını söküp küçük bir bavulla çekip gidebilecekmiş gibi yaşamak."[4] Regine'ye de Warnemünde sahilinde bir yüzücü olduğunu anlatıyor: batamaz, yukarıda kalmalı, ta ki yeni bir düzen gelene kadar. Eski irtibatlarını sürdürmek bu nedenle riskli görünüyor ona, çünkü takip altında olduğundan endişe ediyor.

Bedensel bakımdan, Harro Regine'den giderek daha fazla geri çekiyor kendini. İşkenceden beri, yakınlaşmaya izin vermekle ilgili sorunları var, mahrem temas acı veriyor ona. Fiziken, duygusal ve zihinsel olarak sadece Berlin'den değil kız arkadaşından da gitgide uzaklaşıyor. Eski hayatının iplerini hâlâ elinde tuttuğunu hissettiğinden, tek tek kesip atmak istiyor o ipleri; serbest kalıp, yüzüp yeni bir şeylere açılmak istiyor.

3

Her gün sabahın köründe dikilip, elbise dolabının kapağına taktığı aynaya bakıyor. Etrafında arkadaşları gürültü edip dursa da, yapayalnız şimdi. İçinde kazınan, tırmalayan bir şey var: böbrekleri. Ama bir şey fark ettirmiyor, bakışları bir subayın bakışları – babası da aynen öyle bakardı muhakkak: ense kasları gerilmiş, çenesi de, mum gibi dimdik durmuş, kaskatı, saçı düzgün kesilmiş, açık renk gözleri biraz sert bakıyor. Bu askerce duruş hoşuna gidiyor, geçici üniformasıyla gururlanıyor – tıpkı babasının ve amcasının da kendi üniformalarından gurur duymuş oldukları gibi. Harro hâlâ bir yurtsever, eskisinden de fazla hatta; anavatanına duyduğu aşkı Nazi rejimi yüzünden feda edecek hali yok. Lakin elbise dolabındaki aynada gördüğü,

4 Harro'nun, kızkardeşi Helga'ya mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 09.10.1933.

sakin, doğal bir poz değil. Sanki, içine, yeri orası olmayan bir şey girmiş hissini veriyor. Onu titrekleştiren, bedenin atıp kurtulmak istediği bir şey. Böbreklerdeki çökeltiler bunlar, SS'in darbeleri sonucu oluşmuş. Üniforma daha mükemmel oturabilir, şimdi yaralı bir bedenin üzerinde duruyor. Ağrılar dalgalar halinde geliyor, böğründen, her seferinde beklenmedik bir baskın vererek, motorize birlik saldırısı gibi. Ufacık kaslar kramp halinde kasılıyor – Kolik. İdrarı kırmızı. Görev başlıyor.

Sabah altıda eşofman ve süveterle hava meydanında sabah sporuna çıkıyorlar. Saatlerce meydanda idman yapıyorlar. Saha idmanları sert, bazı arkadaşları dayanamıyor, bir-iki haftada pes ediyorlar. "Burada korkunç sıkı rekabet var," diye yazıyor anne-babasına: "An itibarıyla grubumuzun % 50'si ayrılmış durumda. Sürekli birilerini ayırıyorlar, evine gönderiyorlar yani."[5] Harro devam ediyor, iç yaralarına rağmen. Kimsenin bilmediği ve kendisi için de henüz netleşmemiş büyük görev için çelikleştiriyor kendini. Uygun adım yürüyor: Sancak yukarı, safları sıklaştırın. Horst-Wessel şarkısını, Nazilerin propaganda parçasını, gırtlağını yırtarak söylüyor, bu ona eza veriyor ama öyle yapmasa dikkat çeker. Bazı arkadaşlarının alev alev coşkusunu görüyor, küçümsüyor onları bundan ötürü.

Kamuflaj başarılı oluyor. Üniforma "gerçi tam birinci sınıf oturmuyor üzerine, ama hoş görünüyor," kendi tasviriyle.[6] Askerî becerileri kusursuz, hatta âmirleri onu, "Tavlanın en iyi atı," diye övüyorlar. Kafasında neler döndüğünü kimse sezmiyor. Duşlardan neden kaçındığını kimse anlamıyor: Ona günbegün Henry'nin ölümünü ve arkadaşına yardım edemeyişindeki aczini hatırlatan yaraları kimse görmemeli. Herkes sadece o öne çıkan çeneyi görmeli, o delici bakışı, fidan gibi gövdeyi. Mükemmel Alman, o. Nazilerin mükemmel insanı yetiştirme takıntısı onun şahsında gerçekleşmiş görünüyor. "Grup lideri" yapıyorlar onu, temsilci seçiyorlar. Ona biraz tatsız gelen bir şey bu, Ticarî Pilot Okulu'nda SA mensubu olan ve onda farklı bir şeyler olduğunu içgüdüleriyle sezinleyen bazı "yol-

5 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 25.07.1933.

6 Harro'nun annesine mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 21.09.1933.

daşlarına" da ters geliyor, bozuluyorlar. "Evet, son aylar biraz zordu ama hayatımda onların pişmanlığını duymak istemem," diye haber veriyor babasına; baştan aşağı erkekçe olan, vatan hizmeti denen o dönemde, en önemli rol modeli babası olmuş: "Bütün o güce ve şiddete rağmen inadına ayakta kalmak – bu da kuvvetli yapıyor insanı. Ve inanıyorum, öyle zamanlar geliyor ki, her bakımdan ne kadar kuvvetli olursak o kadar iyi."[7]

Kendini korumak, silahlanmak ve teçhiz olmak. Harro, Warnemünde'de güneş gözlüğüyle dolanıyor, derslere giriyor, en arka sıraya oturuyor: meteoroloji, havacılık hukuku, telsiz kullanma, mors alfabesi. Ata binmeyi, ateş etmeyi, otomobil kullanmayı öğreniyor: işine yarayacak medenî teknikler. Siyaset bahsine hiç girmiyor, alışık olmadığı bir şey bu: "Çağın en zorlu meselelerinin nasıl küstahça bir kendini beğenmişlik ve el çabukluğuyla ele alındığını her gün yeniden dehşete kapılarak fark ediyorum."[8] Yakın zamana kadar müdahale etmeye çalıştığı o büyük dünya yok artık, iyice daralmış bir dalga boyunda, her şey: "Zihinsel olan her şeyden genel olarak kaçınıyorlar."[9] Harro, tüm Almanya'nın gittiği yolu katediyor. Daha fazla yoksullaşma, özel hayatın araçsallaştırılması, bütün kişiliğin katılaşması. Ama onun gözünde bu bozulmanın bir anlamı var, bunu hayatta kalmak için, mücadeleye hazır olmak için bir araç olarak görüyor. İşkencehanede bahçe makasıyla mahvedilen saç kesimi şimdi yine edepli görünüyor: "Başımın tepesindeki kıymetli saçlar, uzun süredir dikkat çekici olmaktan uzak; zaten burada kısa olması gerekiyor. Genel olarak her şey giderek daha askerî oluyor burada. Yakında gri-mavi üniforma verecekler; o nedenle mavi bir elbise almam artık kendime."[10]

Kolay değil, bu dönüşüm. Sürekli numara yapmayı gerektiriyor. Sevdiği mavi kazağını giymek ve tabiatına uyduğu gibi açık görüş alışverişine girmek yerine, ona dayatılan bir örneklik oyununu oynuyor. Diktatörlük, ta içine girmiş durumda.

7 Harro'nun babasına mektubu, ED 335/1, IfZ Münih, 03.09.1933.

8 *A.g.y.*

9 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 25.07.1933.

10 *A.g.y.*

Yemekhanede yemek alırken Alfred von Tirpitz'in duvarı süsleyen dev boyutlu portre resminden kendini sakınmaya, normal bir izlenim uyandırmaya, yani diğerleri gibi olmaya çalışıyor. Ama hissediyor, bazıları seziyor: onda ters bir şeyler var. Bakışını çehrelerde gezdirdiğinde, aynı fikirde olacağı kimseyi göremiyor. Sağdan da saysa soldan da, bir Henry Erlanger yok orada. Kayzer'in Bahriye subaylarının oğulları çömelmiş oturmuşlar –tıpkı kendisi gibi–, ama kendisinden farklı olarak olup biten her şeyi itirazsız kabullenmişler. "Burada –kendi bakış açımdan– hapishanede gibiyim," diye yazıyor babasına: "Gerçekten içime dokunan her şeyin uzağındayım, sinirlerim tepki vermekte günden güne tembelleşiyor. Bu duruma irademle nereye kadar hâkim olabilirim, merak ediyorum. Uzun vadede iyi bakımın da faydası yok buna. Esasen dürüst ve düzgün bir insanım ben, sahtekârlık bazen gücümü aşıyor."[11] Eskiden olduğu gibi, tarzına, enerjisine, çılgın fikirlerine, esprisine herkesin hayranlık duyduğu zamanlardaki gibi değil artık: "Velhâsıl –zihinsel açıdan– yabancı bir çevrede diğerlerinden farklı bir bilinçle yaşamak, şahsen feci zor geliyor bana. Belli ki değiştiremeyeceğim, bunu vakıa kabul edip sonuçlarını üstlenmeliyim."[12]

Nefes alabildiği tek bir yer var, o da gökyüzü. Harro uçmayı seviyor, ister planörle olsun ister o ağır mavnalarla, deniz uçaklarıyla. Olabildiği kadar fazla havada kalıyor. Bir planörle rüzgârı arkasına alarak yükselip süzülmeye geçtiğinde ve madde hafiflediğinde, bütün yük kalkıyor sırtından. Ötelerde Baltık Denizi'nin metalik grisi en puslu günlerde bile ışığın bütün renklerini sergiliyor. Orada ağrıları olmuyor artık, rüzgârın kıyısından gidiyor, vücudundaki yerini saptayamayacağınız fakat bütün sinirlerini elektriklendiren altıncı hissiyle, pilot hissiyle takip ediyor rüzgârı. "Uçmak temiz ve mazbut bir iş," diye yazıyor kızkardeşi Helga'ya: "Şu aralar en iyi yer yukarısı, havalar."[13] Gözleri pilot gözlüğünün arkasına saklanmış, sa-

11 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 05.08.1933.

12 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 15.09.1933.

13 Harro'dan kızkardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 09.10.1933.

rı saçları maskeye dönüşen pilot kepinin altında, sükûnet içinde düşünebiliyor. Prens Hamlet'in de benzer sorunlarla cebelleşmiş olduğu Danimarka'ya kadar kayıyor bakışları. Veya bir keresinde, Bl sınıfı bir ağır deniz uçağıyla, Lübeck'in gotik üslûplu tuğla binalarının üzerinde uçuyor, çoktan terörden kaçarak İsviçre'ye sığınmış olan Thomas Mann'ın memleketi orası. Harro için de kaçmak veya gazeteci-yazar olarak başka bir yerde, özgür bir ülkede yaşamak daha iyi olmaz mıydı? Önünde duran ve hiç ümit vaat etmeyen o mücadeleye girişmeli mi gerçekten?

Yukarıda, havada iyice uyanık oluyor, aşağıda olup biten her şeyi algılama kabiliyeti artıyor. O mesafe, kıtadaki sarsıntıları bir sismograf gibi kaydetmesini sağlıyor: "Kesinleştirilemeyecek de olsa çok emin olduğum bir hissim var, *–à la longue–*[14] Avrupa devasa boyutlarda bir felâkete doğru gidiyor," diye not alıyor o haftalarda – savaşın gerçekten patlak vermesine daha altı yıldan fazla zaman varken.[15] Tıpkı Hamlet gibi öldürülen babasının, yani Nazilerin zehirlediği Almanya'nın intikamını alması, bu arada da hiçbir şekilde iktidarın yeni sahipleriyle işbirliği yapmaması, birçoklarının yaptığının aksine katillerle yatağa girmemesi gerekiyor. Warnemünde'nin, Rostock'un ve özellikle denizin üzerinden süzülüp Ticarî Pilot Okulu'nun oyuncak misali küçük binasına doğru inerken, Henry Erlanger'i düşünüyor ve kaçamayacağını, eyleme geçmesi gerektiğini biliyor. Ama onda da tıpkı planör uçuşundaki gibi hassas davranmak gerek: rüzgârı iyi algılayıp ivme almak için kullanmak – düşmemek, parçalanmamak. Her şeyin doğru bir zamanı var, sükûnetle hazırlanmak gerek, yere inmek gerektiğinde inip uçağı terk etmek, sağlam zemine basmak gerek, kendi inancınızın sağlam zemini olmalı orası, yoksa bu "riyakârlık ve vasatlık denizinde" batıp gidersiniz, onun deyişiyle, çünkü "değneğe dikilmiş şapkaya selâm veren, bir yandan da Wilhelm Tell pozları yapan" bir dünya burası.[16]

14 (Fr.) Uzun vadede – ç.n.

15 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, fZ Münih, 15.09.1933.

16 Harro'dan kızkardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 09.10.1933.

Bu dünya onun işini kolaylaştırmıyor. Yeni kurulan Gestapo bu arada Erlanger vakası üzerinde çalışıyor ve "deniz gözlemciliği kursunda" da yakasını bırakmıyor. Henüz 1923'te NSDAP üyeliğine başvurmuş, ilk günden beri Nazi olan ve SS Alay Führer'i Henze'ye bağlı olarak Güvenlik Şubesi için çalışan Fritz Zietlow, Regine Schütt'le temas kuruyor, onu defalarca evinde ziyaret edip, Henry Erlanger'in intihar ettiğine inandırmaya çalışıyor. Zietlow uzaktan uzağa Harro üzerindeki baskısını da artırıyor, Warnemünde'deki eğitmenlerden biri hakkında sürekli kışkırtıcı şeyler söylendiğini aktarıyor ona. Hiddetle, "Son noktaya kadar kuşku duymak lâzım," diye yazıyor Harro eve gönderdiği mektupta: "Tanrı bilir ya, epey mesafe aldık! 'Özel arkadaşlarım' birtakım hastalıklar düşünmüşler benim için, ben de başlangıçta bütün bunları nasıl atlatacağımı kestiremiyordum. Ama kenimi gitgide daha kuvvetli hissettikçe ve burada yanımda duran değerli yoldaşlar buldukça, genel gidişat hakkında ne kadar kaygı duysam da kendi geleceğime dair endişem o kadar azalıyor."[17]

Sahiden Harro pilotluk öğrencilerinin çoğu arasında giderek daha fazla seviliyor. Konuşmalar yapıyor, bir "gözlemci şarkısı" yazıyor, grubuyla beraber onu söyledikleri bir eğlence akşamında ödül kazanıyorlar ve okul müdürü "Schulze-Boysen'in yönetiminde gösterilen nitelikçe üstün performansı" övüyor.[18]

Lakin devlet gücüyle çelişkisi keskinleşiyor. Henry Erlanger'in annesi oğlunun nerede olduğuyla ilgili bir süre devletten hiçbir şey öğrenemedi. Sonra polis ona Plötzen Gölü yakınlarındaki Hohenzollern Kanalı'ndan, verdiği kayıp ilanındaki tarifine benzer hususiyetler arz eden bir ceset çıkarıldığını haber veriyor. Parçalanmış bir ceset gösteriyorlar anneye: Oğlu, bu. Ölüm nedeni olarak intihar deniyor; o Harro'dan, bunun doğru olmadığını biliyor. Naaş yakılıyor, külleri ona teslim ediliyor, o da Henry'yi Ren kıyısındaki Ingelheim'daki aile mezarlığına defnettiriyor.

17 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 03.10.1933.

18 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/2, 04.10.1933.

Bu olandan ötürü de, ısrarlı taleplere rağmen Gestapo'nun yalanlarla dolu zaptını imzalamak ve kendi annesinin yaptığı şikâyete noktayı koymak Harro için asla söz konusu olamaz. Bunun üzerine Zietlow, Regine Schütt'e lâfı hiç dolandırmadan, bir uçağı düşürmenin çok kolay bir şey olduğunu söylüyor.

Harro tehdidi ciddiye alıyor. Böyle bir ölüm Warnemünde'de kimseye olağandışı görünmez. Ebeveynine yazdığı mektuplardan birinin de tanıklığı ettiği gibi, birçok kişi kaza kurbanı olmuş zaten: "Dün maalesef yoldaşlarımdan biri kazaya uğradı. Pervaneye kaptırdı. Ümitsiz durum, kafatasında kırık, bir gözü tamamen gitti, bir kolu koptu. Zavallı herif. Bu, ikinci. İnsanın aklına mukayyet olması lâzım burada."[19] Harro'nun grubundan bir başkası 150 metreden düşüyor: "Tanrıya şükür, suyun üzerindeydi. Uçak hurdahaş oldu, ama adam, mucize gibi, hayatta. Beyin sarsıntısı geçirmiş, omurgasında birkaç kırıkla hastanede yatıyor. Dikkat etmedi, dönemeç alırken kaydı, spiral düşüşe geçti."[20] Harro uçmayı ne denli severse sevsin... Zietlow'dan kendisini korumak için eğitmenine "bir müddet pilotluğun navigasyon ve teorik yanıyla meşgul olmak" istediğini aktarıyor. Sinirlerinin biraz yıpranmış olmasını sebep gösteriyor: "Son zamanda o kadar kişi kaza yaptı (daha dün yine birisi bir deniz uçağını tamamen hurdahaş etti!); ben de öyle olmak istemiyorum. Tamamen anlayış gösterdiler."[21]

Sevdiği uçuşlara veda etmiyor sadece. Regine'yle de ilişkisini kesin olarak bitirmek istiyor, ki tamamen kendi başına kalabilsin. Bir noktada onu karşısına alıp, ayrılmaları gerektiğini açıklıyor, gayet rasyonel bir şekilde yapıyor bunu ama içi paramparça, onu seviyor çünkü, o da Harro'yu seviyor. Fakat eskiden yaptığı gibi, şimdi de yapabilse çok memnun olacağı gibi duygular gösteremiyor ona – bunu ona nasıl açıklayacağını da bilemiyor. Artık onu tatmin edebilecek gibi, onu koruyabilecek gibi ve ona ihtiyacı olduğu kadar verebilecek gibi hisset-

19 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 12.07.1933.

20 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 30.08.1933.

21 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 07.08.19[illegible]3.

miyor kendini. "Muhtemelen inandıklarım uğruna öleceğim," diyor ona, yapıp ettiklerinde serbest olması gerektiğini ekliyor; başka birisinin sorumluluğunu hissetmemeli. O nedenle artık bir aşk ilişkisini sürdüremez, onun yerine aynı safta mücadele etmeyi öneriyor ona, salt siyasî, romantik bir bağ olmadan. Bakıyor kadına ve çok daha iyisini hak ettiğini biliyor.

Regine'nin gözleri doluyor. Yitik birisini görüyor karşısında, oysa daha demin, hayatını beraber geçirmek istediği genç, arzulanır tip duruyordu orada. Ümitsiz bir mücadelede kendini tüketmek yerine sevmek daha önemli değil mi?

Eğer ilişkiyi bitirirse, diye cevap veriyor, gelecekte kendisini görmeyi, herhangi bir başka tür bağ kurmayı beklememeli.

Harro, başıyla onaylıyor. İstediği başka bir şey değildi. Artık yalnız.

4

Harro'nun yirmi dördüncü doğum gününde, 2 Eylül 1933'de iktidarı ele geçirmelerinden sonraki ilk parti kongresinde "dünyanın en büyük, en dev ateşi" yükseliyor.[22] Leni Riefenstahl filmini çekiyor, Albert Speer ışık düzenini yapıyor, güneş ışınları Führer'in ellerinden yayılıyor: 340 özel tren, katılımcıları Nürnberg'e taşıyor, siyasî hasımlar karşısında kazanılan üstünlük muzaffer bir şekilde kutlanıyor, Hitler'e belediyede Albrecht Dürer'in "Şövalye, Ölüm ve Şeytan" gravürünün orijinal baskısı hediye ediliyor. Diktatör, "iktidar ve onun gaddarca kullanımı çok şeye kadirdir," diye ilan ediyor o sırada Goebbels, tezahürat yapan kitlelere yaptığı konuşmada "Yahudi meselesinin yasal yoldan hallinin" çok daha büyük bir planın bir parçasından ibaret olduğunu açıklıyor ve yanlış anlamalara mahal vermeyecek bir şekilde bunun "tüm Yahudi ırkı için nahoş sonuçlar doğuracağı" tehdidini savuruyor.

Mesaj, Harro'nun onu anladığı haliyle, gayet açık: Henry Erlanger, Nazilerin ilk katlettiği Yahudilerden birisiydi ama so-

22 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 03.09.1933.

nuncusu olmayacak. Çarçabuk yok olacağını artık kimsenin umamayacağı kahverengi rejim korku salarak biçimleniyor. Harro yine de cesaretinin kırılmasına izin vermiyor, siyasî gelişmeleri berrak bir bakışla takip ediyor ve her türlü açık tartışmanın reddini iktidardaki partinin temel meselesi olarak tanımlıyor: "Çağın en zorlu meselelerinin nasıl küstahça bir kendini beğenmişlik ve el çabukluğuyla ele alındığını her gün yeniden dehşete kapılarak fark ediyorum. Kitlelerin gözdelerini görüyorum (...), çaresiz yurttaşları, inanan gençliği görüyorum, ama tek bir büyük, berrak zihinli bir devlet adamı görmüyorum," diye yazıyor babasına ve Hitler'e taş atarak devam ediyor: "Halk o kadar aptal değil, işçisinden SA'sına, kime kulak versem, gayet eleştireller. Sadece küçük burjuvalar hâlâ iman ediyorlar ve düşüncesizler. Tam da şu günlerde açık kalpli eleştiri istemek ve ona izin vermek gerekmez miydi. Bunun yapılmaması, şüphe uyandırıyor. (...) Belirleyici güç etkeni olarak parti (esas itibarıyla) birinci halkanın, iç halkanın dışına çıkmıyor, o çember de özü itibariyle hem insanî hem zihnî bakımdan gayet dar – demeyeceksek şayet."[23]

Harro kendini ise düşünsel bakımdan berrak ve yavaş yavaş bir sonraki adımı atmaya hazır hissediyor. Ruh hali, *Gegner*'den eski iş arkadaşı Adrien Turel'e bir mektubunda Ticarî Pilot Okulu'ndaki zamanını resmederken yansıtıyor:

"O aylar boyunca tamamen kendi içime çekilmiş olmamı en iyi senin anlayacağına eminim. Bu Warnemünde döneminin öncelikle ve her şeyden evvel bir 'krizalitleşme' olduğunu bilmelisin, böceklerle ilgili dili kullanacak olursak. (...) Ağzını kapıyorsun o durumdayken. Gerçi önceleri Berlin'deki hadiselere çok öfkelenmiştim. Ama kendime hâkim oldum ve siyaset girdabına fazla erken atıldığımı idrak ettim. O nedenle yenilgiyi sineye çekmem gerekti. – Sonra bu yenilginin beni kuvvetlendirdiğini ve büyüt-

23 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/2, IfZ Münih, 1933 Eylül başı.

tüğünü de idrak ettim. (...) Eylem isteğim yavaş yavaş büyüyor tabii. Bütün hınçları fırlatıp attım ve yeni durumu içsel olarak da benimsemek için benliğimle mücadele ettim. Bir dönüşümden geçmeseydim hurdaya çıkarırdım kendimi. Ama diyorum sana, başardım işte bunu."[24]

Çok geçmeden bu sözleri sınava çekiliyor. Sonbahar biterken Harro'nun Berlin'e gitmesi gerekiyor. Regine'le buluşmuyor artık orada, eski çevrelerine hemen hiç takılmıyor. Eksi 5 derece, buz gibi soğuk, ama kalın palto üniforması koruyor onu ve korunmaya ihtiyacı var: Gestapo tarafından çağrıldı. Harro onların karanlık karargâhına ilk kez gidiyor, *Geheime Staatspolizeiamt* (Gestapa),[25] Prinz Albrecht Straße'de 8 numara. Kapının iki yanında SS'in tüfekli adamları duruyor, hangi makamın söz konusu olduğuna dair bilgi veren bir tabela yok. Harro buraya çağırıldığını söylüyor, nöbetçi başıyla onaylayıp bir düğmeye basıyor. Bir vınlama işitiliyor, bariyerler kalkıyor, Harro hole girdiğinde iç tarafta tokmağı olmayan kapının kilidi mekanizmada kayarak kapanıyor arkasından. Küçük bir kapıcı penceresinden ona bakan siyah üniformalı başka bir nöbetçi, kimliğini istiyor ve yanına gitmesi gereken memurun adını soruyor. Harro bir ziyaretçi kartı alıyor. Tekrar bir düğmeye basılıyor, tekar bir vınlama ve büyük bir merdivene varıyor. İlk kata çıkınca geniş bir platform, iki yandan iki merdivene bağlanıyor. Kurşunlu camlar adeta kutsal bir hava veriyor, parkeye ve kubbeli tavana ışık düşüyor, neredeyse bir kilisedeki gibi.[26] Görünürde tek bir insan yok ama Harro gözlendiğini varsayıyor.[27] Şimdi kendini kontrol altında tuttuğunu göstermesi gerek.

---

24 Harro'dan Turel'e mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 1933 Kasım başı.

25 Gizli Devlet Polisi Dairesi – ç.n.

26 Stefan Roloff, (Mario Vigl ile beraber), *Die Rote Kapelle: Die Widerstandsgruppe im Dritten Reich und die Geschichte Helmut Roloffs*, Berlin, 2002, s. 74.

27 Bkz. Falk Harnack, "Arvid Harnack'a ilk ziyaret, 26.10.1942", GDW, RK 32/55.

İçeri kabul ediliyor, yanında bir refakatçiyle bir büro kapısından geçiriliyor, oturuyor. Orada iki memur oturuyor, birisi Zietlow. Harro'dan, Karl Heinrich Erlanger'in intihar ettiğini artık nihayet onaylamasını istiyor. Uzun süreden beri depresyondaymış, intihara meyilliymiş hatta, bu uç durumdayken SS'in muamelesine maruz kalmak onu hayatına son vermeye sevk etmiş. Zietlow her şeyi not etmiş, masanın üzerinden bir kâğıt uzatıyor. Harro kâğıdı okuyor. Uydurulan hikâyeyi yazmışlar oraya. İmzalayıp baskılardan kurtuluvermek ne kadar kolay. Harro tereddüt ediyor mu? Düşünmek için süre istiyor mu, bir sigara içiyor mu? Polisler ona boyun eğdirmek için şiddet uygular mıydı? Vakıa şu: Bu kâğıdı imzalamıyor, aksine gerçeği çarpıtmaya dönük bu talebi reddetmeyi sürdürüyor. Onu şaşırtan bir şekilde memurlar sükûnetlerini koruyorlar. Gidebileceği söyleniyor, binayı terk ederken kapılar arkasından kapanırken, bu onun kulağına en saf müzik gibi geliyor.

"Alâkalı komiser gayet kibar ve vicdanlıydı," diye not ediyor Harro sorgulamanın ardından.[28] Ama boş fikirlere kapılmıyor. Gestapo "kibar"sa şayet, bu muhtemelen bundan böyle iki kat tetik olmak gerektiği anlamına gelir.

5

Warnemünde, Harro'ya sistemin içinde ayakta kalmayı, iş görmeyi ve dikkat çekmemeyi başarabileceğini gösterdi. İlk adımı atmış bulunuyor. İnsanları kazanmayı bilen varlığı, dizginlenmez enerjisi ve tartışma tutkusuyla dünyayı altüst etmek isteyen yaşama sanatçısından, kendi davasının disiplinli askerine dönüştü. Artık içini kimsenin bilmediği bir insan oldu. 1 Nisan 1934'te eğitimi sona erince Harro, o sıralarda yeniden yapılandırılan ve yeni personel isihdam eden Berlin'deki Reich Hava Ulaşım Bakanlığı'na –kısaca RLM[29] deniyor– başvuruyor. İki sebebi var bunun için. Birincisi, Göring'in makamı Reich'ın

28 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 6.12.1933.

29 Reichsluftfahrtministerium – ç.n.

başkentindeki en kudretli makamlardan biri ve kariyer fırsatlarıyla dolu, ikincisi orada kendini güvende hissedebilir, çünkü Hava Kuvvetleri mensupları yasa gereği sadece Hava Kuvvetleri bünyesindeki yargı denetimine tabi bulunuyorlar – Gestapo'ya karşı koruma sağlıyor bu. Oraya kabul edilince, "Malî yönden çok daha iyi şeyler bulabilirdim ama şu anda esas mesele bu *değil* benim için, esas mesele kişisel güvenliğim," diye bildiriyor ebeveynine.[30] Lakin RLM'de de katı kurallar geçerli. Mitte semti, Behrenstraße'deki ilk iş gününde, Harro'nun göreve başladığı *Yabancı Hava Güçleri*'yle ilgili Kısım IV'ün yöneticisi hava yüzbaşı Hilmer Freiherr von Bülow'un masada önüne uzattığı bir kâğıdı imzalatıyorlar ona:

"Günümüzde Führer'e karşı taşıdığımız sorumluluğun icabı olarak, görev esnasında, hizmet binası ve tesisleri içindeyken, sağ kolu –bedensel bir sakatlığın söz konusu olması halinde sol solu– kaldırmak ve eşzamanlı olarak 'Heil Hitler' ifadesini açıkça duyulur biçimde beyan etmek suretiyle Alman selâmının eda edileceği tarafıma bildirilmiştir. Bu selâmın görev dışı münasebetlerde de aynı biçimde eda edileceğine dair beklenti de dile getirilmiştir."[31]

Von Bülow gibi yaveri olarak çalıştığı binbaşı Karl Bartz'ın da fanatik Naziler olmadıklarını kısa sürede anlamak onu rahatlatıyor; can-ı gönülden pilotluğa tutkun adamlar bunlar, aralarına yeni katılan Harro'ya destek için "adeta dokunaklı bir çaba" gösteriyorlar, ebeveynine aktardıklarına bakılırsa.[32] İşi de özellikle yorucu değil. Almanya'nın rakibi olan başka ülkelerin hava kuvvetlerinin silahlanma vaziyetini değerlendirmek için her

30 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, Ostern, 1934.

31 "R.L.M. bünyesinde memur ve işçilerin işe alım koşulları hk. formüler" – *Reichsgesetzblatt* I, GDW, RK, s. 679.

32 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 04.04.1934 ve 19.07.1934.

gün yabancı gazeteleri, dergileri ve uzmanlık yayınlarını okuması gerekiyor. Moskova'da çıkan *Prawda*'dan *New York Times*'a kadar gazetelerin günlük nüshaları güvenlik servisi tarafından her sabah masasına konuyor. Asistan olarak, zaten tam da kendi ilgisini çeken şeyi görev haline getiren bir faaliyet bu: Almanların çoğu için yegâne haber kaynağı haline gelmiş olan Nazi propaganda organlarının ötesinde bilgi almak, uluslararası gelişmeleri düzenli takip etmek.[33] En nihayet dil yeteneğini tepe tepe kullanabiliyor, iyi İngilizcesini, Fransızcasını ve İsveççesini değerlendirebiliyor, ayrıca boş vaktinde Rusça öğrenmek üzere Werner Dissel ve bazı arkadaşlarının oluşturduğu çalışma grubuna katılıyor.

Ama bu yeni işinde onu rahatsız eden bir şey var, o da ücretin kötü olması, ayda sadece 120 Reichsmark alıyor – çünkü ibraz edebileceği bir üniversite diploması yok.[34] Gerçi *Gegner* yazılışlerine yapılan ve SS'in her şeyini gasp ettiği baskından beri "dünya malına" karşı "eskiden olduğundan da daha kayıtsız" artık.[35] Lakin o büyük makamda ilk günden itibaren maruz kaldığı sömürü acı bir şekilde vuruyor onu, bunun sonucunda da büro saatleri dışındaki hayatı fazlasıyla mahrumiyet içinde geçiyor.[36] Bu pinti vaziyet onun kapitalizme eleştirel tavrını pekiştiriyor. Reich başkentinde çok fazla para kazanılan bir yer varsa, orası kesinlikle RLM'dir, uçak ve silah sanayii, hükümetle kârlı anlaşmalar bağlıyor orada, iş adamları ve yüksek bürokratlar ceplerini dolduruyorlar. Onlara siper olan, şef Göring; refah içindeki işkembesini öyle bir besliyor ki, hiçbir uçak kabinine sığmıyor artık, sadece özel dikim fantezi üniformalarının içine girebiliyor, yozlaşma paçalardan akıyor. Lakin sabahtan akşama siftinen basit memurlara bir şey kalmıyor; üç kuruşluk ücretleri bile zamanında ödenmiyor.

---

33 Yüksek Askerî Savcılığın Günther Weisenborn'a açtığı davanın belgeleri, "Nachweis der sichergestellten Gegenstände", GDW, RK 2/8 ve Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, Paskalya 1934.

34 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 15.05.1934.

35 Harro'dan kızkardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 09.10.1933.

36 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 15.05.1934 ve 07.08.1934.

Harro'nun başlangıçtaki heyecanı çabuk geçiyor o nedenle. Kurumlar içinden uzun yürüyüş zahmetli ve sürekli tavizlerle döşeli. Bartz ile Bülow istedikleri kadar dostça davransınlar. Değerli ömründen zaman ayırıp uygun ücret alamadan hizmet etmek, işsizliği ortadan kaldırdığını iddia eden, gerçekteyse insanları berbat ücretler verilen işlere mecbur eden faşist sistemde bir vida olmak, ağrına gidiyor Harro'nun.[37] "İşe konuyorsunuz," diye yazıyor evdekilere, "ve umumi kanaate göre 'Noel'e kadar sözleşmeniz olduğu için memnun olmanız' gerekiyor! (...) İnsanları gün boyu ölesiye çalıştırıp, bütün iş anlaşmalarını bürokratik aygıtın tembelliğine havale etmek inanılmaz toplumsallık dışı bir şey."[38]

Dışa dönük olarak RLM'nin üzerinde bir profesyonellik ve etkinlik hâlesi var ve savaş zanaatına gayet modern, üst düzey teknolojik bir yaklaşım tarzına sahip olduğu izlenimi uyandırıyor, oysa Harro'nun sürekli tanık olduğu gibi aslında Behrenstraße'de lâkaytlık hüküm sürüyor. Her ofis odasına sızan bir korku ve uyumlu davranma havası var. Başlangıçta sivil bir makam olan RLM bir etik kurallar manzumesine sahipti, şimdiyse Harro giderek daha fazla etik ölçülerden uzak karışık tipler görüyor etrafında: kaskatı nasyonal sosyalizmle, uçak sanayiinin silahlanma sürecinde elde ettiği masalsı kazançlara gözünü dikmiş saf hırs, iç içe.

Bakanlıktaki koşullar Harro'ya bir ayna gibi görünüyor. Berlin'in sokaklarında ve bütün ülkede insanlar ekonomik süreçlerin baskısı altında eziliyor. İşsiz sayısı 1934'te tekrar artıyor, Hitler'in iktidarı alışından sonraki ilk aylarda gerçekleşen iktisadî büyüme durakladı. Köylüler iktisadî hayatta yürürlüğe konan devlet kontrolünü protesto ediyor, küçük esnaf büyük alışveriş merkezleriyle mücadelelerinde ihanete uğradığını hissediyor. Harro'nun kehanet etmiş olduğu gibi: Nazi Hükümeti, programının "sosyalist" vaatlerini tutamıyor ve iç çelişkileriyle boğuşuyor. Halkın hoşnutsuzluğu büyüyor.

---

37 Bkz. Hans Coppi, *Wege in den Widerstand*, *a.g.y.*, s. 146.

38 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 15.05.1934. İzleyen iki alıntı da buradan.

Nasyonal sosyalizmin toplumsal sorunları ele alış biçimi, Harro'nun gözünde 1934'te, bu arada Alman Milletinin Ulusal Bayram Günü diye anılan 1 Mayıs'ta açığa vuruyor kendisini – burada ayrıntıdaki şeytan, semantikte bile görülüyor. 1 Mayıs'ı on yıllardır tanımlamış olan emek kelimesi, kaybolmuş gitmiş. Bir işçi sınıfı yok artık, her şey, varsayılan "millî cemaat" etrafında dönüyor. Bu sağ popülist kavram daima dikkatleri bir şeyden uzaklaştırmak ister: bireyin emek gücünün sömürülmesinden, yönetici katındakilerle makinenin işlemesini sağlayan ve kırıntılarla nefsi köreltilen küçük vidaların gelirleri arasındaki muazzam farklardan.

Harro başka bir göreve tayin ediliyor ve o 1 Mayıs 1934 günü saat tam onda, işkence görmesinden aşağı yukarı bir yıl sonra, Tempelhof Havaalanı pistinde hazır bulunması gerekiyor. Orada ucu bucağı görünmez bir kitle karnını doyurmak üzere toplanmış, "hayvan pazarını andıran tahta bölmelere tıkıştırılmış," Harro'nun, kızkardeşi Helga'ya anlattığına bakılırsa. "Kadınlar terliyordu, ayakkabılarını çıkarıp çoraplarıyla etrafa yayıldılar. Erkekler ellerine geçirebildikleri kadar fazla sosis yiyip bira içiyordu. Güneş acımasızca yakıyordu."[39] Bir millî bahar şenliği olmalıydı bu, sözümona bir Cermen töresiydi, bereketin kutlaması yapılacaktı. Gamalı haçlarla süslenmiş direkler vardı dört bir yanda, sendikaların yerine geçen *Alman Emek Cephesi*'nin amblemi de orada burada bazı direklerde sallanıyordu. Ama sahici bir coşkudan eser yoktu. Her şey fazlasıyla zorlamaydı, şarkı söyleyenler bile azdı, sadece arada sırada döne döne halk şarkısı *Lore* çalınıyordu kulağa:

Ormanda, yeşil ormanda
bir ormancı kulübesi var orada
her sabah pencereden bakar
ormancının körpe ve tasasız küçük kızı orada.
La-la-la, ormancının küçük kızı bakar orada
La-la-la, ormancının küçük kızı bakar orada
Lore Lore Lore –

39 Harro'dan kızkardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 01.05.1934.

Ne güzeldir on yedilik, on sekizlik kızlar
Lore Lore Lore –
Güzel kızlar, dört bir yanda.

Sonra Şansölye konuşuyor. Saat birde Harro, çitlerdeki bir boşluktan kaçmayı başarıyor: "Hitler'in konuşması işte, ne olacak: kremşanti," diye yazıyor Helga'ya: "Tek bir yeni fikir yok. E zaten ne söylese boş... Olgular bütün konuşmalardan daha güçlü. Kötü niyetli vırvırcılar hakkında öyle meyus konuşup durdu ya, o vırvırcıların sayısını fuzuli artırmayayım ben."[40]

Harro izleyen günlerde bakanlıkta bazı şeyler öğreniyor; kulisler kaynıyor. Hakiki nasyonal sosyalist bir ikinci devrim talebi daha yüksek sesle dillendiriliyor. Nazi sisteminde Harro'nun öngörmüş olduğu çatlak, bu. Bir tarafta iktisadî güçlere bağımlılık hisseden muhafazakâr kanat, diğer tarafta kitleler ve gençler arasında bir temeli olan SA şefi Röhm etrafındaki sosyalist yönelimli radikal kanat arasında sürtüşmeler var. Bu çatlak, Hitler iktidarını çökertir mi? Londra'daki döviz piyasasında Reichsmark erimeye başladı. "Burada, Berlin'deki siyasî atmosfer," diye yazıyor Harro babasına, "elektrik yüklü gibi."[41]

Dışarıdaki hava sıcaklıkları bakımından da aşırı sıcak haftalar. Takvime bakılırsa henüz ilkbahar, ama çoktan yaz gibi hissediliyor. Başkentte kobalt mavisi gökyüzü parlıyor, hava ılık, basınç sağanaklarla boşalıyor. 20 Haziran 1934, meteorolojik kayıtlar tutulalı beri en sıcak 20 Haziran. Harro'nun patronu Göring o gün Berlin'in kuzeyinde Schorfheide'de eğleşiyor, bütün köyler yeşil süslerle bezeli orada, çünkü ilk karısı Carin'in naaşı onun adının verildiği av köşkü Carinhall'e naklediliyor – Liebenberg Sarayı'nın yakınlarında. Davetli listesinde Hitler, Himmler, Goebbels bulunuyor.

Durumun ne kadar gergin olduğunu, oraya giderken yaşanan bir hadise gösteriyor. Berlin-Stettin Otoyolu'nda Himmler'in Mercedes'inin ön camı patlıyor – suikast mı yoksa sıçra-

40 *A.g.y.*

41 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, tarihsiz (muhtemelen 1934 yazı).

yan zararsız bir taş mı? Konvoy, lastiklerini ciyaklatarak duruyor, SS'in adamları araçlardan fırlayıp ormana ateş açıyorlar, sağa sola koşturuyor ama kimseyi bulamıyorlar. Bu gergin günün ilerleyen saatlerinde Göring, hempalarına gururla malikânesini gösteriyor: atış poligonuyla, tenis sahasıyla, kayıkhaneleriyle, yeraltı sığınağıyla, ışıldaklı kulesiyle, kuğulu göllü villasıyla, ve –en sevdiği evcil haycanlar için– aslan yatağıyla. Sonra haydutlar av salonunda oturuyor, otoyoldaki sözde suikast üzerine heyecanla spekülasyon yapıyorlar, arkasında kim olabilir diye – SA şefi Röhm'e yapılması planlanan suikastı konuşuyorlar.

Nazilerin dört yapraklı yoncasının Uzun Bıçaklar Gecesi denen olaydan önceki son toplantısı bu. Faşist toplum düzeninin motoru olan askerî-endüstriyel kompleksle bir ihtilâftan kesinlikle kaçınmak istiyorlar. Hitler'in savaş planları için ordunun generalleriyle olduğu kadar iktisadın hâkim güçleriyle de iyi bir ilişkiye ihtiyacı var. Bu bakımdan Röhm onun için çifte tehlikeye dönüştü, çünkü hem SA'sıyla orduyla aşık atmak istiyor hem de sosyalist eğilimleri holding patronlarının hoşuna gitmiyor. Ayrıca Röhm'ün içeride herkesin bildiği eşcinselliği, kendi kendini ahlâk bekçisi tayin eden eski tavuk yetiştiricisi Himmler'in gözüne batıyor. Planlandığı üzere onun gücünün elinden alınmasıyla Himmler şimdiye dek SA'nın gölgesinde kalan SS'sini hâkim örgütlenme haline ve her şeyden önce de bir ekonomik imparatorluk haline getirmek istiyor. Onun bakış açısından, SA'nın elinde olması gerektiği gibi değil kötü yönetilen, çünkü malî açıdan verimsiz işletilen toplama kampları, büyük bir işletme olarak SS'in ekonomik altyapısını oluşturacak şekilde yeniden örgütlenmeli; başında da siyah üniformalı yönetici olarak kendisi olacak.

Nazi hareketinin her türlü toplumsal devrim özlemine nokta koyacak olan tayin edici iç hesaplaşma, on gün sonra 30 Haziran 1934'te gerçekleşiyor. Hemen öncesinde, Röhm'ün bir darbe planladığı, Almanya'da iktidara el koymak istediği söylentisi yayılıyor. Gece ikide Hitler'in uçağı Bonn yakınlarında bir yerden havalanıp dörde doğru Münih'e, yani "Hareket'in başkenti"ne iniyor ve derhal Bavyera İçişleri Bakanlığı'na gidi-

liyor. Münih emniyet müdürü ve yerel SA âmirleri oraya çağrılıyor. Hitler öfke nöbeti pozlarıyla bunların apoletlerini söküyor, ihanetle suçluyor onları ve tutuklatıyor. Sabahın beşinde, yine de herkesi terletecek kadar sıcak, özel koruma birliğinin takviyeye gelmesini beklemek isteyen diktatör, bu gerilimi daha fazla kaldıramıyor. Bütün SA ileri gelenleriyle Tegern Gölü'nde toplanmış bulunan Röhm'ün planlanan saldırının kokusunu alıp karşı saldırıya geçmesinden ürküyor. Hitler sür'atle SS'den birkaç adamı yanına koruma olarak alıyor. Yukarı Bavyera coğrafyasında bir buçuk saatlik sabah yolculuğunun ardından Tegern Gölü'ne varıyorlar. Bad Wies Gölü kıyısındaki *Hotel Hanselbauer*'in kapısında *Dışarıdan Misafir Kabul Edilmez* tabelası asılı, içeride SA'nın ileri gelenleri hâlâ yataklarında yatıyor.

Hitler, elinde kamçıyla saat 6.30'da 7 numaralı odaya dalıyor, şoförünün sonradan aktardığı üzere, hem uyku mahmuru hem de korkuya kapılmış vaziyette yatağında bakakalan samimi arkadaşına bağırıyor: "Röhm, tutuklusun!" Röhm'ün kahverengi ipek gömleği ve kusursuz özel dikim ütülü pantolonu gayet düzgün, tertemiz, sandalyede asılı. SA'nın şefi, "Heil, Führer'im!" diye kekeliyor, gözünden uykuyu silerek. Hitler ikinci defa kükrüyor: "Tutuklusun!"[42] Siyah üniformalılar bu arada otelin diğer odalarına dalıyor, çılgınca içmiş olan akşamdan kalma SA Führer'lerini sürükleyip koridora çıkarıyorlar. Katliam başlıyor. Yüzden fazla insan kurşuna diziliyor, Röhm dahil.

Cinayet, iftirayla tamamlanıyor. *Hanselbauer'de* bazı adamların aynı yatakta uyuyor olmaları vakıasını Goebbels, ölümcül bir darbe olan SA'nın halktaki itibarını sarsmak için istismar ediyor. Bir defa daha, tıpkı Libertas'ın büyükbabası Prens Philipp ile Kayzer II. Wilhelm vakasındaki gibi, ama ondan daha farklı, daha sert koşullarda, homofobiye dayanarak siyaset yapılıyor Almanya'da.

42 https://de.wikipedia.org/wiki/Röhm-Putsch.

6

Harro'nun ebeveyni oğulları için endişeleniyor. 1934 yazındaki büyük katliam sadece SA mensuplarını değil, mesela Weimar Cumhuriyeti'nin son şansölyesi Kurt von Schleicher'i, eski Reich Savunma Bakanı Vekili Ferdinand von Bredow'u, veya NSDAP'nin toplumsal devrimci kanadından Georg Strasser'i, keza rejimin iyi gözle bakmadığı birçoklarını hedef alıyor. Bu temizlik dalgası Harro'ya dokunmuyor, ama gayet açık görüyor ki, rejimin değişeceğine dair umutlar artık kesin olarak bitmiş durumda. NSDAP'nin "sosyalist" dalı baltayla kesildi – nasyonal-kapitalist dense daha uygun olacak.

1934'ün o yaz gecelerinde Harro, bundan sonra nasıl devam edececeğine dair kararsızlık içinde, ikircimli düşüncelerle, Charlottenburg'da dolanıp duruyor, sinirli, huzursuz, bir kız arkadaşının tanıklığına bakarsak "pasaklı ve pejmürde" – ki bu istisna bir hal, onun için. Kafasını dağıtabildiği tek şey, Havel Nehri'ndeki *Mavi-Kırmızı* marinasında tanıştığı yeni arkadaşlar. O marinada bir arkadaşının ara sıra bindiği mavi kanosu çekili. Bu kliğin merkezindeki şahsiyetin adı Richard von Raffay, *Ricci* deniyor, "bir Hamburglunun olması gerekiği gibi sakin ve daima eğlenceli" bir reklam çizeri.[43] Akşam bir yere çıktıklarında Harro'yu memnuniyetle aralarına alıyorlar, "üçüncü sınıf bohem kulübü" *Lunte*'ye gidiyorlar mesela, Potsdam Meydanı'ndan Leipziger Straße'ye doğru yürürken nehrin sağ yakasında bulunan sanatçı kafesi *Josty*'ye veya swing yapmaya *Rio-Rita-Bar*'a gidiyorlar.

Ama eskisi gibi, Henry'le beraber evden eve gezdikleri gibi değil artık. Harro şafak sökerken *Gegner* zamanındaki gibi kahraman havasında dönmüyor artık evine. Kollarında bir haydut gelinle dünyayı değiştirecek metinler yazmaya çalışmıyor, bir başına, sürünerek yorganın altına girip, sabah tekrar bakanlıktaki *Heil Hitler*'ler başlamadan bir lokmacık uyumaya çalışıyor.

---

43 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 19.07.1934.

7

1934'te Metro-Goldwyn-Mayer Almanya'da en başarılı on prodüksiyon listesine dört filmle birden girmeyi başarıyor. Libs, işini belli ki iyi yapıyor – ve Harro'nun aksine yaptığı işle ilgili herhangi bir şüphe de duymuyor. Peki kendini meslekî açıdan geliştirme fırsatı bulabiliyor mu? Nasyonal sosyalist Almanya'da kadın olarak kariyer yapmak kolay değil, bir Hollywood stüdyosu da istisna değil bu bakımdan. MGM için yürüttüğü bu faaliyet sayesinde hakiki amacı olan bizzat film yapabilmeye yaklaşabilmenin, naif bir hedef olduğu anlaşılıyor. PR faaliyetlerinden ileri geçemiyor ve istifayı düşünmeye başlıyor. Peki ama ne yapacak? Üniversite öğrenimine başlamak, 1933'te çıkan ve kadın öğrenci sayısını yüzde onla sınırlayan "Alman okullarında ve yüksekokullarında aşırı yığılmaya karşı kanun"dan beri genç bir kadın için hiç kolay değil. MGM'de basınla ilişkilerden sorumlu hanımefendi olarak Libertas bir dizi gazeteciyle tanıştı, acaba oradan bir yol bulabilir mi diye düşünüyor. Acaba bir gazete veya derginin sinema eleştirmeni olabilir mi?

Özel hayatında önünde açılan yeni bağlantılarsa, kaderini tayin edecek önemde. Zira Libertas da Richard von Raffay'la tanıştı ve 14 Temmuz 1934'te, Fransız Devrimi'nin yıldönümü ve Özgürlük Günü'nde, 25 derece hoş bir havada *Haizuru* adıyla takdis ettiği filikasıyla yelken açmış, Almanca resmî adı *iki parçalı* olan ve 1932'de çıkan "apış talimatı"ndan beri kamusal alanda yasaklanmış bulunan bikinisiyle uzanırken, mavi bir kano yanaşıyor.

Buluşmayı tasvir eden tek bir kaynak bulunuyor. Bu, Libertas'ın Harro'yla ilk karşılaşması hakkında yazdığı bir şiir:

"Su zambaklarının arasında,
küçük bir yelkenli, akşamın altın ışığında.
Ve ânın canı öyle olsun istediğinden,
duruyor pruvada geniş kırmızı pantolonu
ve kolsuz gömleğiyle.

Mavi bir gemicik yanaşıyor,
İçinde bir delikanlı, rüzgâra savrulan saçları,
ve bütün bir dünyanın ışığıyla.
Bir sevinç haykırışı çınlıyor birden sessizlikte.
Akşam batıyor bir güneş seline."

İkisi arasındaki çekimi gözden kaçırmayan Ricci von Raffay, düşünceli bir hareketle *Mavi-Kırmızı*'nın iskelesinde kendi teknesine geçip veda ediyor. Harro ile Libertas kendi başlarına yelken açıyorlar, şiir de akıp gidiyor:

"Sökün eden sıcak Temmuz gecesi
Nice zerafetle dolu,
ve o, nasıl saadet dolu,
çünkü bulmuş birbirini ruhları
ve yıldızların geniş çadırı
dar gelirken onların
yeni keşfettikleri mucize dünyasını
her bir saç telleriyle sonuna dek yaşama
azimlerine
Geçti, gitti, sıcak Temmuz gecesi.[44]

Harro gömleğini çıkarınca, kadın hâlâ görünür haldeki kamçı izlerinden ve kısmen kabuk bağlamış yaralardan irkiliyor. Harro ona usul usul ve çekine çekine anlatır, bir noktada tutkuyla dolar ve bakışları kadına odaklanırken, parmaklarıyla yaraları okşayarak onu dinleyen Libertas yana yakıla özlediği düşünceleri buluyor, onun şefkatini hisseden Harro da şiddetle ihtiyaç duyduğu şifayı.

8

İkisinin de inanılmaz fazla enerjisi var. Tek bir saniye sıkılmıyorlar. Tamamen nefessiz kalmışlar, yaz güzel geçiyor, güzel

44 Libertas'ın şiiri, GDW, RK, 01.08.1934.

görünüyorlar, gençler – ve ikisinin de aileleri ilginç, tabii kadınınkinin namı daha büyük ama o nam da tartışmalardan azade değil, buna karşılık erkeğin ailesi tamamen kusursuz, Tirpitz'in adını anmak yeter. Harro'nun gerçekten sahip olduğu şey, ailesinin ona güven vermesi, anne-babasıyla her an konuşabiliyor olması; bir saray sahibi olmakla böbürlenebilecek olan Libertas'ın eksiği ise tam bu.

1 Ağustos 1934'te Harro, Ricci von Raffay'ın Hohenzollerndamm'daki evine taşınıyor. Tecrit dönemi geride kaldı, şimdi büyük ortak akşam yemekleri yeniyor, Libertas da geliyor – el ele tutuşuyor, öpüşüyor, sinemaya gidiyor, Greta Garbo'nun oynadığı *Christina*'yı John Wayne'li yeni bir Western'i, Johnny Weissmüller'li *Tarzan*'ı izliyorlar. Meyhanelere de gidiyor, *Jockey-Bar*'da gece boyu dans ediyorlar; orada daha sonra *Comedian Harmonists*'e katılacak olan Engel adlı bir piyanist, caz repertuarını Bach ve Mozart'ın eserlerinden yapılan popüler şarkılarla kombine ediyor. Veya restoranlara gidiyor, özellikle yeni Asya mekânlarını tercih ediyorlar. Kantstraße'de mesela "hakiki Çin yemeği yenebiliyor, bol pirinç, bambu, acı soslar ve acayip balıklar."[45]

2 Eylül 1934'te yirmi beş yaşını dolduran Harro'nun hayatında, bütün binaların cephelerinde asılı gamalı haçlı bayraklar olmasa neredeyse göçebeliği andıran bir dönem başlıyor. Her ne kadar Regine'den ayrıldıktan sonra bir süre kız arkadaşı olsun istemiyor idiyse de Libertas tam ona göre, üstelik yatakta da işler yolunda gidiyor. Libertas'tan kim geri durabilirdi ki? Henüz yirmi yaşında, ama Liebenberg'deki fazlasıyla romantik Lanke Gölü'nün bütün boyalarına boyanmış. İşte şimdi ayartma gücünü nihayet tam kapasite kullanabiliyor! Heheyt, büyükbabası, Kayzer'le bile seks yapmamış mıydı! Harro anne-babasına şunları yazarken, Liebenberger yuvarlak masacılarıyla ilgili büyük skandalı bildiklerini varsayabilir: "İhtiyar Eulenburg'un torunu olmak onun kabahati değil; *ona* atfedilen özelliklere sahip değil en azından."[46] Gurur duyuyor: Gestapo'ya bundan daha teh-

45 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 11.09.1937.

46 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 19.07.1934.

likesiz, daha güvenilir gösteremezdi kendini. Liebenberg Sarayı'ndan gelen, üstelik de parti üyesi olan Libertas'la çıkmak, sahiden de komünistçe gelmiyor kulağa. "Tamamen zararsız, iyi insanlar toplamalıyım çevreme; kullanılacak ilişki olarak çok elverişli," diye yazıyor ebeveynine.[47]

Libertas için de ilişki iyi gidiyor. Harro onun bilme açlığını doyuruyor, ona hitap eden ve ruhsal ve şiirsel derinliğe olan yönelimiyle ahenktar bir ciddiyete ve derinliğe sahip. Ayrıca acayip hoş bir görünümü var – ve çok şükür hemen çocuk istemiyor, nasyonal sosyalizmin propaganda ettiği, kadının evinin hanımı olacağı cinsiyet rollerini tıpkı kendisi gibi o da reddediyor.

Beraber yelkene gitmeyi çok seviyorlar, Ricci'nin cömertçe onlara bıraktığı filikasında olabildiği kadar fazla zaman geçiriyorlar, sadece küçük bir harç ödemeleri gerekiyor, *Mavi-Kırmızı*'daki tekne bağlama yerinden indirimli yararlanıyorlar. 1934'te Havel ve Wann göllerinde geçen o ağustos ve eylül günlerinde, gözyüzü üzerlerinde parlarken, toprakta yaz kokusu varken ve sessizliğin içinde yalnızca rüzgâr kıyıdaki yaprakları hışırdatır ve yelkeni takırdatırken, iyice kaynaşıyorlar. Keza, imbat kuvvetlenip de tamamen diğerine güvenebilmeniz gerektiğinde, emir verebileceğinizi ve o emirlerin hiç sorgulanmadan uygulanacağını bildiğinizde... Keza, akşam bulutlar kızardığında, geceyi suyun üzerinde geçirdiklerinde, tutkuyla birbirlerine sarılarak uyuduklarında ve demir atmış tekne Havel'in bir koyunda demir üstünde gezmeye başladığında...

Sonra sonbahar geliyor, Richard von Raffay ve iki kafadarı Hohenzollerndamm'daki evden ayrılıyorlar, 1 Ekim 1934'te Libertas taşınıyor. Boşalan iki odayı başkalarına kira veriyorlar, öyle ki bir tür ev ortaklığına benziyor durum. Bir yıl sonra Libs çeyiz parasından 1.000 Reichsmark verip kullanılmış bir Opel Cabrio alıyor; kültür felsefesi yapan, *Garp Dünyasının Çöküşü* kitabının müellifine atıfla *Spengler* adını takıyor ona. Bunu yapması kültürel karamsarlık tezahürü müdür yoksa sağda duran Spengler'e atıfta bulunması hâlâ bu hâkim zihniyete bağlı ol-

47 *A.g.y.*

duğuna mı delâlet ediyor, bir kestirimde bulunamayız. Her hâlükârda *Spengler*, onu rahat rahat şehrin bütün eğlence mekânlarına ve gerginliğini atmak için Liebenberg'e ulaşmasını sağlıyor; orada Libs arabadan inip *Scherzo*'ya biniyor, o sırada Harro Lanke Gölü'nün kıyısında uzanıyor.

Bu aşkla dolu varoluşun direnişle pek bir alâkası yok. Dışarıya dönük olarak gayet masum kurallara göre oynuyorlar, Libertas'ın bir arkadaşı olan Britanya hava ateşesinin kabulüne katılıyorlar. Sadece yüksek rütbeli subayların ve yabancı diplomatların kasıla kasıla boy gösterdiği bu kabulde çift olarak iyi bir izlenim uyandırıyorlar veya RLM'den iş arkadaşlarıyla iş gezilerine çıkıyorlar, bu sayede Harro'nun itibarı muazzam artıyor, çünkü Libertas büyülüyor herkesi. Harro'nun taktiği tuttu. Her şey kuşku uyandırmaktan tamamen uzak ve gayet vaatkâr görünüyor ve tepeden tırnağa "ari" görünen cazibeli Harro ile Libertas, usul usul, Reich başkentinin yeni rüya çiftine dönüşüyorlar.

9

Lakin içten içe kaşınıp duruyor, kıvranıyor yine ve Harro yeniden siyasî faaliyete geçmeye karar veriyor. Talihini yine yazıda denemek istiyor, büyük tutkusu o. Bu defa seçtiği araç, *Wille zum Reich*[48] adlı yayın. Dergi, adının gösterdiği kadar sistemle uyumlu değil kesinlikle, aksine millî-devrimci olmayan entelektüelleri de kapsayan bir havuz, Harro'nun eski yoldaşlarından bazıları da orada yazılarını yayımlıyorlar. Kapak sayfası daima tehlikesiz ve rejime sadık bir izlenim uyandırıyor, ama içerilerde, kültür bölümünde mesela, farklı üslûpta metinler yer alıyor. Tartışmalı Fransız yazar André Gide ele alınıyor orada, eserleri "yozlaşmış" sayılmasına rağmen Alman heykeltıraş ve çizer Ernst Barlach ele alınıyor veya yine Nazi devletinin hor gördüğü ressam Paul Gauguin ele alınıyor. *Wille zum Reich* gazete bayilerinde bir Truva atı; yazarlarının çoğu müstearla ça-

48 Reich arzusu veya iradesi. Reich, hem ülke/krallık demek, hem de halihazırdaki Nazi rejimini imâ eder – ç.n.

lışıyor, Harro da "Türk" adını kullanarak çiziyor ve 1935 ilkbaharından itibaren tıpkı eskiden *Gegner*'de olduğu gibi yayın yönetmenliğini yürütüyor. Onun yönetimi altında dergi daha canlanıyor ve "Alman gençliğinin ruhundan bir dergi" alt başlığı daha modern bir tanımla, "iki ayda bir çıkan kültür ve siyaset dergisi" diye değiştiriliyor.

Libertas da çalışıyor bu dergi için, yabancı yazarların metinlerini çeviriyor, redaksiyon yapıyor, bu şekilde partnerinin yaşam dünyasını benimsemeye çalışıyor. Sorun şu ki, çabuk sıkılıyor bu işlerden. *Wille zum Reich*, dünyayı yerinden oynatacak ağır fikirlerle dolu bir demir leblebi. Zamanın olaylarıyla yakından ilgileniyor olmak lâzım, tıpkı Harro gibi veya yine derginin yazarlarından, aslında tornacı, 1918'de tayfa olarak Kasım Devrimi'ne katılmış olan sarkastik-entelektüel Walter Küchenmeister gibi. Hayır, Libertas'ın siyasî teorilerden heyecan duyması mümkün değil. Harro'nun ona o kadar tutkuyla aktardığı bütün rasyonel açıklamalar... yanlış hayatın içinde doğru hayat hakkında hissedilen bir şeyler kadar önemli değil. Derginin ufacık bürosunda dizlerini göğsüne çekmiş, çömelmiş otururken Almanya'ya dair, bir mektubunda yazdığı gibi çok âşık olduğu bu "rotten country"e[49] dair *düşler görüyor*.[50]

Harro içinse *Wille zum Reich*, ideal. En nihayet tekrar kurtlarını dökebiliyor, dış siyasete ve savunma siyasetine dair gözlemlerini aktaracak yer buluyor. Ona kalırsa, metinlerinin "AB'de krizin sorunları," "Kâr karşıtı kışkırtma mı etkili silahlanma mı," "Emperyalizme karşı – hammadde altyapısına sahip olmak için," "Liberal iktisat savunmaya ihanettir" gibi kuru başlıklarının ardında modern çağın hakiki trajedileri gizleniyor. Eski konusu olan kapitalizm eleştirisi her zamankinden daha güncel görünüyor. Avrupa çapında işbirliği gayretini de canlandırıyor, Paris'e eski *Plans*'taki yoldaşlarına derginin bir sayısını gönderiyor. Dergiye iliştirdiği ve Cenevre'den göndertiği için sansürden korkmasının gerekmediği mektupta, "Bu

49 (İng.) Çürümüş ülke – ç.n.

50 Libertas'tan Erich Edgar ve Marie Luise Schulze'ye mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 08.01.1936.

derginin tabii ki uslu ve uyum sağlamış olması gerekiyor, fakat dostlarımızla temasımızı sürdürmek için hiç yoktan iyidir," diyor.[51] Bu mektupta gelecek yıllara ilişkin bir strateji de çiziyor ve Fransız dostlarına, gerçi henüz örgütlenmeyi düşünmediğini fakat bazı mahrem buluşmalar ayarladığını ve "daha faal kişileri tanımaya başladığını" bildiriyor.[52] Rejime karşı etkili eylemde bulunma olanağını orta vadede olumlu görüyor: "Gestapo'nun görevi günden güne zorlaşıyor, çünkü özgür eleştirel kamuoyu giderek gelişiyor." Kurumlar içinden uzun yürüyüş de meyvelerini veriyor ona bakılırsa: "Bakanlıklarda, Parti'de, gizli poliste, her yerde var rejim karşıtları. Ergen devrimciliği yok artık."[53] O günlerde siyasetle meşgul olan herkes tehlikede onun yorumuna göre, bu da belirli bir seviyeyi garanti ediyor.

Lakin durum o kadar ümitvar değil. O 1935 yılında sosyal demokratların ve komünistlerin illegal dergiler çıkararak ve bildiriler dağıtarak faaliyet gösteren yeraltı ağlarından geriye artık pek bir şey kalmamış. Gestapo hemen her yere muhbirlerini sızdırmış, Komünist Parti'nin örgütsel yapılarını muhafazaya yönelik çalışmasını büyük ölçüde imha etmiş. Sosyal demokrat veya komünist de olmayan, başka amaçlara hizmet eden birçok insan oralarda yer bulmuştu. Bütün bunları gözlemleyen Harro, kişisel ilişkilere dayanmayan böylesi katı ilişkilerin, totaliter bir sisteme karşı illegal çalışmaya uygun olmadığı sonucunu çıkarmış olabilir. Oysa bir ideolojinin değil de arkadaşlığın güdümündeki daha küçük çemberlere nüfuz etmek daha zor.

Eyleme geçmenin âciliyeti, 1935 yazında, Reich başkentinin kalbinde açık antisemitist saldırılar başlayınca ortaya çıkıyor. Buna, Ku'damm sinemalarında başarıyla gösterilen bir "eğlencelik film" vesile oluyor: *Pettersson & Bendel*, Goebbels'in "devlet siyaseti bakımından değerli" sıfatıyla takdir ettiği ilk yabancı film olan bir İsveç yapımı kurdela. Filmde bir Yahudi, Stockholm limanından karaya çıkıp Bendel sahte ismiyle pis işler çevirir, Pettersson adlı dürüst bir İsveçli işsizi dolandırır. Petters-

51 Harro'nun Claude Chevalley'e mektubu, GDW, RK, 24.08.1935.

52 *A.g.y.*

53 *A.g.y.*

son'un ardından onun nişanlısını da ketenpereye getirmeye kalkınca Bendel'in maskesi düşer, sınırdışı edilir, gemiye dönmek zorunda kalır ve İsveç'i geldiği yoldan terk eder. Film Kurfürstendamm'da oynamaktayken, Yahudi seyircilerin gösterimleri sürekli taciz ettiği söylentisi çıkar. Rejime uyumlandırılmış Berlin gazeteleri hikâyeyi kaparlar; hekimlerin, bankacıların, avukatların, sanatçıların, Yahudi büyük burjuvazisinin ve kültürel avangardın gözde semti olan Charlottenburg'da antisemitist saldırılar olur. Katledilen Henry Erlanger'in anne-babasının da oturduğu semt, orası.

15 Temmuz 1935'te Kurfürstendamm'daki Premier Sineması'nın önünde kahverengi bir güruh toplanıyor ve yoldan geçip giden Yahudi görünümlü insanları dövüyor, Yahudi dükkânları ve sanatçı kafeleri önünde protesto yapıyor, "ırkı kirleten Yahudilere" ve "ırkını unutmuş Alman kadınlarına" lânet yağdırıyorlar. Berlin polisi, dört gün boyunca, 19 Temmuz 1935'e kadar düzeni tesis edemiyor. Harro anne-babasına, "Dün arbede çıkaranlar arasında olan aynı adamların bazıları bugün (bu defa üniformayla) tekrar arbede çıkmasını önlemek için nöbet tutuyorlar," diye bildiriyor acı acı.[54] Polisle Parti'nin SS ve SA gibi şiddet kullanan örgütlerinin iç içe geçmesi, 1933 ilkbaharında, Henry Erlanger'in öldüğü sıralarda başlamıştı, şimdi de devam ediyor. Nazi yönetimi Kurfürstendamm'daki hadiseleri, sözümona otantik ama aslında Goebbels'in propagandasıyla yapay olarak kışkırtılmış "millî öfkeye" atıfta bulunarak, ırk yasaları için hazırlığa girişmeye vesile sayıyor. 1935 Nürnberg Parti Kongresi'nde kararlaştırılan bu yasalar Almanya'daki Yahudilerin kriminalize edilmesinin, takibata alınmasının ve sonra da yok edilmesinin hukukî temelini oluşturuyor.

10

1935 Noeli'nde artık bir buçuk yıldır birlikte olan çift, Harro'nun ebeveynini görmeye Mülheim'a gidiyor. Libertas takdim

54 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 16.07.1935.

ediliyor ve beklenen etkiyi yaratıyor. Her zaman gayet sakıngan olan baba Erich Edgar, oğlunun seçtiği kızı görünce adeta zıvanadan çıkıyor. Harro'nun küçük erkek kardeşi Hartmut da – Hartmut Birader deniyor ona–, on üç yaşıyla, o dakika bu cazibeli Saraylı hanıma abayı yakıyor. Libertas açık sözlülükle, biraz tumturaklı ama arzulanan etkiyi yaratmayı başararak, Harro'yla ikisi için "her şeyin hep daha güzel ve daha müthiş" olduğunu duyuruyor herkese. Sonra evi teftiş ediyor. Nasıl boş şövalye zırhlarıyla Nordik Hol'ü ve Prens Philipp'in Norveç'ten getirdiği balina dişlerini ilk kez görmek Harro için egzotik bir tecrübe olduysa, Libertas için de Mülheim'daki nezih burjuva hanesi daha az eğlencelik değil. Erich Edgar birkaç yıl kaptan olarak denizlerde gezdiğinden, dünyanın dört bir yanından antik mobilyalar bulunmuyor yalnızca evde, ormanlarda haberleşmede kullanılan bir davul da asılı duvarda, dev bir Çin gongu da var, Afrika'dan ve Şark'tan birkaç kilim ve halı da var, ayrıca her tarafta kitaplar, egzotik kalın ciltler var.[55]

İyice coşan ve kendisine nihayet bir "ana-baba evi" nasip olmasından duyduğu şükranı göstermek isteyen Libertas, Noel ağacının bulunduğu oturma odasında akordeonunu çıkarıyor ve bütün akşam boyunca Noel şarkıları, halk şarkıları, mutfak şarkıları, izci şarkıları, Almanca, İngilizce, Fransızca şarkılar söylüyor.[56] Harro için büyükbabası, sır dolu skandallara karışmış ne idüğü belirsiz bir soyludansa doğru düzgün bir burjuva kızını tercih ettiğinden bu ilişkiye şüpheyle yaklaşan Marie Luise bile, Libertas'ın eğlenceli vasıflarının yanı sıra duygusal bir derinlik ve yoğunlukla da parıldadığını teslim ediyor; onu gayet iyi tanıyor, çünkü şimdiye dek ailede epeyce yalnız kalmıştı o parıltıyla. Dahası Libertas, onun *Alman Kolonyal Kadınlar Birliği*'ndeki çalışmaları hakkında anlattıklarına kulak verecek kadar da sabırlı – Schulze'lerde artık kimseyi ilgilendirmeyen şeyler bunlar.

Yemekte, yanında lahana turşusuyla Kassel usulü islenmiş kaburga var. Noel gecesi, evin hanımına fazla iş çıkmaması için

55 Regina Schulze-Boysen'le görüşme, Goa, 01.02.2019. Keza Marie Luise ve Erich Edgar'ın hayatından sayısız başka ayrıntı.

56 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, Ocak 1936.

geleneksel olarak ev yemeği verilir. Zaten Marie Luise berbat bir aşçı, elinden meyve kompostosundan fazlası gelmiyor pek. Erich Edgar dert etmiyor, buna alışmış, Stoik bir tavırla en korkunç yemeği bile övüyor. Harro zaten önüne konan yenilebilir her şeye saldırıyor. Marie Luise'nin yemek pişirme sanatındaki yetersizliği Libertas'ı da rahatsız etmiyor. Krallara lâyık sofralarda yeterince bulundu ve bur juva mutfağının besleyici kaba sabalığının tadına varıyor. Her şeyin ayağı yere basıyormuş gibi geliyor ona, duygulanarak, evin yeni keşfedilmiş kızı olduğunu ilan ediyor. Tam da Marie Luise'nin adeta tikleşmiş olan ve Harro'ya bazen katlanılmaz gelen şefkatli ilgisi dokunuyor ona, çünkü kendi ailesinde böyle bir alâkanın eksikliğini çekmiş.

Liebenbergli kız hiçbir zaman burada, Ruhr'da gördüğüne benzer bir yakınlık hissetmemiş – veya en azından hissetmediğine inanıyor. Harro'nun annesinin bazen her şeye fazlaca karışmasını da sevgi olarak yorumluyor –sevgi, sahiden de– ama bu arada karı-koca arasındaki uçurumları fark etmiyor, Schulze'lerin birçok şeyde hiç anlaşamadığını, sık sık bir şeylerin halı altına süpürüldüğünü, yani sevginin yerine bir çeşit tahammülü koyduklarını henüz algılamıyor. Harro'nun anne-babası çoktandır geceleri ayrı odalarda yatıyorlar, bu yatak odalarının tefrişatı da karakterlerinin farklılığı hakkında çok şey anlatıyor. Erich Edgar'ın zahidane ölçülerin kısıtlılığını taşıyan odası tek kişilik yatağı, dolabı, üzerinde diş fırçası ile tıraş takımından başka bir şeyin bulunmadığı lavabosuyla keşiş hücresini andırırken, Marie Luise'nin odası çok daha büyük, kendi holü var, orada bitkilerin tıklım tıkış durduğu bir kış bahçesi bulunuyor, oda da baştan aşağı eşyalarla, parfüm şişeleriyle, ıvır zıvırla dolu.[57]

Noel – duygusal, hassas saatler demek bu, merkezî ısıtma büyü gibi hoş bir sıcaklık yayıyor, süslenmiş çam ağacı huzur verici bir ışık veriyor, sonra hediyeler dağıtılıyor: büyük ekmek kutuları, Jena camından ölçü kapları, kıyma makinesi, bornoz. Lüks bir şey yok, hepsi az çok yararlı ev aletleri, ama bu da Libertas'ın

57 Eva Schulze-Boysen'le görüşme, Berlin, 17.11 2018. Keza Regina Schulze-Boysen'le görüşme, Goa, 01.02.2019.

canını sıkmıyor. Koltukta yayılmanın tadını çıkarıyor, elinde bir kadeh Mosel şarabı, koltuğunda baston yutmuş gibi dimdik oturan Erich Edgar'ın icra ettiği horultuyu dinliyor. Bu arada Harro'nun çocukluğunda kırmızı tuğlalı evden çıkan bir adam gördüğünü anlatıyorlar, sırtında bir çuval varmış, *dolu* bir çuvalmış bu, sonra merdivendeki yollukların yerinde olmadığını fark etmiş ve adamın peşinden koşmaya başlamış. *Hırsız, hırsız, hırsız*! diye bağırıyormuş Harro, adam da ganimetini bırakmış elinden! Yolluklar geri gelmiş ve herkes oğlana müteşekkir olmuş.

Harro diğerleriyle beraber böyle eski hikâyeleri dinlemeyi seviyor. Övülmek iyi geliyor ona, Almanya'nın ileride onun yüksek kabiliyetlerinden istifade edeceğinin umulduğunu yazan lise diplomasından söz açılması da iyi geliyor.[58] Ama Harro da biliyor ki, bugün artık çalınmış yolluklardan daha fazlası söz konusu ve dönüp de ailesine, özellikle de annesine baktığında ve gördüklerini zihninde çarpıp Alman halkının geneline yansıttığında kalbi sıkışıyor. O Noel gecesi Marie Luise lâf arasında öylesine, Libertas'ın "Yahudi ağızlı" olduğunu söyleyince –"kızın Yahudi ağzına takılmadan edemiyorum"–, onunla münakaşaya tutuşuyor.[59] Harro'nun geçen yaz da annesiyle benzer bir tartışması olmuştu, o zaman da kadın, oğlunun kafa röntgeninin çekilmesi vesilesiyle onun Ariliğini temayüz ettiren sözde "yuvarlak kafatasına" övgüde bulunmuştu. "Böyle lâflar ettiğin müddetçe," diye yazmıştı o zaman bir mektubunda, "seninle tartışmayı tamamen ümitsiz bir şey olarak kabul etmeme hiç şaşırma. En nihayet davayla ilgili bir şey bu, sadece benim şahsımla ilgili değil. Aslına bakarsan şu 'yuvarlak kafatası' ile ilgili söylediğinde haklı da değildin ayrıca, fakat meselenin tamamına ilişkin temel tutumun, şimdiden son derece ucuz görüşlerin nesnesi haline geldiğini gösteriyor."[60] Daha 1933'te Henry Erlanger'in katledilmesi nedeniyle SS'e karşı teşebbüse geçe-

58 Hans Coppi, "Besuch bei Helga Mulachie", *a.g.y.*, s. 12. Yolluk hikâyesi de buradan.

59 *A.g.e.*, s. 20.

60 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 27.07.1935. İzleyen alıntı da buradan.

cek kadar küstahça cür'ete sahip olan zeki bir kadını "ırk hijyeni" kategorileriyle düşünmeye başlayacak kadar bükmek için, sadece iki buçuk yıl yetmişti.

Kadın imgesiyle ilgili olarak da, Harro'nun tasavvurları annesininkinden ayrışıyor. Annesinin kız arkadaşına duyduğu sempatiyi memnuniyet verici buluyor gerçi, fakat "Libertas'ın asla annesinin büyüklerinin burjuvalaşmış hali değil, kendi cevherinin tekâmülü demek olduğunu ve tamamen Harro'nun dünyasının bir parçası olduğunu (her şeyiyle!)" kavramadığı müddetçe, onun sevgi dolu heyecanına ve biraz naif gururuna bakarken ağzında acı bir tadın da oluşmasını önleyemiyor.[61] Noelden birkaç hafta sonraki bir mektubunda, kendisi için aynı zamanda siyasî anlam taşıyan bu konuya tekrar giriyor:

> *"Libs'in gününü bana işimde yardımcı olmaya ayırması öncelikle, mutfağa girip de yemek yapmasından, pazara gitmesinden veya toz almasından çok daha anlamlı ve verimli oluyor. Her halükârda kadını cezaya gönderir gibi mutfağa kapatan genel Orta Avrupa usulünü bizim ilişkimizde uygulamak istemiyorum. Kafamda bu sahada birtakım devrimci idealler veya uçuk fikirler olduğu için değil, sadece Libs'le aramızda müşterek bir hayat emeğine yaslanmayacak bir evlilik kum üzerine, yani kadının burjuva toplumundaki çöküntü hali üzerine inşa edilmiş gibi olacağı için böyledir, bu."*[62]

Sonra Noel arifesinde babası Harro'yu bir kenara çekiyor. Annesine katılmak zorunda olduğunu söylüyor: mesela Libertas'ın geceliklerinin Berlin'deki aile ziyaretlerinde bile öylece ortalıkta durması münasebetsiz bir şey – görünüşe göre, sırf geleneksel olmayan bir beraber yaşama ilişkisini göze sokmak için yapıyor bunu.[63] Her ne kadar oğlunun tahrikleri sevdiği-

61 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 12.01.1936.

62 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 26.01.1936.

63 Hans Coppi, "Helga Mulachie'e ziyaret", *a.g.y.*, s. 9-10.

ni bilse de, böyle başıbozuk bir ilişki namütenahi devam etmemeli ona göre.

Evlilik – Harro sevmese de bu kelime havada salınıp duruyor, tıpkı Libertas gibi o da biliyor ki, Erich Edgar haklı. Legal olmadan birlikte yaşamaları dikkat çeken bir şey, Harro da güvenlik nedeniyle bunu istemiyor. Ayrıca RLM'den hâlâ berbat bir ücret alıyor olması nedeniyle önem kazanan gayet dünyevî bir gerekçe de var: Evliliğin malî avantajları olabilir, Libs evlenince 10.000 Reichsmark'lık dolgun drahomasını alabilir ve Harro'nun da bakanlıktaki durumu iyileşebilir. Paskalya'da bu nedenle Liebenberg'e gidiyor, Libs'in annesi Tora'yla ayrıntıları konuşuyorlar, en nihayet 26 Haziran 1936'da o gün geliyor. Anne-babasına yolladığı davetin üslûbu, Harro'nun, tasarlanan seremoniye için için mesafeli olduğunu ortaya koyuyor:

> *"Pazar öğleden önce resmî ve kilise nikâhı. En yakın akrabalardan birkaç misafirin gelişi (toplamda 18 kişi olacak). 'Devam et, İsa!' bölümünü programdan çıkarttırdım, onun yerine 'Sağlam bir kale'yi teklif ettim, Hartmut'un ezberlemesi lâzım yani onu, çünkü neticede birisinin söylemesi gerekecek. Rahip konuşmasını kısa tutacak. O da resmin içinde. Sonra büyük öğle yemeği. Arkasından Libs'le ikimiz ayrılacağız. Siz öğleden sonrayı çay içerek ve gezinti yaparak geçirebilirsiniz."*[64]

Schulze'ler bir gün önceden Mülheim'dan geliyorlar, Harro'nun kızkardeşi Helga İtalyan kocası Carlo'yla Venedik'ten geliyor, her birine sarayda sıcak suyu akan bir tek kişilik oda veriliyor, Hartmut Birader'e bile. Harro istisnaen ne Hava Kuvvetleri üniforması ne mavi kazak giyiyor, smokinle arzı endam ediyor, Libs ise moda tasarımcısı babasının ebediyet kadar

64 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 10.07.1936. Hans Coppi, Geertje Andresen (ed.), *Dieser Tod paßt zu mir - Harro Schulze-Boysen. Grenzgänger im Widerstand* içinde, Berlin, 1999, s. 220.

uzun bir zamandan beri ilk kez bu vesileyle onun için tasarladığı beyaz bir elbisenin takdimini yapıyor.

Dar bir çemberde küçük bir tören, arkadaşlar olmadan, çabucak ve sürtüşmesiz olup bitsin isteniyor. Harro hâlâ Liebenberg'e tam anlamıyla ısınmış değil. Gerçi ormanı ve Lanke Gölü'nü seviyor, lakin aileyle, öncelikle de bir Nazi olan Prens Wend'le arasında siyasî ayrımlar var. Nikâh sarayın küçük şapelinde yapılıyor. Libs'in annesi Tora'nın tasvirine göre, "güzel, gerçi parlak değil ama duygulu bir düğün."[65] Tora, babası Philipp'in beş gül şarkısından ilki olan *Monatsrose*'yi[66] söylüyor, gelinle güveye düğün hediyesi olarak devlet icabı *Kavgam* veriliyor, sonra kâğıt fenerlerle süslenmiş terasta oturuyorlar. Erich Edgar çok zaman önce hazırladığı kusursuz bir konuşma yapıyor, sofraya yanaşıp Liebenberg'in mahzeninden birkaç iyi kadeh tadıyorlar; Harro'nun babası buna özellikle heves etmişti.[67] Menüde kraliçe çorbası, Lanke Gölü'nden mayonezli turnabalığı, süvari usulü alageyik sırtı, salata ve evde yapılmış yaban mersini konservesi. Ispanağın üstündeki milföy hamurundan küçük hamur işleri, *Libertas-Fleurons*[68] namlı özgürlük tanrıçasının biçimini taşıyor. Tatlı ise Harro'nun şerefine. *Bombardıman uçağı*: Dondurma, kurabiye, meyve şekerlemeleri ve taze meyveler, fındık, krema, çikolata sosundan müteşekkil bir canavar.

Yemekten sonra Nordik Hol'de konyak ve şnaps ikramı yapılıyor, Erich Edgar günde üç tanelik sigara istihkakından birini içiyor, hediyeler veriliyor. Libs, 500 Mark ve Wend amcadan bir porselen takımı, annesinden gümüş bir çatal-bıçak takımı alıyor. Yeni evlilere verilmesi zaruri sayılan havlu ve çarşaf takımları Marie Luise ile Erich Edgar'dan geliyor. Harro'nun annesi her bir parça nevresime SB baş harflerini işletmiş. Eskiden ona mert *Schulze*'den daha laubali göründüğü için Harro'nun sadece gayriresmî olarak kullandığı Schulze-Boysen iki-

65 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 16.06.1936.

66 (Alm.) Ayın gülü – ç.n.

67 Bkz. Tora von Eulenburg'dan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 17.08.1936.

68 Özgürlük çiçekleri – ç.n.

li adı, nikâhla beraber resmiyet kazanıyor ve ikamet kaydına işleniyor – Libertas için de öyle. Libertas'ın keyfi yerinde, çünkü o gün onun için yeni bir perde açılıyor, önadının vaat ettiği özgürlüğe doğru büyük bir adım atıyor. Mamafih, diktatörlük devrinde, hele ki eşinin adı Harro Schulze-Boysen ise, ölümcül derecede tehlikeli olabilecek bir özgürlük bu.

11

İsveç'te geçirdikleri ve Libertas'ın akrabalarıyla Harro'nun eski ahbaplarını ziyaret ettikleri balayının ardından taze evliler törenlere lâyık aklanıp paklanmış bir Berlin'e dönüyorlar. 1 Ağustos 1936'dan beri olimpiyat oyunları yapılıyor şehirde. "Hanımlar güzel yaz kıyafetleri içindeler, şık beyaz elbiseli hoş genç kızlar galiplere defne veya meşe dallarından çelenkler sunuyorlar ve mağrur yeni Alman bayrağı, bir Alman'a nasip olan her altın madalyadan sonra beyaz tören üniformalı tayfalarca göndere çekiliyor," diye yazıyor Harro'nun eski ahbabı Ernst von Salomon gösteriler hakkında: "Sokaklar yabancılarla kaynıyor."[69] Ne var ki bu yabancılara sunulan, Reich başkentinin otantik değil de fazlasıyla makyajlı bir çehresi. Antisemitist manşetleriyle haftalık *Stürmer* gazetesinin sergilendiği vitrinler kaybolmuş, keza banklar üzerindeki, Yahudilere oralarda eğleşmeyi men eden uyarı yazıları da. Mayonun üzerine parti işareti iliştirmenin moda haline geldiği Wann Gölü'ndeki plaj da, bu olimpiyat haftalarında Yahudi ziyaretçilere geçici olarak tekrar açılmış durumda.[70] Almanya, kendisini düzenin, terbiyenin ve hukukun ülkesi olarak takdim ediyor. Bu yapmacık barışçılığın yabancı misafirleri aldatmaya dönük bir vitrinden ibaret olduğunu, şehrin içlerinde gezintiye çıkıp da Reich Havayolları Bakanlığı'nın henüz hizmete açılmış yeni binasının yakınından geçen herkes fark edebilir. Harro'nun cengâverce görevinin yeni mekânı da işte burası.

69 Salomon, *a.g.y.*, s. 397.

70 *A.g.y.*, s. 376.

Dört ilâ yedi katlı birçok kanattan oluşan, toplam yedi kilometre boyu koridor üzerinde 2.000'den fazla büronun bulunduğu, Üçüncü Reich'ın bu en büyük idare binasında, savaş hazırlıkları yapılıyor. Hızlandırılmış çekimde meydana çıkmış görünen, oysa aslında 6.000 inşaat işçisinin üç vardiya halinde gece gündüz ter dökerek inşa ettiği, dünyayı istilâya hazırlanan bu dev uzay gemisi, doğrudan, sökülüp yıkılmakta olan eski Savaş Bakanlığı'nın yanına park edilmiş. Bu çelikli beton iskeletin içinde yakında Göring'in takımı ikamet edecek. 3.000 kişi çalışacak, aralarında yeni uçak tipleri geliştirecek ve dünyanın her yerinde yeni havaalanları tasarlayıp tesis edecek büyük mühendislik bölümü de bulunuyor. Aynı anda düzinelerce stenograf kadın yarının askerî-endüstriyel tasarımlarını tuşlara çakıyor. Bu azgınca büyümüş yeni RLM, nasyonal sosyalizmin beyninde bir sinaps oluşturuyor – ve bir tümor. Burada zehir üretiliyor, metal kalıba dökülüyor ve aşağıdaki, yerdeki insanları öldürmek üzere gökyüzüne fırlatılıyor. Nazilik yükseklerdeki kürelere uzanıyor burada, yıldızlara el uzatıyor, bütün dağların ve dünya denizlerinin üzerine çelikten protezler yollamak istiyor. Mimarî bir menteşe burası, Reich Şansölyelik makamı çevresindeki eski hükümet merkezi ile oluşmakta olan, Kreuzberg'e mücavir Prinz-Albrecht-Straße'deki yeni iktidar merkezi arasında duruyor; Gestapo da ana ofisini bu yeni merkezde inşa ediyor – Himmler de orada mukim. Berlin'i *Dünya Başkenti Germania*'ya dönüştürecek olan dev bir bina bu: keskin hatlı, dümdüz uzanıyor, serin bir minimalizme ve modern işlevseliğe dayanıyor, aynı zamanda ideolojik anlamlarla yüklü, ön cephesi Franken bölgesinden kayataşı plakalarıyla kaplanmış; bunlar ağır olmakla kalmıyor, ağır bir etki de uyandırıyor. İyi havada bu ön cephe, günümüzde Federal Maliye Bakanlığı'nın ikamet ettiği binanın ışıltılı bir beyaza bürünmüş görünmesini sağlıyor. Fakat geçici bir beyazlık bu, yağmur yayınca kararıyor...

1936 Ağustos'undaki ilk iş gününde Harro, Wilhelmstraße tarafından gelerek beş metre yüksekliğindeki bronz kartalların arasından şeref avlusuna giriyor, dökme demir bir kapıdan geçip taş zeminli kabul holüne ulaşıyor. Burasını tanımlamak için

davetkâr sıfatından başka her şey söylenebilir, alçak taş tavanıyla insanı ezen bir mekân, ters çevrilmiş mızraklardan oluşan bir çitin arkasındaki taş oyuğa yerleştirilmiş meşalelerden yükselen alevlerle aydınlatılıyor. Harro'nun gölgesi granit zeminde titreşerek dans ediyor; taşıyıcı vasfı olmayan, sadece mekânın klostrofobik etkisini yoğunlaştıran bir aldatmaca işlevi gören sütunlar, mermer taklidi alçıpanla kaplı.[71] Münih'teki Hitler darbesinin duvarda sergilenen *Kanlı Sancağının* üzerinde hayaletlerin gölgeleri geziniyor. Binanın patronu Göring o darbe girişimi esnasında 9 Kasım 1923'te karnına bir kurşun yemiş, bu da onu morfin bağımlısı yapmıştı.

Harro taş holün gerisindeki merdivenden çıkıyor; merdivenin nereye götürdüğünü göremeden çıkıyor, ışık o kadar fazla parlıyor. Sadece duvara rölyefvari bir şekilde tutturulmuş, kanatları altı metreye yayılan Reich Hava Kuvetleri kartalının arkasında yazılı tumturaklı sözleri okuyabiliyor:

Tekrar meydana geldi,
Kavuştuk Alman Ordusuna
Alman şehirleri ve o güzel köylerimiz
Korunuyorlar
Milletin Gücü kolluyor onları
Kolluyor havadaki kuvvetimiz.

Harro'nun parmakları uçak alüminyumundan, pilotların metalinden yapılma trabzanların üzerinde kayıyor. Meslektaşlarına başıyla selam veriyor, sayısız kapıdan geçiyor, koridor üstüne koridorları ve yeni kapıları katediyor, meşe kaplamalı bir asansöre biniyor, asansör onu saniyede yarım metreden fazla hızla Berlin'deki diğer binalardakinden çok daha sür'atle yukarı taşıyor.

Ama tuhaf: Beşinci kattaki uzun koridorda 5148 numaralı odaya, kendi bürosuna doğru yürürken görünürde hiç kim-

71 Asayo Nakagawa, "Das Reichsluftfahrtministerium - Bauliche Modifikationen und politische Systeme", yüksek lisans tezi, Berlin Humboldt Üniversitesi, Berlin, 2009, s. 18.

se yok. O kadar sessiz ortalık, öyle ki birkaç köşede yaklaşan bir devriyenin kabaralı çizme takırtılarını işitiyor. Onlar yaklaşamadan, yeni çalışma mekânına erişiyor, kapının kolunu bastırıp içeri giriyor.

5 metrekare, RLM'deki tekli büroların standart ölçeği bu, gömme dolap var, duvara tutturulmuş lavabo var, hassas evrakın saklanması için kasa var. İçeri girince sola ve sağa doğru açık duran iki kapı bulunuyor. Harro'nun odasını memur koridoru denen geçişle bağlantılandırıyorlar, kurum içi ziyaretler ve alışverişler buradan yürüyor. Bu nedenle dışarıdaki koridor öyle boş ve sessiz, devriyeler de rahatça bir ileri bir geri yürüyüp "hükümran" bir etki yaratabiliyorlar – tıpkı Göring'in arzuladığı gibi.

Harro kemerini çözüyor, kasketini askıya asıyor, tutamakları yine uçak alüminyumundan yapılmış pencereden bakıyor. Dışarıda Leipziger Straße'nin nabzı atıyor, Avrupa'nın en büyük mağazası olan Wertheim'ın ön cephesinin tapınakvari sütunları yükseliyor.

30 Ocak 1933 öncesindeki Mücadele Devri denen dönemden beri Hitler, kahverengi hareketiyle Wilhelmstraße'yi fethetmeyi hedeflediğini ilan etmişti. Bu iktidar aksı üzerinde tam bir bloku tutan yeni Reich Hava Ulaşım Bakanlığı ile bunu kesin olarak başarmış bulunuyor. Lakin Naziler gibi direniş de, Harro'nun selvi boylu suretinde, buraya vasıl olmuş durumda.

12

Harro'nun kireçtaşından perdenin arkasından işitip öğrendiği ilk askerî sır, gayet önemli bir şey. *Gegner* günlerinden arkadaşı olan Werner Dissel'le, RLM'ye ait *Pilotlar Evi*'nin gazinosunda buluşuyor. Hava Kuvvetleri subaylarıyla dolu mekânda oturuyorlar, Harro arkadaşını normal ses tonuyla konuşması için ikaz ediyor. Sadece düşük sesle konuşanlar kuşkuyu üzerlerine çekerler.[72] Yine de Dissel sesini alçaltmakta zorluk çekiyor, zi-

72 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen üzerine rapor", GDW, RK, s. 27.

ra kamuoyunun haberdar olmaması gereken hadiselerden bahsediyor: iki zırhlı alay, Brandenburg'un kuzeyinde, yazar Theodor Fontane'nin doğduğu yer olan Neuruppin'in dışında konuşlandırılmış durumda – istikametleri İspanya.

Bu malûmat, bakanlıkta Harro'nun bizzat kulağına gelen bilgilerle örtüşüyor. Çok gizli olarak, fakat çalışma mekânının memur koridoruna açılan kapılarından yine de fark edebildiği üzere, Hava Kuvvetleri *Legion Condor* denen bir operasyon organize ediyor. İşin kaynağında, hava generali Helmuth Wilberg'in komutasındaki "Özel Kurmay Heyeti W" bulunuyor. Katılan askerlere daha yüksek maaş ödeniyor ve askerlik hizmetinden daha erken terhis edilmeyi bekleyebilirler. Sivil kıyafetle, kendilerine tatilci süsü vererek bir *Neşeden Kuvvet Doğar*[73] seyahat programı çerçevesinde İspanya'ya gidiyor, ancak oraya vardıklarında sahil kenarında bir otele yerleştirilmiyor, kahverengi-zeytûnî bir renkte, rütbesiz üniforma kuşanıyorlar. Bu kılıkla, faşist general Franco'nun, Madrid'deki demokratik seçimle gelmiş sol hükümete karşı darbe yapan birliklerine destek veriyorlar. 1918'den beri ilk kez Alman askerleri ülke dışında bir faaliyet gösteriyor, üstelik örtülü olarak.

Dissel'le görüşmesinden birkaç gün sonra Harro, Cumhuriyetçilerin elinde sapasağlam duran Barselona'ya, Alman savunma güçlerinin katkısıyla karşıdevrimci bir darbe için sabotajcıların sızdırılacağını öğrenince, olay yerindeki sorumluları uyarmak istiyor. O esnada Londralı gazeteci Evan James'in Hohenzollerndamm'da misafir olarak yanlarında kalıyor olması iyi denk geliyor, Libertas'ın uzak bir ahbabı bu adam, olimpiyat oyunları ve Berlin'deki hava hakkında adaya güncel haberler aktarmak için burada.[74] Harro ondan, sabotajcı listesini BBC'ye iletmesini istiyor. Fakat genç İngiliz kabul etmiyor. Mesele fazla nazik, kariyerini tehlikeye atmak istemiyor. İspanya İç Savaşı üzerine haber yazmak onun görevi değil. Bu reaksiyon Harro'yu hem hayal kırıklığına uğratıyor hem de İngilizlerin

73 *Kraft-durch-Freude*. Alman Emek Cephesi'nin 1930'larda çalışanlar için örgütlediği, ideolojik doktrinasyon işlevi de gören birlikte tatil programı – ç.n.

74 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 21.08.1936.

Hitler'i, onun dört bir yana yaptığı saldırılarla ilgili hiç ihtilâfa girmeksizin, komünizme karşı bir tahkimat olarak değerlendirme stratejisinin belirtisi gibi görünüyor ona. Britanya Başbakanı Chamberlain'in *–J'aimeberlin*[75] diye alay ediyorlar onunla– yatıştırma siyasetiyle büyük ölçekte yaptığını, gazeteci Evan James küçük ölçekte sürdürüyor. Harro bodrumdaki bilardo salonunda yaşadığı tecrübeden, yatıştırıcı tutumun nasyonal sosyalistlerde işe yaramadığını biliyor. Ama girişimin boşa çıkması cesaretini kırmıyor. Almanya'nın İspanya İç Savaşı'na karıştığını kapsamlı bir şekilde ortaya koyan veriler toplamaya asıl şimdi kesin olarak karar veriyor.

Giderek şunu da kavrıyor: RLM'de çalışmaya karar vermekle, stratejik açıdan önemli bir çıkış pozisyonuna yerleşmiş oldu, çünkü bir kaynağın başında bulunuyor burada. Askerî bilgilere erişimini geliştirebilmek için kurumda terfi etmek istiyor, işinde fazlasıyla gayretli ve bütün görevleri memnuniyet verici biçimde yerine getiriyor, mesela Hava Kuvvetleri bülteni için etrafta çok övgü toplayan, iyi temellendirilmiş uzmanca makaleler yazıyor. Gayretleri meyve veriyor. Âmiri Bartz bir iç değerlendirme raporunda onun hakkında şunları kayda geçiriyor:

"S.B. bir deniz subayının oğlu olarak evde kuşkusuz bilhasa iyi bir eğitim almış, bunun üzerine büyük bir çalışkanlıkla kendini geliştirmiş, böylece genç yaşına rağmen zihinsel ve toplumsal bakımdan şimdiden kâmil bir şahsiyet olarak muhatap kabul edilebilecek noktaya gelmiştir. Son derece terbiyeli bir anlayışa ve hayat görüşüne ve karakteri itibariyle mükemmel bir düşünce tarzına sahiptir. Hal ve davranışı incelikli, sakıngan ve mütevazıdır, gösterişçilikten tamamen uzaktır. Yazmasındaki ve konuşmasındaki mantık-

75 (Fr.) Berlin'i seviyorum – ç.n.

lı-berrak tarzın yanı sıra kavrayışındaki ve düşünce tarzındaki çabukluk vurgulanmalıdır. (...) Daima dostane, yardımsever olan varlığı ve bütün hal ve tavrındaki dürüstlük, onun arkadaş olarak çok sevilmesini sağlamıştır. Cemiyet içinde iyi bir sohbet erbabıdır, keskin tartışmalarda bile genç yaşının çizdiği haddi aşmaz, her nevi kabalıktan kaçınır."[76]

Harro hakkında biraz naif, ama yine de isabetli bir karakter tasviri, bu. Yine de terfiler sırasına onu atlarlar; bunun da nedeni, el altından söylendiği üzere, siyasî tavrının güven verici bulunmamasıdır. Yüksek öğrenimini tamamlamamış olması da ek bir ağırlaştırıcı etkendir. Buna rağmen yükselmesi nasıl mümkün olabilecektir o halde?

Libertas devreye girmelidir. Bu onun ilk görev üstlenişidir, aslında planlanan illegal faaliyetler hakkında hiçbir şey düşünmez o, aklında sadece yapacağı yardımın Harro'nun terfisine yararı dokunacağı fikri vardır. Bunun için en etkili silahını kullanır, yani cazibesini. Girişimin hedefi, kocasının şefi olan Hermann Göring'dir. Göring'in av köşkü Carinhall, Liebenberg'den fazla uzak değildir ve korucusu da Liebenberg'in korucusunun oğludur. Bu çocuk, Reich'ın aşırı kilolu avcıbaşısı, Liebenberg'in sığınlarından bahsetmiştir heyecanla, rekor irilikteki bu destansı taç boynuzlu geyikler, otuz yıl önce Kayzer Wilhelm'i de büyülemişlerdir. Libertas, amcası Wend'e, Göring'in böyle bir parçayı avlamak maksadıyla ziyarete gelmek istediğine dair resmî bir çağrı ulaştırıldığını öğrenir. 6 Eylül 1936'da, bu ziyaretin vaki olacağı gün Libertas da Liebenberg'e gider. Nordik Hol'ün üzerindeki odasından üç siyah Mercedes limuzinin saray avlusuna girdiklerini ve Kayzer'in hâlâ arkadaşlarken büyükbabasına hediye etmiş olduğu miğferli çeşmenin yanına park ettiklerini görür. Göring arabadan iner, maiyetiyle beraber, ağaçlar kesilerek hayvanlar için hazırlanmış

76 Werner Bartz, "Berlin IX. Bölge Komutanlığı'na", GDW, RK, 05.08.1937.

olan dalap yerine yürür. "Şişman"ın iki iri geyiği haklamasından sonra sarayda çay partisi verilecektir.[77] Yüksek misafir bunun için kıyafet değiştirir, kabarık kollu ipek gömlek, deri yelek giyer, plastik tokalı büyük bir kemer takar, tokanın üzerine muhtelif renklerde pırlantalarla bir geyik resmi işlenmiştir. Belinde kırk santim uzunluğunda bir kılıç asılıdır –pırlantalarla süslenmiş bu "geyikkapanın" yanından püsküller, sırmalar ve boynuzdan bir boru sarkar–, tombul baldırlarına uzanan yumuşak çizmelere sokuşturulmuştur. Libs uygun bir ânı kollayadursun, Göring bu şekilde süslenip donanmış vaziyette, ölmüş Prens Philipp'in melodilerine ve Tora zu Eulenburg'un sesine kendini kaptırarak, hamasî bir Nordik üstün ırk âlemine doğru adımını attığını düşlüyordur; bu şanlı Cermen mazisi gerçi hiçbir zaman var olmamıştır ama "Üçüncü Reich"ta âlâ-yı vâlâyla yeniden doğurtulacaktır.

En nihayet ağır ağır kendisine ayrılan odaya geçmek üzere çay masasından kalkar. Libertas onu o esnada yakalar. Onun kaldığı misafir odasının önünde bekler, dişi cazibelere daima yatkın olan Göring de sarayın en genç kızını içeri davet eder. Kızla memnuniyet içinde sohbet eder, kendi yanında Hava Ulaşım Bakanlığı'nda çalışan ve subay olmak isteyen kabiliyetli kocasının hikâyesini sükûnetle dinler. Lakin terfi talepleri iki buçuk yıldır geri çevriliyordur, oysa âmiri olan Hava Yüzbaşı Bülow onun çalışmasına büyük değer vermektedir. Harro o kadar yetenekli olmasına rağmen ayda 200 Reichsmark'la mahrumiyet çekiyor ve RLM'de kendisi için bir gelişme ümidi göremiyordur. Acaba bu durumu değiştirmek mümkün değil midir? Göring başını sallar ve o kadar ikna edici konuşan cazibeli hanımefendiye, meseleyle şahsen ilgileneceğine söz verir.[78] Devletin ikinci adamının acı bir şekilde pişman olacağı bir adımdır bu.

77 Hans Coppi, von Schönebeck Hanım'la söyleşi, GDW, RK, 15.04.1989, s. 8.

78 Hans Coppi, *Wege in den Widerstand*, *a.g.y.*, s. 147.

13

1 Ekim 1936'da Harro ile Libertas Waitzstraße 2 numaradaki bahçeli evin çatı katında dört buçuk odalık aydınlık bir daireye taşınıyorlar; hemen köşeyi dönünce Kurfürstendamm. Bir "altın madeni" burası, tam zevklerine göre. Libertas, kayınvalidesi Marie Luise'ye heyecanla, "Mucize – sihirli güzellikte odalar, gerçekten büyüleyici bir şey var burada," diye yazıyor.[79] Hele ikinci oda tam salon olarak düzenlenmeye uygun: uzunluğu on metre, eni aşağı yukarı yedi metre, yandan ve yukarıdan geniş pencerelerden ışık alıyor. Evin asıl cazibesini koyu renk ahşap merdiven oluşturuyor; büyük mekânı salon havası uyandırmayacak şekilde bölen bu merdiven, ufacık bir misafir odasına çıkıyor, orada da bir sahanlık oluşturuyor, "*sur les toits de Berlin*"e bakan.[80]

Bohemvari bir mesken burası, aydınlık ve modern bir şekilde düzenliyorlar: Gelin yatağı yerine çekyat kanepe, çerçevesiz ayna. Marie Luise'nin Mülheim'dan yollamak istediği koyu renk abanoz masa ve dolapları da geri çeviriyorlar, çünkü Libertas basbayağı "korku duyuyor bu mobilya tarzından."[81] Onun yerine daktilo masaları tedarik ediyorlar, gizli belgeleri saklamak için tekerlekli bir dolap ve en kıymetli parça olarak, "4 tüplü bir süper radyo, onunla bütün dünyaya kulak kabartıyoruz. (...) Şimdi kışın, alıcısı kuvvetli bir cihaz gayet eğlenceli, fayda sağlayıcı ve teknik açıdan avantajlı. Sahiden bütün dünyaya parazitsiz erişiyoruz."[82]

Ev ortaklığı havasını korumak ve fazla da durmuş oturmuş evli çift görüntüsü vermemek, hem de ayrıca tasarruf etmek için, dört odanın ikisini kiraya veriyorlar. Bu sayede 100 Reichsmark'lık toplam kiranın sadece "aylık 50 Reichsmark'lık gülünç" bir kısmını ödüyorlar, yeni meskenlerinde ilk andan

79 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 23.04.1936.

80 *A.g.y.* (Fransızca söz: "Berlin'in damlarına" – ç.n.)

81 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 29.04.1936, ayrıca 23.04.1936 tarihli mektup.

82 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 26.10.1936.

itibaren kendini çok iyi hisseden Libertas'ın haber verdiği gibi: "İkimizin de (...) neşesi yerinde, hayatımızın tadını çıkarıyoruz. Akşamları çoğunlukla beraber okuyor, şundan bundan uzun uzun konuşuyoruz."[83]

Fakat genç çiftin bir sorunu var, o da Harro'nun gördüğü işkenceyle ilgili. Bodrumdaki işkencehaneye çevrilmiş bilardo salonundaki değnekli koşunun etkisini üzerinden hiç atamadı. Böbrekleri ona acı veriyor, böbreklerdeki küçük taşlar "üre döngüsüne mani oluyor, bu da vücutta, öncelikle de eklemlerde 'zehirleyici' tortular oluşmasına sebep oluyor" ve RLM'de Hitler'e yemin edeli beri bunlar ağırlaştı; son olarak yine, sanki karnını bir testereyle kestiklerini hissettiren bir kolik atağı geçirdi. Kardeşi Hartmut'a, "ufak kristaller böbreklerimi tırmalıyor," diye yazıyor: "İnsanın sabırsızlığa ve acullüğe meyletmesi şaşırtıcı değil. Taşlar iki anlamda hassasiyete yol açıyor. İyi yanı, tabii diğer insanlandan daha hassas bir 'antene' sahip olman. Daha ince hissediyor, daha hassas alımlıyorsun, sanki içinde bir alıcı varmış gibi. Böbrekteki taşların bu işlevi üstlenmiş olması mümkün. Napoleon koştur koştur bütün dünyayı dolanmıştı o taşlar yüzünden. Goethe'yi bir kadından ötekine koşturmuşlardı."[84]

Peki Harro nereye doğru koşuşturuyor? Her şeyden önce, bu "böbrek taşı" onda da cinselliği etkiliyor: "Taşlar kayıyor: Bedensel ve ruhsal bir hareket! Bunun sonucu da çok defa böbreklerde kanama (idrar kırmızı oluyor), beyne kan gitmemesi, kötü bir görünüm (gözler!)." Hem huzursuz edici geliyor kulağa, hem de günlük yaşayış bakımından kötü: "Böbrek taşlarıyla insan evlilik görevlerinde bir işe yaramıyor. Aşkın sevinçlerinin bedelini başkalarından çok daha ağır ödüyorsun, o halde gerçekten de 'değmesi' lâzım, itkinin normal insandan çok daha fazla olması lâzım." Harro'nun bundan çıkardığı sonuç, Goethe'ninkinin tam tersi, yani perhiz: "Biraz keşişçe takılmak ruha iyi gelir."[85]

---

83 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 29.04.1936.

84 Harro'dan kardeşi Hartmut'a mektup, GDW, RK, tarihsiz. İzleyen alıntılar da buradan.

85 *A.g.y.*

Ne var ki, cazibesinden ötürü herkesin âşık olduğu capcanlı bir kadın olarak Libertas için, bu o kadar iyi bir şey değil. Yirmi iki yaşında, gencecik ve perhizkâr bir hayatı tasavvur etmesi imkânsız. Sözlerle asla o kadar isabetli aktaramadığı kimi şeyler hakkında, dokunarak iletişim kurabiliyor o. Fakat tenine kamçılar ineli ve uyluğuna gamalı haç kazınalı beri, Harro'ya seks zor geliyor. Kardeşi Hartmut'a bir mektubunda, bu alanda Libs'le ilişkisinin meçle kılıç arasındaki nispete benzetilebileceğini itiraf ediyor, kılıcı kullanansa Libertas, zira kendisinin "o bölgeleri her zaman onunki kadar ateşli değil."[86] Libertas şunu hissediyor: kocası için mücadele etmesi gerek, kendini tamamen adaması gerek, özellikle de düğünden sonra.

Onu etkilemek için, bu arada kazandığı tutarlılığı da kanıtlamak için, o 1936-1937 kışında parti üye kartını iade ediyor. "Bir kadın olarak siyasî faaliyette bulunmamın ön koşulları, evlenmemle beraber ortadan kalkmış bulunuyor," diyor etkileyici bir şekilde formüle edilmiş gerekçesinde. Nazi retoriğini dikkat çekmeyecek şekilde, olduğu kadar etkili bir şekilde kullanma inceliğini ustaca başarıyor, sistem kendi ideolojik silahlarıyla vuruluyor: "Elbette Alman millî cemaatinin her ferdi gibi ben de her zaman fedakârlıklara hazırım, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da hareket için her şeyimi vereceğim, ancak şimdi bu katkımı daima ev işlerinin ve kadın olarak aileye karşı diğer yükümlülüklerimin izin verdiği çerçeve içinde yerine getirmeliyim – Führer'i de böyle anlıyorum."[87] Dışarıya karşı, sadece kocasının hizmetkârı olan gayrisiyasî ev kadınını oynuyor böylece – parti üyeliğinin bile onu alıkoyabileceği kadar kutsal bir görev. Bu adımıyla Harro'ya da sembolik bir mesaj veriyor: Kendisine güvenebilir, mücadelesinde onun yanında olacak.

---

86 *A.g.y.* Ayrıca bkz. Hans Coppi, "Federal Almanya'ya 28.09.1989-03.10.1989 arası yapılan seyahat hakkında rapor", Hartmut Schulze-Boysen'le görüşme, GDW, RK, s. 3.

87 Libertas'ın NSDAP yönetimine mektubu. GDW, RK, Münih, 12.01.1937.

14

21 Ocak 1937'de Waitzstraße 2 numarada "hakiki Berlin tarzı Bohème"[88] akşamı var. Harro'nun babasına yazdığı mektup, gayet masum bir havada: "Evde tatlı bir piknik akşamı düzenledik (...). İnsanın bütün arkadaşlarını ara ara görüp bütün yükümlülüklerini makûl bir tarzda yerine getirmesi için harika bir yol. Biz sadece çay sunuyoruz, başkaları kek, şarap falan getiriyorlar. Evvela bir, bir buçuk saat iyi bir şeyler okuyoruz, sonra 12'ye kadar müzik ve dans. Tam 12'de kovuyoruz herkesi."[89] O soğuk kış gecesinde yirmi beş ilâ otuz insan var orada, yakılacak kömürlerin sahanlığa çıkan merdivenin altında yığılı tutulduğu soba, "hava eksi dereceye düştüğünde bile sadece bütün salonu değil yan odayı da iyi ısıtmayı" başarıyor.[90] Misafirlerin bazıları Bask beresi takmış, bazıları yakasız koyu renk gömlek giymiş: nasyonal sosyalist zihniyete mesafeli olanlar böyle giyiniyorlar.[91] Gramofon çalıyor, o arada Libertas akordeonu kapıp insanları sarı kadife halı üzerinde şarkılara katılmaya ve dans etmeye çağırıyor. Direnişin *bu* tarzı hoşuna gidiyor, hep böyle olmalı! Gevşek bir birliktelik ve flört; *Gegner* toplantılarından farklı olarak kadınların sayısı fazla, başlı başına siyasî anlamı olan bir şey bu. Naziler kadın nüfusu toplumsal hayattan dışlamak, ocak başına geri yollamak için her şeyi deniyor. 1937 Ocak'ının o perşembe gecesinde Waitzstraße 2 numaradaki çatı katının erkeklerle kadınların eşit sayıda bulunduğu mekânı, adeta kendiliğinden, özel bir hava yaratıyor. Ama burada da kime güvenileceğini iyi tartmak lâzım. 1934 Aralık'ından beri yürürlükte olan, Hıyanet Kanunu denen yasa, sözümona Reich'ın veya hükümetin itibarını zedeleyen "kamusal olmayan ortamlarda sarf edilen kötü niyetli beyanları" da hapisle cezalandırdığından, tetik olmak gerekiyor. Binlerce insanın düşüncesizce ağızlarından çıkan bir ifade, bel-

88 Salomon, *a.g.y.*, s. 398.

89 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 24.02.1937.

90 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 09.12.1937.

91 Hans Coppi, "Vera ve Wolfgang Rittmeister'le görüşme", GDW, RK, 1990, s. 2.

ki de Freudcu bir sürçme nedeniyle toplama kamplarında bulunuyor. Bu durum Waitzstraße'deki "piknik akşamına" bir mahremiyet havası veriyor ve duyuları keskinleştiriyor. İnsanları tanımak hayat kurtarabilir.

Bu ve daha sonraki partilerin hâmisi, Gisela von Poellnitz, yirmi altı yaşında, kısa sarı saçlı ince bir kadın, maalesef akciğer iltihabından mustarip. Uzak kuzini olan Libertas'ın aracılığıyla *United Press*'e stenograf olarak işe girmiş. Waitzstraße'de bir odada kiracı olarak kalıyor, bu vesileyle Richard von Raffay'la tanışmış ve onunla beraber olmuş.[92] Ricci o akşam tamamen derilere bürünmüş olarak arzı endam ediyor, sokakta yelkenlisi yerine geçirdiği Harley Davidson'unu park etmiş. Gisela misafirleri içeri alıyor, insanları birbiriyle tanıştırıyor, herkesle içkisi var mı diye ilgileniyor. Bir misafir, "Onun zeki ağırlayıcılığı herkese iyi hissetiriyordu," diye hatırlar: "Aynı zamanda oradaki temasların ve konuşmaların ona verdiği sevinci de fark ediyorduk. Kimlerin birbirine uyum sağlayacağını fark etmesini sağlayan bir organı vardı onun."[93]

Tıpkı Harro gibi Gisela von Poellnitz'ın da devlet gücüyle tecrübeleri olmuş. 1933 Kasım'ında ilk kez gözaltına alınmış – sebebini öğrenemeden. Sorgulanması sırasında bir memur kendisine vuruyor, o da geri vuruyor, bunun için iki ay hapis yatıyor.[94] Ertesi yıl yeniden denetime takılıyor. Gestapo raporuna bakılırsa, "üzerinde komünist zihniyetli iğrenç dizelerin yer aldığı" bir kâğıt ele geçirilmiş.[95] Bunun üzerine yapılan aramalarda külodunun altına sakladığı, 1933'ten beri yasaklanmış bulunan *Roten Almanya Kızıl Yardımı*'na ait bir üye kimlik cüzdanı bulunmuş; KPD'ye yakın, önceleri Rosa Luxemburg'un arkadaşı Clara Zetkin'in yönettiği, siyasî mahkûmları desteklemeye dönük bir yardım örgütü bu. Gisela kimlik cüzdanını memurun elinden kapmış, kaşla göz arasında yırtıp paramparça etmiş, kırpıntıları da yutuvermiş. Bunun üzerine iki ay daha ha-

92 Gisela'nın babası, Prens Philipp zu Eulenburg'un yeğenidir.

93 Werner Dissel, "Jour Fixe 1936", GDW, RK, s. 1.

94 Federal Arşiv, R/3017, Aşiv no. 5574, s. 14 ("Dava hakkında").

95 *A.g.k.*, s. 24 ves. 30.

pis yattı. Ayrıca kendisine sürücü ehliyeti vermeyi de reddettiler, zira "kamusal trafik emniyetinin icapları bakımından motorlu bir taşıt sürücüsünün muhakkak uyması gereken düzenlemelere dikkat etmesi kendisinden beklenemez"di: "Kendisine sürücülük ruhsatı vermekle (...) sadece olası bir devlet düşmanı propaganda faaliyetine kolaylık sağlanmış olacak" idi.[96]

Fakat Gisela von Poellnitz dogmatik solculuktan çok uzak, daha ziyade isyankâr ve maceracı birisi. Komünistler soylu kökeninden ötürü onu zaten ciddiye almıyor, ona büyük kuşkuyla yaklaşıyorlar.[97] Onun hobisi dünya tarihinde kürek çekmek: İskoçya'ya ahududu hasadına veya Balkanlar üzerinden Yunanistan'a gidiyor. Her zaman yalnız seyahat ediyor.[98] Gestapo bile, onun bu seyahatlerini KPD adına değil, sadece yaşantı iştahı nedeniyle gerçekleştirdiğini varsaymak gerektiğini teslim ediyor.[99] Ama herkesin uyuma zorlandığı Nazi toplumunda bu bile şüphe çekici.

O ilk *Piknik* akşamında, Neuruppin'deki tankları haber veren adam, Werner Dissel de var, ayrıca Harro'nun *Wille zum Reich* yazı işlerinden entelektüel işçi arkadaşı Walter Küchenmeister var, yanında kız arkadaşı Dr. Elfriede Paul'le beraber; kısa boylu birisi, iltica eden Yahudi arkadaşlarına destek vermek için şimdiden defalarca Londra ve Paris'e gitmiş.[100] Çok farklı insanlar hazır bulunuyor o akşam – partnerine ne kadar özgürlük tanıyabileceğine dair görüşleri de çok farklı. Hepsini birleştiren ve hiçbiri bunun tanımını yapmasa bile kendiliğinden teşekkül ederek bu hareketin özünü oluşturan şey, en iyi ifadesini Rosa Luxemburg'un sözünde bulan ilkede mutabık olmaları: *Özgürlük daima farklı düşünenin özgürlüğüdür*. Hassas nokta burası: Ötekinin özel hayatına ilişmekten geri mi durmalı yoksa kendi haline bırakmamalı mı? Zira Nazi dikta-

96 Federal Arşiv, R/30171, Arşiv no. 5574, Berlin Emniyet Müdürü, 06.04.1937, s. 2.

97 *A.g.e.* "Zur Sache", s. 13.

98 *A.g.e.* Kardeşinin 18.02.1938 tarihli ifadesi.

99 *A.g.y.*

100 Bkz. Elfriede Paul, *Ein Sprechzimmer der Roten Kapelle*, Berlin, 1987, s. 107-108.

törlüğünün alçakça ve nahoş yanı bu: en mahrem alanlara kadar tasallut ediyor, düşünce dünyası kadar cinsel alanı da denetlemek istiyor, eşcinselleri toplama kampıyla cezalandırıyor, "Arilerle" Yahudiler arasındaki cinsel ilişkiyi aşağılıyor. Serbest aşktan kendini esirgememek, çatı katındaki bu partilere giriş bileti olabilir belki, ama bir ön koşul değil. Nitekim mesela Dr. Elfriede Paul metelik vermiyor aşkta açık ilişkiye, bir sürü potansiyel ihtilâf kaynağı olduğu için gereksiz sayıyor. Buna rağmen, başkalarının bu hayat tarzını benimsemesini kabulleniyor. Onun en iyi kadın arkadaşı misafirler arasında bulunan Oda Schottmüller, otuz bir yaşında bir heykeltıraş ve maskeli danslar yapıyor, Klaus Mann'la beraber Odenwald Okulu'nun[101] sıralarını paylaşmış, sırlarla dolu keskin zekâlı bir kadın; buğday sarısı saçlı Kurt Schumacher'le gizli ilişkisi var.[102] Harro'nun en eski arkadaşlarından biri olan bu adamı, aynı adlı SPD'li siyasetçiyle karıştırmamalı; Harro'nun arkadaşı olan Schumacher heykeltıraş, Veit Stoß'a ve Albrecht Dürer'e yakınlık duyuyor, Sanatlar Akademisi'nin master öğrencisi, daha öğrenciyken Büyük Devlet Ödülü bursu kazanmış.[103] Göring'in Carinhall adlı malikanesinin kapı işlemelerini yapma siparişini almış Kurt Schumacher, sisteme karşı olmasına rağmen doğma büyüme Süebyalı olarak vazife bilinciyle yerine getiriyor.[104] Kurt ele avuca sığmaz, esaslı bir tip, orman cini gibi sivri kulakları var, âni, acayip çıkışlarda bulunuyor, hükümlerinde pervasız. Partide ona karısı Elisabeth eşlik

101 Hessen taşrasında 1910'da kurulan, reform pedagojisinin uygulandığı yatılı okul – ç.n.

102 Paul Fechter, *An der Wende der Zeit. Menschen und Begegnungen*, Berlin, 1950, s. 288 vd. Klaus Mann, Oda'yı şöyle tasvir eder: "Grotesk ve çok kabiliyetliydi, tuhaf bir şekilde dar, Moğol bir suratı vardı, pitoresk bir şekilde büzüşüp dolaplarda veya pencere eşiklerinde çömelip oturmayı severdi. Fantastik ve çarpıcı biçimde dans edebiliyor; aynı fantastik ve çarpıcı tarzda çizebiliyor ve resim yapabiliyordu. Onun resim kâğıtlarında şişelerden hayaletler çıkar, yılanlar eğri büğrü ağaçlara sarılırdı. (...) Kâh sessiz bir hüzün içinde (olur), kâh zıp zıp dans etme isteğine kapılırdı." (Klaus Mann, "Kind dieser Zeit", Hamburg, 1987, s. 147, aktaran Geertje Andresen, *Oda Schottmüller - Die Tänzerin, Bildhauerin und Nazigegnerin*, *a.g.k.*, s. 50.)

103 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen hakkında rapor", GDW, RK, s. 29.

104 *A.g.y.*, s. 37.

ediyor. Kocasının Oda'yla gizli ilişkisini biliyor, pek de fazla dert etmiyor bunu. Cömertlik onun kişiliğinin bir parçası, zaten kendisi de bazen başka erkeklerin zevkini çıkarıyor. Ayrıca Kurt'un eninde sonunda kendisine döneceğine emin; çünkü özerk, inatçı Oda bir noktada artık ona ihtiyaç duymayacaktır. Elisabeth Schumacher, AEG'nin Birinci Dünya Savaşı'nda ölmüş bir yüksek mühendisinin kızı, babası Yahudi olduğundan "yarım kan Yahudi" sayılıyor. Bu nedenle serbest sanatçı olarak çalışamaz, sadece grafikerlik yapmasına izin var. Nazi devletini reddetmesi için bir sebep daha.

Bu, Harro ile Libertas'ın ilk partileri ve gayet iyi gitiği için de son parti olmuyor. İki haftada bir davet veriyorlar, hep perşembeleri. İkinci buluşma 4 Şubat 1937 günü gerçekleşiyor, Ren havzasında karnavaldan önceki perşembeye gelen kadınlar festivali gecesi. Harro bir karnaval konuşması yaparak hükümeti sarakaya alıyor, mekânda bazılarına fazla cüretkâr gelen bir şey bu. Çember şimdiden fazla genişlemiş, kimin ne olduğunu bilmek mümkün değilken, açık açık konuşmak tehlikeli değil mi?[105] Harro öyle bakmıyor. Onun görüşüne göre böylesi buluşmalar dışa dönük olarak doğal bir toplumsal davranış.[106] Kendi açısından ise bir yoklama: Düşündüklerini kimle konuşabilir açıkça – ve kimle konuşamaz? Bu akşamlarda daha iyi tanıdığı bazıları, daha sonra özel bir randevuya davet ediliyorlar.[107] Oradan gelenler, RLM'nin gizli evrakının muhafaza edildiği tekerli dolaba gidiyor. Ahşap storu indirip bir dosya çıkarıyor. Almanya'nın İspanya savaşına karıştığını belgeleyen evraklar bunlar; mavi ve pembe renkli kâğıtlardan oluşuyor, askerî uzmanlık dergilerinden alınma grafikler ve haritalar var, Elisabeth Schumacher'in fotoğraflayarak posta pulu boyutlarında ufalttığı tablolar var. Lakin piknik akşamları davetlilerinin çoğunun bunlardan haberi olmuyor.

---

105 Dahl, "Bericht über meine Beziehungen zu Harro Schulze-Boysen", GDW, RK. Ayrıca bkz., Hans Coppi, "Wege in den Widerstand", *a.g.k.*, s. 184.

106 Hans Coppi, *Wege in den Widerstand*, *a.g.y.*, s. 276, ayrıca Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen hakkında rapor", *a.g.y.*, s. 29.

107 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen hakkında rapor", *a.g.k.*, s. 36.

Nitekim Prinz-Albrecht-Straße 8 numaradaki memurlar Waitzstraße 2 numaradaki hareketlilikle başta hemen hiç ilgilenmiyorlar, hatta 1937 ilkbaharında Harro'yla ilgili dedikodular çıktığında bile ilgilenmiyorlar. Önceden de içeride ve dışarıda Nazilere casusluk yapmış olan Kont Dr. Karl von Meran adlı bir parti üyesi, bir akşam yemeğinde Himmler'in maiyetinden birisine, Schulze-Boysen'lerdeki izlenimlerinden bahsediyor ve Harro'ya "ustaca gizlenmiş bir komünist" damgası vuruyor, aynı derecede kuşku uyandıran bir dizi "işbirlikçisi" de var.[108] Gizli Devlet Polisi o zaman bile müdahale etmiyor ve çatı katında dans devam ediyor. Eşcinselliği bilinen Kont'un ifadeleri belli ki fazla ciddiye alınmıyor.

Bu durum iki ay sonra, 1937 Ağustos'unda Harro'nun arkadaşı Werner Dissel, Gestapo lisanıyla ifade edildiği şekliyle "kültür Bolşevizmi yanlısı faaliyetler", "Alman ordusuna komünist emellerle nifak sokulması" ve "askerî sırlarla ilgili ihmalkârlığa bağlı ihanet" sebepleriyle tutuklanınca değişiyor.[109] Dissel'in "Alman ordusunun Franco İspanyası'ndaki faaliyeti hakkında rapor"unun açığa çıkması nedeniyle ileri sürülen ağır ithamlar bunlar.[110] Konu yine, bir yıl önce RLM gazinosunda Harro'ya da bahsettiği, Neuruppin'deki iki zırhlı alay. Harro'yu da çekerler mi acaba meselenin içine? Bazı sorulara cevap vermek üzere Gizli Devlet Polisi makamına davet edilince bir anda endişeye kapılıyor. Gerçi Dissel'in gazinodaki konuşmalarıyla ilgili sağlam durmuş olduğunu tahmin ediyor. Ama şimdi, olası bir yüzleştirmede kendini ele vermemesi gerek.

Dört yıl önce, Henry Erlanger'in sözde intiharına tanıklık etmesi icap ettiğinde olduğu gibi, ikinci defa koyu renkli kum taşından binanın merdivenlerini tırmanıp, yukarıya, RLM'nin Frank bölgesinden gelme kireçtaşından karşılıklı koltukların yerleştirildiği üst katına çıkıyor. Lakin bu defa, Hava Kuvvetle-

108 SS'in Reich Führer'i, özel kalemden SD Başkanlığı'na, 03.06.1937. Bkz. Hans Coppi, *Wege in den Widerstand*, *a.g.y.*, s. 185 vd.

109 *A.g.y.*

110 Werner Dissel, "Harro Schulze-Boysen'le RLM'de karşılaşmaya dair anılar", GDW, RK, 24.11.1988, s. 3 vd.

ri'nin hazırlığını iyi yapmış bir mensubu, savaş boyalarını sürünmüş, kemerinde kısa kılıcı, 6,35 milimetrelik Haenel-Schmeisser tabancası, başında siperli kasketi.

15

Harro sorgunun yapılacağı odaya giriyor. Üzerinde yürüdüğü buzun ne kadar ince olduğunu biliyor, buna rağmen rahat bir etki uyandırmayı başarıyor, dostane ve açık.[111] Tahmin etmiş olduğu gibi, onu Werner Dissel'in karşısına oturtuyorlar. Harro arkadaşını candan selamlıyor, yüreklendirici bir şekilde gülümsüyor, zorlanmadan yapıyor bunu. Sigara içmesine izin var mı acaba, tutukluya da bir sigara ikram edebilir mi, diye soruyor memurlara. Rahatlıkta Harro'dan geri kalmak istemiyorlar: Sanki gayet doğalmışçasına, "Tabii, lütfen," diye cevaplıyorlar.

Harro, Dissel'e dolu R6 paketini uzatıyor, yassı sigara. Polise şöyle bir yandan bakıp, "Paketi ona vermeme bir itirazınız olur mu?" diye soruyor.

"Elbette, ne mahsuru var."

"Önce bir incelemeyecek misiniz?"

"Yo, hayır, nereden çıkardınız?"

Harro, Dissel'le teskin edici bir havada konuşuyor: "Merak etme, kötü bir şey de olmayacak. Başına böyle bir şey gelen ilk kişi sen değilsin."

Dissel, paketten bir dal çekerken ona yaptığı küçük işareti anladı; paketten bir sigara çekmeye çalışırken, dikkat çekmeden yokluyor ve oraya gizlenmiş bir yazıyı çekiyor. Kalaylı ince kâğıdın altında ufacık matbaa harfleriyle şöyle yazıyor: *Extra Fontana Terra Incognita.*

Harro ona ateşini uzatıyor. Dissel ilk nefesi çekiyor ve kendini zorlayarak düşünüyor. *Fontana*[112] – bu, *Neuruppin*'e işaret ediyor. *Extra* ise, muhtemelen Neuruppin'in *dışında* anlamına

111 *A.g.y.* İzleyen alıntılar da buradan.

112 (Lat.) Çeşme – ç.n.

geliyor, yani tank alaylarının bilindiği yer. *Terra Incognita*,[113] ancak Gestapo'nun Harro'dan bu konuda hiçbir şey öğrenmemiş olduğu anlamına geliyor olabilir. Dissel dumanı üflüyor. Şimdi biliyor, RLM gazinosundaki buluşma hakkında suskunluğunu korumaya gönül rahatlığıyla devam edebilir. Bir sigaradan nadiren bu kadar tat almıştır.

"Sersem adam, niçin arkadaşınıza, bu örnek Alman subayına dökmediniz içinizi?" diye soruyorlar Dissel'e, Harro odayı terk ettikten sonra.

"Evet, bunu yapmalıydım," diye cevaplıyor. "Boşverdim, arkadaşıma yük etmek istemedim."[114]

Harro, neşesi yerinde, kum taşından kalesine doğru yürüyor. Bu defa Gestapo'ya madik attı. Demek her zaman gösterdikleri kadar da kurnaz değiller, diye düşünüyor, 5148 numaralı odanın kapısından içeri girerken.

16

Bu arada Hava Kuvvetleri'nin şefi Göring, personel dairesi müdürü işleri ve geleceğin Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı Yarbay Stumpff'a Harro'yla ilgili telefon etmiş. Stumpff, Harro'nun *Gegner*'deki eski faaliyetleri nedeniyle terfisiyle ilgili şüpheler taşıdığını, zira nasyonal sosyalist devlete dönük olumlu bir tutuma sahip olduğuna dair bir teminatın bulunmadığını söyleyince, Göring bütün bu itirazları geri çeviriyor. Onun nazarında hep eski hikâyeler olduğunu söylüyor bunların, böylece komşuluktan ahbabı Tora zu Eulenburg'un damadının yukarıya tırmanan kariyer yolunu açıyor. Harro anne-babasına gayet memnun, "bakanın kişisel isteği (...), şimdi artık olabildiği kadar çabuk sınavlarımı verip yedek subay olmam," diye yazıyor.[115] Libertas'ın Göring nezdindeki girişimi başarıyla taçlan-

113 (Lat.) Bilinmeyen topraklar – ç.n.

114 *A.g.y.*

115 Harro Schulze-Boysen'in kısa biyografisi, ED 335/1, IfZ Münih, tarihsiz, muhtemelen 1936 sonbaharı sonları.

mış oluyor. Harro yükseköğrenimini tamamlamamış olmasına rağmen babasının ve büyük amcasının yolundan gidiyor ve subaylık kariyerine adım atıyor. Bu daha fazla ücret ve daha yüksek itibar demek; aynı zamanda ona gizli bilgiler toplamakta daha iyi bir pozisyon sağlıyor.

Ama aynı zamanda daha fazla çalışmak demek – böylelikle de kaçınılmaz olarak Libertas'ı ihmal etmek demek.

17

İspanya'da iç savaş tırmanıyor. Franco'nun birliklerinden kaçan sayısız mültecinin korunmak için sığındığı Bask şehri Guernica, Alman *Legion Condor* kuvvetinin uçaklarınca bombalanarak yerle bir ediliyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan beri sivilleri hedef alan bu ilk hava bombardımanı yüzlerce cana mal oluyor. Sorumlular, Berlin'de RLM'deler, 5148 numaralı büroya sadece birkaç kapı mesafede.

Bu arada Harro, İber Yarımadası'ndaki durum hakkında günlük ayrıntılı raporları alıyor.[116] Onun görevli olduğu *Yabancı Hava Güçleri* bölümü, bombardıman saldırılarının hedeflerinin belirlendiği operasyon bölümüyle bağlantılı çalışıyor.[117] Guernica, Almanların gökyüzünden tahrip ettiği tek şehir değil. Kar beyazı RLM, kitlesel kıyımın planlandığı bir mahale dönüşmüş durumda, memur koridoruna açılan odalarda kırımın masabaşı failleri oturuyor. Etrafında herkes işbirliği halinde çalışırken, Harro önündeki durumu bütün berraklığıyla görüyor. Anne-babasına, "İspanya'daki gaddarlıklar ve her iki tarafta yaşanan dehşet, gelmekte olana dair bir tadımlık niteliğinde," diye yazıyor: "Ortaçağdan kalma kültür hazineleri, baştan aşağı şehirler vs. yanıp kül oluyor ve en modern teknik araçlar sadece giderek daha rafine biçimde öldürmeye ve yok etmeye hizmet ediyor."[118]

---

116 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 12.09.1936.

117 "Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı 5. Dairesi" (Ic), 01.01.1938-01.10.1942, Korgeneral Schmid'in raporu, GDW, RK, 1945.

118 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 06.09.1936.

Peki ama Harro, Barselona'ya sızdırılmak istenen sabotajcılar hakkındaki bilgileri İspanyollara nasıl ulaştırabilir? BBC'ye kuryelik yapmayı reddeden ürkek Britanyalı gazeteciyle yaşanan fiyaskodan sonra, bu defa güvenilir bir muhatap bulmalı.

İspanya'da yayılmakta olan faşizmin karşısına etkili bir şekilde dikilen tek bir güç var, o da Sovyetler Birliği. Elbette Kremlin kendi güç oyununu oynuyor, demokratik güçleri onlara savaşçı, silah ve donanım tedarik ederek destekliyor fakat bu yardımı, rengârenk bir yapısı olan İspanyol Halk Cephesi Hükümeti'ni etkilemek için kullanıyor. Harro bunun farkında: "Hem Moskava'da hem de Madrid'de Trotçkist-anarşist unsurları duvara sıkıştırıyor veya duvar dibine diziyorlar."[119] Buna rağmen, Sovyetler'in faşist darbecilerin ilerleyişini durdurabilecek yegâne güç olduğu da bir vakıa. Gizli müdahaleyle ilgili öğrenebildiği bütün bilgileri, Uluslararası Tugaylar'a *ajan provokatör* olarak sızmış olan Alman ajanların konumları dahil, bir araya getiren Harro bunları bir zarfa koyuyor. Şimdi bunu Sovyetler'e iletmek kalıyor. Ama nasıl? Gestapo'nun Unter den Linden'de bulunan SSCB Büyükelçiliği'ni gözetlediğini varsaydığından, başka bir çözüm bulmalı. Grup içinde meseleyi konuşurken bir imkân çıkıyor: Gisela von Poellnitz'in, Paris'teki Dünya Sergisi'ni gezmeye gitme niyeti var. Orada zarfı tehlikesizce Sovyet Büyükelçiliği'ne götürebilir. Plan eyleme dökülüyor. *United Press* çalışanı olarak bütün şüphelerden uzak olan Gisela trenle, Küçük Dünya Sergisi denen etkinliğe gidiyor, Marsfeld ve Trocadéro'da yürüyüş yapıyor, Albert Speer'in tasarladığı Alman pavyonunu ve Seine Nehri'nde yüzen Alman lokantasını geziyor, bu arada heyecan uyandırıcı bir resmin sergilendiği İspanyol pavyonuna da bakıyor: Pablo Picasso'nun, Alman bombardımanının korkunçluğunu dünya kamuoyuna teşhir eden *Guernica*'sı bu. Bu motivasyonla Gisela misyonunu tamamlamak üzere Harro'nun topladığı bilgilerin bulunduğu zarfı Bois de Boulogne'daki Sovyet büyükelçisinin posta kutusuna atıyor.[120]

---

119 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 12.09.1936.

120 Moskova Dış İstihbarat Servisi Arşivi, "Korsikanez dosyası", Nr. 34118, Bd. 1, GDW, RK, Bl. 220.

Berlin'de Harro ile Libertas asabiyet içinde Gisela'dan hayatta olduğuna dair bir işaret almayı bekliyorlar. Takibatın gitgide arttığı bir zamandalar, rejim karşıtlarıyla ilgili ölüm cezalarının sayısı da artıyor. O kadar fazla insan devlete karşı cürüm işlemekle suçlanarak infaz ediliyor ki, Hitler 1936'da idamların artık ağır el baltası yerine daha etkin olan giyotinle yapılmasını emretti. Bir tesviye ve vulkanizasyon atölyesinin bulunduğu Tegel Hapishanesi'nde, bu idam aygıtlarından yirmi tane imal edildi bunun üzerine.

Harro, birkaç haftalığına ortadan kaybolmak için uygun bir an olabilir mi diye düşünüyor; tehlike bölgesinin uzağında, bir kaplıcada nihayet böbreklerini iyileştirip bedenen sağlam hale gelse. Kuzininin eylem halinde olduğu bir zamanda ortalıktan toz olmak Libs'e de iyi gelecek. Richard von Raffay vasıtasıyla Hamburg'dan armatör Hans Siemers'i tanıyor, onun kömürlü şilebi *Ilona* o günlerde Karadeniz'e doğru yola çıkacak. Libs zaten muhakkak bir kere denize açılmak istemişti, müthiş romantik bir şey olmalı diye tasavvur ediyor, ayrıca Gisela ona yalnız başına seyahat etmenin zevkinden defalarca bahsetmişti, heyecanla. 27 Eylül 1937'de Harro ile Libertas *Spengler*'le St. Pauli iskelesine gidiyorlar, orada Libs, akordeonu, Leica fotoğraf makinesi, resim takımı, kitaplarla ve bir gezi röportajıyla doldurmaya niyet ettiği boş bir not defteriyle donanmış vaziyette, tekneye geçiyor.

"Oğlancığın böbrek taşı var, kedisi buharlıyla dünyayı geziyor," diye yazıyor ilk mola yerinden, Cezayir liman şehri Oran'dan. "Şahane vaziyet, aslında!"[121] Lakin Harro onun bu macera seyahatinden en ufak bir rahatsızlık duymuyor. Hessen'deki Bad Wildungen kaplıcasında uzanmış yatıyor, turp ve kereviz suları içiyor, sonunda "böbrekteki 1. çakıltaşı bulunuyor" ve ondan kurtulduğu için sevinç içinde: "Belki daha da büyüyecekti, o zaman bertaraf etmesi tehlikeli ve zor olacaktı."[122] Kendisi zaten iktidarsız vaziyette mahvolmuş böbreklerle hasta yatağında yatarken niçin Libertas yeni tecrübeler biriktirmesin ki?

121 Libertas'tan Harro'ya mektup, GDW, RK, 11.11.1937.

122 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 23.10.1937.

Bu olup bitenleri anlamayan birisi varsa, o da Harro'nun annesi Marie Luise. Taze evlenmiş bir çiftin beraber seyahate çıkacağına sadece bir tekinin, üstelik de kadın olan tekinin, yalnız başına birtakım heriflerle dolu bir şilepte denize açılması, öteki tekin ise –ki bu durumda onun sevgili oğulcuğu oluyor–, hasta yatağına göz kulak olması, onun yanlış anlayacağı bir şey. Her ne kadar genç Alman hanımlarını tüm dünyaya yollamayı hedefleyen *Kolonyal Kadınlar Birliği*'nde faaliyet gösterse de, Libertas'ın büyük bir fikre hizmet ediyor gibi görünmeyen, dalgalı denizlerdeki macera seyahatini hoş göremiyor. Bunun onun kendini bulmasıyla ilgili bir yolculuk olabileceğini, Marie Luise'nin aklı almıyor. Bir de üstüne, bu arada sağ salim Paris'ten gelmiş olan Gisela von Poellnitz'in, yani Libertas'ın kuzininin, Waitzstraße'deki eve dönen Harro'ya hemşirelik yaptığını öğrenince, bu, Marie Luise için skandallara gömülü zu Eulenburg ailesinin sefil âdetlerinin yeni bir kanıtı demek oluyor. Harro'nun ona, ilişkilerle ilgili tamamen bambaşka bir görüş açısına sahip bulunan farklı bir kuşağa mensup olduklarını açıklaması gerekiyor: "Mesele şu ki, gayet açık ve basit olarak, Libs'in gitmesini *ben istedim,* çünkü karımın ayrı olduğumuzda da kendi kişiliğiyle ayakta durmaya alışmasını istiyorum. Daha önce 'bensiz bir gün bile yaşayamayacağını' söylüyor olması, işte tam da özerklikten yoksunluğun ölçüsüydü, uzun vadede sürdürülemezdi bu, en azından hayatta kendimize biçtiğimiz hedefler ve hayat tarzımız çerçevesinde uygun olmazdı." Nasyonal sosyalizme karşı, küçük burjuva kahverengilerin küfüne ve riyakârlığına karşı mücadelenin temeli olarak, açık ilişki. Harro'nun *hayattaki hedeflerimizle* kastettiği şey ise sadece kendi kafasında açık, annesi bile bilmiyor, onun için ne imâ ettiğini de kavrayamıyor: "Tam da şayet bir gün kader bizi şiddet yoluyla ayırmak isteyecek olursa (bizim elimizde herhangi bir teminat da yok bunu önlemek için!), tam da o zaman Libertas'ın icabı halinde bütün varlığıyla çalışabilmesi ve iş görebilmesi gerekiyor – her şey buna bağlı."

Marie Luise gelininin Karadeniz seyahati nedeniyle tüm ilişkiyi sorgulamaya kalkışınca Harro'da şafak atıyor ve karşı dar-

besini vuruyor: "Hem sen ne anlarsın ki mutlu bir evliliğin dayanması gereken o incelikli, alabildiğince incelikli kanunlardan? Ben bugün hâlâ o kadını elde etmek için mücadele vermek ve aşkımı karşısındaki dirençlere rağmen kabul ettirmek ihtiyacını sürekli yeniden duyacak kadar erkeğim. Cinsel ganimet peşinde koşmadığım ve karımı ebediyete kadar sevdiğim için de, maceraları ve engelleri evliliğimden dışarı atmayacak, aksine onları evliliğimin içine çekeceğim."

Harro, annesinin kehanetinin aksine, mekânsal ayrılığın aşklarını tahribata uğratmayacağından emin, aksine bunun "akıntıya yeni su akışı sağlayacağını ve her evliliği tehdit eden tekdüzeliği alt etmeye katkıda bulunacağını" düşünüyor.[123] Nitekim öyle oluyor: Libs daracak bir alanda haftalarını geçirmek zorunda kaldığı tayfalarla ortak bir nokta bulamıyor, onlardan öğreneceği bir şey yok, sık sık Harro'yu düşünüyor, ona artan özlemle dolu uzun mektuplar yazıyor.[124] İsimsiz kalmış eski aşk ilişkilerinden de kurtulmuş görünüyor. "Sadık kalmayla ilgili, oğlancık, artık korkacağın bir şey yok," diye yazıyor 21 Ekim 1937'de Karadeniz'den.[125]

Seyahat boyunca her geçen gün Harro'yu daha fazla özlüyor ve uzak kalınca, onun kendisine ne kazandırdığını kavrıyor: alışverişle diri kalan bir ruh, bir zekâ. Güvenebileceğin, kendisini kollayan bir erkek. Uzaklardaki insanlardan veya yanlarında sayısız sigara çevirip "gözünü kırpmadan arka arkaya dört bira yuvarlayabildiği ama neticede yine de yanlış anlaşıldığı" tayfalardan farklı olarak, Harro *anlıyor* onu. 1 Kasım 1937'de, Kırım görüş menziline girmişken, "Sen yok musun,", diye yazıyor ona: "Biz ikimizin kopmaz bir şekilde birbirimize ait olduğunu her geçen saat daha iyi hissediyorum! Kedini aynen o feci ağırlıktaki veda ânında öptüğün haliyle geri alacaksın, sadece biraz daha akıllanmış ve kuvvetlenmiş olarak. Evet, öyle!"[126]

---

123 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 13.10.1937. Önceki alıntı da buradan.

124 Libertas'tan Harro'ya mektup, GDW, RK, 21.10.1937.

125 *A.g.y.*

126 Libertas'tan Harro'ya mektup, GDW, RK, 01.11.1937.

18

Bu yaz, bekârlığı döneminde Harro Ku'damm'daki bir sokakta Günther Weisenborn'la karşılaşıyor, *Gegner* günlerinden bir arkadaş, Bertolt Brecht'in bir ahbabı ve Halk Sahnesi'nin eski dramaturglarından. Weisenborn bu arada başarıyla romanlar yayımlıyor, tiyatro oyunları yazıyor, kısmen müstearla yapıyor bunu, tehlikesiz metinlerde kendi adını da kullanıyor. 10 Mayıs 1933'te *Barbarlar* romanını Berlin'in Bebel Meydanı'nda yakmış olan Nazi devletinin sansürüyle sürekli zorlu bir çekişme halinde. Harro kendi kendine, acaba Weisenborn direniş için uygun olur mu, diye soruyor? Mesafeyi koruyarak birkaç kez buluşuyorlar, sonra yazar için Waitzstraße 2 numaraya bir davet çıkıyor.

Weisenborn, Walter Küchenmeister'in katıldığı ilk illegal buluşmalarını, "Orada koyu renk saçlı ufak tefek bir gözlüklü adam oturuyordu, Ruhr bölgesinin zeki işçi çehrelerinden birisiydi, ona Walter diyorlardı," diye yazar. Walter Küchenmeister, bu arada yasaklanmış bulunan *Wille zum Reich*'ı çıkaranlardandır; derginin kapatılması, diktatörlüğe rağmen yayıncılık yoluyla faaliyet gösterme denemesine son vermiştir. Ayrıca Kurt Schumacher de oradadır, Weisenborn'un tasviriyle "gözlerinde bir çeşit saf fanatizm olan, kısa sarı saçlı, genç, aydınlık yüzlü bir sanatçı çehresi." Dördü oturup çay içiyor, genel şeylerden konuşuyor, sonra konuyu rejime getiriyorlar. Kurt, "Eğer karşıysanız, aslında karşı çıkmak için bir şeyler yapmanız gerekmez mi?" diye soruyor.[127]

Weisenborn, "Tabii... ama," diye cevap veriyor, güvensizce: "Bir şey yapmanın bir anlamı var mı? Ümitsiz gibi görünüyor. Gayriinsanî bir riski de var."

Harro, "Peki ama,", diyor, ona alabildiğine iyicil bir ifadeyle bakarken, "ya birçok insan, yüz binlerce insan bir şey yapacak olursa, o zaman işin rengi değişmez mi?"

Dört adam, üzerinde çay fincanlarının olduğu bir masanın başında oturuyorlar, sonunda el sıkışıp birbirlerine sen diye

127 Günther Weisenborn, *Memorial*, 1976, s. 15-16, bütün sekans buradan.

hitap etmeye geçiyorlar. Birbiriyle açıkça konuşabilmek: Diktatörlük zamanlarında, bir güven ilişkisi tesis edebilmiş olmayı gerektiren bir şey. Derin arkadaşlıkların oluşabileceği bir atmosfer yaratıyor, yalanlarla dolu bir şehirde insana bir alan açıyor. Buraya son gelişi olmayan Weisenborn, "Cesareti olan insanlardı – ve bana cesaret verdiler," neticesini çıkarıyor.

Henüz bilmediği şey şu: Harro'nun karısına ebediyen âşık olacak.

19

Noel arifesi akşamı Libertas gemi seyahatinden sağ salim ve not defterini doldurmuş olarak geri döndü; etrafında hediyeliklerin yer aldığı masaların durduğu "büyük bir sahici yılbaşı çamının" yerleştirilmiş olduğu Nordik Hol'de şarkı söylüyor, annesi kuyruklu piyanoda ona eşlik ediyor.[128] Libs ile Harro ağacı şimdiden gümüşî tellerle süslediler. Ne yazık ki kar yok, hava bozuk, Liebenberg Kilisesi'ne gidiyorlar, tören rahipsiz yapılıyor, onun yerine ideolojik talimden geçmiş okul müdürü yönetiyor. Eskiden önce rahip köy gençlerine geleneksel Noel şarkıları söyletirdi. Herkesi hayal kırıklığına sevk edecek biçimde bu defa onun yerine gündönümü şiirleri ve Führer'i vurgulayan propaganda sözleri eda ediliyor; Himmler'in Hıristiyan Noel'ini pagan "Temmuz Şöleni"yle ikame etme çabasına uygun. Lakin Libertas'ın teyzesi Marie, Prens Wend zu Eulenburg'un karısı, dolayısıyla Liebenberg'in efendisi, dinlerken bunu aptalca buluyor ve yüksek sesle "Sessiz Gece"yi söylemeye başlıyor, herkes de derhal katılıyor ona. Harro, kuru bir dille, "bu vakada Kültür veya Propaganda bakanının talimatlarının öteki kefesine (...) büyük çiftçilerin hakiki iktidar ilişkilerinin esaslı bir ağırlığı konmuş oldu" yorumunu yapıyor.[129]

---

128 Libertas'tan Marie Luise ve Erich Edgar Schulze'ye mektup, GDW, RK, 21.12.1937.

129 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 27.12.1937.

Yedi buçukta hediyeler dağıtılıyor. Harro'yla Libertas hediye paketlerini açıyorlar, gümüş bir dört renkli döner başlıklı kalem, Çin'den gelme bir kül tablası, Augusta nineden on iki gümüş çay kaşığı (İsveç'ten), Tora'nın Harro için seçtiği siyah deriden bir çift ev ayakkabısı, ayrıca ona esas hediye olarak özel dikim bir binici pantolonu – 50 Reichsmark'lık hayli pahalı bir şey bu, fakat finansmanına Marie Luise ile Erich Edgar da katıldılar. Pantolon Harro'nun sağlığına yapılan bir yatırım, zira eğerin üzerindeki hareketliliğin karın altındaki taşları parçalaması bekleniyor. Bunlar ona Wildungen'deki tedaviye rağmen hâlâ öyle azap veriyor ki, Libertas onu tatil günlerinde hekime, yakınlarda oturan bir uzmana sürüklüyor.[130] Doktor, dalağın ve pankreasın da hasar görmüş olduğuna inanıyor, o nednel Harro anne-babasına şu haberi veriyor: "Bir hekim için, bu durumda bir şey yapmak çok zormuş. Bütün beden 'katılaşmış' (...), bir doğumla (korkmayın, bir erkek doğumu, yani bir gayret, bir çalışma) gevşetilmesi ve kanın yeniden akar hale gelmesi gerek..." Harro'nun çalışmayla, emekle kastettiği şey açık ama henüz netlikten yoksun. Nazilere karşı bir şey yapmak için elinden geleni ardına koymayacağı kesin, Libertas da bunu biliyor. Harro muayenehaneden çıkar çıkmaz hekim Libertas'ı bir kenara çekiyor: "Ah, kocanızın bir organı hasta olmuş olsaydı, benim için çok daha kolay olurdu!"

Noelin ikinci günü hava soğuyor, o gece kar yağıyor, Kayzer çeşmesinin miğferi sabahleyin beyaza bürünmüş durumda. Harro yeni pantolonuyla at binmiş, yanında Libertas, karlı ormanın içinden Lanke Gölü kıyısındaki göl evine gidiyor. Bu at gezisinin amacı böbrek taşlarını ufalamak – ki sökülüp atılabilsinler. Kamçı darbelerinin hasar verdiği bütün organları, bu baharatlı soğuk hava yeterince derin akabilse içine doğru, iyileşecekler. Umut, o. Libertas bunun için ona yardım edecek, öyle öngörüyor, o zaman birbirlerini bedenen de tutkuyla sevecekler.

Çift, *Spengler*'le buzlanmış yollardan Berlin'e dönüyor. Şenlikler sona ermiş, işler behemehal ciddileşiyor. Harro 27 Ara-

130 *A.g.y.*

lık 1937'de anne-babasına, "Biliyorsunuz," diye yazıyor, sanki satır aralarını okuyabilirlermiş gibi, "benim için tek bir mesele var, ömrüm oldukça hizmet edeceğim tek bir dava. Libertas'la tamamen mutabıkız bu bakımdan."[131]

20

Durmaksızın kar yağıyor. Berlin beyaz bir örtü altında yitiyor, şehre yakışan bir örtü, çünkü seslerini hoş bir şekilde boğuyor, köşelerini törpülüyor ve onu yumuşak bir kıyafete büründürüyor. Gün içinde güneş kendini sık sık gösteriyor, Berlin'de bu mevsimde nadir görülen bir şey, kış güzel oluyor öyle olunca, Libertas da Hayvanat Bahçesi'nin içinde "ufak bir yürüyüşün" tadını çıkarıyor.[132]

12 Ocak 1938'de –Harro da orada– Libertas'la Günther Weisenborn ilk kez karşılaşıyorlar. Libs hiçbir şeyi saklamayıp her zaman açıkça flört ettiğinden, ikisi arasındaki çekimin gücü Harro'nun gözünden kaçmıyor. Bir hafta sonra tekrar görüşüyorlar. Yazar, "Akşamları Schulze-Boysen'lerde okuma yapıyoruz (...) yaklaşık otuz dinleyici var, arkasından eleştiriler dile getiriliyor, iyi karşılanıyor," diye not etmiş, yayımlanmayan günlüğüne.[133] Ertesi gün Libs'le beraber Tientsien'de Çin yemeği yemeye gidiyorlar, üç gün sonra baş başa şarap içiyor, sinemada savaş filmi *Tatile Şeref Sözü*'nü izliyorlar. Libertas Weisenborn'dan hoşlanıyor. Fıtraten eğlendirici birisi, İndiolarla beraber yaşadığı maceralı Güney Amerika seyahatinden behsederek olsun, New York'taki sokak röportajcılığını anlatarak olsun, sık sık güldürüyor onu. En etkili silahı, kemik çerçeveli gözlüğünün ardından neşeyle göz kırpıştırması; bu ona, görünümüne gereken entelektüel dokunuşu katıyor: mantar tabanlı deri ayakkabılar gi-

131 *A.g.y.*

132 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 27.12.1937, izleyen üç alıntı da buradan.

133 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 13. Defter, 20.01.1938 tarihli kayıt. Christian Weisenborn'un özel arşivi.

yen bir salon adamı – ama her şeyden önce harika bir yazar. İkisi arasındaki kimya, Harro'yu rahatsız ediyor gibi görünmüyor. Beraber dışarı çıkıp eğleniyorlar, mesela 27 Ocak 1938'de *Renkli Laterna* sloganı altında 7.000 insanın takıldığı dev bir kıyafet balosuna katılıyorlar, Weisenborn Libs'le "çok uzun ve güzel" dans ediyor. Akabinde de "bir stüdyo dairede verilen bir partiye" gidiyorlar, "orada da enerji gayet yüksek".[134]

Günther'le Libs sanatsal ve meslekî açıdan da yakınlaşıyorlar. Günther yazma kabiliyetini geliştirmesinde ona yardımcı olmak istiyor, gemide tuttuğu günlükte bir potansiyel olduğuna inanıyor ve metni yayıncı Ernst Rowohlt'a sunmak istiyor. Karşılığında Libs de ona yeni tiyatro[135] oyununda yardım edebilir. "İyi Düşmanlar" adını verdiği bu oyun, sonra tesirsiz olduğu anlaşılan bir tüberküloz aşısı geliştiren ünlü hekim Robert Koch'un çılgın hikâyesini anlatacak. Bu konuda –hem projede hem arkadaşlıklarında– bir ileri adım atmak için, 10 Şubat 1938'de ikisi beraber otomobille Dresden'e gidiyorlar, orada Weisenborn Robert-Koch fikrini müzakere edecek. "Hotel Bellevue'de iki oda tuttuk, harika! Yıkanıyoruz, yağmur altında Dresden'de dolaşıyoruz, Ratskeller'de öğle yemeği yiyoruz. Lips (!) yorgunluktan ölüyor, öğleden sonra onunla Heyne Yayınevi'ne gidiyoruz. Sonra otele dönüyoruz, onun odasındayız, çok güzel. Sonra *Devlet Operası*. Lips'le ikimiz locadayız, şahane bir akşam, Lips harika! Geç saatlerde şölen gibi bir yemek, gece onunlayım: harikûlade, tamamıyla harikûlade."

17 Şubat 1938'de beklenmedik bir şey oluyor. Soğuk, güneşli bir gün, Hitler'in Avusturya'nın nasyonal sosyalist İçişleri Bakanı Seyß-Inquart'la vatanının Almanya'ya "Birleşme" adı altında gerçekleşecek ilhakının hazırlıklarını görüştüğü sıralarda, saat 10.30'da Gestapo'nun memurları, yarısı karaya oturan, yarısı kazıklar üzerinde suya uzanan uzun *Mavi-Kırmızı* kayıkhanesinin ahşap kapısını vuruyorlar.[136] Orayı Ricci von Raffay'le romantik ilişkisine mesken tutmuş olan Gisela von Poell-

134 *A.g.y.*, 27.01.1938 tarihli kayıt.

135 *A.g.k.*, 10 ve 12.02.1938 tarihli kayıtlar.

136 Bundesarchiv, R/3017, Archivnr. 5574, "Zur Sache", s. 16.

nitz tutuklanıyor – genç ömründe üçüncü defa. Başta korktuğu gibi Paris'teki Sovyet Büyükelçiliği'nin posta kutusuna bıraktığı zarf değil, mesele; beş yıldan daha eskide kalmış bir cürümle, "1933'te 3 Şubat'ı 4'üne bağlayan gece bölücü neşriyat tevzii" ile ilgili.[137] Harro ile Libertas *bu* tutuklama sebebinden haberdar olmuyorlar, sadece Gisela'nın ertesi gün ifadesine başvurulan erkek kardeşinden, onun Gestapo memurlarının pençesine düşmüş olduğunu öğreniyorlar, Gestapo ayrıca belgelere el koymuş: bunlar arasında Gisela'nın Harro için yapacağı çeviriler var, RLM'nin antetli kâğıdı, damgaları ve Harro'nun imzasıyla.[138] Bu, Gestapo'nun, Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanlığı'na başvurmasına yol açıyor: Harro Schulze-Boysen adlı şahsın, sırların ifşası suretiyle ihaneti söz konusu olabilir? Hava Yüzbaşı von Bülow'dan delillerle ilgili açıklamada bulunması isteniyor, Harro endişe içinde. Gerçi kendisi o belgeleri önemsiz addediyor ama acaba âmiri de öyle görecek mi? Peki ya Gisela sorgusunda Paris seyahatinden bahsederse veya Gestapo zaten her şeyi biliyorsa? Tekrar Nazi işkencehanesinin yolu mu gözüküyor kendisine? Harro'yla Libertas başlarına belâ olabilecek bütün belgeleri evden uzaklaştırıyor ve Günther Weisenborn'la beraber Libs'in erkek kardeşi Johannes'in gazeteci olarak çalıştığı Amsterdam'a kaçmayı planlıyorlar. Yazar, 1938 Şubat'ındaki o dramatik günler hakkında, "hummalı bir çalışma vardı," diye yazıyor: "Arabamı daha tecrübeli olan ve etrafı kolaçan eden Harro'nun arabasının arkasından sürüyordum. Üç kez art arda fren lambasını yakarsa, hemen durmam gerekiyordu. Lambasını daha sık yakarsa geri dönecek veya yan yola sapacaktım."[139] Gestapo'dan kaçış halinde üçlü bir ilişki: Weisenborn, daha gerilimli bir roman akışı tasarlayamazdı.

---

137 Bundesarchiv, R/3017, Archivnr. 5574, "Reich Başsavcılığınca Millî Yüce Divan'da Gisela von Poellnitz'a açılan ceza davasının dosyası", 21.05.1938.

138 Toplam on yedi belgeye el kondu, mesela "The Aeroplane, Britanya Hava Kuvvetleri'nin teknik vaziyeti", 12.05.1937 veya "United Services Review", 18.03.1937: "İspanya üzerindeki hava savaşı", ayrıca bkz.: "El konulan nesnelerin kayıtları", Gizli Devlet Polisi Arama Tutanağı, 17.02.1938 (Bundesarchiv, R/3017, Archivnr. 5574).

139 Günther Weisenborn, *Memorial*, *a.g.k.*, s. 15.

Derken Harro'dan, RLM'deki tehlikenin geçtiğine dair bir işaret alıyor. Çalıştığı bölümde bu hadiseyle ilgili bir toplantı olmuş: "von Poellnitz hanımefendide bulunan çeviri metinleri araştırıldı; bütünü itibariyle kesinlikle idari talimatlara aykırılık manâsında gizlilik mahiyeti taşımadığı görüldü. Schulze-Boysen'le gizli cezaî takibat söz konusu değildir."[140] Harro, Libertas ve Günther kaçış planını boşveriyorlar. Harro, "Böyle söylendikten sonra artık sınırı geçmeye kalkmam," diyor. Onun yerine akşam üçü beraber Wann Gölü kıyısındaki bir tekne-evde düzenlenen maskeli bir baloya gidiyorlar: ne de olsa karnaval zamanı.[141]

21

Bu aşk hikâyesi, Harro'nun Günther Weisenborn'la arkadaşlığına halel getirmiyor – asıl önemlisi, Libertas'la evliliğine de halel getirmiyor. İkisinin ilişkisinin hiç bozulmaması Weisenborn'u yavaş yavaş hayrete düşürüyor. Gayet açıkça ve sanki dünyanın en normal şeyiymişçesine Harro'nun serbestliğe olan meylini sınava çekiyorlar, onu almadan Stechlin Gölü'ne gidiyor, otelde kalıyor, dönüş yolunda da Libs Liebenberg'de çay içerken âşığını annesi Tora'yla tanıştırıyor. Harro bunun kısa, ehemmiyetsiz bir kaçamak olacağını hesap etmiş olabilir ama aralarında daha derin bir ilişki gelişiyor. Her halükârda, Libs'in Weisenborn tarafından iyi korunup kollanacağını düşünerek rahatlatıyor kendini. Libs'e anlatacağı şeylerle, emanet edeceği sırlarla ilgili Günther'den ötürü kaygılanması gerekmiyor, o da onlardan biri. Harro, bari Libs'in ondan yazmakla ilgili bir şeyler öğrenmesini umuyor. Arkadaşının Libs'le yatakta o kadar eğlenmeleri tadını kaçırıyor gerçi, neticede *onun* kocası kendisi, hem böylece Libs'in ondan hoşnut olmadığı da herkesçe görülür hale geliyor.

140 Bundesarchiv, R/3017, Archivnr. 5574, "Zur Sache", s. 31.

141 "Reich Yüksek Askerî Savcılığınca Profesör Dr. Werner Krauss'a vatana ihanet suçlamasıyla açılan ceza davasının dosyası", "Gestapo'nun Fritz Thiel'le ilgili sorgu tutanağı", GDW, RK 29/39, 23.09.1942, s. 3. Ayrıca bkz. Stefan Roloff, "Rote Kapelle", *a.g.e.*, s. 170, keza Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 03.03.1938 tarihine ait kayıt.

Yoksa, toplumsal normları reddeden çevrelerde, özgürleşmiş bir kadının kimle istiyorsa onla yatması ve kocasıyla yetinmemesi de âdetten mi sayılmalı? Kendini liberter olarak göstermeye devam etmekten başka bir şey kalmıyor mu ona? Anne-babasına bile anlatıyor meseleyi, içinden geldiği gibi, herhalde en sağlıklısı bu: "Son zamanlarda Günther Weisenborn'u sıkça gördüm, hiç de fena olmayan birçok kitabın yazarı. (...) Sık sık bizde kalıyor, Libs de hoşlanıyor kendisinden. Veya 'hoşlanmaktan' fazlası. Çok becerikli birisi, ondan bir şeyler öğrenebiliriz. Libs'in yazma sahasında bir öğretmene ihtiyacı var."[142]

Yine de, iktidarsızlık sorunu çektiği bir zamanda, kendi karısını başkasıyla paylaşmak ona acı gelmiş olmalı. Fakat Harro ikisinin daha samimi bir ilişkiye girmelerine de, düzenli olarak devlet kütüphanesinde buluşmalarına da, Robert Koch çalışmasının yazımı üzerine beraber çalışmalarına da, akabinde Café Kranzler'de yemek yemelerine de, Romanische Café'de bir şey içmelerine de, Dschungel-Bar'da "dans edip neşeyle gülmelerine" de veya "geceleyin 2'de arabayla basıp Potsdam'a" gitmelerine, orada otelde beraber yatmalarına karışmıyor.[143] Libertas aşk hikâyesinin tadını çıkarıyor. Bir serbest yazarın hayatı işte böyle olmalı! Rahatça alışabileceği bir varoluş tarzı. Yazmayı ve sevmeyi seviyor, bunda yanlış olan ne var? Kendini gerçekleştirmeye hiç o 1938 ilkbaharından daha yakın olmamıştı, belki de Günther Weisenborn sahiden özgürlüğünü bir ileri boyuta taşımasına ve duygusal açıdan da Harro'dan bağımsızlaşmasına yardımcı olabilir, ki işler ciddileştiğinde kendi ayakları üzerinde durabilsin. Kaç zamandır hedeflediklerı şey bu değil miydi?

22

5 Temmuz 1938'de Gisela von Poellnitz beş aya yakın Gestapo'nun elinde tutuklu kaldıktan sonra serbest kalıyor. Bir deri bir kemik kalmış, teni kâğıt gibi beyaz, ama sağlam durmuş,

142 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 27.01.1938/28.10.1938.

143 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 03.03.1938 tarihli kayıt.

Paris seyahatinin hakiki sebebinden, Harro'nun İspanya İç Savaşı'na Alman müdahalesinden hiç bahsetmemiş. Fakat hapishanede herkesin korktuğu, hepsinin endişe ettiği bir şey olmuş: Ciğerleri zayıf olan kız, hücrede tüberküloza, o ölümcül enfeksiyon hastalığına yakalanmış. Genç maceracı bundan böyle artık Ricci von Raffay'le kayıkhanede kalamaz, onunla Harley'i gazlayıp ortalıkta dolanamaz, vahşi partilerde eğlenemez veya kendi başına maceralı gezilere çıkamaz, sürekli yoğun bakıma ve tıbbî desteğe ihtiyaç duyacak. Walter Küchenmeister'in arkadaşı Dr. Elfriede Paul, ona önce Brandenburg'da, sonra İsviçre'de ciğer hastalıklarıyla ilgili bir sanatoryumda yer ayarlıyor, ama Gisela'nın durumu baştan itibaren kötüye gidiyor. Gitgide inceliyor ve şeffaflaşıyor, arkadaşları ona ne kadar tıkınmalık paketler yollarsa yollasın – Meryemvari solgun bir çehreyle yorgan döşek yatan kuzininin görünüşünden sarsılan Libs onu ne kadar sık ziyaret ederse etsin.[144]

Libertas da o 1938 yazında iyi değil. Gisela'nın ölümcül hali onu çok etkiliyor, üstelik şimdi bir de Weisenborn'la ilişkisinde sorunlar var. Hayatındaki iki erkek arasında bir o yana bir bu yana savrulurken, kadın ağrıları çekiyor, hamile olmaktan korkuyor, dolaşım bozukluğu var, hatta bir defasında bilincini kaybediyor.[145]

Sağlığına kavuşmak, her şeye mesafelenip görüşünü berraklaştırmak için, 1938 Temmuz sonunda tek başına Bavyera'ya, oradan da çok sevdiği İsviçre'ye gidiyor; 1928'den 1932'ye kadar Zürih'te Şehir Kız Okulu'na devam etmişti. Zürih'te Ignazio Silone'yle buluşuyor, mülteci bir yazar, daha önce komünist ve antifaşistti – ve Harro'nun bir tanıdığı. Silone'nun iyi bir ilişki ağı var, Zürich Gölü kıyısındaki Küsnacht'ta mülteci olarak yaşayan Thomas Mann'la da görüşüyor. Libs, ünlü yaza-

144 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 12.01.1939.

145 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 27.03.1938 tarihli kayıt. Mayıs ortasında iki âşık, Hidden Gölü'ndeki adaya kısa bir tatile gidiyorlar (17 ve 18.05.1938 tarihli kayıt): "Bütün gün kumullarda çıplak uzandık, koştuk, oynadık, seviştik, kızgın sıcak, hayvansı bir hal, tırmandık, yüzdük, Libs ve ben, esmerleştik. (...) Nefis bir yatak odamız var: Dolunay, bülbül, Mayıs, terastan Baltık Denizi, aşk!"

ra kocasından bahsetmeyi planlıyor. Kocası için endişeleniyor. Harro, o sıralarda –onlar bunu bilmiyor– *A Fişleri* arasına dahil edilmiş; Reich Güvenlik Şubesi Müdürlüğü'nün korkulan yöneticisi Reinhard Heydrich'in ihdas ettiği, daha önce dikkat çekmiş oldukları için muhtemel rejim karşıtı addedilen kişiler hakkında Gestapo tarafından tutulan bir liste bu, siyasî bir kriz durumunda "derhal tutuklanmaları" ve bir toplama kampına –Harro için Sachsenhausen öngörülmüş– kapatılmaları gerekecek.[146]

Silone, Libertas'ın ziyaretine dair, "Harro'nun başına bir şey geleceğinden endişe ediyor ve öyle bir durumda kamuoyunun onun hakkında ve ahlâkî tavrı hakkında bilgisi olmasını istiyordu," diye yazar.[147] Libertas'a, onu Thomas Mann'la tanıştırmaya söz veriyor; gerçi Thomas Mann o sıralar çok yoğun, İsviçre'deki evini bırakıp ailesiyle beraber taşınmayı organize etmekle meşgul. Ağustos ortasında Mann'lar son bir defa Engadin Vadisi'ne gitmek istiyorlar, Sils-Maria'daki Waldhaus Oteli'nde Avrupa'ya veda edecek, oradan ABD'ye, Princeton'a geçecekler. *Sihirbaz*[148] gerçi henüz Zürih'te, 6 Ağustos 1938'de yirmi dokuz yaşındaki oğlu Golo'yla beraber yayıncı Emil Oprecht'i ziyaret ediyor. Silone de davetli, yanında Libertas'la geliyor. Thomas Mann Günlüğü'nde "Yenildi, içildi, çene yapıldı – bir fırtına," diye bahsediyor "akşam cemaatinden".[149] Kendisine takdim edilen Libertas, Harro'yu ve faaliyetlerini anlatıyor. Bu buluşmadan uzun süren bir temasın doğup doğmadığını kaynaklardan çıkaramıyoruz. Gestapo'nun, Harro Schulze-Boysen'in "Thomas Mann'a yaklaşma çabalarında" bulunduğuna dair 1942 yılına ait bir notu, buna işaret ediyor.[150]

Berlin'e döndüğünde başka türden yakınlaşma denemeleriyle karşılaşıyor. Bu arada yaşı on altı olan Hartmut Birader, Wa-

146 "A-Kartei", GDW, RK 15/17-15/20, 17.10.1938.

147 Ignazio Silone *Gratulatio für Joseph Caspar Witsch zum 60. Geburtstag am 17. Juli 1966*, Köln, 1966, s. 272.

148 Thomas Mann'ın faşizme cephe alan *Mario ve Sihirbaz* adlı novellasına (1929) atıf – ç.n.

149 Thomas Mann, *Tagebücher 1937-1939*, Frankfurt/M., 1980, s. 267.

150 Gestapo raporu, GDW, RK, s. 51.

itzstraße'ye ziyarete gelmiş. Fikrin kimden çıktığı kaynaklardan anlaşılmıyor fakat Libertas'ın Hartmut'un sevişmeyle tanışmasını sağladığı, Harro'nun da bundan haberdar olduğu, hatta belki de teşvik ettiği, kesin.

Bu, erkekliğe geçiş ritüeliyle bağlantılı olabilir de olmayabilir de: Libertas'ın Günther Weisenborn'la ilişkisi de yavaş yavaş sonuna yaklaşıyor. Daha İsviçre'deyken mesafe koyan bir "azap mektubu" yazmıştı. Yine de buluşuyor, Robert Koch eseri için beraber çalışmaya devam ediyorlar. Başkentte sahnelenmesi ihtimaliyle ilgili görüşmeler yapılıyor. Libertas, kayınvalidesi Marie Luise'ye "Berlin Devlet Tiyatrosu ihtimali var ama Gründgens kendine tam güvenemiyor," diye yazıyor. "Bütün müşkül konularda olduğu gibi Göring'e sorması gerek. Yine de bir şey çıkabileceğini düşünüyorum."[151] Weisenborn'la beraber tiyatrodaki prömiyer hazırlığı için Bremen'e gidiyor, orada ikisi 26 Eylül 1938'de otelde Hitler'in radyodan yayınlanan konuşmasını dinliyorlar, Reich Şansölyesi "Südet bölgesi" denen ülkenin ilhakını duyuruyor. Millet Alıcısı'ndaki ses, "Bu, Avrupa'nın önüne getireceğim son toprak talebidir," diye takırdıyor: "Fakat asla vazgeçmeyeceğim ve Tanrı'nın inayetiyle yerine getireceğim bir taleptir."[152]

Harro için, bu siyasî gelişmelerden ötürü RLM'de fazla mesai gündemde. Hitler'in Çekoslovakya üzerindeki toprak talebi, sıcak savaşa varma tehdidi arz eden uluslararası bir krize doğru tırmanıyor. Ordu yönetiminde bazı generaller şundan emin: Şu noktada bir askerî çatışma, Almanya'nın çöküşü demek olur. Bir darbe planı hazırlıyorlar, uygulanması an meselesi. Lakin

---

151 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 21 Ağustos 1938. Devamı şöyle: "Weisenborn, reji ve sahneleme işleriyle ilgili onunla beraber her yere gitmemi istiyor; o arada tabii çok şey öğreniyor insan, ben de memnun oluyorum. Monologlar genellikle çok tartışmalı. Onlardan imtina etmemiz gerekecek korkarım, çünkü insanlarda anlayış eksikliği var. Sonuç tamamen benden çıktı... Kabul ediyorum, gözümün önünde hep film de vardı, fakat tiyatro tekniğine göre de çıkarılabilecek bir şey oldu. Şu da var ki film çekilmesine dönük birtakım teklifler de aldık. Öyle olursa senaryoyu Weisenborn'la ben yazacağız, çok para getirecek bir iş."

152 https://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/wollen-keine-tschechen.php.

Alman ordusunun generallerinin önünü yabancı bir devlet başkanı kesiyor: Neville Chamberlain. Britanya başbakanı, her ne pahasına olursa olsun barışı korumak için defalarca Almanya'ya geliyor, Ren kıyısına gidiyor, Hitler'in Alpler'deki sığınağı olan Berghof'a gidiyor; en nihayet Çekoslovakya'nın kaderinin, temsilcileri davet edilmeksizin mühürlendiği Münih Konferansı'na gidiyor. Hitler meseleden büyük zafer kazanmış olarak çıkıyor. Alman ordusu çatışmadan Südet bölgesine giriyor. Darbeye hazırlanan generaller yılgınlığa düşüyor, girişimlerini durduruyorlar.

Ordu yönetimi içindeki *bu* gelişmelerden hiç haberi olmasa bile, Harro kendi görev yerinden büyüteçle bakarcasına "dünya siyasetinin maddî ve psikolojik 'mekanizmasına'" göz atabiliyor, babasına yazdığı gibi.[153] Ona göre, İngilizlerin Sovyetler Birliği'nin parçalanmasında bir çıkarının olduğu ve bu amaçla Alman Reich'ının Doğu'da yapacaklarına karışılmayacağı aşikâr. Hitler'in, Çekoslovakya'nın Avrupa'nın ortasında bir Bolşevik uçak gemisi olduğuna dair polemiksel beyanı, Londra'da etkisini göstermekte gecikmedi.

O 1938 sonbaharında hareketli günler yaşanıyor – sadece akşamları yalnız geçiyor. Bazen, mesela, Harro mesai bitiminde Waitzstraße'ye doğru yürüyüp, Ku'damm'ın müsrif neon ışıklarından son köşeyi döndüğünde, ev bomboş bakıyor yüzüne, o ara çekim yapılmayan bir filmin dekoru olduğu etkisi uyandırıyor ve sadece bir kart oluyor evde, üzerinde Libertas'ın muhtemelen yine geç kalacağına dari notu. Belli ki Weisenborn'la ilişkisi yine de bitmiş değil.

30 Eylül akşamı Harro, meseleyi kesin olarak açıklığa kavuşturmak üzere Weisenborn'la bir bira içmeye çıkıyor. Ertesi gün Weisenborn günlüğüne şunu yazıyor: "Onu görmeyeceğim. Artık istemiyorum."[154] Bu kişisel bir zafer, Harro için – ancak jeopolitik durumu da gözden kaçırmıyor. 1 Ekim 1938'de babasına, "Barış, ilk haberin geldiği çarşamba akşamında epeyce

153 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 01.10.1938.

154 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 30.09.1938 ve 01.10.1938 tarihli kayıtlar.

bariz bir şekilde hissettiğim gibi, ancak geçici olarak "patladı," diye yazıyor ve peygamberâne önsezilerle devam ediyor:

> *"Bizden sonraki kuşakların şu günler hakkında vereceği hükmü, şimdi Avrupa'da Chamberlain beyefendinin herhalde düşündüğü gibi kalıcı bir barışın patlak verip vermeyeceği belirleyecek. Lakin 1-2 yıla yine savaşla karşı karşıya kalacak olursak, o zaman şimdi gümbürdeyecek bir savaşa kıyasla on kat daha fazla kurban söz konusu olacak... ve tarihin vereceği hüküm de ağır olacak. En iyisini umalım."*[155]

Harro, dünya çapındaki ihtilâfların püf noktası olarak gördüğü Çekoslovakya krizi üzerine, o Ekim'de Walter Küchenmeister'le beraber ilk illegal bildirisini kaleme alıyor: *Öncü kıta*. Burada "Südet bölgesinin" ilhakı, muazzam bir insanlık felâketinin habercisi olarak tasvir ediliyor. Kurt Schumacher eylem için gereken kâğıtları toptancılardan tedarik ediyor; sanatçı olarak, dikkat çekmeden yapabiliyor bunu. Heykeltıraş, posta pullarını temin ederken, belirli bir yerden kuşku uyandıracak kadar fazla adette satın almamak için oradan oraya geziyor. Metni (bugün elimizde olmayan bir metin) yaklaşık elli nüsha çoğaltıyorlar, bunu da Kurt'un karısı Elisabeth hallediyor, o sırada Libertas resmî telefon rehberinden, bir biçimde entelektüel saydığı insanların adreslerini tarıyor: öğretmenler, hekimler, avukatlar ve çoğaltan işlevi görecek başkaları.[156] Zarfları daktiloyla yazıyorlar, yazarken yün eldivenler giyiyor, zarfları ve pulları yapıştırırken de eldivenlerini çıkarmıyorlar. Sonra Dr. Elfriede Paul otomobiliyle, bir Ford Eifel, yola düzülüyor.[157] Bir denetlemeye çatması halinde, hekim sıfatıyla yollarda olmasını her zaman meşrulaştırabilir. Zarfları postaya verir-

155 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 01.10.1938.

156 Hans Coppi, *Wege in den Widerstand*, *a.g.y.*, s. 187.

157 Elfriede Paul'e karşı açılan ceza davası evrakı, Soruşturma dosyası, Reich Harp Divanı, GDW, RK 2/7, 16.01.1943, s. 2.

ken hafif kadın eldivenleri giymesi de ekim ayında inandırıcılıktan uzak değil. Her posta kutusuna yalnız bir veya iki gönderi atıyor, sonra yoluna devam ediyor. Arkadaş çevresinin ilk ortak eylemi, bu. Başarılı oluyor, her şey pürüzsüz yürüyor; birbirlerine güvenebileceklerine dair bir test sürüşü ve bir kanıt.

23

Harro o 1938 Ekim'inde Hava Ulaşım Bakanlığı'nda âmiri Bartz'la konuşuyor, fazla mesaileri için bir ek ödeme, en az 400 Reichsmark'lık bir ücret artışı talep ediyor, ayrıca dinlenmek için çıkacağı bir tatil için bir defalığına malî destek istiyor; çalışabilir halde kalmak ve evliliğini sağlamlaştırmak için böyle bir dinlenmeye âcil ihtiyacı olduğunu söylüyor. Talepleri yerine getirilmezse, yılbaşında ayrılacağını bildiriyor.

Baskı etkisini gösteriyor. Bartz onu tutmak istiyor, zira bir personel değerlendirme raporunda yazdığı gibi Harro'yu "sahiden sıra dışı bir cevhere ve kabiliyete sahip bir adam" olarak görüyor.[158] İstekleri kabul ediliyor; Harro ile Libertas, İsveç'teki balayı ve İsviçre'ye yaptıkları kısa geziler bir yana bırakılırsa, ilk defa yurtdışında uzun bir tatile çıkıyorlar. Yeni arabalarıyla, *Caesar* adıyla vaftiz ettikleri ve parasını "çok uzun vadeli ödedikleri" açık mavi bir Fiat-Cabrio ile, önce otoyoldan Bayreuth'a kadar gidiyor, ertesi gün Münih üzerinden Jaufen Geçidi'nden İtalya'ya geçiyor, orada akşam çökerken Venedik'e varıyorlar; "en güzel vakitte, zira yavaş yavaş ufalanan ön cephelerini ve kirini pasını o kadar iyi görmediğinizde saraylar gün ışığındakinden çok daha etkileyici," Harro'nun anne-babasına yazdığı gibi.[159] *Caesar*'ı garaja park ediyor, Harro'nun kızkardeşi Helga'yla buluşuyorlar; kadın, kocası ve ilk çocuğuyla beraber kanal kıyısında çok eski, güzel, geniş bir Venedik evinde oturuyor.

158 Karl Bartz, "Berlin IX. Bölge Komutanlığı'na", GDW, RK, 05.08.1937.

159 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 11.11.1938. Libertas, eski arabasını, "Spengler"i, Günther Weisenborn'a satmıştı.

Ertesi öğlen Libertas'la Harro parlayan güneş altında ve gayet iyi ağırlanarak, birinci sınıf bir gemi seyahatiyle Adriyatik Denizi'nden Dubrovnik'e gidiyorlar; bir zamanlar bağımsızken ve müstakil bir liman şehri cumhuriyet iken *Ragusa* denilirmiş oraya. Mağarada ilerler gibi tırmanılan eski şehrin dükkânlarında alışverişin zevkine varıyorlar: kıyafetler, aksesuarlar, deri kemerler, bir örgü yelek, gümüş bir broş. En büyük alım, iki metreye üç metrelik, mavili bir kırmızı kilim, 1.300 Dinar, yaklaşık 85 Reichsmark. Harro, pazarlık etme yeteneğine kıymet verdiğini bildiği babasına gururla, "Pazarlığa başlarken 2.000 Dinar'dı," diye yazıyor.[160] Aynı antikacı dükkânında Libs Ragusa'nın tarihî bir flamasını keşfediyor – ve gözlerine inanamıyor bu buluşu karşısında. Gümüş çerçeve içinde, üç kırmızı yatay kirişin üzerinde sıralanan siyah büyük harfler şu kelimeyi oluşturuyorlar: LIBERTAS.

Bu bir işaret! En azından, Harro'nun tatil yeri seçiminde talihinin yaver gittiğine dair bir işaret: doğru yerdeler. İzleyen on dört gün boyunca düsturları bu olacak: *Özgürlük* – onun ne demek olduğunu bulmak. Çünkü şu anlama da geliyor olabilir: Bir daha asla o kafese geri dönmeyin – o soğuk Almanya'ya asla geri gitmeyin. Bunu destekleyecek çok şey var; Yugoslavları da sevdiler hemencecik. Onları sempatik buluyorlar ve "mesela İtalyanlara nazaran daha vakurlar", Harro'nun yazdığına bakılırsa.[161] Kaçırmamaları gereken bir belde tavsiye ediliyor onlara: güzel Korcula Adası. Orada yeni bir hayata başlayabilirler, o cesareti göstersinler yeter ki. Çocuk sahibi olabilirler ve orada o çocuklar cennetteymiş gibi büyür.

Bir deneme yapalım diyorlar; vapura biniyorlar, güneş batıp, insanlar yeni hasattan yapılma şarabı içmek üzere evlerinin önüne otururken, 1 Kasım 1938'de Korcula'nın eski şehrindeki küçük limana çıkıyorlar. Sokak şebekesi, rüzgârı mümkün olduğunca aralardan geçirebilmek için bir balığın iskeleti gibi tasarlanmış. *Hotel de Ville*'in önünde tekneler durgun, cam gibi berrak suyun üzerinde salınıyor. Grappa ve Dorade var, sa-

160 *A.g.y.*

161 *A.g.y.*

bahları telâşsız rıhtımda kahve ve sigara, sonra mavi gömleklerini çıkarıveriyorlar üzerlerinden, mavi elbiselerini de. Korcula'nın Harro üzerinde teskin edici bir etkisi var. Gözlerinin etrafındaki kötü görüntü kayboluyor, bedeni öyle büzüşmüş değil artık, her zamanki gibi kaskatı değil. Libertas öğlenleri yediği Boşnak börekleriyle en nihayet biraz kilo alıyor. Sahiden burada mı kalsalar? Deliliğe sırtlarını dönüp çıkıp gitseler mi? Bunlar üzerine konuşurlarken, Hotel de Ville'in duvarında çerçevelenmiş bir fotoğraf keşfediyorlar. Gayet yakından tanıdıkları biri var fotoğrafta; beyaz pantolonu, siyah spor ceketi, siperlikli beyaz kasketiyle. Eulenburg'un komşusu o, Harro'nun patronu, 1935 baharında Korcula ziyareti sırasında: Hermann Göring, arka planda tombul bir yat.

Özellikle Harro için gayet açık, durum: tıpkı bir zamanlar Korcula Venedik'in nüfuz alanına girdiği gibi, şimdi de yine kuzeyden gelen bir gölge Dalmaçya kıyılarını karartıyor. Faşizm ve otoriter rejimlerle işbirliği halindeki uluslararası iktisat, antenlerini dip köşelere kadar uzatmaya devam edecek. Durdurulması gereken bir gelişme bu, Harro da bunu en iyi Berlin'de yapabilir, başka hiçbir yerde değil. Adada kalmak ve serbest yazar olarak yaşamak cazip bir fikir. Ama kim basar ki yazdıklarını? Neyle yaşayacklar? Her şeyden önemlisi: Sisteme karşı olanların hepsi birden kaçamaz ki.

İstemeye istemeye tatillerine son veriyor, vapurla Venedik'e dönüyor, *Caesar*'ı alıyorlar. Soğuk rüzgârdan korunmak için üstü açık arabada giderken deri başlıklar takıyorlar, Harro'nun üzerinde açık renk bir palto var, Libs'de ceket ve uzun etek. Reich sınırlarına girmeden son durak olarak Zürih'te Ignazio Silone'yle bir defa daha buluşuyor ve ilticada yaşamanın insana nasıl hissettirdiğini son bir defa daha görüyorlar. Daha önce Komintern'in İtalya temsilcisi olan Silone, komünizmle bağını koparalı beri Moskava'da Stalin'in ölümcül "temizliklerini" nasıl yaşadığını anlatıyor. Silone kendisini "kilisesiz Hıristiyan ve partisiz sosyalist" olarak tanımlıyor[162] – bir biçimde vatansız insan aynı zamanda, çünkü Mussolini'nin İtalya'sında yaşa-

162 Ignazio Silone, *a.g.y.*, s. 272-273.

mak istemiyor. Harro'nun komünizme ilişkin tavrı da benzer. Tanıdığı bazı komünistler var, işbirliğine her zaman açık, fakat herhangi bir parti çizgisine uymayacak kadar özgürlüksever ve gayridogmatik, o.

Silone daha sonraları, "Nasıl bir insan!" diye yorumluyor Harro'yla karşılaşmasını: "Bu kadar büyük bir cesaret ve dürüstlükle daha önce başka bir yerde karşılaştım mı, bilmiyorum. Libertas onu çekincesiz seviyor ve onun başına gelebileceklerle ilgili kaygısını gizlemeyi de her zaman başaramıyor."[163]

Harro ile Libertas vedalaşıyor ve açık mavi Fiat'a biniyorlar. 8 Kasım'da "gümrükteki bütün zorlukları muzaffer biçimde alt ettikten sonra" Boden Gölü kıyısından Ulm üzerinden Nürnberg'e ve Reich otoyolundan 9 Kasım 1938 öğleninde Reich başkentine varıyorlar.[164] Uzun süre dolandıktan sonra ahırlarına geri dönerken dörtnala kalkan atlar misali, Harro 1934'teki Reich trafik düzenlemesiyle hız tahdidinin kaldırılmış olmasından eve dönüş yolunda hız yapmak için yararlanıyor. Kurfürstendamm'dan ve ona çıkan sokaklardan tam zamanında geçiyorlar – milyonlarca cam kırığı lastiklerini delmeden.

Tarihe geçen bir akşam, yine bir 9 Kasım. Fakat bu defa 1918'de olduğu gibi umutla ilan edilen bir cumhuriyet değil, söz konusu olan. Harro'yla Libs Waitzstraße'ye doğru döner ve arabayı park ederken, Günther Weisenborn birkaç dakika yürüyüş mesafesindeki Kantstraße'den geliyor. Fasanenstraße'ye yaklaşırken, sinagogda büyük bir şenlik yapılıyor gibi görünüyor ona. Bütün pencereler ışıl ışıl. Fakat ışık bir anda kararak doğrudan cehennemden geliyor gibi görünen kor bir kırmızıya dönüyor ve parçalanan çatıdan simsiyah duman kütleleri püskürüyor. Bir grup insan sokakta çivilenmiş gibi duruyor, yüzlerini alevler aydınlatıyor. Kimse müdahale etmiyor, sessizlik. Berlin İtfaiyesi'nin bir söndürme aracı yakınlarda duruyor, devre dışı. İtfaiyeciler aralarında gevezelik ediyor, gülerek sigara-

163 *A.g.y.*

164 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/2, IfZ Münih, 11.11.1938.

larını içiyor, açtıkları portatif bir masaya kâğıtları vura vura iskambil oynuyorlar.[165]

Tüm Charlottenburg'a o saatlerde "Reich Kristal Gecesi" hüküm sürüyor, Yahudi dükkânları tahrip ediliyor, sahipleri cam kırıklarını süpürerek olmuşu olmamış yapmaya çalışıyorlar ümitsizce, titreyen elleriyle malları raflara geri yerleştiriyorlar. Yoldan geçen biri, "Kurfürstendamm'da dükkânların yüzde sekseni Yahudilerin," diye yanlış havadisler veriyor, kışkırtıyor: "O kadar yayılmasaydılar. Kolay para yapılabilecek her yere postu seriyorlar, kimseye nefes alacak fırsat bırakmıyorlar."[166]

Bir konfeksiyon mağazasının önünde böğüren bir grup toplanmış. Gençler, ama aynı zamanda daha yaşlı, durmuş oturmuş insanlar da, kırılmış camekânların arkasından ele geçirebildikleri her şeyi kapıveriyorlar: paltolar, pantolonlar, ceketler, gömlekler. Yahudi dükkân sahibi kapının önüne çıkmış, gözyaşları tıraşsız yüzünden akıyor. Elinde baştan aşağı tükürüklerle ıslanmış bir frak var, gömleğinin yeniyle temizlemeye çalışıyor, kitle onunla alay ediyor. Bir zamanlar mazbut yurttaşlar olan insanlar kaba, ırkçı küfürler ediyorlar böğürerek – bir zamanlar normal olan insanlar, Hitler'le geçen beş buçuk yıldan sonra böyleler.

İşte o gölge bu, Harro'nun Korcula'da bile hissettiği ve "hepimizin üzerine abanan ve kaygısız bir neşenin peyda olmasına artık izin vermeyen" bir gölge, Libs'in Erich Edgar'a ve Marie Luise'ye kısa süre sonra yazdığı gibi. Sert bir geri dönüş oldu: "Bugün yine sıradan bir gün. Yabancı kederlerin taş yağmuru üzerimize yağıyor."[167]

Ne olursa olsun: Güneyde kuvvet depoladılar ve aşkları belki daha evvel hiç olmadığı kadar güçlü. "Bu şeyler hakkında daha ayrıntılı ne yazayım ki. Harro yanımda olduğu müddetçe (ve umuyorum ki daha uzun süre olacak bu), hiçbir şey, ama hiçbir şey o kadar vahim değil."[168] "Kristal Gece"den sonra artık

165 Bkz. Günther Weisenborn, *Memorial*, *a.g.y.*, s. 191.

166 Greta Kuckhoff, *Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle*, Berlin, 1972, s. 236.

167 Libertas'tan Harro'nun ebeveynine mektup, ED 335/2, IfZ Münih, 21.11.1938.

168 Libertas'tan Erich Edgar Schulze'ye mektup, ED 335/2, IfZ Münih, 01.10.1939.

bir daha uzlaşmanın mümkün olmayacağı bir Nazi Almanyası'na geri döndüler. Harro, Libertas'ın sürekli taktığı gümüş yüzüğü öperek, sadece tek bir defa öperek mühürlüyor, ona olan ebedî aşkını. Artık beraberler, diktatörlükten kurtulana kadar – veya ölene kadar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Direniş ve Aşk
(1939-1942)

"Burada Berlin'de pek yazı yazma fırsatım olmuyor. Sür'atle halledilmesi gereken çok iş var."[1]

Harro Schulze-Boysen

"Diğer yandan şimdiki gibi zamanların şöyle bir olumlu yanı var ki, yoğunlaştığınız için dönemin anlamına ve ciddiyetine dair yıllar boyu öğrenebileceğinizden çok daha fazlasını günler içinde öğreniyorsunuz, bu da bir avantaj kesinlikle."[2]

Libertas Schulze-Boysen

1 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 03.01.1934.

2 Libertas'tan Harro'nun anne-babasına mektup, ED 335/2, IfZ Münih, 01.10.1939.

1

Askerî mavi bir manto var üzerinde, yüksek Kozak çizmeleri –zarif hanımlara mahsus çizmeler!–, başında Bask beresi, dudaklarının arasında sigara, Tempelhof'taki Lufthansa gişesindeki hanıma bir sonraki uçakla Königsberg'e gitmek istediğini söylüyor. Harro'ya ait bedava bir bilet var elinde, kendisi kullanamıyor, zira Polonya'ya saldırı hazırlıkları nedeniyle bakanlıkta çok iş var.[3]

1939 yazı, Libertas pencere kenarında oturuyor, yarım saatlik uçuşun ardından aşağıda Oder Nehri'nin ağzını görüyor, yanında Stettin, Pomerenya'nın başkenti. O noktadan itibaren Baltık Denizi'nin kıyı hattı cüratkâr bir kisveye bürünüyor, dikilmiş bir çene gibi dikeliyor kuzeye doğru. Peene Nehri'nin ağzının üzerinden uçuyorlar, Wernher von Braun roketlerini inşa ediyor orada. Sonra sağa dönüp bağımsız statülü Danzig şehrine yöneliyorlar, Libertas orada aktarma molası veriyor – *iniş için lütfen sigaralarınızı söndürünüz.* Aktarma için kısa bir süre bekleniyor, sonra yukarıdan bakınca dev

3 Harro'dan anne-babasına ve kardeşi Hartmut'a mektup, ED 335/1, IfZ Münih, muhtemelen 1939 Temmuz başı.

bir pisi balığını andıran Doğu Prusya üzerinden "çok güzel bir akşam uçuşu."[4]

Königsberg Havaalanı, Almanya'nın en eski sivil havaalanı. Königsberg'e giden küçük tren burada duruyor ve Libs'i Wallring üzerinden eski şehre ve sarayın çevresindeki küçük gölün batısındaki aktarma istasyonuna götürüyor, orada bir hamal bagajını yakındaki Kuzey Garı'na taşımaya yardım ediyor. Bernstein sahiline giden trenler oradan kalkıyor. Libertas şimdiye dek Kuron Lagünü kumullarına hiç gitmemişti. Yanında fazla bir şey yok, yalnızca Remington seyyar daktilosu, Leica'sı, akordeonu ve ufak mayoları var, çünkü gezi rehberinde yazdığına göre Nidden'de "plaj yaşantısında herhangi bir kısıtlama bulunmuyor."[5]

Otuz dakikalık seyahatin ardından tren Cranz'ta fırlatıp atıyor onu. Burası Doğu Prusya'nın en büyük plajı; beyaz kireçli ahşap evlerin üzerinde yoğun ve altın bir ışık uzanıyor. Daha önceleri Almanya, Polonya ve Rusya'dan çok fazla Yahudi ziyaretçi gelirmiş buraya. Kumullara taka vapurlar kalkıyor. Libertas, *Memel*'e mi binmeli yoksa büyük lokantası, sigara içenler için salonları, üstü kapalı ve açık seyir güverteleriyle "son derece zarif çift pervaneli sür'at teknesi *Kurisches Haff*"ı mı tercih etmeli?[6] Yol rahat üç saat sürüyor, güvertede dikkati çekecek kadar çok sayıda yalnız seyahat eden kadın var, hepsi Nidden'e gitmek istiyor; Baltık Denizi, lagün ve gökyüzü arasındaki kumulların daracık bölgede yer alan sanat mekânı orası. Eski *Brücke* mensuplarından Max Pechstein o '39 yazında sık sık resim sehpasıyla sahilde görülüyor, güney denizlerinin ışıl ışıl renkleriyle bir resim çiziyor: suyun üzerinde ahşap mavnalar, çıplak, güzel bir kumsalda yürüyor. Burada, Reich'ın en dış kenarında bulunan Nidden'de, Nazi kültü de bir derece gemlenmiş görünüyor, hâlâ gönlünce resimler yapmak, canının istedi-

4 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 08.07.1939.

5 "Herm. Blode, Nidden (Kurische Nehrung) Memelgebiet", otel prospektüsü, Blode Müzesi, Nida, Litvanya.

6 Memel Vapur Şirketi'nin reklam anonsu, "Kumul bölgesi plaj hizmetleri", Blode Müzesi, Nida, Litvanya.

ği renkleri kullanmak mümkün, Almanya'nın birçok başka yerinde olduğundan daha açık konuşabiliyorsuuz.

İlk akşamında Libs sevilen *Blode* lokantasında ressamların geleneksel buluşma mekânı olan "sanatçı odasını" çevreleyen uzun verandada oturmuş, hayran hayran Lovis Corinth, Max Pechstein, Karl Schmidt-Rottluff ve diğerlerinin dışavurumcu eserlerinde gezdiriyor gözlerini; duvarlarda bunlar asılı – Hitler Almanyası'nda emsalsiz bir durum. Bu verandada bol bol sohbet ediliyor, en çok sanat üzerine, ama tabii siyaset üzerine de. Polonya'ya yapılması muhtemel bir saldırıdan haftalar öncesinde, stratejk açıdan önem taşıyan Kur Lagünü bölgesi zorlu bir seyahat menzili – bu da kimi ziyaretçileri, muhtemelen Libertas'ı da bilhassa tahrik ediyor. Zamanını henüz kimse bilmese de havada savaş kokusu var. Acaba Harro onu bu seyahati yapmaması için uyardı mı yoksa aksine sanatsal açıdan kendini gerçekleştirmesine yararı dokunacağı için destekledi mi, kaynaklardan anlaşılmıyor. Sonra şarkı da söyleniyor verandada. Kur bölgesinin eski bir şarkısı, büyülü melodisiyle Libertas'ı fethediyor:

Akşam geyikler çıkar kumullardan
Palve'den çıkarlar sahile.
Gece iyi bir anne gibi örttüğünde
Örtüsünü usulca lagünün ve toprağın üzerine.

Liebenberg'de yazdığı şiirleri hatırlatan hayalci bir parça bu – ayrıca önünde duran poetik ödevi de hatırlatıyor. Libertas gemi günlüğü taslağını yanında getirmiş. Nidden, yoğunlaşmak ve bir şeyler yaratmak için ideal bir yer. Yalnız, Thomas Mann'ın yazlık evinde kalamadığına yazıklanıyor; yazar bu evi 1929'da Nobel Ödülü parasıyla bir tepelikte inşa ettirmiş ve 1932'de ilk kez gelmişti. Yakın zamana kadar, anahtar Blode Lokantası'nın sahibi ressam Ernst Mollenhauer'deydi ve yazarın izniyle evinin odalarını sanatçıların kullanımına sunuyordu. Libertas'la Thomas Mann'ın Zürih'teki buluşmalarında bu imkân hakkında konuşmuş olmaları akla yakındır. Ne var ki onun buraya ge-

lişinden birkaç hafta önce –başında Göring'in bulunduğu– orman idaresi, kızılımsı kahverengiye, panjurları ve çatı kenarları mavi boyalı eve el koymuştu. Libs, Nidden'deki bir balıkçı evinde küçük bir oda kiraladı. Oda güzel, orada oturuyor, kiracı kadın yan odada kızlarıyla birlikte ağları onarırken Remington'una bir kâğıt takıyor.

Nidden, burada çalışmış ve hâlâ çalışan sanatçılarıyla ilham verici bir mekân. Ama aynı zamanda meydan okuyan bir yanı var, çünkü beklentileri yukarı doğru ittiriyor. Libertas çalışırken her tıkandığında dışarı fırlıyor, geyik ormanından geçip geniş kumsala çıkıyor, kıyafetini çıkarıp, Baltık Denizi'nin, Almanya'nın başka herhangi bir sahilinde olduğundan çok daha kudretli olduğu muazzam denizin kıyıya çarpan dalgalarına bırakıyor kendini. Yahut bisikletle "Doğu Prusya'nın Sahra'sı" da denen yukarı kumullara gidiyor, Leica'sıyla bu yolsuz izsiz toprakların fotoğraflarını çekiyor; Ölüm Vadisi deniyor buraya, dünyanın ilk kuruluşundan kalmışçasına yalın havasıyla Thomas Mann'ı da büyülemiş bir havali.[7]

Fotoğraf çekmeyi Libertas önceki yıl Berlin'de Agfa'nın ilk atölyesinin yoğunlaştırmış kursunda öğrenmişti. Motif seçmek önemli; derken bir gün pırıl pırıl sıcak havada ona olağanüstü görünen bir şey görüyor. Önce bir yanılsama sanıyor bunu, bir serap ya da hayal; belki Thomas Mann da 1931 ve 1932'de Nidden'de kaleme aldığı *Joseph* romanı[8] üzerinde çalışmazdan önce burada deneyimlemişti bunu. Bu roman İsrail halkının kaçışı üzerineydi, baskı altında oldukları Mısır'ın kum cehenneminden huruçlarını anlatıyordu. Ağır yüklü bir tekne yüksek kumulların yanından Nidden iskelesine doğru geçiyor, lebaleb yolcu dolu bir lagün vapuru.

Libertas daha yakından bakmak istiyor, kumullardan aşağı iniyor, sahil boyunca küçük limana yürüyor. Güvertedeki insanların yanında bir dolu bavul ve çanta var, sanatçı veya turist gibi de görünmüyorlar, yerliye de benzemiyorlar, içlerin-

7 Bkz. Thomas Mann, "Mein Sommerhaus", ilk basılışı: "Münih Rotary Kulübü'nün IV/22 Haftalık Raporuna Ek", Aralık 1931.

8 Aslında, dörtlemedir – ç.n.

den hiçbiri de aşağı inmiyor. Orada güvende olacaklarına inanarak Letonya'ya ulaşmak isteyen Yahudiler bunlar. Gerçi Letonya da otoriter bir devlet, fakat ırkçı bir takibat yok – henüz yok. Memel bölgesinin 1939 ilkbaharı başında yeniden Alman Reich'ına bağlanmasından sonra birçok Yahudi, Baltıklar'ın tek büyük şehri olan Riga'ya kaçmıştı. Bunun için Cranz-Memel arasındaki, Nidden'de planlı bir mola veren tarifeli hattı kullanıyorlar. Nazi sistemi bu ilticaya göz yumuyor. Doğu Prusya'da toplama kampı bulunmadığından, Naziler oralı Yahudilerin gönüllü olarak kirişi kırmalarından memnunlar. Danzig Koridoru, bu kadar fazla sayıda insanın tehciri için bir seçenek değil, çünkü Polonya mahpusların nakliyesi için yüksek gümrük talep ediyor. Bu durumda kaçakların parasını da ceplerinden verdikleri, lagün üzerinden giden yol, Nazi devleti için en iyi, en masrafsız çözüm.

Libertas olabildiğince dikkat çekmeden Leica'sını yerleştiriyor. Bir ilk fotoğraf çekmek istiyor, daha fazla değil, o kadarı yeter. Sembolik olacaklar, arka planda yükselen çölvari kumullarla. Her insan, yeryüzünün neresinde olursa olsun, Nazi Almanyası'nda neler olup bittiğini ânında kavrayacaktır. Dünya uyanacak ve çok geç olmadan antisemitist faaliyetlere son verecek.

Şimdiye dek çalıştığı yerden hassas ve gizli bilgiler getiren hep Harro'ydu, bunlar üzerine arkadaş çevresinde tartışırlardı. Bu defa Libertas bir katkı getirecek ve gruptan başkalarının, mesela Dr. Elfriede Paul'un onu itham ettiği gibi yüzeysel birisi olmadığını gösterecek. Direniş için önemli olduğunu, Harro'nun bir eklentisinden ibaret olmadığını kanıtlayacak.

Sol gözünü Leica'nın vizörüne yerleştiriyor ve mülteci Yahudileri odaklıyor.

Harro onu sevecek bunu yaptığı için.

Klik.[9]

---

9 Johannes Haas-Heye'nin Silke Kettelhake'ye sözlü anlatımı. Bkz. Silke Kettelhake, *Erzähl allen, allen von mir! Das schöne kurze Leben der Libertas Schulze-Boysen 1913-1942*, Münih, 2008, s. 248.

2

Libertas Leica'sını indirdi. Yahudi mültecileri taşıyan tekne Memel yönüne doğru yola koyuldu. Yanı başında bir polis dikilmiş, kimliğini soruyor. Bir anda kapana kısılıverdi, derhal casusluk şüphesiyle paketleyip ilk lagün vapuruyla Cranz'e gönderiyorlar onu. Oradan da istikamet General-Litzmann-Straße'deki Königsberg Emniyet Müdürlüğü, ateş kızılı tuğladan kalevari bir bina, şimdi artık Adolf Hitler Meydanı adını taşıyan eski Hansa Meydanı'na bakıyor. Çizme seslerinin gıcırdadığı ön koridordan bir hole geçiyorlar, orada ana merdivenden her yöne doğru yukarı çıkılıyor. Ortalık üniformalı polis kaynıyor. Libertas'ın ana koridor boyu yürümesi gerekiyor, gitgide binanın derinlerine doğru. Gözaltı odalarıyla bürolar çifter çifter düzenlenmiş, bir kavisle ikinci bir ana koridora geçiliyor, o da bir iç avluyu çevreliyor. Orada hücreler var. Onun başına da SS'in elindeyken Harro'nun maruz kaldığı şeyler mi gelecek? En fazla korktuğu şeyle burun buruna geldi işte. Harro yok, yanında duracak kimse yok, polis memuruyla baş başa, o kadar, zengin manzaralı Königsberg şehrine açılan bir penceresi olmayan kapalı bir odada.

Makinesindeki filmlere ve Leica'ya el koyuyorlar, casusluk suçlamasını tekrarlıyor, neden Nidden limanında o yabancı insanları fotoğrafladığını soruyorlar. Libertas cevap verirken tereddüt ediyor. Memurlar onun hakkında ne biliyorlar, Harro hakkında bir şey biliyorlar mı? Kimlik bilgilerini Berlin'e gönderirler mi? Gisela von Poellnitz'le bağlantı kurarlar mı? Ne kadar çok isterdi şimdi, Blode Lokantası'nın terasında otursun da çene çalsın, sonra denize dalsın; oysa şimdi bu tehlikeli kuklalarla karşı karşıya oturup uyumlu bir izlenim vermek zorunda ki, mümkün olduğunca çabuk toz olabilsin.

Cazibesiyle memurların akıllarını başlarından almayı başarabilir mi acaba? Sanatçı kolonisinde takılan ve şiir yazmak isteyen aptal bir ufaklık neticede. Teknedeki o insanların fotoğrafını çekmenin yasak olduğunu bilmiyordu. Çok sayıdaki bavullarıyla, gözüne tuhaf görünmüşlerdi. Fotoğrafları çekerken

hiçbir amaç gütmemişti, bu insanların kimler olduğunu hiç bilmiyordu, sadece o teknede bulunmalarını olağandışı bulmuştu. Değişik bulduğu için de fotoğraflarını çekmişti işte.

Libertas içgüdüsel bir tavırla hiçbir ikrarda bulunmuyor – ve tutuyor. Serbest bırakılıyor, lakin bir daha Kur kumullarına gitmemesi gerektiği tembihleniyor. Rahatlamış, güveni kırılmış, hayal kırıklığına uğramış ve ter içinde, ama bir yandan da kendiyle gururlanarak biraz, Königsberg treniyle havaalanına gidip ilk uçağa biniyor, dört motorlu yeni bir Condor'la Berlin-Tempelhof'a dönüyor.[10] Harro karşılıyor onu.

3

Rudolf Bergtel, otuzlu yaşlarının sonlarında, saçları dökülmüş, melankolik bakışlı bir adam, yasak KPD için illegal faaliyeti sürdürdüğü gerekçesiyle sekiz yıl hapse mahkûm edilmiş. O zamandan beri Aschendorfermoor[11] gibi iç ezici bir adı olan ceza kampında turbaya kürek sallıyor; orada sivrisineklerden başka da öldürücü şeyler var. Toprağı kurutuyor, bataklığı drenajlıyorlar; iaşe ibate koşullarının çok kötü olduğu şartlarda, ağır Alman mesaisi – SA personelinin bedensel ve manevî eziyeti de cabası.

Bergtel 1939 Temmuz'unda mavi montajcı tulumuna bürünerek kaçmayı başarıyor. Köpekler onu bulmak için bataklığı tararken bisikletle Bremen'e, trenle Berlin'e varıyor. Üçüncü gün arama emri bütün ülkeye yayılıyor. O sırada Neukölln'de semt kütüphanesinin müdiresi olan kız arkadaşı Lotte Schleif aracılığıyla Kurt ve Elisabeth Schumacher'le tanışmış bile.[12]

15 Ağustos 1939 günü, İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından iki hafta önce, kendini "Hans" diye tanıtan Hava Kuvvetleri üniformalı başka bir arkadaş, onu Anhalter Garı'na götü-

10 Bkz. Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 04.08.1939.

11 Külköybatağı – ç.n.

12 Reich Yüksek Askerî Savcılığı'nın Lotte Schleif'a açtığı ceza davası, Gestapo'nun sorgu tutanakları, GDW, RK 1/5, 25.09.1942, s. 5.

rüyor. Hâlâ avurdu avurduna çökmüş vaziyetteki Bergtel, sırt çantası, bastonu, şapkası ve keçisakalıyla keşişvari bir seyyah kılığına bürünmüş.[13] Işıl ışıl bir yaz günü değil o gün: anca 20 derece, ara ara damla damla yağmur atıştırıyor, hoparlörlerden yapılan duyuruların çın çın öttüğü tıklım tıklım dolu gar binasının duvarlarında sadece Zarah Leander ile Marika Rökk'ün oynadığı *Rüzgâr Gibi Geçen Bir Balo Gecesiydi* filminin afişleri değil, Bergtel'in aranma ilanları da asılı. Yakalanması için yardımcı olunması isteniyor: *Ağır suçlu ve tehlikeli biri.* Acaba Nürnberg'e giden gece treni nereden kalkıyor? Saatlerini kontrol ediyorlar. Aşırı itiş kakış var, Harro insanların nasıl kavgacı ve gergin olduğunu fark ediyor. Sürekli bir yerlerde kavga dövüş kopuyor; her ne kadar öteden beri bilinen keyifli, şakacı Berlinlilerin nesli tükenmiş olmasa bile, neşeli zamanlar olmadığını fark ediyor insan. Gazete büfelerindeki manşetler de teyit ediyor bunu: *Demokrasilere son ikaz – Mihver gelişmeleri kayıtsızca izliyor! – Reich İktisat Bakanı Funk'la görüşme: ABD'yle ticaret dogmatik anlayışsızlık duvarına çarptı – Boykot kayda değer bir zarara yol açmadı – Gümrük duvarları aşılmazdır – Almanya işbirliğine açık – Bizi zorla savaşa çekiyorlar.* Sonunda doğru peronu buldular. *Savaş atları ve taylar alıyorum. Kaza geçirmiş atlar yerinden teslim alınır. Mesafe fark etmez.* Harro, Bergtel'in eline biletini sıkıştırıyor. Bir dakika var. Buğday sarışını Kurt Schumacher yan kompartımanda oturuyor, o da gezgin kılığında. Kondüktörün düdüğü çınlıyor, lambalar yeşile çevriliyor. Harro sol elini kaldırarak uğurluyor. Tren yekinip yola koyulurken, ağır adımlarla terk ediyor garı.

Kurt Schumacher ile Rudolf Bergtel geceyi yataklı vagonda geçiriyor, birbirlerini tanımazlıktan geliyorlar. Bergtel kavruk görünümüne rağmen sosyal biri gibi görünmek için diğer yolcularla genel sohbetler yapıyor. Sabahleyin Nürnberg'de inip hızlı trenle Bludenz'e, Avusturya derinlerine doğru yol alıyorlar. Orada İsviçre Geçidi'ne doğru zorlu dağ tırmanışı başlıyor – özlenen özgürlüğe doğru.

Kurt dağcı, bölgeyi tanıyor, hedefe hemen o gün varmak isti-

13 *A.g.y.*, s. 1.

yor, lakin Bergtel yeterince zinde mi? Eski mahkûm, tırmanışın her yüz metresinde takviye için üzüm şekeri alıyor. Kondisyon ve teknik bakımından orta zorla çok zor arası bir dağ tırmanışı bu: sağlam basmalılar ve başları dönmemeli. 1.700 metrede günü aşağı yukarı yarılamışken onlara şüpheli görünen bir çobana rastlıyorlar. Reich'ın orman içindeki sınırını denetliyor olabilir mi? Mümkün olduğunca dikkat çekmeden, kendilerine geceleme için tavsiye edilen bir kulübeyi soruyorlar adama. Çoban, aradıkları kulübeye karanlık basmadan varamayacaklarını izaha çalışırken nereye gittiklerine dair sorular soruyor. Yürümeye devam ediyorlar, çoban ebediyet kadar uzun bir süre boyunca arkalarından bakıyor, ta ki onun görüş menzilinden çıkmak için başka bir yöne sapana dek. Böylece kulübeyi kaçırıyor, bir mağarada geceliyor, ertesi sabah yedi buçuk gibi yola düzülüyorlar. Hâlâ Vorarlberg'de, Reich sınırları içindeler. Kurt, yürüyüş temposunu artırmak istiyor. İrtifa kazanıyor, güneşi takip ediyor, Alplerin zirvelerinde 25 kilometre yaptıktan sonra zümrüt yeşili bir dağ gölüne, Lüner Gölü'ne varıyorlar, neredeyse başarmış durumdalar. Kayalıkların ortasındaki devasa aralık, İsviçre Geçidi, 2.119 metre irtifada, görüş menzilinde. Bahtlarına güvenip çayırın ortasından vuruyorlar dimdik bayıra: son bir tırmanış. Yukarıya vardıklarında vadide İsviçre Demiryolları'nın bir trenini görüyorlar. Rudolf Bergtel, Kurt Schumacher'le vedalaşıyor, Harro'ya selam yolluyor ve aşağıya, özgürlüğe doğru yürüyor.

4

Libs Königsberg'den dönüşünden sonra herkes tarafından beklendiği kadar iyi karşılanmıyor. Königsberg Emniyet Müdürlüğü'nde yaşamak zorunda kaldığı korkuyla ilgili teselli etmek yerine, hatta memurlara karşı takındığı kurnazca tavrı övmek yerine –nerede kaldı ki Yahudi mültecileri fotoğraflamaktaki cesaretini övmek– eleştiri yağıyor üzerine, üstelik sert eleştiriler. Daima ayık kafayla ve bıçak gibi keskin bir akılla yaklaşan disiplinli hekim Elfriede Paul, eylemi "aptallık" olarak de-

ğerlendiriyor.[14] Libs bu davranışıyla başkalarını tehlikeye attı, ona bakılırsa, şimdi Harro'nun onu savunması da sadece fazlaca Libs'in etkisi altında bulunduğunu gösteriyor. Herkese "görevlerden geri durmayı" öneriyor: "Dar çevrede iyi kitaplar okumak veya müzik dinlemek, şimdi sosyal yaşamın en soylu biçimidir."[15] "Günün ciddi vaziyeti karşısında", Polonya'ya saldırının hemen öncesinde, olabildiğince derli toplu tertibat almak gerekiyor ki, savaş halinde etkili bir faaliyet göstermek mümkün olabilsin.

Serbest aşk da alınması gereken tertibata aykırı. Hekim kadın, çoklu aşka yatkın meşrebinin sorun yaratabileceğini düşündüğü Günther Weisenborn'la bunu konuşmaya karar veriyor. 1939 Ağustos'u bir hasta ziyaretine gidiyor: Yazar, zatürree ve 40 dereceye yakın ateşle devrilmiş yatıyor. Gerçi bir süredir yeni bir sevgilisi var, ünlü dansçı Ursula Deinert, ama acaba bu, skandal aşklara meylinin bittiği anlamına gelir mi?

Müdahalesi meyvelerini veriyor: Birkaç gün sonra iki erkek ince ince yağan yağmur altında *Mavi-Kırmızı* marina kulübünde buluşuyorlar. Harro basamaklardan çıkarken "incecik, güzel görünüyor ve profilini Wann Gölü'nün akşam semâsına nakşediyor", Weisenborn'un anlatımıyla.[16] O gün 31 Ağustos 1939, yazar hâlâ hasta, Harro da otuz iki saat kesintisiz mesaiden geliyor – o gece İkinci Dünya Savaşı'nın başlayacağını kesin olarak bilerek.[17]

Haizuru'yla yelkenleri fora edip denize açılıyorlar, rüzgâr zindelik veriyor, Harro dümende, Weisenborn pruvada çömelmiş. "Bu gece Polonya'ya giriyorlar," diyor, Harro'nun karanlığın içinden gelen sesi, sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi: "Hitler şimdiye dek manevra yapabiliyordu, yarından itibaren kararları dara sokacak artık onu."[18] Tekne karanlığın için-

14 Elfriede Paul'den Walter Küchenmeister'e mektup, Bundesarchiv, NY 4229/21, Elfriede Paul - Walter Küchenmeister mektuplaşması, 13.11.1939.

15 *A.g.k.*., izleyen alıntı da buradan.

16 Günther Weisenborn, "Anılar", *a.g.y.*, s. 19.

17 Bkz. Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 30.8.1939.

18 Günther Weisenborn, "Anılar",, *a.g.y.*, s. 19. İzleyen alıntılar ve tasvirler de bu sekanstan.

de ileri atılıyor, dalgalar içeri, güverteye vuruyor. Karanlıkta iyi göremeyen Weisenborn, Harro'nun ancak siluetini görüyor, ama iyice plastik bir tasvirini yapıyor onun: "Bir Alman, alaz gibi bir adam; bir dost, savaş arifesinin akşamında."

Harro, "Daha sonra Rusya'ya saldıracak," diye devam ediyor. "Şimdi sahiden dünya tarihi yapılıyor, ama bundan böyle onu yalnız başına yapmayacak. Biz hepimiz de birazcık dahil olacağız buna, etrafımızdaki bütün dünya ve... biz! Şimdi her halkın ve her insanın nerede durduğunu kanıtlaması gerek. Dünya tarihinin en büyük savaşı olacak. Ama o sağ çıkmayacak bundan."

Su çarpıp yanı başlarında hışırdıyor. Weisenborn karşısındakini göremiyor artık, yalnızca kritik saatin çaldığını bilen o aydınlık, berrak sesi işitiyor teknenin içinde.

5

1 Eylül 1939, cumaya geliyor, gökyüzü yine bulutlu. Öğleden sonra 24 derece, akşama doğru serinliyor. Berlin'de herkesin bir şeylerin esastan değiştiğini sezinlediği bir gün. Kurfürstendamm'da insanlar telâşla yürüyorlar, Tauentzien Caddesi'nde her tatil akşamı gibi trafik yoğunluğu var, kafeler ve meyhaneler dolu, her yerde heyecanlı konuşmalar.

Britanya Büyükelçisi Sir Neville Henderson Mitte semtinde bir eczaneye giriyor, Codein istiyor, bu gergin ortamda sinirlerini yatıştırmak ve yanlış kararlar vermemek için kullanmak istediği afyonlu bir ilaç. Eczacı, bir uyuşturucu reçetesi ibraz etmesini isteyince, Henderson Britanyalı nüktedanlığıyla mevkiini hatırlatıyor: şayet ilaçtan zehirlenecek olursa, eczacı muhakkak Goebbels tarafından yüksek bir nişanla ödüllendirilecektir. Henderson bunun üzerine bir hekim reçetesi olmadan da istediği ilacı alıyor ve biraz daha rahatlamış vaziyette elçilik binasına geri dönüyor.[19]

19 Bkz. Neville Henderson, *Failure of a Mission - Berlin 1937-1939*, Londra, 1940, s. 288.

Saat yediye beş kala hava saldırısı sirenleri feryat etmeye başlıyor. Trafik tıkanıyor, otomobiller korna çalıyor, telâşla yan sokaklara sapıyorlar, yayalar şaşkın vaziyette, sığınacak yer aranıyorlar. İki Polonya uçağı Berlin'e saldırıyor, kulaktan kulağa söylenene bakılırsa. Oysa aslında Alman Stuka'ları kendi başkentlerinin gayet iyi korunan hava sahasına girip istemeden alarm verilmesine yol açmış. Siren feryatlarıyla geçen beş korku dakikasının ardından saat tam 19'da tehlikenin geçtiği duyuruluyor. Hitler'in o gün Polonya'ya girerek başlattığı savaş, Berlinliler için gerçek oldu.

Sekiz buçuk sularında hava kararmaya başlıyor, ancak savaşın ilk günü devreye giren karartma talimatları nedeniyle gece ne zamankinden çabuk çöküyor. Daha dün ışıyan Kurfürstendamm karanlığa gömülü, sinema saraylarının bin mumluk ampulleri sönmüş, Clark Gable'lı *Oz Büyücüsü* ve *El Değmeyecek Kadar Sıcak*'ın reklamları görülmüyor, daha dün mağazaların envai çeşit ışıklandırmayla donanmış vitrinleri karton kaplı. *Sarotti-Mohr*'un[20] neondan endamlı gövdesinin önünde dikilmiş bir grup insan yukarıya bakıyor. Bu çikolata reklamının ışıkları yıllardır güvenilir bir şekilde yanmıştı, şimdiyse uğursuzluğa batmış, tatlı bir şey vaat edemiyor artık. Keza *Deinhard*'ın neondan devasa şampanya şişesi de her zamanki gibi rengârenk ışıklardan oluşan yapay köpüklerini fışkırtacağına sanki içilip de boşalmışçasına simsiyah, gökyüzüne uzanıyor: Parti sona erdi. Karartılmış farlarıyla bir minibüs tıknefes vaziyette durağına varıyor, iç aydınlatması da tamamen söndürülmüş, yolcular müphem bir şekilde seçilebiliyor, hayaletler gibi. Geniş kaldırımlarda yürüyen hemen hemen hiç kimse yok. Yayaların bazıları göğüslerinde ufacık fosforlu levhalar tutuyor, palto düğmesi boyutunda, kimileri yanan sigaralarını uzatıyor işaret verircesine. Otomobil sürmek bayağı heyecanlı bir iş haline geldi, hele yan sokaklarda, hele ağaçlı olanlarında. Elfriede Paul yeni durumla ilgili tecrübesini, "Kaza yapmadan evinin kapısının önüne geldiysen, bir macerayı talihli bir şekilde atlattığın için mutlu olabilirsin, demek lâzım," diye tasvir ediyor:

20 Dönemin popüler bir çikolata markası – ç.n.

"Berlin tam Alman titizliğiyle öyle fantastik bir şekilde karartıldı ki, insan bazen hayranlık duyuyor."[21]

Tam da o akşam otuzuncu yaşına girmeyi kutluyor – dost bir çift olan Engelsing'lerle. Herbert Engelsing'in *–Enke* veya *koruyucu melek*[22] de deniyor– de doğum günü, otuz beşine giriyor, böyle olunca bu yuvarlak yaş dönümlerini birlikte kutlamaya karar verdiler. Engelsing ülkenin en önemli film prodüksiyon şirketlerinden biri olan Tobis'te prodüktör ve hukuk danışmanı. Hiçbir zaman hümanist zihniyette olduğunu saklamadan, Goebbels'in himayesi altında siyasetle yakın bağlantıları var. Alman sinema dünyasında o kadar nüfuzlu bir konumu var ki, Nürnberg ırk yasalarına rağmen, Hitler'in bizzat devreye girdiği uzun çekişmelerin ardından, büyük aşkı "yarı Yahudi" sayılan Ingeborg Kohler'le evlenmesine bile izin çıkmıştı. Engelsing'lerin Grunewald'daki villası, Berlin'de serbestçe konuşulabilen ve sanki bir diktatörlük söz konusu değilmiş gibi bir araya gelinebilen az sayıdaki mekândan biri. Arkadaş çevresi içinde Heinz Rühmann, Theo Lingen, yazar Adam Kuckhoff, onun karısı Greta veya Helmut Himpel de bulunuyor; diş hekimi olan Humpel, pek methedilen mahareti sayesinde UFA'nın yıldızlarının hacca gider gibi yanına geldikleri birisi ve aslında muayenehanesine kabul etmesi artık yasak olan Yahudi hastalarını gizlice evinde muayene ediyor, ücret de almadan. Diplomatik misyon üyelerine de hizmet veren, ilişkileri olan bir diş hekimi olduğundan, savaş döneminde askerliğe elverişsizlikle ilgili tetkiklere de nüfuz etmeyi, böylece askerliğe uygun kişileri cepheye gönderilmekten kurtarmayı bile başaracak.

Ingeborg Engelsing oğlan çocuğuna benzeyen, hoş bir kadın, ev sahibesini oynamanın tadını çıkarıyor. Grunewald'da Bettinastraße 2B'deki iki katlı evin kapısında duruyor, saçları karmakarışık, çekici bir gülümsemesi var. Henüz yirmi iki yaşında, yani eşinden on üç yaş daha genç. Başta Inge'yle Enke Harro'yla beraber savaşın başlamasından ötürü partiyi iptal etme-

21 Elfriede Paul'den Walter Küchenmeister'e mektup, Bundesarchiv, NY 4229/21, Elfriede Paul - Walter Küchenmeister mektuplaşması, 08.09.1939.

22 Almancası: Schutzengelsing – ç.n.

yi düşünmüşlerdi. Sonra Inge şu kararı vermişti: "Asıl şimdi yapmalıyız!"[23]

Saat 21.20, diğer binalardan farklı olarak Britanya Büyükelçiliği'nde karartma uygulanmıyor. Karanlık evler denizinde bir akıl yalazı misali ışıklar yanıyor orada. Sir Neville Henderson Alman Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop'a bir ulak gönderiyor, ona Londra'nın, Alman ordusunun bütün birliklerinin Polonya'dan derhal çekilmesi talebini aktarıyor. Peşinden yarım saat sonra, 21.50'de Fransa aynı notayı veriyor. Ültimatom verilmiyor, "savaş" sözünden de utanç verici bir şekilde kaçınılıyor. İki Batı gücü de seferberliğe başlamış durumdalar bu arada.

Grunewald'daki villada Libertas akordeonuna el atıyor. Çalmak, çelişkili duygularına ifade kazandırmak istiyor: bir yandan, Nazi hortlağının çok geçmeden geçip gideceği umudu, diğer yandan o ana kadar daha nelerin olup bitebileceği korkusu. Coşarak, doğum günü konuklarına Marseillaise'i çalıyor, herkes şarkıya katılıyor. Onu Britanya ordusunda çok sevilen "*It's a Long Way to Tipperary*"[24] izliyor – kararlı müdahelesinden medet umulan dünya gücü İngiltere'deki dostlara bir selam. Arkasından Libs Polonya millî marşını başlatıyor. Odadakilerin çoğu bilmiyor sözleri, Harro canı gönülden söylemeye başlıyor:

Polonya ölmez daha,
Biz yaşadıkça.

Şarkı öyle gürültülü çınlıyor ki, Inge Engelsing komşuların kulağına gidiyor mudur diye yoklamak için endişeyle kapıya çıkıyor. Ancak pencerelerdeki ağır kadife perdeler sesi boğuyor.

Bir noktada, artık sabah olmuş, partinin sonuna geliniyor, Libertas'ın çevresinde küçük bir çember oluşmuş. Gramofon

---

23 Ingeborg Engelsing-Kohler, "Harro ve Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK.

24 "Tipperary'e uzun bir yolumuz var." Birinci Dünya Savaşı'nda bütün İttifak Devletleri ordularında popüler olan İngiliz askerî marşı.– ç.n.

çalarken, herkese hâkim olan soru şu: Bin yıllık Reich'ın ömrü ancak 1939 sonuna kadar mı yoksa 1940'a kadar mı olacak? Harro da topluluğa katılıyor. Nazilerden bahsederken çenesi nefretten titriyor. Diğer misafirlerin çoğundan farklı olarak Nazi hâkimiyetinin çabuk çökeceğine inanmıyor. Bitişin an meselesi olduğu ve Berlin'e ilk hava saldırılarının her an başlayabileceğini varsaymak, bir illüzyon. Çalıştığı yerden biliyor ki, Royal Air Force henüz çarpışmalara başlayacak durumda değil, Britanyalıların silahlanmak için zamana ihtiyacı var. "İyimserliğe halel getirmek istemiyorum," diye açıklıyor: "Küçük burjuva Hitler kaçınılmaz bir felâkete doğru gidiyor, ama o kadar da kolay olmayacak."[25] Hatta diktatörlük ilk aşamada güçlenecek bile, ona göre. Polonya'nın hiç şansı yok, çabucak çökecek – Alman savaş makinesi için çocuk oyuncağı. Fransa'da Harro'nun nazarında Alman ordusu için bir sorun teşkil etmiyor: Savaşma ruhu yok orada. Sonra İngiltere'yi fethetmeye çalışacaklar. Onu başaracakları ise şüpheli. Fakat Avrupa'nın Batılı güçleri Almanya'yı kendi başlarına alt edemezler. Çatışmalara Rusya karışacak. Lakin nihaî zaferi ancak Birleşik Devletler kazanabilir. Batılı güçlerin karşı darbeyi vurmak için hamle etmeleri uzun sürecek, o arada da diktatörlük gitgide çılgınlaşacak, hiç kimse de kurtaramaycak kendini cadı kazanından.[26]

Canlı mavi gözlerini çemberde dolaştırarak arkadaşlarına bakıyor, dudakları gerginlikten kenetlenmiş. Daha önce Inge Engelsing onun için "fazla güzel ve fazla ehemmiyetsiz" demişti bir seferinde. Bu kanaatini değiştirdi, artık onu karakterli bir kafa olarak görüyor, neredeyse şeffaf bir yanı olduğunu, ateşli ateşli fikirlerini savunurken dik kafalı, güzel bir etki uyandırdığını düşünüyor.[27] Peygamberâne sözlerini söylerken herkes gözlerini ona dikmiş ve bir anda Harro nasıl tuhaf bir görüntü arz ettiğini kavrıyor, pilot üniformasıyla, kendi doğum günün-

25 *A.g.y.*

26 Ingeborg Malek-Kohler, *Im Windschatten des Dritten Reiches. Begegnungen mit Künstlern und Widerstandskämpfern*, Freiburg, 1986, s. 181.

27 Ingeborg Engelsing-Kohler, "Harro ve Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK, s. 5.

de, bir davaya bağlılığın sadece lâfını etmeleri bile cür'etkâr sayılacak bu ümitsiz liberal ruhlar cemiyetinin arasında.

Libertas ona son bir defa daha "haydi" dediğinde gün ağarıyor. İkisi dans ediyorlar, her zamanki gibi çok güzel yapıyorlar bunu. Mekândaki herkes onlara hayran. O gün başlatılan dünya savaşı çılgınlığını durdurmak için nasıl bir riske girmeye hazır olduklarını bilen yok.

6

Berlin'de tayın devri başlıyor. Kıyafet, gıda ve ayrıca birçok gündelik ihtiyaç maddesi yakında sadece karneyle temin edilebilecek. Otomobil kullanmak kısıtlamaya tabi, *Caesar* da *Brutus* ve *Cassius* diye vaftiz edilen iki bisikletle değiştiriliyor.[28] Reich başkentinin semalarında hava savunma projektörlerinin ışıkları gittikçe daha sık kesişiyor, Harro ile Libertas akşamları genellikle evde kalıyorlar. Taşındılar, doğru düzgün bir eve geçtiler, gayet de iyi bir ev ve geniş, 162 metrekare. Waitzstraße'deki evin bohem havası yok, buna karşılık güneşli, yeni boyanmış, banyosu fayans döşeli, sürekli sıcak su var. Ayrıca merkez ısıtmalı, artık kömür teminini dert etmeleri gerekmiyor. Hatta bir hizmetçi odaları var, savaş geçtiğinde çocuk odası yapılabilir. Adres, Altenburger Allee 19, ön cephede, açık renk boyanmış mükemmel bir Berlin evinin çatı katı; sağlam yapılı, güzel tasarımlı, şık Neu-Westend semtinde, Olimpiyat Stadı'na yakın, mis kokulu yeşillikler içinde geniş caddelerle çevrili. Bir teğmenin toplumsal mevkiine uygun, zira birkaç aydır rütbesi bu artık Harro'nun, Hitler'in ellinci doğum gününde terfi ettirildi.[29]

Herkes kendi masasında oturmuş, tuşların takırtısı mekânı dolduruyor, satır sonlarındaki çınlama, kızağın tangırtısı.[30] Genellikle sadece, "hoşuna giden şu veya bu konu" üzerinde ça-

28 *A.g.y.*, s. 2

29 Bkz. Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 01.05.1939.

30 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 16.09.1939.

lışan Harro'nun Remington'u işitiliyor.[31] Libertas'a yazmak savaşın başlamasından beri daha zor gelmeye başladı. Nidden'de yakalanışı oradaki yaratıcı eğleşmesini sekteye uğrattı, sakin sakin gemi günlüğüyle meşgul olma çabasını mahvetti. Profesyonel yazar Weisenborn'un bilfiil verdiği destek de aşk maceralarının son ermesinden beri kesildi. Mektup yazmak bile şu sıra zor geliyor ona. Kaç zamandır Erich Edgar'a yazacağı doğum günü kartının başında oturuyor, nasıl başlayıp nasıl bitireceğini bilemiyor. Şimdi her şey onu, "özel hayatındaki neşe ve gamsızlığını sübap" yaparak havasını değiştirebildiği barış zamanlarından daha fazla etkiliyor.[32]

Harro zamanın ciddiyetini daha iyi hazmediyor. Polonya'ya yapılan saldırıdan beri Libs'in nadiren gördüğü kadar enerjik ve canlı. "Harro ölümüne çalışıyor, ama coşku içinde, iyimser," diye yazıyor, kendi babasına ender yazdığı mektuplardan birinde: "Ve umut dolu. Ben o kadar umut dolu değilim. Bu yaz 'burnunun dikine gitme' özelliğimden çok şey kaybettim, çünkü yalnızken çok fazla düşündüm. Aslında bunu sana hiç yazmamalıydım. (...) Bazen çok fazla düşünmek iyi bir şey değil, çünkü insan o zaman fazla anlamayı öğreniyor..."[33]

Kulağa banal geliyor, ama öyle değil: Libertas acı çekiyor. Polonya'nın muharebe meydanlarında ölenlerin yasını tutuyor; Harro'nun aksine onda eksik olan şey, bilinciyle duygularını kontrol edebilme hasleti. O nedenle Harro "acılarının azabını bir yandan yolda giderken" çekiyor, Libs'in ifadesiyle; "daha az eğitilmiş ruhuyla, pek söz dinlemeyen duygularıyla" kendisi gibi değil. Libs "bu savaşın talep ettiği kıymetli genç kana" üzülürken, Harro bunu –sonsuz trajik olmakla beraber– zorunluluk olarak görebiliyor, ona göre nasyonal sosyalizme karşı mücadelede bir anlamı var bunun. İçten içe, yakında onun seviyesine gelebilmeyi umuyor: "Yoksa çekilecek gibi olmaz bütün bunlar."[34]

---

31 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 12.01.1939.

32 Libertas'tan Erich Edgar Schulze'ye mektup, GDW, RK, 01.10.1939.

33 Libertas'tan babası Otto Haas-Heye'ye mektup, LA-1.23, 16.08.1939.

34 *A.g.y.*

Birden çalan telefon onu düşüncelerinden koparıyor. Libertas ahizeyi kaldırıp da kendisini Nidden vakasından ötürü eleştirmiş olan Elfriede Paul'un sesini işitince, korkuyor önce – ağzından çıkan kelimelere kulak verince ise, yıkılıyor. Çoktan biliyordu aslında: Gisela von Poellnitz için bir ümit yoktu. Şimdi artık kesin. Kuzini evveli gün, 14 Eylül 1939'da, Gestapo'nun elinde tutukluyken yakalandığı tüberkülozdan İsviçre'deki sanatoryumda öldü. Yirmi dört yaşındaydı.

7

Libertas o akşam erken yatıyor, Harro ise genellikle olduğu gibi yazı masasında çalışmaya devam ediyor, gecenin derinlerine kadar. Sonra o da birkaç saatliğine uykuya bırakıyor kendini, başucunda dört tüplü süper radyo; güneş yediyi biraz geçe yükselip geniş pencereden gözkapaklarını kırmızı kırmızı okşayınca fazlaca çabuk sökün eden sabahla beraber kolunu uzatıp dünya alıcısını tekrar açıyor, üniformasını giyiyor, annesinin otuzuncu yaş gününde hediye ettiği gri üniforma eldivenlerini ellerine geçiriyor, bugün hâlâ Altenburger Allee 19 numarada hizmet vermekte olan ahşap kaplamalı asansöre binip aşağı iniyor.

Evin kapısından birkaç adım sonra metroya iniyor. Adolf Hitler Meydanı'ndan bir sonraki durak burası, Neu-Westend. Potsdam Meydanı'na on bir istasyon var, seyahat süresi yirmi dört dakika, sonra gece yağan kuvvetli yağmurun ön cephesini kararttığı Reich Hava Ulaştırma Bakanlığı'na on dakika yürüyüş. Personel girişini kullanıyor, taşa kazınmış anıtsal asker rölyefinin yanından geçiyor, kimliğini göstermesi bile gerekmeden, uçak alüminyumundan trabzanları, Bavyera mermerinden zemini, izin verilen azamî hızla inip çıkan açık kabinli asansörü, iki binden fazla odasıyla, Polonya'nın fethinin tam gaz organize edilmekte olduğu bir âleme giriyor.

Harro muharebe hazırlıklarını, direniş faaliyeti için yapacağı çalışmaların başlama işareti olarak görüyor. Savaşın ilk hafta-

larının bu hummalı mesaisi ne kadar geç biterse bitsin; esas iş mesaiden sonra başlıyor. Üniformasını çıkarıyor, spor kıyafetlerini giyiyor ve aynı fikirde olduğu insanlarla bağlantılar kurmak üzere yola düzülüyor.

O sıralar Harro'ya yanaşan önemli bir çevre, Heinrich Scheel'in etrafındakilerden oluşuyor, Tegel Gölü'ndeki Scharfenberg Adası'nda reformcu pedagoji anlayışıyla kurulmuş okul çiftliğine devam etmiş bir Kreuzbergli. Sosyal demokrat bir aileden geliyor, ilk eylemini arkadaşlarıyla beraber Röhm cinayetinin arka planı hakkında bir bildiri dağıtarak gerçekleştirmişti, Berlin Üniversitesi'nde tarih öğrencisiydi, şimdi Hava Kuvvetleri'nde meteoroloji müfettişi. Onun Scharfenberg günlerinden bir okul arkadaşı var, adı Hans, soyadı Coppi: erken siyasîleşmiş, genç, eylemci bir tip – gözlerini büyüten kalın camlı yuvarlak gözlük takıyor, dudakları duygusallıkla kıpraşıyor, bakışları hülyalı. Coppi'nin annesi Tegel'de bir dondurmacı büfesi işletiyor, kendisi bir makine imalat şirketinde tornacı – henüz on sekiz yaşında bildiri dağıtmaktan ötürü Oranienburg Toplama Kampı'nda bulunmuş ve Plötzen Gölü'ndeki ıslahevinde hapis yatmış korkusuz bir insan. Coppi Komünist Gençlik Birliği'nin illegal bir hücresindeydi, "kızıl izciler" arasında bulundu, aynı zamanda Katolik izcilerle de bağlantılıydı, onlarla beraber 12 Kasım 1933'te ülkede her şeyi "uyumlu kılmaya" dönük Reichstag seçimlerine karşı pullama eyleminin örgütlenmesinde yer aldı. Bir çocuklar için harf baskı setiyle hazırladıkları yüzlerce küçük kâğıtta şunlar yazıyordu: "İşaya, 41. bölüm 24. ayet: *Siz de yaptıklarınız da hiçten betersiniz, içinizden birini yeğleyen iğrençtir.*"

Scheel, "Bak, bir adamla tanıştım," diyerek ona Harro'yu anlatıyor, "bizim için işitilmedik derecede önemli olacak. Kaçırmamamız gereken bir delikanlı bu, irtibatı koparmamalıyız. İşitilmedik derecede fayda sağlayabileceğimiz birisi."[35] Kütüphaneci Lotte Schleif'ın Wilmersdorf'daki evinde ayarladığı ilk buluşmalarında Scheel'i bu kadar etkileyen şey, Harro'nun

35 Heinrich Scheel, *Vor den Schranken des Reichskriegsgerichts: mein Weg in den Widerstand*, Berlin, 1993.

belâgati ve analitik keskinliği. Lotte'yi Rudolf Bergtel'in kaçışından beri tanıyan Harro, mavi kazağıyla geliyor ve "Hans" diye tanıştırılıyor. Kurt Schumacher de orada, Heinrich Scheel onu tereddüde sevk eden bir konu açıyor: Sol yelpazeden birçok Hitler karşıtının, Stalin'in 24 Ağustos 1939'da Nazilerle bir saldırmazlık paktı bağıtlamasından ötürü hayal kırıklığına uğradığını, en azından kafalarının karıştığını söylüyor. Sovyetler Birliği'nin, öncesinde tutarlı bir anti-Hitler siyasetini temsil eden tek devlet olduğunu düşününce, bu bir ihanet değil mi?

Harro kafasını salıyor. Sovyetler Birliği sadece zaman kazanmak ve Almanları Batı'ya yöneltmek istiyor ona göre. Polonya'ya yapılan saldırıdan kısa süre önce bu antlaşma bağıtlandığında, Büyük Britanya ile Fransa'nın Alman Reich'ına savaş ilan edecekleri belliydi. Müttefiklerin, hazırlıklarını tamamlamadıkları için bu savaşı henüz yürütemeyecekleri de belliydi.

Harro meseleyi böyle koyunca, kütüphaneci kadının evindeki ruh hali değişiyor. Demek ki bu bir saldırmazlık paktı değil, bir henüz-saldırmama-paktı. Bu, Ruslara yaklaşan dünya çapındaki kapışma için silahlanma imkanı sağlayan bir satranç hamlesi. Hitler kapitalist Batı'yı mahvedecek, sonra Stalin Hitler'i mahvedecek. Moskova'nın planını böyle görüyor.

8

Scheel ile Harro'nun bir araya gelişi, Gestapo'nun asla tam anlayamayacağı bir sürecin başlangıcı. Bir grup falan değil bu oluşan, bir örgüt ise hiç değil, daha ziyade bir sosyal ağ; gayrihiyerarşik bir biçimde yayılıyor, alışverişte bulunuyor, bir orada bir burada zuhur ediyor. Doğal bir şekilde büyüyor, kendini gelişmelere bırakıyor, esas faaliyeti de bilgi alışverişi.

Harro'nun Engelsing'ler üzerinden tanıdığı Helmut Himpel de bu ağa bağlanıyor. Otuz iki yaşındaki diş hekimi boş vakitlerinde değerli taş işlemeyle meşgul oluyor, Baden bölgesi şaraplarını içmeyi seviyor ve nişanlısı, Mimi diye anılan, piyano ve gitar çalan yirmi sekiz yaşındaki imanlı Katolik Maria Terwi-

el'le beraber müzik yapıyor. Mimi 1935'te doktora tezini yazmayı bitirmiş olmasına rağmen annesi Yahudi olduğundan başarılı hukuk öğrenimini kesmek zorunda kaldı. "1. dereceden melez" sıfatıyla Helmut Himpel'le evlenmesi yasaktı, bu "ırkı kirletmek" olurdu. Bu arada vasıflarının çok altında, stenograf olarak çalışmak durumunda kalan Mimi "baştan aşağı Nazi nefretinden müteşekkil" hale gelmiş, ikisiyle de arkadaş olan konser piyanisti Helmut Roloff'un tasvirine bakılırsa: "Ama zaten hepimiz o haldeyiz."[36] Roloff, Himpel'le müzik yaparken tanışmışlardı. Diş hekimini, "Orada benim gibi birisi vardı, biriki cümle edince, neler düşündüğünün kokusunu alıyordunuz zaten," diye tasvir eder. Himpel'in gelecekte beraber çalışıp çalışamayacaklarını sorması, ilkin Roloff'u şaşırtmıştır: Bir konser piyanisti ile bir dişçi nasıl bir işbirliği yapacaktır ki?[37] Himpel bunun üzerine, bu soruyla kendi kellesini onun ellerine verdiğini söyleyince, Roloff'ta jeton düşer: Direniş söz konusudur. "İyi, yapalım hele," cevabını verir ânında.

Grup amorf biçimde büyümektedir fakat rejime karşı en etkin mücadelenin nasıl verileceğine dair bir strateji henüz ortada yoktur. Aslına bakılırsa direniş çalışması için, savaşın o ilk kışından, hele ordunun Norveç, Belçika, Hollanda ve en önemlisi Fransa'daki zaferlerinin damgasını vurduğu 1940 ilkbaharından daha zor bir zaman olamazdı. Almanlar zafer sarhoşluğuna kapılmışlardı. SS Reich Führer'inin güvenlik şubesi, halkın "şimdiye dek hiç erişilmemiş bir birlik ve beraberlik halinde" olduğunu tespit ediyordu.

Harro ve arkadaşları buna reaksiyon olarak bağlarını pekiştiriyor, beraber çok şey yapıyorlar, Günther Weisenborn'un evinde bir "Güney denizi festivalinde" buluşuyorlar, kadınlar Hula kıyafetleri[38] giyiyor, çılgınca dans ediyorlar, Lale An-

36 Stefan Roloff, "Rote Kapelle", *a.g.y.*, s. 48, izleyen alıntı da buradan.

37 Helmut ile Mimi mesela Piskopos Clemens August Graf von Galen'in vaaz metnini dağıtmaya yardım ediyorlar. Bu, ötenazi denen işi, yani "yaşamaya değer olmayan hayatların" sona erdirilmesini ne ise o olarak, yani cinayet olarak tanımlayan bir vaaz. Piskoposun girişimi başarıya ulaşıyor: T4 diye tanımlanan bu eyleme bir daha kalkışılmıyor.

38 Hawaii'ye özgü kıyafetler – ç.n.

dersen'in de katıldığı bir ilkbahar partisi tertipliyorlar; bu kadın bir laternayı, sadık bir genç kızı nöbet bekleyen bir askeri anlatan duygusal şarkısı *Lili Marleen*'le milyonlara ulaşmayı başaran ilk Alman şarkısını yapmıştı.[39] 11 Mayıs 1940'ta Harro ile Libertas, Kurt Schumacher, Günther Weisenborn ve yeni kız arkadaşı Margarete –Joy diyorlar–, Dr. Elfriede Paul, Walter ve Rainer Küchenmeister küçük Paskalya Yortusu'nda Liebenberg'e gidiyorlar, orada saraya konaklamayıp Lanke Gölü kıyısında gökyüzünün altında kamp yapıyor, ateş başında gitar çalıyorlar, Libertas da akordeonunu çalıyor, akşam karanlığında suda kayan tınılarla neşeli şarkılara vuruyor kendini. Gerçi özel hayata çekilmek değil bu, zira tabii ki bu buluşmada da siyaset konuşuyor, yeni açılan Batı cephesinden söz ediyorlar, ama öncelikle hayat koşullarını tahkim etmeleri lâzım.

Harro ile Libertas 9 Ağustos 1940'ta da Liebenberg'deler ve "yaklaşan savaş kışının icaplarını göğüsleyebilmek için (...) mebzul miktarda ahududu suyu hazırlıyorlar." Harro bir defa daha "şahane berrak, aromatik ve tam doğru ısıda" olan Lanke Gölü'nün zevkini çıkarıyor. Lakin ülkede barışın normalleri yok artık. "Ortalık savaş tutsağı kaynıyordu, Polonyalılar, Fransızlar," diye yazıyor anne-babasına: "İkincilerin arasında birçok tahsilli de var, 'kibar çehreler' deyim yerindeyse, kaderlerine onurla boyun eğiyor görünüyorlar."[40] Kimse onlarla muhatap olmasın diye gözetim altında tutuluyor olmalarına rağmen, Libertas tutuklular için akordeonuyla bir Fransız şarkısı çalmaktan kendini alamıyor.

O 1940 yazında Libertas yeni bir işe başlıyor. Yüksek tirajlı *National* gazetesine film değerlendirmeleri yazıyor. Kolay bir görev değil bu, çünkü bütün sinema prodüksiyonları Goebbels'in himayesi altındalar ve Libertas'ın sinemayla ilgili idealleriyle pek az alâkaları var. Özgürce yazması ve eleştiri yapması tabii ki mümkün değil, metinlerini yazarken eğilip bükülmek, Propaganda Bakanlığı'nın yayımladığı *Zeitschriften-Dienst*'te[41] yer alan

39 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 08.05.1940 tarihli kayıt.

40 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 09.08.1940.

41 Dergi servisi – ç.n.

konuşma balonlarını kullanmak zorunda. Her hafta yayın yönetimlerine yollanan bu yayında dostça-paternalist bir üslûpla hangi haberlerin verilip hangilerinin verilmemesi ve en önemlisi nasıl verilmesi gerektiği bildiriliyor. *Zeitschriften-Dienst*'in varlığının kamuoyunda bilinmemesi gerekiyor. Basitçe oradan alıntı yapmak olmuyor yani, yoksa Reich'ta çıkan bütün makaleler birbirine fazla benzerdi. Değerlendirmelerin hem uyumlu olması hem de orijinallik arz etmesi isteniyor, püf noktası o. Libertas'ın fazladan bir zorluğu daha var: Metinlerinin meslektaşlarınkilerden daha zekice olması gerekiyor çünkü erkek gazetecilerin baskınlığı karşısında kadın olarak sürekli kendini göstermek zorunda.[42] Ayrıca "Kültür ve Eğlence" adını taşıyan bölümün sayfa sayısı, savaşın yol açtığı kâğıt kıtlığı nedeniyle siyasetle ilgili bölüm lehine azalıyor – alanı daralıyor. Libs'in stratejisi şu: Sanatsal içeriğin değil ilan edilen içeriğin önem taşıdığı açık propaganda filmlerini kalıp keser gibi ele alıyor, talimatlara göre görevini icra ediyor. Hoşuna giden az sayıdaki filmde ise farklı bir karaktere bürünüyor, üslûbu taşkınlaşıyor, bazen manzum, bazen aşk mektubu biçimini alıyor ve hakiki kanaatini aktarmak için her yolu deniyor o zaman.[43]

Bu uzlaşmacı davranış tarzını, kadın olarak patriyarkal Nazi diktatörlüğü altında var olabilmenin çerçevesini oluşturan koşullara borçlu. Libertas, propaganda oyununda belirli bir ölçüde işbirliği yapmaya bilinçli olarak karar veriyor, bu sayede etkin olmayı sürdürebilecek, para kazanabilecek, sesini çıkarabilecek. Bunu yaparken belirli sınırları aşmıyor, nasyonal sosyalist film üretiminin en berbat ürünleri olan "Çıfıt Süß" yahut "Ebedî Yahudi" hakkında yorum yazmaktan kaçınıyor. Tıpkı Harro'nun yaptığı gibi, ip üstünde dengede durma sanatı bu, pratiğe dönük, insanın gücünü yiyip bitiren, kendi kendini inkârı gerektiren bir çaba: Nazi devletindeki sözümona "normal" yaşayışın acı gerçekliği. Çocukken şair olmak istemişti,

42 Libertas'tan Erich Edgar Schulze'ye mektup, GDW, RK, 13.12.1940.

43 Harro da ona yardım ediyor. Bizzat iki film eleştirisi yazıyor ve bu arada öyle "ağzını açıp gözünü yumuyor" ki, şu şakayı yapıyor: "Umarım bundan dolayı Libs'i içeri atmazlar." Bkz. Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 21.08.1940.

şimdi başkalarının sansürden geçmiş filmleri hakkında özgür olmadan değerlendirmeler kaleme alıyor, kafası zincire vurulmuş bir yazıcı o artık, Almanya'da film işinin statükosuna dair hiçbir illüzyon kurmuyor. Bir makalesinde, "Sinema savaşla ilgili üretime bu kadar çabuk ve pürüzsüz biçimde ancak Almanya'da olduğu gibi otoriter bir devlet altında ve böylesine merkezîleşmiş bir sanayi eliyle uyarlanabilirdi," diye yazar.[44]

O sıralar kişisel gelişmeler de oluyor: ikisini de zihnen heyecanlandıran yeni tanışıklıklar. Engelsing'lerdeki bir akşam yemeğinde Harro'yla Libertas Greta ve Adam Kuckhoff çiftiyle tanışıyorlar. Adam elli üç yaşında, geniş omuzlu, koyu renk gözlü bir yazar, tartışmayı seviyor, sadece itirazla karşılaşmadığı zaman şüpheye düşüyor. Weimar döneminde Schiller üzerine doktora yazmış, Georg Büchner'in eserlerinin yorumlu bir halk nüshasını yayımlamış, dramaturg olarak Alman Tiyatrosu'nda çalışmıştı. *Der Deutsche von Bayencourt*[45] adlı tarihî romanı başyapıtı sayılıyor. Bir süredir polisiye romanlar yazıyor. Bunlar sansürden sorunsuz geçiyor, çünkü bu edebiyat dalı ciddiye alınmıyor; bu sayede gizli mesajlar da saklayabiliyor metinlerine.[46] Kuckhoff ayrıca sinemayla ilgileniyor, ama yakın zamanda *Deutsche von Bayencourt*'un UFA tarafından uyarlanmasını geri çevirmiş, çünkü içeriğin Nazi zihniyetine göre tahrif edileceğinden çekiniyor. Karısı Greta otuz yedi yaşında, ince, biraz

---

44 Wenke Wegner, "Libertas Schulze-Boysen - Filmpublizistin", Münih, 2008, s. 107. Mesela Libertas'ın, Günther Weisenborn'un bir roman taslağına dayanarak çekilen *Fanö'den Gelen Kız* filmiyle ilgili tanıtımına dikkat çekelim. *Zeitschriften-Dienst*, "bu filmi değerlendirirken (...) resim unsurundan hareket etme" talebinde bulunur. Ama Libertas için belirleyici olan başka bir şeydir; o da, senaryonun orijinal metinden sapması. İki kadın ana karakterin sinemaya aktarılmasından hoşlanmamıştır, çünkü onun görüşüne göre çağdaş ve gerçekçi kişilik hatlarını yitirmişlerdir, kadın kahramanlığının bağımsızlık yerine sabra dayandığını gösteriyorlardır: "Ana karakter olan Fanö'lü kız, tutkulu-kaprisli bir kızken, sonuçta uslu bir balıkçı karısı olup çıkmıştır; onun rakibesi olan Angens de, romanda isabetle tasvir edilen cansız meleksiliğiyle balıkçı Ipke'yi öteki kadının kollarına sürüklerken, sonuçta kârlı çıkan kahraman ve kuvvetli bir sabır taşına dönüşmüştür." (*a.g.k.*, s. 119.)

45 Bayencourtlu Alman – ç.n.

46 Bkz. Carsten Würmann, *Zwischen Unterhaltung und Propaganda: Das Krimigenre im Dritten Reich*, Freie Universität Berlin, 2013, s. 256 vd.

solgun yüzlü bir çevirmen, Hitler'in *Kavgam*'ının tam metninin İngilizceye ilk çevrilmesine katkıda bulunmuş – ABD halkını diktatör hakkında uyarmak için yapmış bunu. Daha önce bu kışkırtıcı metnin antisemitist pasajlarından arındırılmış bir hali bulunuyordu sadece Amerikan yayın piyasasında. Greta'yla Adam'ın iki yaşında bir oğulları var, Ule; adını, Adam'ın hakkında bir oyun yazdığı Till Eulenspiegel'den[47] alıyor.

Kuckhoff'larla Schulze-Boysen'ler arasında derhal bir kıvılcım çakıyor. Adam, yemek sırasında Harro'nun onu bodoslamadan siyasî tavrını açıkça ortaya koymaya zorlayışına hayran oluyor. Konuşmalar buradan alev alıyor. Harro o sıralarda herkesin zihnine düşen yakıcı sorulardan kaçmıyor, aksine çözüm aramak üzere atlıyor üzerlerine. Greta da, RLM ofisinde yazı masasında oturan bu bıçkın, atak tipi beğeniyor. Libertas'tan da hoşlanıyor, özellikle de, bu zarif çiftin konuşurken birbirini tamamlayışlarından hoşlanıyor; ikisi de hayli zor izahları bile lâfı hiç dolandırmadan sarih bir şekilde söze dökülüyor, bunu yaparken de çok farklı ülkelerde ve mahallelerde kendini evinde hissedenlerin güvenini sergiliyorlar, sonradan öyle tasvir edecek.

Ama asıl belirleyici gelişme, Harro ile Libertas'ın Kuckhoff'lar vasıtasıyla, rejim hakkında eleştirel düşünen başka bir çifte davet edilmeleri: Mildred ve Arvid Harnack. Bu ikisi Hayvanat Bahçesi yakınlarında Woyrschstraße'de aristokrat bir aile tarafından inşa ettirilmiş bir evin en üst katında oturuyorlar, oraya taşındıklarında dinlenemesinler diye telefon bağlatmamışlar. Arvid nikel çerçeve gözlüklü ve henüz otuzlu yaşlarının sonlarında olmasına rağmen saçları hayli açılmış bir entelektüel. Saygın bir Baltıklı-Alman âlim ailesinden geliyor; ailenin en ünlü üyesi Adolf von Harnack, teolog ve kilise tarihçisi, kraliyet danışmanı ve Kaiser Wilhelm Cemiyeti'nin (daha sonra Max Planck Enstitüsü adını alacak) kurucusu, Almanya'nın araştırma enstitülerinin dünyanın en iyileri arasına girmesini sağlayan adamlardan biri. Arvid, Rockefeller bursuyla ABD'de

47 Geleneksel Alman halk edebiyatı kahramanı; kurnaz, hilebaz, çarıklı bir erkân-ı harp figürü – ç.n.

iktisat bilimi öğrenimi gördü, orada hayatının aşkı olan Mildred'le tanıştı; bal sarısı saçlı bir Orta Batılı Amerikalı, zekâ küpü bir edebiyat bilimcisi, ABD'li yazar ikonları Thomas Wolfe'la ve Alman çoksatar yazarı Hans Fallada'yla şahsen tanışıyor.

Harro ve Libertas 1940 sonbaharında Harnack'ları ziyarete gittiklerinde, kapıyı onlara Mildred açıyor ve kocaman gri-mavi gözleriyle ışıyarak bakıyor onlara. Evin kabul salonunda antika bir masanın üzerinde mumlar ve taze lavanta çiçeklerinin olduğu vazolar duruyor. Balıksırtı desenli parkelerde Arvid'in ailesinden kalma eski, iyi halılar serili, duvarların solgun sarı rengi açık mavi ve yeşil süslemelerle yumuşatılmış ve Arvid'in annesinin resimleriyle dekore edilmiş. Antika masaya törensel bir havada gümüş takımlar dizilmiş; ekmek, peynir, domates ve ciğerli sucuk var. Her şey, durmuş oturmuş bir burjuva âlim ailesinden bekleneceği gibi.

Kokteylden sonra Arvid, Harro'yu Mildred'le ikisinin çalışmak için kullandığı ve müşterek kütüphanelerinin bulunduğu arka kanada götürüyor. Harro ciltlerin sırtlarını tarıyor, *Das Kapital*'i görüyor. Bununla ilgili sorusu üzerine Arvid, planlı ekonominin daha üstün iktisat tarzı olduğuna inandığını teyit ediyor. Onun kanısınca aşırı güçleriyle demokrasiyi tehdit eden holdingleri ve kartelleri iktidarsızlaştırmanın tek imkânı, planlı ekonomi. O, planlı iktisadiyat temelinde örgütlenmiş, toplumsal eşitliği hedefleyen, dış siyasetiyle Doğu'yla Batı arasında denge kuracak bir Alman ulus devletini hayal ediyor.

Mildred ile Libertas anında anlaşıyorlar. Libs Liebenberg'in eski fotoğraflarını getirmiş, Amerikalı kadını etkileyeceğini düşünmüş, etkiliyor nitekim. Lânetli sarayın siyah beyaz resimleri Mildred'in bir tür romantik oteller Almanya'sına dair çocukluk tahayyüllerine tam tamına oturuyor, gerçekte şimdiye kadar nadiren karşılaştığı bir ormanlar, göller ve kaleler *Germany*'si orası.

Her şeyden önce Mildred ile Arvid'in faaliyetlerinden ötürü, kritik bir buluşma, o akşamki. İkisi 1938'den beri Amerikalı Heath çiftiyle temastalar ve gizli bilgi alışverişinde bulunuyorlar. Donald Heath, Berlin'deki ABD Büyükelçiliği'nin birin-

ci sekreteri, malî ateşe ama gizli servis faaliyetlerinden de sorumlu. Ticaret politikası danışmanı Arvid, Reich İktisat Bakanlığı'nın Amerika masası müdürlüğüne de vekâlet ettiğinden, Heath'le buluşmaları dışarıdan dikkat çekmiyor. İki çift arkadaş olmuşlar, hafta sonlarını birlikte geçiriyor, Grunewald'da uzun mesafeli kayak kayıyorlar. Berlin'deki Amerikan cemiyetinin üyeleri olarak teklifsiz bir ilişkileri var, Mildred'in *American Women's Club of Berlin*'in başkanı ve muhafazakâr *Daughters of the American Revolution*'ın[48] Berlin temsilcisi konumunda olması, işleri daha da kolaylaştırıyor. Mildred, Heath'lerin oğluna İngiliz ve Amerikan edebiyatı alanlarında özel ders veriyor. Donald Heath Jr. da bu vesileyle kuryelik yapıyor.

Arvid'in Nazi rejiminin silahlanması ve savaş ekonomisi hakkında aktardığı bilgiler Heath vasıtasıyla Amerikan Maliye Bakanı Henry Morgenthau'nun masasına geliyor, oradan da Oval Ofis'e gidiyor.[49] Heath bakana, "Almanya'da Nazi rejimine karşı gizli muhalefetin hâlâ var olduğuna dair ilginç bir örnek," diye yazıyor.[50] Harnack'ın bu haftalık raporlarında Reich Merkez Bankası'nın işlemleri, dış ticaret istatistikleri, Alman finans piyasası konu ediliyor veya Nazi borç, altın ve döviz siyaseti, IG Farben firmasının bilançosu veya Amerikan bankalarına gizlenmiş, işler ciddileştiğinde ABD tarafından müsadere edilebilecek devasa mevduatlar konu ediliyor. Bütün önemli iktisat siyaseti gelişmelerinin içinde olan Arvid, Baltık cumhuriyetleri ile, keza İran'la yapılan gizli ticaret anlaşmalarından da sorumlu.

Lakin Ruslar da ilgileniyorlar onunla. Henüz 1935'ten itibaren Arvid Berlin'deki Sovyet Büyükelçiliği ile iletişim halindeydi, onlara gizli iktisadi sözleşmelerin kopyalarını, Hitler impa-

48 Berlin Amerikan Kadın Kulübü ve Amerikan Devriminin Kızları – ç.n.

49 ABD Başkanlık Ofisi – ç.n.

50 George Messersmith'ten Herbert Feis'a, State Department Documents RG 59, 123, H 353/214, NA, aktaran Shareen Blair Brysac, *Resisting Hitler - Mildred Harnack and the Red Orchestra*, 04.06.1938, s. 225. Ayrıca bkz.: State Department cable von Ferdinand Mayer, chargé d'affaires, to the Secretary of State, 13 Ağustos 1937. State Department Documents RG 59, 862-50, NA. Attaché's report on espionage, 16 Eylül 1937.

ratorluğunun Alman casus örgütlenmesinin finansmanına dönük döviz belgelerini veriyordu. 1937'de Stalin'in Moskova'da başlattığı "temizlik davalarıyla" bu işbirliği sona erdi, çünkü Arvid'in muhatabı Berlin'den geri çekildi.

O 1940 ilkbaharının başında Ruslar işbirliğini canlandırmak istiyorlar. Gerçi Almanya resmen Sovyetler Birliği'nin müttefiki sayılıyor fakat Unter den Linden'deki elçilikte barışa güvenmeyen birisi var. 17 Eylül 1940 günü Harnack'lara misafir geliyor. Akşama doğru, Hayvanat Bahçesi semtindeki evin ahşap oymalarla süslü kapısı çalınıyor, Mildred açınca kendisine gülümseyen, otuzlarının başında, açık kahverengi gür saçlı yakışıklı bir adamla karşılaşıyor. Dili Avusturya'da öğrenmiş olduğundan Viyana şiveli akıcı bir Almancayla, Alexander Erdberg olarak tanıtıyor kendini. Gerçek soyadı Korotkov ve sivil istihbarat servisi NKWD'nin[51] dış büro âmirliğine vekâlet ediyor. Korotkov, Arvid'in kapitalizme eleştirel bir tavrı olduğunu biliyor, Sovyetler Birliği'yle olan eski temaslarından da haberdar. Acaba bu işbirliğini tazeleyebilirler mi?

Arvid'in uzun boylu düşünmesine gerek yok. Onun için bu ziyaret özlediği gibi iki koldan çalışma imkânını sağlıyor; Birleşik Devletler'le Sovyetler Birliği arasında köprü görevi görebilir. Böyle bir bağlantı, savaştan sonraki dönem için iki güçlü blok arasında anlayışlı bir ilişki kurulmasının ilk adımı olmaz mı? Alman direnişinin hem Batı'ya hem Doğu'ya doğru iletişim kanalları açması, Hitler kâbusunun geçmesinden sonra Almanya'nın bağımsızlığını korumasını savunabilmek için bir katkı sağlamaz mı? Her iki tarafa da yönelmek, Arvid'in siyasî anlayışına da uygun: özgürlükçü bir toplumsal sistem içinde sosyalist iktisat. Hayranlık duyduğu ABD Başkanı Roosevelt, bankalara düzenlemeler getirmek ve ABD ekonomisini buhrandan sonra tekrar canlandıran büyük kamu projeleri başlatmak gibi sosyalist denebilecek müdahalelerle, arzulanan dengeyi kuruyor onun kanaatine göre. Lakin ABD'nin hâlâ bu savaşa girmemiş olması da bir vakıa, oysa Sovyetler Birliği potansiyel tehdit altında, o bakımdan onlarla işbirliği yapmanın anlamlı olacağını düşünüyor.

51 Narodnıy Komissariyat Vnutrennnih Del: İçişleri Hak Komiserliği – ç.n.

Hitler Almanyası'nın Sovyetler Birliği'ne dönük tehdidinin ciddiyetini, Arvid Harnack o 1940 sonbaharında arkadaşı olan bir girişimciyle yaptığı konuşmalardan öğreniyor; bu girişimcinin ordu yüksek komuta heyetiyle ilişkileri var. Oralarda, Almanya'nın gelecek yıl Doğu'da bir savaşa girişeceği bilgisi dolanıyor. Söylenene göre hedef, SSCB'nin Avrupa'daki bölümünün Leningrad-Karadeniz hattına kadar kopartılması. Bu mıntıkada Alman Reich'ından tamamen bağımsız bir vassal devletin teşekkül ettirilip, dev bölgenin geri kalanında da Almanya'ya dost bir antikomünist hükümet kurulması tasarlanıyor.[52]

Harro 1940 yılının bu son haftalarında, Hitler-Stalin Paktı'yla o zamana dek müttefik addedilen Sovyetler Birliği'ne karşı tavrın değiştiğine dair ilk işaretleri alıyor. Rusça bilgileri bu arada, klasikleri orijinalinden okuyabileceği kadar gelişti, mesela *Prestuplenije i nakazanie*'nin, her ne kadar romanın Almancası *Suç ve Kefaret* adını taşısa da, kelimesi kelimesine çevrildiğinde *Suç ve Ceza* demek olduğunu anlayabiliyor. Lakin Harro, Dostoyevski'nin kitabını RLM kütüphanesinden ödünç almak isteyince, Rus edebiyatı eserlerinin birdenbire ortadan kayboluverdiğini fark ediyor.[53] Tolstoy, Puşkin, Gogol – kütüphane hiçbirini veremiyor artık. Ordu mensupları, Napolyon'un ordusunun Rusya'nın ıraklarındaki mahvoluşunu *Savaş ve Barış*'tan okuyamayacaklar mı yani?

13 Aralık 1940'ta Hitler Sovyetler Birliği'ne karşı savaş hazırlıklarını başlatan üst düzey gizli emri imzalıyor. Bu nedenle Harro 1941 Ocak başında Berlin'in merkezindeki Wilhelmstraße'den, Havel kıyısında, Potsdam yakınlarında Batı Wildpark adlı bir koruluğa yollanıyor. Hava Kuvvetleri'nin kurmay karargâhı oraya kurulmuş, Göring'in sığınağı da orada, "Büyük Elektör Prens" adı verilen tahkimatın dört özel trenin bulunduğu kendi istasyonu var.[54] Harro bir akşamın sabahında, mesai saatlerinde Altenburger Allee'de Libertas'la oturmuyor artık, doğanın içinde bir odası var, penceresinden kışın dımdızlak bı-

52 "Akte Korsikanez", *a.g.k.*, Bl. 63.

53 *A.g.y.*, 02.10.1940 tarihli kayıt, Bl. 23.

54 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih 23.01.1941.

raktığı, buz tutmuş topraktan dev dikenler gibi yukarı uzanan ağaçların iskeletlerine bakıyor.[55] Görev sahası da değişiyor. O şimdi dünyanın her yerindeki Alman Hava Kuvvetleri ataşelerinin muhatabı, bütün önemli başkentlerdeki silahlanma durumu ve başka hassas konularla ilgili gizli raporlar alıyor. Libertas'ın Liebenberg'de Göring'le yaptığı konuşmanın ilk ivmesini verdiği olay, meyvelerini veriyor: Harro artık Alman Reich'ının savaş aygıtının haber akışında bir düğüm noktasının başında oturuyor – üstelik, yeni ahbabı Arvid Harnack'ın Moskova'yla temaslarının gittikçe sıklaştığı bir zamanda.

9

Alman ordusunun dünyanın en büyük ülkesine planladığı saldırının ilk somut işareti 1941 Ocak'ında Harro'nun yazı masasına düşüyor. Bunlar, Königsberg'den havalanan uçakların 6.000 metre yüksekten gizlice çektikleri hava fotoğrafları. Açıklarındaki Kotlin Adası'yla birlikte Leningrad'ın, önemli demiryolu düğüm noktalarının ve limanların fotoğrafları o kadar yüksek çözünürlüklü ki, binalar tek tek ayırt edilebiliyor. Aynı sıralarda, Rusya masası sorumlusu pamuk prenses rüyasından uyandırılıyor ve Hava Kuvvetleri karargâhının muharebe operasyonlarının hazırlıklarını yapan aktif kısmına naklediliyor. 10 Ocak 1941 günü, yeni âmiri Albay Joseph Schmid'in sonradan hatırladığına göre "Sovyetler Birliği'nin çökertilmesi" diye anılan amaç hakkında kesin bilgi Harro'nun bölümüne ulaşıyor.[56] Harro biraz sonra Arvid'i, Leningrad, Viborg ve Kiev'in bombalanmasıyla ilgili planların tamamlandığına dair bilgilendiriyor, Kızıl Ordu'nun takviye ve yedek kuvvet sevkini engellemek için tahrip edilecek olan köprülerin listesini veriyor.

Harro her hafta sonu şehre tramvayla iniyor, oradaki sınırlı kıymetli vakti ille sadece Libertas'la beraber olmak için değer-

55 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 03.02.1941.

56 Joseph Schmid, "Alman hava kuvvetleri karargâhının oluşumu, görevleri ve mahiyeti", GDW, RK, s. 140.

lendirmiyor, yeni arkadaşı Arvid'le kışın müthiş güzelleştirdiği buz gibi Hayvanat Bahçesi'nde gezmeyi tercih ediyor. Bu gizli buluşmaya ikisi de kendi çalışma alanından yeni havadisler getiriyorlar, ordunun planlarının giderek daha ayrıntılı bir resmi çıkıyor ortaya. Karşı tarafın uygun hazırlıkları yapmasını sağlayabilecek değerli bilgiler bunlar. Arvid'le kurduğu bu heyecanlı temaslar Harro'ya bir ivme kazandırıyor. Birlikte, iki bileşenli bir patlayıcı madde teşkil ediyorlar. Kendi başlarına her biri daha az etkiliydi, oysa şimdi, birbirinden o kadar farklı olan bu iki adam kısa devre yapalı beri, muazzam bir voltaj artışı oldu.

Harro, verdiği bilgilerin Arvid vasıtasıyla Moskova'ya ulaştığını çoktan biliyor, bu onu rahatsız etmiyor – tam aksine. Kızıl diktatörlük terörü, Gulag'ı, propaganda amaçlı acımasız yargılamaları ve sayısız insanı siyaseten kurban etmesiyle Nazi sistemini andırdığı için Sovyetler Birliği'yle temas kurmak ahlâken kuşkulu olsa bile, Almanya'nın saldırmazlık paktı imzaladığı Doğu'daki büyük komşuyu işgal planları hakkında bilgilendirmeyi, görevi sayıyor. Sovyetler Birliği'nin silahlanma seviyesi henüz bir Alman baskın saldırısına dayanabilecek yeterlilikte değil. Hitler'in korkulan yıldırım savaşı seferlerinden birisini gerçekleştirip Urallar'a ve Kafkaslar'a kadar dayanmayı başarması ve ölçüsüz doğal kaynakları, gaz ve petrol yataklarını kullanabilecek duruma gelmesi halinde olacakları düşünmek bile istemiyor insan. O zaman Nazi imparatorluğunun global hâkimiyeti sağlam temellere oturtulmuş olur. Tıpkı Churchill gibi Harro da farkında ki, dev komünist imparatorluk, tükenmez hammadde rezervleri ve kuvvetli çelik sanayii ile Hitler'in dünya çapındaki yayılma planlarını askerî olarak durdurmanın ve nasyonal sosyalizmi yıkmanın eğer yegâne değilse en etkili olanağını teşkil ediyor.

Harro, *Barbarossa Girişimi* kod adıyla planlanan işgali sabote etmek üzere bir başka strateji daha izliyor. *Öncü kıta*'nın ardından ikinci bildirisi olan bir bildiriyle, silah arkadaşlarına, Alman ordusu subaylarına, Rusya'ya düzenlenecek bir seferin manâsızlığını göstermek istiyor. Batı Wildpark'taki keşişvari çalışma hücresinde bulduğu, her gözden uzak ve ser-

best dakikayı kullanarak, Napolyon Bonapart ve onun doğudaki dev ülkeyi fethetme çabasının akamete uğrayışı üzerine bir metin yazıyor; her Alman'a derhal Hitler'i hatırlatacak iğnelemelerle yapıyor bunu. Bonapart ülkede değil, Korsika'da doğmuştu, deniyor mesela. Birçok Fransız onu ömrü boyunca yabancı olarak görmüşlerdi. Başlangıçta Napolyon, savaşın sadece doğal sınırları yeniden tesis etmek için olduğunu söylemişti. Ama sonunda Fransız birlikleri tüm Avrupa'ya dağılmıştı. Çağdaşlarının çoğu, onun Rusya'yla olan çatışmadan da başarıyla çıkacağından emindi. *"Lakin nice muharebenin galibi olarak Berezina'dan mağlup geri çekilirken, bir ülke olarak Rusya'yı ve insanlarını tamamen yanlış değerlendirmiş olduğunu idrak etti. Savaşın neticesini askerî değil siyasî koşullar tayin etmişti. İmparator, kendi halkının 'seçkin çevrelerince' düşürülmüştü*," diye yazar Harro'nun altı sayfalık denemesinde. Yazarken ona bu defa on sekiz yaşındaki Horst Heilmann yardım etmişti, diplomat olmak isteyen ve Friedrich Wilhelm Üniversitesi'nin Dış İlişkiler Bilimi[57] Fakültesi'nde Harro'nun en iyi dinleyicisi olan Dresdenli bir profesör çocuğu. Harro en sonunda bir akademik derece almak ve böylece maaş kademesini yükseltebilmek için 1940 Ocak'ında orada öğrenimine yeniden başladı. Doçent sayısı yetersiz olduğundan, zamanla bazı seminerleri üstlendi de, Harro. Başta Hitler Gençliği'ne hatta partiye üye, inançlı bir nasyonal sosyalist olan Horst Heilmann, Harro'nun etkisiyle gitgide faşizme sırtını döndü. *Napolyon metninin* ortak yazarı sayılıyor. Bu bildirinin dağıtımına Mimi Terwiel ve Elisabeth Schumacher yardım ettiler. Kartpostal boyutlarına küçültülerek dağıtıldı ve Münih'teki direniş çevrelerine de ulaştırıldı.[58]

Faaliyetlerinin ehemmiyetine dair illüzyonlara kapılmıyor Harro. O uzun ve soğuk 1940-1941 kışında onun hayatının nasıl riskli hale geldiğini seziyor görünen anne-babasına, şu cevabı yazıyor:

---

57 Nazi üniversite rejiminde siyaset bilimi dış siyasete indirgenmişti – ç.n.

58 1939'dan 1943'e kadarki Gestapo raporları, cilt 2, GDW, RK, Berlin, 1989, s. 184.

"Sevgili anne, baba ve sen, ikiniz de yazıyorsunuz ki, kendime 'dikkat etmeliyim.' Düşüncesizce bir şey yapmadığım açık. Ama hayatımız için bir güvence yok, üstelik savaştayız. Şahsımla ilgili olarak, ömür süresinin bir ölçü olmadığını hiç unutmamalısınız. 31 yaşımla, birçok insanın hayatlarının toplamından daha yoğun yaşamış ve daha çok deneyimlemiş olduğuma inanıyorum. O zaman, üzücü olabilecek ne gelebilir ki başıma! Yani benim için kaygılanmayın!"[59]

Ancak Korotkov, Arvid'in Hava Ulaştırma Bakanlığı'ndaki bağlantısıyla şahsen tanışmak isteyince Harro için tehlike büyüyor. Bunun için müsait olup olmadığını kendisine soracağını söylüyor Arvid, fakat Korotkov'u dikkatli olması için uyarıyor. Harro'nun istihbarat servisleri arasında işbirliğiyle değil siyasî temasları geliştirmekle ve bilgi alışverişiyle ilgilendiğini söylüyor. Bu nedenle Arvid, Harro'ya "şimdiye kadar yolladığı bilgilerin ulaştırıldığı fakat doğrudan doğruya Sovyet makamlarının bir görevlisi olmayan" birisiyle buluşacağını söylemenin, "görüntüyü kurtarmanın münasip olacağını" düşünüyor.[60] Yoksa, Harro'nun bu konuşmayı bir casusluk teklifi olarak görmesinden ve kesin olarak sırt çevirmesinden endişe ediyor.

27 Mart 1941 perşembeye geliyor, o kış son kez kar yağıyor. Ağaçlar hâlâ yapraksız, ama yeniden yeşermek üzere güçlerini toplamaya başlamışlar içlerinde. Harro mesai bitiminde subay üniformasıyla tramvaya binip Batı Wildpark'tan Wann Gölü'ne gidiyor, oradan Schöneberg yönüne devam ediyor. Hava sıcaklığı sıfırın altında, tramvay rayları taze yağmış karın beyazıyla kaplı, Woyrschstraße'de, Arvid Harnack'ın çalıma odasında, şöminede ateş titreşiyor.

Harro, Erdberg adında yakışıklı bir adamla tanıştırılıyor. Viyana şivesiyle konuşan adam lâf dolandırmıyor, teferruata takılmayacağını, dikkatini işin esasına vermek istediğini söyleye-

59 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 11.03.1941.

60 "Akte Korsikanez", *a.g.k.*, Bl. 206.

rek başlıyor ve konuşmanın akışı içinde Harro'nun kimle konuştuğunun pekâlâ farkında bulunduğu, Rusları gelişmelerden haberdar etmeye de hazır olduğu izlenimini alıyor. Herhangi bir şeyi saklamaya, gizlemeye niyeti olmadığını söylüyor. Sonra üniformasının pantolon cebinden bir kâğıt çıkarıyor ve oradan ilk saldırı dalgasında hangi demiryolu hatlarının felce uğratılacağını okuyor.[61]

O akşam Alexander Korotkov, Sovyet Elçiliği'ndeki bürosunun penceresinden, siyah-beyaz-kırmızı gamalı haçlı bayraklarla kaplanmış Unter den Linden Bulvarı'na bakıyor. Kar artık yağmıyor, o da *Direktor* marka daktilosuna raporunu yazıyor. Harro'yu iç haberleşmede *Starşina* adıyla anıyor, çavuşun Rusçası. Ne istediğini gayet iyi bilen ve buluşmaya hazırlıklı gelen yürekli Alman, onda iyi bir izlenim bıraktı. Korotkov Kiril harfli tuşlara vuruyor. Harnack ağırlıkla geleceğe ilişkin planlar kurar ve etrafındakileri Nazi diktatölüğü sonrası döneme hazırlarken, Schulze-Boysen Harnack'ın hayalini kurduğu hedefe erişmek için zorunlu olan eylemler hakkında düşünüp duran mücadeleci bir insan, ona göre.

10

Korotkov'la temas kurmakla Harro, sonradan suçlanacağı üzere, "vatana ihanet" etmiş bulunuyor. Hukukî kavram bu ve bir Prusya subayının işleyebileceği en zelil cürüm olan "ağır ihanet"ten daha ağır bir suç teşkil ediyor. Harro da bundan başka bir şey değil: bir subay o, çok yakında bu ülkede artık kalmayacak türden bir subay. Evet, büyük amcası Amiral von Tirpitz Kayzer için donanmayı inşa etmişti, şimdiyse Harro Schulze-Boysen, Hava Kuvvetleri'nin bir üsteğmeni sıfatıyla, hayatını adadığı ve başkomutanına sadakat yemin ettiği bu kurumun bizzat kendi özüne ihanet içinde olduğunu, yani Almanya'nın düşmanı haline gelmiş bulunduğunu kavradığına inanıyor. O da bir asker olarak, askerlerin görevi olan şeyi yapmalı: Düşmanla savaşmalı. *Öteki*

61 *A.g.y.*, Bl. 243, izleyen alıntı da buradan.

insanlar, yani komutanları, Sovyetler Birliği'ne karşı caniyane bir saldırı savaşına girişmekle ülkelerine ihanet ettiler. O ise, iki cepheli bir savaşta mahvolma tehdidi altında bulunan Almanya'yı kurtarmak uğruna hayatını ortaya koyuyor. Namuslu insanları katillere çeviren bu sistemden Almanya'yı kurtarmak uğruna. Bu durumda "vatana ihanet," bir görev, onun nazarında.

Harro'nun arkadaşı Hans Coppi'nin onunla aynı adı taşıyan oğlu Hans Coppi, 1990'lı yılların başında Perestroyka döneminde Moskova'ya gitti. Orada bir dizi girişimden sonra, bir komisyonun üzerindeki yasağı kaldırdığı, birçok yeri karalanmış bir belge yığını geçti eline. Böylece Sovyet gizli servisinin dosyalarını görebildi – Putin iktidara geleli beri tekrar yasak konmuş belgeler bunlar. 2 Nisan 1941'de Arvid ile Harro etrafındaki hadiseleri Sovyet bakış açısından kayda geçiren dosyaya, ilk kez *Sowerschenno sekretno* damgası konmuştu, çevirirsek *Kati surette gizli* anlamına geliyor. Lubjanka'da, gizli servis merkezinde "Starşina'yla çalışmayı azamî seviyede etkinleştirmemiz gerek" kararı verilmiş.[62] Nasıl bir çalışmanın kastedildiği, Korotkov 18 Nisan 1941'de diplomatik kuryeyle gelen vulkanize fiber bavulu boşaltınca açıklığa kavuşuyor. Taşınabilir bir alıcı-verici cihazı monte edilmiş bavula; şeması ve kullanma kılavuzuyla beraber. Bu bir radyo cihazı, pilli işletim sistemi sayesinde elektrik akımına bağlı değil, doğada, mesela bir teknede de kullanılabilir. "Bir yedek bataryayı, keza bağlantı kurmak için uyulacak talimatları bir sonraki postayla göndereceğiz," deniyor yanına iliştirilmiş yazıda. Harro ile arkadaşlarının, Sovyetler Birliği'ne karşı savaş gerçekten başladığında, her an askerî açıdan önem taşıyan bilgileri Berlin'den Doğu semalarına aktarması bekleniyor.

11

20 Nisan 1941, Hitler'in elli ikinci doğum günü, bir pazar. Harro Batı Wildpark'taki ormanın içinden bir bisiklet turunun keyfini çıkarıyor, önce Havel'in, sonra Büyük Zern Gölü'nün

62 *A.g.y.*, Bl. 225, izleyen alıntı da buradan.

ve Wublitz Nehri'nin yanından geçiyor. Temiz havayı ciğerlerine çekiyor; rüzgârın, bedenine giren her soluğuna müteşekkir. İlkbahar. Yaklaşık yarım saat bisiklet sürdükten sonra Potsdam'ın kuzeyinde bir balıkçı köyü olan Marquardt'a ulaşıyor, bisikletini bir parktaki bankın arkalığına yaslıyor. Libertas'la Elisabeth Schumacher trenle geldiler, Korotkov da öyle ama onlardan ayrı. Isı 10 derece, ara ara güneş çıkıyor, ormanı aydınlatıyor, suyu ışıldatıyor, kıyıda üç genç Alman ve onlar gibi bohem havalı bir Rus yürüyüş yapıyorlar.

Sovyetler Birliği'ne saldırının bu arada ne kadar ayrıntılı planlandığını Harro, işgal edilecek SSCB'nin bütün bölgeleri için askerî sanayiyle ilgili yöneticilerin belirlenmiş olmasından anladı. Moskova için mesela, halen Stuttgart Ticaret Odası'nın yöneticisi olan Burger adında bir beyefendi öngörülmüş. Burger, diğer Alman üst düzey memurlar gibi, bir görevlendirme belgesi almış ve Dresden'deki toplanma noktasına doğru yola çıkmış. Harro bütün bu bilgileri aktarıyor.

Bir büfeye yöneliyorlar. Bir yerlerde bir radyo tıngırdıyor, futbol millî maçı var: Almanya İsviçre'yle karşılaşıyor. İlk yarıda durum 1-1, takımının antrenörü Sepp Herberger için hayal kırıklığı yaratan bir sonuç. Harro herkese bira ısmarlıyor, demirdöküm ayaklı kare bir masada oturuyorlar. Korotkov kendisi de bir ara Dinamo Moskova'nın genç takımında futbol oynamış. "Alman takımı şiddetle yükleniyor," diye anlatıyor spor muhabiri, "ancak kale önünde biraz duraksıyorlar. Teknik üstünlükleri duruma hâkim olmaya yetmiyor."[63] Derken sürpriz: İsviçreliler 2-1 öne geçiyor. Büyük Almanya takımı nasıl olur da ufacık İsviçre'ye karşı mağlup duruma düşer? Korotkov bir sigara içiyor, birasını yudumluyor, suya ve arkasındaki ormana bakıyor. İki erkekle bir kadının buluşmaları gayet masum görünüyor, biranın keyfini çıkarıyorlar, arka planda futbol maçı var, favori olmayanların da daima kazanma şansının olduğu şu güzel spor dalı. Peki radyo cihazını kim alsın? Elisabeth mi? Güvenilir, ayrıca serbest çalışıyor, yani zamanları esnek. Kocası Kurt da radyocu olarak düşünülebilir. Harro'nun ken-

63 https://www.youtube.com/watch?v=2_u8iwRlRes, 2. dakikadan itibaren.

disinin bavulu saklaması söz konusu olamaz. Batı Wildpark'taki işinden ötürü fazla tehlike altında, Altenburger Allee'deki evi de müsait değil, çünkü orada sık sık arkadaşlarıyla buluşuyor. Dalgın Libertas da, Nazilere karşı adanmışlığıyla her an canla başla eyleme hazır, sapasağlam ve kararlı Elisabeth kadar uygun değil, bu ayık alete.

Sahiden, o nisan gününde de görülüyor bu, yakın arkadaş çevresi içinde en keyfî davrananları, Libertas. Bir Rus ajanıyla buluşmaya memnuniyetle geliyor, ilginç bir yanı olan bir tür özel toplumsal hadise gibi tadını çıkarıyor bunun. Ancak hareketleri müteredditi, bunu da pek iyi gizleyemiyor. Ruh halindeki dalgalanmalara tabi vaziyette o – bazen de basbayağı kendi kişisel meselelerine dalıyor. Sovyetler Birliği'ne yönelik milyonlarca insanın hayatına mal olan saldırıdan önceki şu son ayları mesela, "erkek kardeşi için ev aramak, kıyafetleri naftalinleyip dolaba kaldırmak, sinema yazıları yazmak gibi zaruri beyhudeliklerle" geçiriyor, bizzat kendisi aktarıyor bunu.[64] Bunlar tam da hoşuna giden etkinlikler – iyi ama Harro'yla beraber yaşarken ne anlamı var bunların? Orada önemli olan başka bir şey var ama bunu kavrasa bile, onun hakiki tutkusu bu değil ki. Nitekim geilimlere yol açtı bu aralarında, son zamanlarda üst üste gelen kavgalar oldu ve Rusya savaşı arifesindeki sinir törpüsü dönemde Libertas'ı bir çıkış aramaya sevk etti, "onu mümkün olduğunca (...) Berlin'den kurtaracak, vaktini dolduracak bir meşgale" arıyor.[65]

Bazen de Harro'yla evlilik gerçekten kolay olmuyor, özellikle de yanına yaklaşılmaz bir etki uyandırdığı, kafasıyla ve belki kalbiyle de onun yanında değil başka yerlerde olduğu sıralarda. Başından geçen deneyimler nedeniyle, işkence mahzeninde geçirdiği geceler nedeniyle belki de artık sevişmesinin mümkün olmayacağı bir adama ölümüne âşık olmak, nahoş, uç bir durum. Nadiren gerçekleşebilen mahrem buluşma anlarında artık ona erişememek, ona sadece dışarıdan bakabilmek, sadece başına komik bir şekilde ilişmiş tazı kulaklarıyla yüzeydeki o mü-

64 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye, GDW, RK, 28.05.1941.

65 *A.g.y.*

kemmel Prusya subayı çehresini görebilmek, Libertas'ın hep içini acıtıyor. Ne yapabilir ki?

Libertas için kolay bir dönem değil. Bir ara kendisi için çok anlamlı olan gemi günlüğüne çalışmayı bile şimdilik bir kenara bıraktı. Kayınvalidesi Marie Luise'ye hayal kırıklığıyla "kâğıt kıtlığı ve emek gücünün yetersizliği nedeniyle artık savunma sanayiinin veya propagandanın icaplarıyla meşrulaştırılamayacak romanlar yayımlanamıyor," diye yazıyor. O bakımdan, "tasarladığı gibi romanını yazmaya devam etmesinin anlamı yok." Bir kadının dünya denizlerinde kendini araması ve kendini gerçekleştirmek istemesi üzerine bir kitap için müşkül zamanlar. Geleceği nerede onun? Nasıl özgürleşebilir, derin ve hakiki bir sanatsal yaşam misyonunu nasıl ifa edebilir? Sahiden Harro'nun uzun vadeli intikam planında bir küçük çark olarak mı?

17 Temmuz 1941'de Harro'dan Korotkov'a aktarılan ve SSCB'ye saldırının askerî hazırlıklarının tamamlandığını içeren bilgiler, Kremlin'deki bir toplantıda masaya konuyor. Ne var ki Josef Stalin kafasını sallıyor: *Propaganda*! Üçüncü Reich'la antlaşmasının o yıl sonuna kadar dayanacağından emin. Meş'um yeşil kalemiyle 2279/M kodlu gizli dosyanın sayfa kenarına "Alman Hava Kuvvetleri karargâhındaki 'haber kaynağınızı' orospu anasına geri yollayın" diye çiziktiriyor: "Bu adam enformasyon kaynağı değil, dezenformasyon kaynağı. J. St."[66] Kızıl diktatör 1941 yılında Hitler'i hâlâ güvenilir müttefik olarak görüyor – en feci düşmanı olarak değil. Her çitin ardında ihanet kokusu alan, o kuşkucu, kontrol delisi insan, sahiden de Berlin'deki despotun, antlaşmalarına uyacağına inanıyor.

Aynı 17 Haziran 1941 günü Weisenborn akşam Harro'yla Libertas'a ziyarete gitmiş, şarap içiyorlar. Yazar, günlüğüne veciz bir şekilde "evlilerin kavgası" notunu düşmüş.[67] Vakıa şu: Çabalarının neticesinde Libs'e o zorlu günlerde birçok iş teklifi gelmiş, hepsi Berlin dışında. Essen'de çıkan *National-Zeitung* yazı işleri ona kültür sayfalarını yönetme fırsatını sunuyor, ye-

66 Bkz. Hans Coppi, *Die Rote Kapelle im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Berlin, 1994, s. 136.

67 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 17.06.1941 tarihli kayıt.

ni kurulan bir haber ajansı Cenevre veya Lizbon'da büro şefliği teklif ediyor ve Almanların devraldığı büyük Fransız haber ajansı *Agence Havas*, işgal altındaki Paris'te Libertas'a bir iş vermeyi düşünüyor. İşte şimdi bağımsız olma fırsatı doğabilir –illegal faaliyetlerin yol açtığı ölüm tehlikesinden de kurtulur, aynı zamanda–, koca dünyada kendi başına ayakta durabilir para kazanabilir, kadın olarak yükselebilir. Bunların hepsi elle tutacak kadar yakın ona. Ama şu müşkül vaziyette kocasını terk etmeyi içine sindirebilecek mi?

Ferasetli Greta Kuckhoff'a danışmaya karar veriyor, onun çatı katındaki terasında insan gerginliğini atabiliyor, Kuckhoff'ların kaplumbağası sürünerek geziniyor orada, küçük Ule de öğle uykusu uyuyor. Libs gözlerini kapatmış uzanıyor, güneşli bir yer seçmiş kendine, Greta kahve ve konyak ikram ediyor, iyi mi diye soruyor, gergin görünüyor zira.[68] Libertas gözlerini açıp, korktuğunu anlatıyor. Kendi kendine artık bütün bunların bir anlamı olmadığını söylediği anlar olduğunu... Öyle muazzam siyasî hadiselerin eşiğindeler ki, sanki felç olmuş vaziyette, kendini bunlara hazır hissetmiyor. Öyle hadiseler ki, "bir yandan kuvvetlerini tüketiyor insanın, diğer yandan onu ateşliyor, her halükârda insanı kalbiyle ve her şeyiyle esir alıyor, her türlü kişisel planı geriye itiyor, anlamsız hale getiriyor. (...) Kararlar bastırıyor bu arada ve doğru tercihi yapmak feci zor."[69] *Johnny*'lerin birini söndürüp birini yakıyor, iştahla kahvesini içiyor. Greta onu yanlış anlamamalı: Her şeyi yapmanın, şimdiye kadar yaptıklarından da fazlasını yapmanın zorunlu olduğunu kabul ediyor. Ama en kötüsü gelirse, Gestapo'nun elinde ağır bir sorgulamaya dayanabileceğine inanmıyor. Maalesef, büyükbabası ve Kayzer'le ilgili rezaletten beri pek sağlam sinirlerle donanmamış bir aileden geliyor o.

Greta bunların hepsini dinliyor. Direnişte insanın mumu sönebilir, takati kesilebilir, başarıdan kuşkuya düşebilir – ölüm korkusundan yorgun düşebilir insan. Yaptıkları yeterli mi diye veya bundan sonra ne olacak kendine; fazla sık sor-

68 Greta Kuckhoff, *Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle*, *a.g.k.*, s. 284/285.

69 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 13.06.1941.

maktan yorgun düşebilir. İnsanı yiyip bitiren bir varoluş halidir ve zamanla, her şeyi uğruna riske ettiğiniz özgürlük ülkesine günün birinde muhakkak erişeceğinize dair aldatmacanız da yetmeyebilir bazen. Greta gayet açık görüyor ki, Libs genç ve yaşamaya aç; belki de içgüdülerini ve hislerini takip etmeyi seven bu tür insanların böyle ciddi işlere kalkışmalarında ters bir şey var. Ama şunu da biliyor ki, Libs'in arkadaş çevresine hissettiği aidiyet büyük. Harro'ya olan aşkı, hayatında belirleyici. Ayrıca bir hanımefendi o – aralarında, en tepelerdeki çevrelerde dikkat çekmeden takılabilecek tek kişi. Kalsa, daha iyi olmaz mı?

Libertas'a tekrar cesaret veren şey konyak mı, kahvenin canlandırıcı etkisi mi yoksa insanın kendi zaaflarını tanımasının iyi olacağına dair yüreklendirici tespit mi? Greta'yla konuşmasından sonra Libertas Berlin dışındaki iş tekliflerini geri çeviriyor.

12

21 Haziran 1941'de Alexander Korotkov Sovyet Elçiliği'nden meslektaşlarıyla, sık sık yaptığı gibi Kroll Operası'nın lokantasında mükellef bir akşam yemeği yiyor. Yan masada Alman ordusunun altı subayı oturuyor, keyifleri yerinde. Onların neşeli haline bir süre bakakalan Rus, daha ne kadar sürer böyle, diye soruyor kendine. O saatlerde Moskova'da, Sovyet gizli servisinin korkulan şefi Lavrentiy Beria, Stalin'e bir not yolluyor:

"Berlin'deki büyükelçimiz Dekanosov'un görevinden alınması ve cezalandırılması talebimde tekrar ısrar ediyorum, kendisi evvelce de olduğu gibi beni sözümona Hitler'in SSCB'ye bir saldırıya hazırlandığına dair yanlış haber bombardımanına tutuyor. Bu saldırının, yarın başlayacağını bildirdi... Berlin'deki askerî ateşe Tümgeneral W.I. Tupikov da telsiz mesajında aynısını söyledi. Tümgeneral, Berlin'deki haber kaynağına dayanarak, Alman or-

dusunun üç kolunun Moskova, Leningrad ve Kiev'e saldıracağını iddia ediyor. Küstahça, bu yalancıları radyo vericileriyle donatmamızı talep ediyor. (...) Ama ben ve adamlarım, Josef Wissarionowiç, sizin bilgece öngörünüze sarsılmaz bağlılığımızı koruyoruz: Hitler 1941'de bize saldırmayacak."

Kulağa ne kadar saçma gelirse gelsin, o gece bile, Ukrayna buğdayı taşıyan bir yük treni Doğu sınırını geçerek Alman topraklarına giriyor. Sovyetler Birliği sorumluluk bilinciyle, Hitler-Stalin Paktı uyarınca üzerinde anlaşılan teslimat kotalarını dolduruyor. Saat üçü geçmiş, Wilhelmstraße'deki Dışişleri Bakanlığı'nın ışıkları hâlâ yanıyor. Siyah bir Mercedes, SS refakatinde Sovyet Elçiliği'ne gönderiliyor, Vladimir Dekanosov'a arabaya binmesi gerektiği söyleniyor. Alman dışişleri bakanı onu soğuk bir şekilde karşılayarak, az evvel başlatılan saldırının haberini veriyor. Dekanosov, Ribbentrop'un nefesinden şnapsın kokusunu alabiliyor. Bir anda en önemli müttefiki olmaktan çıktı o, en kötü düşmanı oldu. Rus'a, Unter den Linden'deki elçiliğinin enterne edileceği bildiriliyor.

Moskova'da Sovyet dışişleri bakanı, en az onun kadar afallamış Alman Büyükelçisi von Schulenburg'un az evvel aktardığı kötü haberi şaşkınlıkla karşılıyor. "Bunu hak etmedik," diye kekeliyor Molotov. "Müzakere edilebilirdi!" Sadece Stalin, hâlâ hakikati hiçbir şekilde kabul etmeyerek yok sayabileceğine inanıyor ve meseleyi geçiştirmeye çalışıyor: "Hitler'in kesin bundan haberi yoktur."

Batı Wildpark'ta, o 22 Haziran 1941 günü sabahın saat altısında sirenler çalıyor. Tesisin dört bir yanındaki hoparlörler, kulakları tırmalayarak ve böbürlenerek, Alman ordularının dünyayı Bolşevizmin rehinesi olmaktan kurtarmak üzere Rus sınırını geçtiğini duyuruyorlar. Güneş doğmuş, ışık usul usul ormanda yolunu buluyor, yılın en uzun günü o gün. Öğlenleyin güneşin en yüksek noktasına çıkmasını Almanlar ateş yakarak selamlıyorlar. Siegfried, zırh gömleğiyle ışıldayan kah-

raman, gün dönümünde karanlık Hagen tarafından öldürülüyor.[70]

Onun için bir sürpriz olmasa da, Harro tarihsel bir ânın içinde olduklarını seziyor. Sovyetler Birliği'ne karşı açılan savaş, dönem değiştiren bir olay olacak: Nazi diktatörlüğünün çöküşünün başlangıcı. Şimdi yeryüzünün en büyük ülkesi, Berlin'deki canilere karşı savaşta. Şundan emin: Moskova'yla sürdürdüğü dostça temasların savaş sonrası dönemde olacaklara faydası dokunacak ve Almanya'nın ulusal bağımsızlığını korumayı, yeni bir Versay'ı önlemeyi sağlayacak bir imkân yaratacak. Harro, o zaman müzakerelerde saygın bir muhatap olmayı umuyor.

Berlin'deki hayat bu olağanüstü günde oldukça olağan biçimde devam ediyor. Nitekim Alman futbol şampiyonasının finali de belirlendiği üzere o tarihte oynanıyor. Olimpiyat Stadı'nın tribünlerinde 95.000 seyirci heyecanla tezahürat yapıyor. Rapid Viyana ile Schalke 04 arasında dramatik bir müsabaka. Libertas stadın yakınlarındaki Altenburger Allee'nin açık camlarından her golü canlı işitiyor. Schalke 3-0 öndeyken, Viyanalılar dikkate değer bir takip mücadelesiyle arkadan yetişiyor, hatta 73. dakikada onlara 4-3 galibiyeti getiren golü atıyorlar. Bu arada Unter den Linden'de kışkırtılmış bir grup enterne edilmiş Sovyet Elçiliği'nin kapılarını zorluyor. Birisi bacadan tüten dumanı gösteriyor. Bu kirli duman, diye bağırıyor adam, Bolşeviklerin alçakça savaş tahrikçiliğinin bütün belgelerini az evvel yaktıklarını kanıtlıyor. Diplomatik dokunulmazlık ilga edilmeli! Derhal![71]

Her şeyin böyle âniden olup bitmesi, aslında hepsini bilmesi gerekiyor olmasına rağmen Korotkov'u da gafil avladı. Kendi kaynaklarına yeterince güvenmemiş miydi acaba? Elçilik kapanmış vaziyetteyken, o hâlâ bu arada sayısı ikiye çıkan radyo vericilerinden birinin başında oturuyor.[72] Bu cihazı iki aydır Elisabeth Schumacher'e teslim etmesi gerekiyordu. Korot-

70 Alman pagan *Nibelungen* efsanesinden bir sahne – ç.n.

71 Greta Kuckhoff, *Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle*, *a.g.y.*, s. 287.

72 İlk vericiyi Korotkov, Greta Kuckhoff'un raporlarına göre ona teslim etmişti.

kov, bunun delice bir şey olduğunu biliyor ama bir defa daha dışarıya, artık düşman şehri olan Reich başkentinin sokaklarına çıkmak zorunda. Lakin tanınmadan, radyo vericisi ve telsiz anahtarı ile, SS barikatını nasıl aşacak? Elçilikte durum tehlikeli, telefon hatları kesildi, Moskova'yla bağlantı yok. Erzak azalıyor, üstelik binanın boşaltılmasına daha günler var. Sadece Birinci Sekreter Valentin Bereşkov'un dışarıya çıkma izni bulunuyor, çünkü Dışişleri Bakanlığı'na bir görüşmeye çağrıldı, giderken ona Heinemann adlı bir SS subayı refakat ediyor. Korotkov bir plan yapıyor. Bereşkov Alman'ı kilerin derinlerinde kalmış son havyarla ve Kırım şampanyasıyla nazlayacak. Sahiden Heinemann oltaya geliyor, Bereşkov'a açılıyor ve para sorunlarından bahsediyor. Rus bunun üzerine ona müzikli saat almak için biriktirdiğini söylediği 1.000 Reichsmark'ı teklif ediyor. Bu meblağa artık ihtiyacı yok, zira nakit parayı ülke dışına çıkaramaz. SS subayı rüşveti kabul ediyor. Yine nadir bulunan havyardan veriyorlar, ayrıca isli balık çeşitleri, votka ve bira getiriliyor ortaya, o sırada Bereşkov, "Saşa" adlı bir elçilik memurunun romantik ve hüzünlü hikâyesini anlatıyor; adam Alman sevgilisini belki bir daha hiç göremeyecek. Heinemann, Bereşkov'un Dışişleri Bakanlığı'nı bir dahaki ziyaretinde, yavuklusuna veda edebilsin diye zavallı "Saşa"yı gizlice dışarı çıkarmayı teklif ediyor. Kendisi, Heinemann da yakında aynısını yapacak zaten, Moskova'dan bir kız alacak.

En nihayet vakti geliyor, elçilik arabasını –bir Opel– barikata sürüyorlar. Öndeki Bereşkov'un yanında sıkışık vaziyette Heinemann oturuyor, vulkanize fiber bavuluyla arkada saklanan Korotkov nöbetçinin dikkatini çekmiyor. Wittenbergplatz'da, KaDeWe alışveriş merkezinin girişinde onu bırakıyorlar. Korotkov metroya binip Elisabeth Schumacher'e gidiyor.

Ertesi gün aynı şeyi tekrar ediyorlar ve Korotkov son bir defa, geçen aylarda arkadaş olduğu Adam Kuckhoff'la buluşuyor. Ama şimdi, saldırı başladıktan sonra, ikisi arasında da tatsızlık çıkıyor. Korotkov afallayan Alman'a, Alman savaş makinesini durdurmak için Berlin'den çıkan yollara çivi ve cam kırıkları serpiştirmeyi, böylece Doğu yönüne hareket eden araç ve

tank konvoylarını engellemeyi öneriyor. Kuckhoff koyu renk gözleriyle taşlaşmış gibi bakıyor ona. Korotkov, Alman ordusunun Polonya'nın içlerinde yığınak yaptığını bilmiyor mu? Zaten tankları çivilerle durdurmanın imkânı yok. Rus, Adam'ın şaşkınlığını fark edince onu yatıştırmaya çalışıyor, sadece örnek verdiğini söylüyor. Kastettiği şey, Alman hücumunun şiddetini dindirmek için elden gelen her şeyi yapmak gerektiği. "İnan bana, biz sağlam ve kuvvetliyiz," diyor Korotkov güvenle dolu: "Savaş epeyce çabuk sona erecek."[73] Veda hediyesi olarak Adam'a küçük bir paket kahve veriyor; istendiği kadar saklanabilmesi için, öğütülmemiş. Sonra Alman Reich'ının teslim olmasından sonra evlerini değiş tokuş etmek üzere üzere sözleşiyorlar, böylce birbirlerinin kültürlerini daha iyi tanıyacaklar.

13

Bundan kısa bir süre sonra –bu arada Alman ordusu Beyaz Rusya'nın derinlerine kadar girmiş durumda–, Berlin'de bir evde bir vulkanize fiber bavulun kapağı açılıyor.[74] Harro'nun semaya gönderdiği ilk şifrelenmiş deneme mesajı: "Bütün arkadaşlar bin selam." Şifreleri, evinde bir odayı bunun için özel olarak düzenlemiş olan Arvid çözüyor. Pek de kolay bir iş değil bu, onun gibi bir süper zekâ için bile değil, tamamen odaklanmayı gerektiriyor. Ruslar karmaşık şifreleriyle meşhurlar ve üst şifre olarak herhangi bir kitaptan alınma bir söz dizisinin kullanıldığı bir yöntemle çalışıyorlar. Alıcı ancak elinde aynı kitabın olması ve hangi söz dizisinin söz konusu olduğunu bilmesi halinde şifresini çözebilir gönderilen haberin.[75]

Şifre çözmek yeterince zor değilmiş gibi, verici cihazının kullanımı da bir meydan okuma teşkil ediyor. Korotkov'un vaat ettiği profesyonel kullanım yardımının, zamanın kısalığı ve telâş

73 Greta Kuckhoff, GDW, RK, 34/62, Bl. 389 vd.

74 "Akte Korsikanez", Bl. 346/347.

75 Bu bağlantıyla ilgili bkz.: Heinz Höhne, *Kennwort: Direktor. Die Geschichte der Roten Kapelle*, Frankfurt/M., 1970, s. 117.

nedeniyle hayata geçirilememiş olması da işleri zorlaştırıyor. Gerçi Harro askerî eğitimi sırasında bir telsizcilik kursu görmüştü ve doğru dalga boyunu ayarlamayı biliyor ama, "bin selamı" yolladıktan sonra gergin vaziyette mesajın yerine ulaştığını kanıtlayacak cevabı bekliyor. Sahiden de geliyor bir cevap. Ruslar telsiz deneme mesajını aldılar ve şifresini çözdüler.[76]

İyi de bundan sonra vericiyi kim kullanacak? Harro her zamanki gibi konumundan ötürü bizzat üstlenmek istemiyor bu işi, fakat bu görev için öngördüğü Kurt Schumacher de beklenmedik şekilde devre dışı kalıyor. Heykeltıraş Rusya seferi nedeniyle askere alınıyor ve Posen'de savaş esirlerine nöbetçilik ediyor. Harro âcilen onun yerine birini arıyor. Tercihi, 15 Haziran'dan beri büyük aşkı Hilde'yle evli olan Hans Coppi oluyor. O zaten daha önce toplama kampında tutulmuş olduğu için ordunun horgörüsü altında askerliğe elverişsiz sayılıyor – demek görevi güvenle üstlenebilir. Moskova bu plan değişikliğinden pek hoşlanmıyor, Coppi'nin tecrübe eksikliği nedeniyle şüphe beyan ediyor. Yine de işin merkezindeki Korotkov, bu karara uyulmasını ve uygun adam arayacağız diye olayın daha fazla yayılmamasını talep ediyor.

İzleyen aylarda gerçekten kaç bağlantı kurma girişiminin yapıldığına dair bir belge yok. Vakıa şu ki, Sovyetler Berlin'den güvenilir askerî bilgiler gelmesini iple çekiyor ama elde edemiyorlar. Üstelik, Alman ordusunun devasa topraklar kazandığı, Merkez Ordular Grubu'nun Başkomutanı General Feldmareşal Fedor von Bock'un, Białystok ve Minsk'i çembere alan muharebede Sovyet Batı Cephesi'nden sorumlu olan Dimitri Pavlov'u yıkıcı bir mağlubiyete uğrattığı bir zamanda. Kızıl Ordu'nun yüz binlerce askeri esir düşmüş durumda, hemen ardından Alman ordusu Smolensk'i alıyor ve doğrudan Moskova'ya giden yolda ilerliyor.

Peki Hans Coppi ne yapıyor? Mesai saatlerinde, çalışmaya bakışı gayet hayalperest olan nikel gözlüklü genç irisinin Tegel'deki Max Ehmke makine fabrikasında tornacı eğitimi gör-

76 "Akte Korsikanez", *a.g.e.*, Bl. 347 ayrıca Coppi vd., *Die Rote Kapelle im Widerstand*, *a.g.e.*, s. 137.

mesi gerekiyor ve haftada 60 saat siftiniyor. Mesai bitiminden sonra da, beraber çocuk sahibi olmayı istediği Hilde'yle beraber oturduğu Borsigwalde'deki kır kulübesine gidiyor yuvarlana yuvarlana ve orada telsizcilik üzerine el kitapları okuyor. Henüz pek anlayamıyor mevzuyu. O arada zamanın akışı hız kesmiyor, Rus başkentinin merkezinde Alman saldırısına karşı barikatlar kuruluyor. Berlin'den beklenen istihbarat nerede kaldı? O arada Moskova'da İçişleri Bakanlığı'nın Dış İstihbarat Servisi'nin Almanya'yla ilgili biriminin şefi olmuş olan Korotkov, cevabını verebilir bu sorunun. Olayın arka planını biliyor: Telsizcinin evvela işini öğrenmesi lâzım. Bavuldan çıkan ve Hans Coppi'nin kavramaya çalıştığı talimatlar, karmaşık. Her ayın 4'ün katlarına gelen günlerinde, her seferinde Alman saatiyle 2 ile 3.15 arasında, 52,63 metre dalga boyundan ve saat 16.15 ile 17.30 arasında 42,50 metre dalga boyundan ve saat 22.30 ile 23.15 arasında 46,10 metre dalga boyundan mesaj göndermek gerekiyor. Arama işareti olarak, haftanın bağlantının kurulduğu gününün Almancasının 4., 1. ve 6. harfleri kullanılacak. Sözgelimi Reich sınırları dışına gönderilen mesaj bir perşembe günü salınıyorsa semaya, arama işareti şpm olacak, pazartesiyse, apt.

Hans Coppi ne keder debelenirse debelensin, 1941'in o çok mühim ikinci yarı yılında bir bağlantı kurulamıyor. Dışarıda cephede top atışları gümbürdüyor ama Moskova hiç haber alamıyor, hayal kırıklığı büyüyor. Telsiz teması ne zaman sağlanacak ve kaç kişinin kaderi bu soruya bağlı? Arvid, İktisat Bakanlığı'nda Alman saldırılarının alacağı istikamete dair çok şey öğreniyor, Harro'da RLM'de en az onun kadar bilgi topluyor. İkisi de Nazilerin stratejisinin çürük temellere dayandığını giderek daha bariz biçimde görüyorlar, çünkü Alman askerî iktisadiyatının üretim kapasitesi aynı anda hem Britanya'nın dünya imparatorluğuna hem Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen savaşı uzun süre destekleyecek durumda değil. Reich, her ne kadar Sovyetler'in sırtı duvara dayanmış gibi görünse de, boyundan büyük işe kalkıştı, bir noktada gidiş tersine dönecek. Daha 1941 sonbaharında yoğun ikmal sorunları baş gösteriyor. Çok

yakında Almanlar yakıt sıkıntısına düşecek – benzinsiz ilerlemek de mümkün değil. Kâfi uçakları yok, gemi üretimi de ağır aksak gidiyor. Gaddarlık dışında ve askerleri yapay olarak coşturmak üzere milyonlarca dağıtılan metamfetamin müstahzarı Pervitin dışında, her şeyin eksikliği çekiliyor aslında. Harro'nun ve Arvid'in çalıştıkları kurumlardan alınan rakamların temellendirdiği bu belirleyici önemdeki vakıa, müttefiklerin dayanma gücüne kanat takabilirdi. Kısa dalga telsiz üzerinden kesintisiz, başarılı bir iletişimin psikolojik etkilerini küçümsememeli.

Moskova'da ordu yönetimi, hem kendi istihbarat servisi GRU'yu[77] hem İçişleri'nin dış istihbarat servisi NKWD'yi âcil bilgi talebiyle giderek daha fazla sıkıştırıyor. NKWD şefi Pavel Fitin, bunun üzerine Berlin kanalını en nihayet işlevsel hale getirmeye karar veriyor, Lubyanka Meydanı'ndaki bürosundan çıkıp buz gibi yağmurlu havada GRU'dan bir meslektaşıyla buluşmaya gidiyor. Askerî istihbaratın Brüksel'de Kent kod adlı, maceracılığa meyyal bir gizli ajanı var. Fitin'in önerisi, Sovyet gizli belgelerinde yazdığına göre, bütün tehlikeleri göze alarak Kent'i Berlin'e yollayarak "durumu açıklığa kavuşturmak, Moskova'ya âcilen bilgi yollanmasını sağlamak ve mevcut telsiz istasyonundan radyo bağlantısının kurulamamış olmasının sebeplerini öğrenmek."[78] Nitekim, NKWD tarafından formüle edilen aşağıdaki mesaj, GRU kanallarıyla şifrelenerek Moskova'dan Brüksel'deki Kent'e gönderiliyor:

"Berlin'de Adam Kuckhoff'u veya karısını bulun, adresleri Wilhelmshöherstraße 18 numara, Tel. 83-62-61, soldan ikinci merdiven, üst kat. Onlara, sizi 'Arwid'in (!) ve 'Choro'nun, Arwid'in Alexander Erdberg adıyla bildiği bir arkadaşının yolladığını söyleyin. Kuckhoff'un ona savaştan önce hediye ettiği kitabını ve 'Ulenspiegel' oyununu hatırlatın. Kuckhoff'a, sizinle, ya-

77 *Glavnoye Razvedyvatel'noye Upravleniye* - Baş İstihbarat Dairesi – ç.n.

78 "Akte Korsikanez", *a.g.y.*., Bl. 50.

ni Kent'le, 'Arwid' ve 'Choro' arasında bir buluşma ayarlamasını teklif edin. Bu mümkün olmuyorsa, Kuckhoff üzerinden şu hususları açıklığa kavuşturun: 1. Telsiz bağlantısı ne zaman sağlanacak ve neden işlemiyor? 2. Bütün arkadaşlar neredeler ve durumları nedir? (...) Kuckhoff'u bulamazsanız, 'Choro'nun karısına gidin, adresi Altenburger Allee 19, Tel. 99-58-47. Ona, Elisabeth'le beraber Marquardt'ta tanıştığınız birisinden geldiğinizi söyleyin. Bu talimat, Kuckhoff'la buluşmanız halinde de geçerlidir."[79]

Kiril alfabesinde "h"olmadığı için bu harfi "ch" ile aktaran Ruslar, *Choro* derken Harro'yu kastediyorlar. Aciliyetten doğmuş bu mesaj, sütunlarca rakama sarılmış olarak 26 Ağustos 1941'de Alman telsiz önleme sisteminin antenlerini aşıyor. Durumun nazikliği nedeniyle, fazlasıyla savsaklanarak yazılmış bir mesaj bu. Kesin olan şu: Harro ile Libertas, Arvid ve Adam ile cellat arasındaki tek engel, dünyanın en sıkı şifresi olduğu, kırılması mümkün olmadığı söylenen Rus kodlama sistemi.

14

3 Eylül 1941'de Günther Weisenborn şarkıcı Lale Andersen'le beraber yayıncısında çay içiyor, akşamleyin Wann Gölü'nde Joy ve Harro'yla buluşuyor, onlara Rusya cephesinden yeni izne gelmiş bir arkadaşları daha katılıyor ve "korkunç şeyler anlatıyor."[80] O sıralarda GRU'nun Kent adını verdiği adam da –bu takma ad Britanyalı bir yazarın casus romanından alınma– Berlin seyahatine hazırlanıyor. Gerçek hayatta ise, şayet böyle bir hayatı kaldıysa, adı Anatoli Gureviç. Yahudi bir aileden geliyor, Leningrad'da turizm öğrenimi görmüş, Stalin'in kanlı temizliklerinde fazla genç olduğu için kendisine doku-

79 Hans Coppi, vd., *Die Rote Kapelle im Widerstand*, a.g.y., s. 138.

80 Günther Weisenborn, Özel Günlükler, 03.09.1941 tarihli kayıt.

nulmamış, alelacale yeni personel arandığı sırada hızlı bir casusluk kursundan geçmiş ve ilk görevinde çevirmen olarak İspanya İç Savaşı'na katılmış. Kent fazla uzun değil, kepçe kulaklı, bir düşünür çenesi var, ağzına her fırsatta piposunu yerleştiriyor, o nedenle altdudağı hafiften deforme olmuş. Bu arada Vincente Sierra adına çıkarılmış sahte Uruguay pasaportuyla Brüksel'de yaşıyor, dolabında elli takım elbisesi var, ailesiyle beraber Nazilerin işgal ettiği Çekoslovakya'dan kaçmış Margarete Barcza adında Yahudi bir kadını seviyor. Zayıf, sarışın Barcza, kocasının gerçekteki kimliği hakkında hiçbir şey bilmiyor, ama onun başarılı bir işadamı kimliğiyle sürdürdüğü sosyal hayata yoğun bir şekilde katılıyor. Zira yirmi yedi yaşındaki Kent, Belçikalı bir ticaret firması olan Simexco'nun müdürü, bu paravan firma müstehcen bir şekilde Alman işgal kuvvetleriyle işbirliğinde uzmanlaşmış, Nazilerin Batı Avrupa'da işgal ettikleri ülkelerde yaptıkları inşaatlar için araç gereç tedarik ediyor. Böylece bağlantılar kuruluyor, hakiki anlamıyla güven tesis ediliyor, Simexco *en passant*[81] askerî önem taşıyan bilgiler topluyor.

Brüksel'de *Profesör* denen Alman komünist Johann Wenzel, toparlanan bilgilerin Sovyet başkentine kısa dalga üzerinden ulaştırılmasından sorumlu. Brüksel sadece bir şube. Merkez Paris'te ve Polonyalı bir Yahudi ve komünist olan Leopold Trepper tarafından yönetiliyor – adı efsanelerle sarılı, Alman karşı istihbaratınca korkulan ve peşine düşülen *Grand Chef*.[82] Trepper önce "The Foreign Excellent Trench-Coat"[83] gibi romantik adlı bir trençkot firması kurmuştu, bu arada inşaat sektörüne de el attı. Fransız başkentinde Nazi rejimi için Atlantik duvarını inşa etmekte olan *Todt Örgütü*'yle ilişkileri bilhassa iyi. Nerede yeni bir sığınak için döküm yapılıyor veya Waffen-SS[84] için bir kışla tesis ediliyorsa, Sovyet ajanları orada hazır bulunmakla kalmıyor, bundan para da kazanıyorlar.

---

81 Geçerken, bir yandan – ç.n.

82 Büyük şef – ç.n.

83 Mükemmel Yabancı Trençkot – ç.n.

84 Silahlı-SS. SS'in ağır silahlı özel askerî birimi – ç.n.

28 Ağustos 1941, telsiz mesajını almasından iki gün sonra Kent, *Petit Chef*,[85] Brüksel'de 672. Kolordu'ya giderek Simexco adına Almanya'ya bir iş gezisine gitme dileğini aktarıyor. Derhal, bu gezinin savaş sanayii bakımından faydalı olacağını teyit eden bir yazı veriyorlar ve 24 Eylül 1941 günü polis ve SD[86] âmiri de Uruguay vatandaşı Vincente Sierra'nın Reich bölgesine ve Bohemya ve Moravya Protektorası'na (Almanların işgal ettiği Çekoslovakya'dan geriye kalan şey böyle tanımlanıyor) giriş çıkış iznini onaylıyor.[87]

Yaklaşık bir ay sonra, 21 Ekim 1941'de, Alman ordusu Rus başkentine o kadar yaklaşmış durumda ki, tankçı general Heinz Guderian katlamalı dürbünüyle Moskova'da bir tramvay durağında olup bitenleri gözleyebiliyor; Kent ise Brüksel'den Köln'e giden trende, orada bir saat mola verilince pipo içiyor, katedrali görüyor, sonra yataklı vagonla Nürnberg'e geçiyor, ertesi sabah da saat 10.30'da Prag'a devam ediyor. Sierra soyadını kullanarak Wenzelsplatz'ta Hotel Skroubec'te bir oda tutuyor, Simexco için iş görüşmeleri yapıyor, ticaret odasındakilerle konuşuyor ve bir ajan meslektaşıyla temas kurmaya çalışıyor ama nafile, çünkü o çoktan paçayı ele vermiş.[88]

28 Ekim 1941'de, bir salı günü, işgal altındaki Prag'dan Reich başkentine doğru hareket ediyor. Tren, Elbe Vadisi'nin ormanlık bayırları ve kaleleri arasından geçiyor, olağandışı erken düşmüş büyüleyici karın serpintileri var üzerlerinde. Bir fabrikanın yanından geçerlerken Kent not defterini çıkarıyor, görünmez mürekkeple yerini ve ismini kaydediyor. Hangi beldeden geçseler, talimata uygun olarak bombardımanın yol açtığı hasar durumunu anlamak için gözlemde bulunuyor. Ayrıca tasarlanacak

---

85 Küçük şef, küçük müdür – ç.n.

86 Sicherheitsdienst – SS'in Güvenlik Servisi – ç.n.

87 Kent'in Berlin seyahati için bkz. "Tutuklu Gureviç Anatoli Markoviç'in sorgu tutanağı", GDW, RK, 13.05.1946.

88 *A.g.k.*, sekansın devamı için de bkz. aynı yer. Kent bir sorguda, "Prag'a gitmemin nedeni, Moskova'daki müdürden, Prag'ta bir resim koleksiyonunu görmeye gitme talimatını almış olmamdı; bir aziz resmine atıfta bulunarak, yine bizim örgütümüz için faaliyette bulunduğu söylenen tanımadığım bir adamla buluşacaktım," diye açıklığa kavuşturur bunu.

sabotaj eylemleri için, kimyasal silah ve mühimmat üretimiyle ilgili olabilecek üretim tesisleri var mı diye bakması gerekiyor. Ancak giden trende bunu yapmanın zor olduğu anlaşılıyor. Ne olursa olsun, hafif kar onu sevindiriyor. Ekim sonunda Alman Reich'ı şimdiden böyle soğuksa, ağır bir kış geliyor demektir. O zaman Alman ordusu donacak, Rusya'nın ıraklarında.

Berlin'e varınca –bütün ülkede Yahudi nüfusun tehcirinin başladığı sıralar–, ajan Prag'dan telgrafla rezerve ettirdiği odasına çıkıyor; Anhalter Garı yakınında *Excelsior*, iş insanları için tasarlanmış, altı yüzden fazla odalı anonim bir tesis, Avrupa kıtasının en büyük oteli. Yatağa uzanıyor, ebedî piposunu tüttürüyor, aslanın inine girmiş olduğunun idrakine varıyor zihninde ve yorgunluktan uyuyakalıyor.

Ertesi sabah erken kalkıyor, *Morgenpost* gazetesinde o gün kırk dört yaşına basan Joseph Goebbels'e tevcih edilen tebrikleri inceliyor ve endişeyle dolarak doğduğu şehrin, Leningrad'ın kuşatıldığını okuyor. Anatoli Gureviç, otelin kendi fırınından taze ekmeği ısırıp garsona bakınıyor. Aynı kahvaltıyı iki defa sipariş etti ve iştahı hâlâ açık. Leningrad çevresindeki köyler yanıyor. Sabah erkenden akşam geç saatlere kadar topların gümbürtüsü. Bunlar gazetede yazmasa bile Gureviç biliyor: doğduğu şehirde insanlar açlık çekiyorlar. Geceleri buz gibi soğukta birbirlerine sokuluyorlar. Sabahları donmuş atlar asfaltın üzerinde yatar vaziyette oluyor ve ânında kesilip parçalanıyorlar. Erkeklerin, ucundan buz sarkıtlarının asılı olduğu sakalları, kadınların soğuktan kafa derilerine yapışmış başörtüleri var.

Gece yeni kar yağdı.

Vincente Sierra takma adlı Anatoli Gureviç, ceketine dökülmüş kırıntıları silkeliyor, hesabı imzalıyor, evet, iki defa aynı kahvaltı, dikkat çekici olması bakımından gizlilik kurallarını ihlâl eden bir tuhaflık. Kışlık paltosunu sırtına geçiriyor, tamamen ısıtamayacak olsa da onu. Kışın Almanya'da sözümona bir Güney Amerikalı olarak programlanma icabı sürekli üşüyor. Sonra bir telefon kulübesine girerek yeniden Kent'e dönüşüyor. Aradığı numara, 99-58-47. Neu-Westend'de bir evde telefon çalıyor.

"Numaranızı bir sayfiye yerinde tanıştığım bir arkadaşınızdan aldım, Elisabeth'ten," diyor, Libertas siyah bakalit ahizeyi kaldırınca.

Bir metro durağında buluşuyorlar. O gün güneş bir saatliğine bile göstermiyor kendini, bir tür karla karışık yağmur sağanağı bastırmış, hafif rüzgârlı, alçak basınçlı soğuk Berlin havası. Kadın merdivenlerden yukarı çıkınca adamı görüyor: Soğukkanlı, dostça, neredeyse neşeli bir izlenim uyandırıyor, kalbi deli gibi atan Libs'e nefes aldırıyor bu.

Kent, "Birkaç adım yürüyebilir miyiz?" diye soruyor, o sırada etrafındaki insanlar metroya doğru akın ediyorlar. "Soğukta yürümek iyi gelir." Almancası fena değil, diye düşünüyor, gözlerine bakıyor ve başını sallıyor. Sık sık abartılı özgüvenle mutlak güvensizlik arasında salınıp durduğu için kimilerine dengesiz karakterli görünür; genç Rus ajanla karşılaştığı bu anlarda, genellikle erkekler nezdinde onu karşı konulmaz kılan o dışa dönüklük galebe çalıyor. Eldivenli parmaklarıyla bir *Johnny* çıkarıyor paketinden, dudaklarının arasına yerleştiriyor. "Siz ve arkadaşlarınız iyi misiniz?" diye soruyor Kent.

"Herkesin sağlığı yerinde."

"Neden Moskova'da sesiniz sadanız işitilmiyor?"

Derin derin içini çekiyor. Telsiz işiyle ilgili bütün olan biteni bilmiyor ama teknik sorunlar çıktığını Harro ona anlatmıştı. "Sanıyorum telsiz cihazı arızalı."

"Choro'yu görebilir miyim?"

"Ziyaretinizi ona haber verdim. Çalıştığı yer Berlin dışında, sizinle yarın öğleden sonra aynı saatte Heerstraße tramvay durağında buluşabilir. Size uygun mu?"

İnce, uzun boylu, sarı saçlı mavi gözlü Harro ertesi gün ıslak ıslak parıldayan Hava Kuvvetleri paltosuyla Heerstraße tramvay durağında kendisine doğru yürürken, Kent bir an tuzağa düşürüldüğünü düşünüyor. Bu subay ne istiyor ondan? Lakin Harro yalnız ve dost olduğunu belli ediyor. Beraberce Preußenallee'den Altenburger yönüne gidiyorlar, çeyrek saat sonra evdeler. Kent Japon üslûbunda dekore edilmiş holde şapkasıyla paltosunu çıkarıyor. Libertas atıştıracak ufak tefek bir şeyler

hazırladığı mutfaktan çıkıyor. Birlikte masaya oturup yemek yiyince buzlar kırılıyor, hele bir de Harro buzdolabından bir şişe votkayı, sonra Marie Luise'nin hediyesi olan Rosenthal marka "Chippendale" servis takımının da durduğu kahverengi büfeden küçük bardakları çıkarınca.

Ardından Harro ile Kent, şömineli salonda Kayzer devrinden kalma yüksek koltuklara oturuyorlar; Libertas, Liebenberg'den araklamıştı onları. Kent kendi koltuğuna gömülüp kayboluyor adeta, ayaklarını kahverengi *Bouclé* halıya uzatmış, ninesi Augusta'nın Libs'e içine her şeyi sığdırabilirsin diye dırdır ede ede kakaladığı eski İsveç dolabına dikmiş gözlerini, bir pipo doldurup yakıyor. Konuşmalarına, iletişim kurmayı neden şimdiye dek başaramadıkları sorusunu cevaplayarak başlıyorlar, Harro birtakım sebeplerden ötürü telsizle mesaj gönderme denemelerine karşılık bir haber veya teyit almanın mümkün olamadığını anlatıyor.[89]

Onların tarafına ulaşan hiçbir şey olmamış, diye karşılık veriyor Kent ve Harro'yla yeni dalga boyunu 47 metre olarak kararlaştırıyorlar, Berlinliler merkeze buradan kulak verecek. Peşinden, görünmez mürekkeple Harro'nun geçtiğimiz haftalardaki yenilikler hakkında yaptığı özeti kâğıda geçiriyor. Alman hücumunun ana istikameti Moskova değil Kafkaslar olacak. Önümüzdeki yılın ilkbaharında oraya saldıracaklar. Reich, yakıt sorunlarıyla boğuşuyor; Rusya'nın güneyindeki Maykop şehrine yönelecek saldırının hedefinin bu sorunu çözmek olduğunu aktarıyor Harro. Halihazırda savaşı yürütmek için gereken benzin stokları ancak kısa bir süre yetecek durumda.

Konuşmanın sonraki akışında Harro, muhatabına Alman üretiminin zayıflıklarını göstermeye önem veriyor. Rusların moralini yükseltmek istiyor, çünkü Kent'ten öğrendiğine göre Moskova'da Alman ordularının muazzam savaş gücüyle ilgili bir endişe var. Harro, Reich'ın işgal ettiği ülkelerdeki seri uçak üretiminin aksadığını anlatıyor. Bu tesislerde şimdiye dek esasen tamirat işleri yapılmış ve muharebeye hazır uçak sayısı toplamda sadece 2.500, en fazla 2.700, onun bildirdiğine göre.

89 Kent'in 23.11.1942 tarihli Gestapo sorgusu tutanağından, GDW, RK, s. 12 vd.

Son zamanlarda büyük kayıplar verilmiş, özel birimler de dahil. İngiltere ve ABD'nin Sovyetler Birliği'ne kapsamlı yardım sevkiyatları Almanların harekâtlarını önemli ölçüde güçleştiriyor. Hitler, hiç de zannedildiği kadar güçlü değil. Alman generallerin bir kısmı da kısa zamanda zafere ulaşılabileceğine çoktandır inanmıyor artık.

İki saati aşan bir sürenin ardından, iki adam Japon üslûbuyla döşenmiş hole dönüyorlar. Kent Libertas'a da veda ediyor.

"Burada yeni bir şey yok," diye yazıyor Harro, bu ehemmiyetli buluşmadan sonra babasına. Oysa Rus'un ziyareti keyfini yerine getirdi. En nihayet bir kanal açıldı. Moskova'da onları dikkate alıyorlar.

15

Berlin Gendarmenmarkt'ta, Jägerstraße 26 numarada Propaganda Bakanlığı'na ait "Alman Kültür Filmleri Merkezi" bulunuyor. 1940 Ağustos'unda kurulan bu makam, 1933'ten beri dağıtımı önde gelen sinemalarla sınırlı kalmayan on ilâ on beş dakikalık kısa filmlerle ilgili bütün ipleri elinde tutuyor. Belgesel film üretimi gelişiyor, çünkü ana filmden önceki boşluğun sürekli yeni ürünlerle doldurulması gerek. *Kültür filmi* denen sayısız prodüksiyon, her yıl genellikle küçük firmalarca, son derece farklı üslûplarla, tür tür yaklaşımla ve kontrol saplantılı Nazilere kâbus gibi gelen bir konu çeşitliliğiyle gerçekleştiriliyor. Başmüsteşar Carl Neumann yönetiminde "tüm Alman kültür filmleri yaratımının merkezî üretimini idare etmesi" istenen Kültür Filmleri Merkezi, bütün girişimleri denetimden geçirip her prodüktörü "projesini önce Merkez'e sunma ve onaylatma" yükümlülüğü getirerek bu durumu değiştirmeye çalışıyor.[90]

90 Michael Bock ve Michael Töteberg: *Das Ufa-Buch. Kunst und Krisen, Stars und Regisseure, Wirtschaft und Politik*, Frankfurt a.M., 1992, s. 438-443. Neumann: "Onları gerçekten yönetebilmek ve yönlendirebilmek ve onları devletin isteklerine uygun bir çizgiye getirmek için, kültür filmi üretenlerle sürekli yakın temas kurmak zorunludur. Bunu yaparken sansüre tabi oldukları hissine kapılmalarına mahal verilmemelidir."

Libertas, "Sanat, Alman ülkesi ve halkı, halklar ve ülkeler" bölümü için bir uzman arayan bu Bu Merkez'e başvuruyor. Belki *MGM* veya *National-Zeitung*'dan aldığı tavsiye mektupları, belki de *Tobis*'in nüfuzlu prodüktörü Schutzengelsing'le iyi ilişkileri sayesinde, kapıyor bu işi. 1 Kasım 1941'den, yani Kent'in ziyaretinin bir hafta sonrasında işe başladığı günden itibaren aldığı 800 Reichsmark'lık mükemmel maaşı, bu arada üsteğmenliğe terfi edeli beri 500 Reichsmark alan Harro'nunkinden yüksek.[91]

Libs, filmler üzerine yazmakla kalmayıp artık nihayet film yapmaya başlaması gerektiğini çoktandır biliyor. Kültür Filmleri Merkezi'ndeki görev bu yönde önemli bir adım olarak görünüyor ona. Lakin yine savaş giriyor araya; zira daha ilk iş gününde beklenmedik bir şekilde bambaşka türden bir meydan okumayla karşılaşıyor. Yeni çalışma masasının üzerinde zarflar duruyor, içlerinde korkutucu fotoğraflar var, askerlerin gönüllü yolladığı fotoğraflar ve bu görüntülerde neferlerin işi, öldürmekten başka bir şey değil. Resmî olarak, harekâtlara katılan askerlerin bu öldürmeleri fotoğraflaması kesinlikle yasak; ancak Libs'in önüne şipşak çekilmiş kareler yığılıvermiş, bazıları özel muamele denen eylemleri gösteriyor, Yahudileri kitlesel katliama uğratan harekât birliklerinin yaptıklarını yani. Bu resimlerin Goebbels'in Propaganda Bakanlığı'ndan Kültür Filmleri Merkezi'ne ve orada da özel olarak "Sanat, Alman ülkesi ve halkı, ülkeler ve halklar" bölümü raportörünün önüne nasıl düşüverdiğine dair hiçbir fikri olmayan Libertas, darmadağın oluyor.

16

O kış günlerinde Harro Batı Wildpark'tan Wilhelmstraße'ye geri gönderiliyor; o tortul kaya duvarlarından, geceleri ısı bir anda sıfırın altına düştüğünde sökün eden âni soğuklarda öyle ta-

91 Günümüz para değeriyle yaklaşık 3.200 Euro. Libertas *National-Zeitung* kültür sayfalarına son bir makale daha yazıyor. 13 Kasım 1941'de yayımlanan yazı, arkadaşı Oda Schottmüller'in takdimi niteliğinde: "Sanatsal dansta maskenin dirilişi."

kırdama sesi çıkıyor ki, kulağa mermi atışı gibi geliyor. Şimdi tekrar Libertas'la beraber oturuyor. 20 Aralık 1941, Hitler bir hafta önce ABD'ye savaş ilan etmiş, Libertas'ın yeni şefi Propaganda Bakanı Goebbels de Alman halkını Doğu Cephesi'ndeki erkekler için kışlık giysi toplamaya çağırıyor; kara gömülmüş o erkekleri, çabucak zafere ulaşılacağına inandıran önderlik, kışlık teçhizat vermemiş. Harro ve Hans Coppi Noel arifesindeki o akşam Mitte semtinde çift sıra kelleşmiş körpe ağaçların sıralandığı Reichsstraße'yi katediyor, 106 numaranın kapısını kapatıyorlar, günümüzde Theodor Heuss Meydanı adını taşıyan Adolf Hitler Meydanı'nın hemen yakınında. Açık gri lake boyalı kafesli geniş asansöre binip yukarı çıkıyorlar.

Orduya dönük bir eğlence programı çerçevesinde dans temsilleriyle Fransa ve Hollanda'yı turladığı için evinde olmayan Oda Schottmüller'in dans ve heykel atölyesinin anahtarı Harro'da. Ev muhteşem bir teras katı, pencerelerinden geniş bir kuzey manzarası görünüyor. Gayet yüksek bir daire oluşu, iki ziyaretçinin niyet ettiği iş için ideal.

Hans Coppi vulkanize fiber bavulu Oda'nın çalışma masasına koyuyor, kilitlere el atılıyor, kapak açılıyor. Bakışları sarıya boyalı duvarlarda dolanıyor, Oda'nın kendi yaptığı maskeler asılı; "Cellat" adlı altın rengi bir dazlak kafa maskesi var, bir başkası kıpkırmızı dudakları, derin mavi ışıyan gözleri, sahici saçlarıyla tekinsiz bir canlılık taşıyor. Kocaman oda buz gibi soğuk, bir gramofonun yanında plak koleksiyonu duruyor – oda müziği, Japonya'dan müzik, Hindistan, Bali.[92] Bir elbise askısında altın rengi ağdan bir kostüm asılı; Oda bunu *Altın* başlığı altında yaptığı ve koreografisi kapitalizmin absürdlüğünü temsil eden yeni danslarından birinde giyiyor. Yanında da grieşil bir pelerin ve üzerinde iskelet resmi olan bir fanila var, bunu savaş meydanında ölümü ele alan bir dans gösterisi olan "Sonuncu"da kullanıyor.

Harro kol saatine bakıyor, elinde eldivenler var, saat onu yirmi geçiyor. Arvid'in Hans Coppi'ye aktardığı zarfı çıkarıyor.

92 Geertje Andresen, *Oda Schottmüller - Die Tänzerin, Bildhauerin und Nazigegnerin*, Berlin, 2005, s. 295.

Beşli gruplar halinde daktilo edilmiş sayılardan oluşan sütunlar. Saat 22.29, bir dakika sonra yayın başlıyor. Hans dalga boyunu ayarladı: 46,1 metre. Sağ işaretparmağını mors anahtarına koyuyor. Harro yay basıncını öyle ayarladı ki, cereyanı açıp kapatmak ne çok zor ne çok kolay, dakikada seksen ilâ yüz yirmi harf geçmek mümkün.

Saat tam on buçukta Hans Coppi'nin sağ dirseği masada bekliyor. Bu arada şunu öğrendi: Melodiyi veren gevşek bir bilek oluyor, her telsizcinin kendi imzası var, o nedenle normal olarak öteki uçta oturanların yalnızca tanıtma sinyalini bilmesi yetmiyor. Partnerinin imzasını tanımak da önemli. Lakin şimdiye kadar hâlâ yayın bağlantısı sağlanamadığı için Hans Coppi'nin fark edilebilir bir imza geliştirecek fırsatı olmamıştı.

Başparmağı ve işaretparmağıyla telsizin düğmesini sıkı sıkı tutuyor. Şimdi kasılmamak lâzım, yoksa tıpkı piyano çalarkenki gibi tendonlar iltihaplanabilir. Tuşa beş defa basıyor. Yay cereyanını beş defa açıp kapatıyor, açıp kapatıyor... beş defa... üç defa... altı defa... sonra bir defa. Tanıtma sinyali böyle – sonra bir boşluk. Odada çıt yok. Üç...

Sekiz...

Beş... beş...

Savaştan sonra eski telsiz savunma görevlileri, bu sinyallerin Alman tarayıcılarının duyarlı alıcılarına yakalandığını iddia ettiler. Bununla ilgili bir kanıt bulunmuyor. Berlin gibi yoğun yerleşimli bir şehirde sinyal tespiti hiç kolay bir iş değildir. Bizim vakamızda, işaretler Batı yönünde birleşirdi, o zaman arabalar tam gaz oraya vasıl olur, stop eder, yön belirleme tekniğini tekrar uygular, sonucu merkeze gönderir, oradan koordinat güncellemelerini alır, bunun üzerine avlarına doğru sessizce yaklaşırlardı; yani, duvarda maskelerin asılı olduğu ve Alman savaş idaresinin maskesinin düşürüldüğü yere doğru.

On beş dakika sonra Hans Coppi'nin sırım gibi, kaslı ve üstelik idmanlı parmakları takatten kesiliyor, oysa sayı öbeklerinin henüz ancak yarısını aktarabildi. O halde kısa bir mola, el bileğini gevşetiyor, dirseğini masaya yaslıyor, işaretparmağıyla başparmağı telsizin düğmesini soldan sağa oynatıyor, bu esna-

da Harro pencerenin önünde bir sağa bir sola yürüyor, ısınabilmek için – kendisi de bir düğme, neticede. Bu gece, Adolf Hitler Meydanı üzerindeki yıldızlı gökyüzü utanmazca güzel değil mi?

Telsiz savunmasının araçları o sıra park etmiş olurlardı, Harro ile Hans'ın izini bulmuş olsalardı şayet. Görülmez bavullara yerleştirilmiş, neredeyse görünmez kablolarla mini kulaklıklara bağlanan yeni geliştirilmiş kısa menzilli tarayıcılarla donanmış adamlar arabalardan iner, hızlı ama aşırı da hızlı olmayan adımlarla sokakta dolanırlardı. Henüz tam adresi öğrenememiş olurlardı.

Harro tazı başını hayal kırıklığıyla sallıyor. Bu defa da onay gelmiyor. Hans telsizi kapatıyor. Bavul kitleniyor. Işığı söndürüyor, arkalarından kapıyı kapatıyorlar, asansöre binip aşağı iniyorlar, Adolf Hitler Meydanı'ndalar, yıldız biçimli meydana varan caddeler gökyüzünün bütün istikametlerinden motorlu araçları kendine çekiyor; telsiz savunmasının mutasavver aracı da olurdu onların arasında ve hedefine ulaşmış, ne var ki o an sinyali kaybetmiş olurdu.

17

Peki şimdi telsizi nereye götürecekler? Hans Coppi bir süre önce otuz yaşındaki Kontes Erika von Brockdorff'la tanışmıştı, Greta ve Adam Kuckhoff'la aynı eski konut bloğunda oturuyor. Erika da askere alınmış olan kocası Cay'le açık evlilik yaşıyor – dört yaşında bir çocukları da var. Erika, Libs ile Harro'nun da hoşlandığı bir isyankârlık tarzını belki başkalarından da daha plastik bir şekilde ete kemiğe büründürüyor: hayatın kendisinden doğan bir direniş, bazı insanlarda durdurulması mümkün olmayan o doğal tavır alma, rengini beli etme itkisi. Erika kısa sarı saçlı, duyuları güçlü bir kadın. Birçok fotoğrafta hafifçe gülümserken görülüyor ama bakışından anlaşılıyor ki, patavatsız kahkahalar da atabilir. Hiç kimseden korkusu yok ve özgür ruhu ve kıvrımlı bedeniyle erkekler üzerinde nasıl bir etki

yarattığını biliyor. Oda'nın evindeki başarısız girişimden sonra telsiz tecrübeleri için alternatif bir karargâh ihtiyacı doğunca, Erika atölye tarzı güzel odalarını kullanıma sunuyor. Orası sonuna kadar telsiz denemelerinin yapıldığı ve bozuk cihazların onarıldığı bir karargâh işlevi görecek. Erika von Brockdorff yeni rolünün tadını çıkarıyor, gizli varoluşunun her ânının doya doya zevkine varıyor.

18

Moskova'nın fethi başarılamadığı için Alman ordusunun savaş talihinin dönmeye başladığı o 1941 yılı Noelinde, Harro kırk iki yaşındaki psikanalist ve psikoterapist Dr. John Rittmeister'le tanışıyor, kendisi Alman Psikolojik Araştırma ve Psikoterapi Enstitüsü Polikliniği'nin müdürü. John umur görmüş bir Hamburglu tüccar ailesinden geliyor, ince duyuşlu, zayıf, üst düzeyde entelektüel bir adam. Rittmeister için diktatörlüğü reddetmek, keza bu rejimin eziyet ettiği herkesi desteklemek, son derece doğal bir şey. Birçok Yahudi hastasının yurtdışına çıkmasına yardım etti, bazı eşcinsel danışanlarına onları suçlandırmalardan kurtaran bilirkişi raporları hazırlayarak destek verdi. John'un karısı Eva ondan on beş yaş küçük, oyuncu olmak istiyor, Dr. Wilhelm Heil'ın Schöneberg'deki özel akşam okulunda bir doktora hazırlık kursuna devam ediyor. Orada rejime eleştirel bakan genç işçiler, memurlar ve öğrencilerden bir çevre oluşmuş. Derslerden sonra sık sık Rittmeister'in evinde bir araya geliyor, John'la psikoterapi ve siyaset üzerine konuşuyor, rejime karşı neler yapılabileceğini tartışıyorlar.

Karşı konulmaz, parıldayan Harro, ilginç havadisleri ve durum değerlendirmeleriyle John Rittmeister'e bir tür kurtuluş hissi veriyor. Birdenbire, kendisine eşit görerek konuşabileceği biri oldu şimdi karşısında – onu tamamlayan biri. Böylece, Harro'nun çevresi bu yeni tanışıklık sayesinde bir anda John Rittmeister'in etrafındaki bütün çemberi kapsayacak şekilde genişliyor.

Yeniden faaliyete geçmek için zamanlama ideal görünüyor. Savaşın başından beri ilk kez cepheden olumsuz haberler geliyor. Almanlar, işin ciddiye bindiğini hissediyorlar: Yüz binlerce genç erkek öldü gitti şimdiden. Ekim sonunda Moskova önlerine dayanmış olan tümenler Kızıl Ordu tarafından 300 kilometre geri itilmiş durumda. Saklandığı yerden çıkmak, kamuoyuna ulaşmaya çalışmak, olabildiğince fazla insanla ve kafa dengi olabileceklerle temas kurmak için uygun bir an. Harro ile John, halk arasında uyuklayan direniş güçlerini uyandıracak kapsamlı bir bildiri hazırlama fikrine varıyorlar. Nazilerden tiksinen ama şimdiye dek bir şey yapmak üzere harekete geçemeyen insanlara erişecekler, bunlardan çok var Almanya'da. Sarsıcı bir metinle eleştirel yurttaş güçlerine yeniden başlamak için cesaret verecekler – şu an, tünelin ucundaki ışık görünmüşken. Şimdi, zaman daralırken.

19

Doğu Cephesi'nde beklenen başarılar elde edilemedikçe, Nazi rejimi Avrupa'daki Yahudi nüfusa yönelik baskının basıncını artırıyor.

3 Ocak 1942'den itibaren Yahudilerin ülke dışına çıkışına izin verilmiyor, 16 Ocak'ta Lodz gettosundan Kulmhof[93] imha kampına nakiller başlıyor. 17 Ocak'tan itibaren Goebbels'in talimatıyla Yahudilerin büfelerden gazete almaları yasaklanıyor, abone olmaları da yasak. 20 Ocak 1942'de Harro ile Libertas tanıştıkları ve hâlâ yelken yapmaya gitmeyi sevdikleri Wann Gölü kıyısında bir villada, "Yahudi sorununun nihaî çözümü" için gerekli düzenlemeler yapılıyor. Gestapo'nun da bağlı olduğu Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü şefi Reinhard Heydrich'in idaresi altında, sistemtik kitle katliamı, jenosit, devlet görevi haline getiriliyor. Devletin devasa aygıtı içinde bundan haberdar olan ve buna rağmen görevine devam eden her birey katil oluyor böylelikle. Almanya'da yüz binlerce insan bunu ya-

93 Lehçesi: Chelmno – ç.n.

pıyor – *buna karşı* bir şeyler yapmaya çalışanlar ise birkaç elin parmaklarıyla sayılabilir. 21 Ocak 1942'de bin insan taşıyan bir tehcir treni Leipzig'den Riga'ya gidiyor; bir zamanlar mültecilerin sığındığı bir şehirdi orası, tren Nidden'de mola verdiğinde, Libertas fotoğraflarını çekmişti.

Yahudileri hedef alan kitle katliamının Almanya'da ve tüm Avrupa'da nasıl tezahür ettiğini Libertas Alman Kültür Filmleri Merkezi'nde günbegün öğreniyor. Doğu'dan gelen, giderek artan sayıda fotoğraf karesi, tuhaf biçimde onun masasına geliyor. Libertas uzun süre bu malzemeye nasıl tepki vereceğini bilemedi, şimdiyse bir plan yaptı. Bu korkunçlukları arşivliyor ve bundan daha fazlasını da yapıyor. Üstelik bir de cinayetleriyle övünen faillerle temasa geçiyor, fotoğraflarına kimi zaman iliştirdikleri satırlara cevap yazıyor, tam adlarını, hangi birliğe bağlı bulunduklarını, memleketteki adreslerini rica ediyor. Olabildiğince fazla ayrıntı toplamak istiyor, bunlar, savaştan ve Alman ordusunun nihaî yenilgisinden sonra gerçekleşmesini beklediği büyük davalarda faillere karşı delil teşkil edecek. Onun koleksiyonu, yaklaşık yarım yüz yıl sonra Hamburg Sosyal Araştırma Enstitüsü tarafından düzenlenen ve Alman kamuoyunun ilk defa ordunun soykırıma katılımının boyutlarını öğrenmesini sağlayacak olan "Alman Ordusu'nun Cinayetleri" adlı çok tartışılan gezici serginin bir öncüsü oluyor, böylelikle.

Libertas'ın arşivlediği fotoğraflardan birisinde küçük bir kız görülüyor, yanında biraz daha büyük oğlan kardeşi, bir bebek ve anne. Dördü birden öldürülecek. Kız, çaputlardan dikilmiş oyuncak bebeğini de almış ve emredildiği gibi esas duruşta tutuyor yanı başında.

Bu zahmetli işin esas kısmını; fotoğrafları albüme yapıştırmayı, altyazılarını ve faillerle yazışmayı Libertas evden hallediyor. Kaynanası Marie Luise'ye şöyle yazıyor 1942 Ocak'ında: "Bazen derin bir melankoliye dalıyorum... dünyada günbegün olup bitenleri ayık zihinle nasıl kaldırabiliriz, bilmiyorum. Ama çok yakında son bulması lâzım. Buna kesin inanıyorum."[94] İşine yoğunlaşmış vaziyette çalışma masasında oturuyor, salonun

94 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 06.01.1942.

öteki ucundan Harro'nun yazı makinesinin sakinleştirici takırtıları geliyor. İkisi belki bazen Libertas'ın gönlünün istediğinden daha az zaman geçiriyor ve daha az sevişiyorlar, ama birbirini seven ve anlayan bir çift, onlar. Harro klavye kızağını sağa itiyor, satır başı. Kalorifer bozuk veya savaş nedeniyle düşük ısıda çalışıyor; parmakları donmasın diye tuşlara hızlı hızlı vuruyor. Yeni bir bildirinin metninde törpü işini yapıyor, John Rittmeister'in uyarılarını hesaba katarak:

"Devlet bürokrasisi alçakça aptallığıyla, üzerine düşen görevi yerine getirmeye muktedir olmaktan çıkmış gibidir. Yönetimde, iktisadî hayatta, orduda ama öncelikle parti organlarındaki yozlaşma iğrençlik ölçüsüne varmış durumdadır."[95]

Yazar Thomas Mann'ın, ilticada bulunduğu Kaliforniya'dan 1940'tan beri BBC üzerinden yayımladığı radyo konuşmalarının etkisiyle Harro, Nazi yönetiminde teşhir edilmesi gereken her rezilliği teşhir ediyor: Libertas vasıtasıyla öğrendiği Doğu'daki korkunç fiilleri, ülke içinde ihtiyaç maddeleri tedariğinin giderek bozulmasını, partinin ve Nazilerin denetimindeki kurumların yozlaşmasını. Toplumun sosyalist bir yeniden inşasından yana, bütün cephelerde barıştan ve faillerin cezalandırılmasından yana söz alan bir hücum metni bu.

Çalışmaya yoğunlaşmak çoğu zaman zor oluyor, habire siren çığlıklarıyla bölünüyor zira. Bazen Royal Air Force[96] Mitte semtini bombalıyor, sonra Steglitz ve Tempelhof'u. Harro ile Libs yangın gözcüsü olarak yazıldılar, sırf yabancı biri yangın gözcüsü olarak kendileri bodrumda otururken eve çizmeleriyle dalmasın diye. Bu durumdaysa yukarıda kalabiliyorlar, kullanılmayan çocuk odasına gidiyorlar, elektrik sobasını yakıyor, yün yorganın altına kıvrılıyor ve çatı deliğinden parlayan gök-

95 Bildiri: "Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Endişe Halkı Sarmış Durumda", GDW, RK.

96 Britanya Kraliyet Hava Kuvvetleri – ç.n.

yüzüne, uçaksavarların atış izlerine, bulutların üzerinde oynaşan ışık öbeklerine bakıyorlar. Işık bombaları dakikalarca gökyüzünde asılı kalıyor, bombardıman parlamaları çelenk gibi çevreliyor onları ve yaklaşmakta olan düşman uçaklarının seslerinin tohumunu hissediyorlar.[97] "Yatağa bir bomba düşecek olursa, talihsizlik olur," diye yorumluyor Harro, sığınağa inmeme tercihini, gayet lakonik bir şekilde. "Lakin şayet bomba evin duvarı boyunca 1 metre daha aşağı vuracak olursa sığınakta patlar ve oradaki insanlar en iyi günlerini arkada bırakmış olurlar, şayet o ana kadar grip, böbrek veya ciğer veya başka birtakım iltihaplanmalara duçar olmadılarsa (yukarıda bunların bizim başımıza gelmesi ihtimali yok)."[98]

Anne-babasına durumu hafifleten şeyler yazıyor, deliliğin nasıl normalleştiğini gösteriyor bu da: "Bomba riski şimdilik sahiden normal bir Berlin Weekend'inde[99] herhangi bir modern taşıt aracında olduğundan daha fazla değil. (...) Hatta şu an için konuşmaya bile değmez. Bunların bize kafayı yedirtmesine izin vermemek lâzım. Gümbürtüye alışacağız."[100] Reichsstraße'nin orta yerine, hemen sokağın köşesinde, yerdelen cinsinden bir uçaksavar topu düşüp de etraftaki evlerin duvarlarında delikler açacak, sayısız pencere camını indirecek ve yol dolgusunda mağara büyüklüğünde bir krater açacak şiddette infilâk ettiğinde bile Harro sakin karşılıyor bunu. Belki de için için seviniyor bile, çünkü şunu biliyor: Britanya bombardıman saldırıları Alman Reich'ının başını giderek daha fazla ağrıtıyor. Lübeck ve Rostock'un yüzlerce yıllık tuğla gotik mimarîsi hızlandırılmış çekimde çöküyor; Köln'ü ise Millennium Operasyonu bekliyor, ilk defa aynı anda bin bombardıman uçağı hücuma geçecek. Kiel, Harro'nun doğduğu şehir, zaten yıkıldı. 14 Şubat 1942'de Britanya Hava Ulaştırma Bakanlığı'nda Harro'nun "meslektaşları", sivil hedeflere dönük, yani şehir içlerini ve konut alanlarını hedef alan halı bombardımanı talimatını

97 Geertje Andresen, *a.g.y.*, s. 236.

98 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 29.10.1940.

99 Hafta sonu – orijinalde İngilizce – ç.n.

100 *A.g.y.*

veriyorlar. NSDAP'nin çıkış yeri olan Münih eski şehrinin yüzde doksanından fazlası, kısa sürede yerle yeksan oluyor. Savaş sanayii bakımından önemli işletmeler –BMW, Krauss-Maffei, Dornier– ağır vurgun yiyorlar.

Harro, RLM'nin önündeki üretim istatistiklerinden hareketle, bu hava saldırılarının başarısının savaşı bitireceğini düşünüyor. Meslektaşlar arasında, müttefik savaş sanayinin bu kadar büyük bir bölümünün muharip uçak olarak kullanılamayacak bombardıman uçaklarına tahsis edilmesinin askerî açıdan yanlış bir adım olup olmadığına dair tartışmalar var. Ancak Harro, Almanya'nın hava savaşının yoğunlaşmasını kaldıramayacağından emin. İngilizlerin "bizim ihtişamlı binalarımızı veya kendilerininkileri gözeterek saldırılarından vazgeçeceklerine" de inanmıyor: "Onların bütün maddî savaş planı, üretimde olduğunu söyledikleri üstünlüklerini giderek artan ölçüde tartıya koymaya dayanıyor, bunu da en etkili biçimde hava sahasında yapabilirler." Ona göre durum açık: "Almanya hammadde kıtlığı nedeniyle, bu açığı kapatabilecek durumda olmayacak; dolayısıyla bu zorlukla sahip olmayan diğer hava kuvvetleri günün birinde muhakkak galip gelecek. İyi ama bir daha yerine konamayacak kültür değerlerinin ne kadarı cehenneme gönderilecek bunun için."[101]

Yeni bir bildiri hazırlamak için ideal zaman. Başlığı şöyle olacak: *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı Halkı Sarmış Durumda.*

20

Cato Bontjes van Beek, Libertas'ın yeni bir kadın arkadaşı. Leipzig fuarında tanıştılar, birlikte *Caesar*'a binip Berlin'e geri dönerken otomobilde, emin bir yerde birbirlerine içlerini döktüler.[102] O zamandan beri birkaç kez buluştular, masa tenisi oynadılar ve İsviçre'den kaçak gelmiş plaklardan Thomas Mann'ı

101 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 03.05.1942.

102 Manfred Flügge, *Meine Sehnsucht ist das Leben*, Berlin, 1998, s. 116 vd.

dinlediler. Kalkık burnundan çiller fışkıran ve kızılımsı saçlarını ensesinde bağlayan Cato, Libs'in Zürih'teki Büyücü'yle buluşmasından olduğu kadar sinema dünyasındaki ilişkilerinden de etkilendi. O nedenle, Kültür Filmleri Merkezi'nde kendisine yardım etmesini isteyince hemen kabul ediyor. İstediği yardım, ordunun işlediği cinayetlerle ilgili gizli resim koleksiyonu için yazılacaklarla ilgili.

Cato'nun, anti-Nazi zihniyetini eyleme dökmeyle ilgili bir çekincesi yok. Bunu yapıyor da zaten. Kız arkadaşı Katja Casella ile birlikte bir süredir Gestapo'dan kaçan insanları saklıyor, Katja bunun için resim atöyesini kullanıma açıyor. *Yatak değiştirmek*, diyorlar buna. Kendi evlerinin dört duvarı arasında artık güvende olmayan ve bir-iki günlüğüne, bazen daha uzun süreliğine, polisin onları bulamayacağı bir barınak arayan insanlar, söz konusu olan. Uçak saldırısı alarmı verildiğinde iş müşkülleşiyor, o zaman Katja'nın atölyesinin kapılarının, tıpkı Berlin'deki bütün evler ve odalar gibi, kilitlenmesi yasak, çünkü yangın gözcülerinin, hava savunma talimatlarına uyulup uyulmadığını denetlemek için her yere girebilmesi gerekiyor. Bu nedenle Cato ile Katja misafirlerine, hava saldırısı halinde anahtarı anlaştıkları bir yere saklayıp olabildiğince çabuk evi terk etmelerini ve ancak bir süre geçtikten sonra dönmelerini, o arada da hiç kimseyle konuşmamalarını telkin ediyorlar.

Gamalı haç altındaki Almanya'daki şartlara karşı bir şey daha yapıyor Cato. Söz konusu olan, zorunlu çalışmaya tabi tutulan sayısız işçi; Fransa'dan, Polonya'dan, Sovyetler Birliği'nden ve başka ülkelerden bir milyondan fazla insan ve sayıları artıyor. Rejim, savaş iktisadiyatını ayakta tutmak için sömürüyor onları. Cato, kızkardeşi Mietje ve arkadaşları "yarı Yahudi" Sybille Budde'yle birlikte, Fransız savaş tutsaklarıyla bağlantı kurmak için bir sistem geliştirdi. Genç kadınlar, kendileri gibi gencecik Fransızların küçük bölükler halinde başlarındaki nöbetçilerle birlikte trenlere bindirilip Schering ilaç tröstü fabrikasında zorunlu çalıştırılmak üzere Westkreuz'a doğru yola çıkarıldıkları Witzleben durağına gidiyorlar. Her sabah iptidai takunyaları tramvay istasyonunun fayanslı geçitlerinde takırdıyor. Fransız-

lar daima en sondaki vagonda seyahat ediyorlar, talimat böyle. Cato, Mietje ve Sybille de her seferinde trene ancak koşarak yetişebilecek şekilde geç çıkıyorlar perona. Binince, ikisi nöbetçileri oyalarken üçüncüsü sözsüz bir tebessümle Fransız tutsaklara mesajlar ve hediyeler dağıtıyor.

Çok geçmiyor, Cato, Mietje ve Sybille'nin ellerine birtakım siparişler iliştiriliyor; ilaç, kurşunkalem, iğne iplik, meyve, kibrit, tütün ricaları. Bir keresinde, barakalarında boş bir akşamlarında oynamaları için Fransızlara futbol topu getiriyorlar. Kolayca yakayı ele verebilecekleri tehlikeli eylemler bunlar, o nedenle tutsaklar bu işi bırakmaları için yalvarıyorlar onlara. Fakat Cato sürdürmek istiyor. Ölümcül derecede tehlikeli olsalar bile, bu küçük flört maceralarından öyle zevk alıyor ki. Tam Libertas'a yoldaş olacak insan.

21

1942 yılının o ilk haftalarında Berlin'de bireysel arkadaşlık ilişkilerine dayanarak kapsamının pek az insanın farkında olduğu yeni bir ağ örülüyor. Hans Coppi etrafındaki Scharfenberg çevresi; Rittmeister etrafındaki genç insanların oluşturduğu çevre; dramaturg Wilhelm Schürmann-Horster etrafındaki, Brockdorfflarda ve başka evlerde buluşan renkli topluluk; Arvid Harnack etrafındaki, Berlin akşam lisesinin Mildred tarafından seçilen öğrencilerinin de yer aldığı tartışma grubu; keza kızıl Neukölln semtinde gazeteci John Sieg etrafındaki komünistler kesişiyorlar bu arada. Keza eski Prusya kültür bakanı ve dindar sosyalist Adolf Grimme'nin evinde –ki Federal Almanya'nın en önemli televizyon ödülüne onun adı verilecek–, üniversiteden arkadaşları Adam Kuckhoff, Arvid Harnack ve yine John Sieg'in dahil olduğu bir sohbet halkası oluşuyor. Herkesin herkes hakkında bilgisi yok. Harro bu işin başında olanlardan biri, ama önder değil, öyle biri yok çünkü. Yine de iplerin birçoğunun ucu onda toplanıyor.

Yüz elliden fazla sanatçı, yazar, hekim ve akademisyen, işçi ve

memur, asker ve subay, öğrenci biraraya gelmiş durumda: Muhafazakârlar, komünistler, sosyal demokratlar, hatta eski Naziler, ama ağırlıkla partisizler, hem Katolikler hem Protestanlar, Yahudi kökenli kadınlar ve erkekler, ateistler, soylular ve yoksullar, lise son öğrencileri ve dedeler. Şaşırtacak kadar çok sayıda da kadın var, neredeyse yarı yarıya. Berlin'deki toplam yedi arkadaşlık ve direniş çevresi, amorf bir örgü oluşturuyorlar; yukarıdan aşağı belirlenmiş bir örgütlenme ilkesi bulunmayan, kuralları, tüzüğü olmayan, üyeleri, organları veya hiyerarşisi olmayan bir derleme hareket. Otuz yıl sonra, yetmişli yıllarda, Paris'teki postyapısalcılar bu biçim için bir kavram bulacak: *Rizom*.[103] Tedrîcen gelişen bir bilgi toplama örgütü bu, hiyerarşik olmadan genişliyor ve belki de en nihayet Harro'nun daha Weimar döneminde tasavvur ettiği şey: yoldaş ve arkadaşlardan oluşan bir organik *Gegner*[104] cemaati. Bir "azimkâr yaşam sevinci" birliği, romancı Werner Kraus'un deyişiyle.

Böylesine farkı karakterlerin bir araya gelmesi her zaman çatışmasız da olmuyor. Tahsil derecelerinin rengârenkliği, yaş gruplarının farklılığı, cinsiyet ve cinsel yönelim farkları sürtüşmelere de yol açıyor. Heinrich Scheel'in sınıf bilincine sahip kız arkadaşı, beşinci kattaki önü açık manzarası nedeniyle "İtalyan evi" denilen Altenburger Allee 19 numaraya ilk gelişinde "düşman toprakları!" diye homurdanıyor: "Bu mahalle! Böyle bir ev! Gadıropta da kürk bir manto asılı![105]

Harro'nun görevi, farklı küreler arasında aracılık yapmak ve direniş ağacını daha da büyütmek üzere hep canlı tutmak; kendine güvenen ve bir şeyler yapmak isteyen herkesi memnuniyetle karşılamak. Babasından gelen inceliğin de, annesinden aldığı otoritenin de, kendi yoldaşlık duygusunun da işe yaradığı bir durum.[106] Motor işlevi görüyor o, entelektüel yönü ta-

103 Köksap. Genellikle toprak altında, yukarı doğru filizlenip, aşağıya doğru kök salan yatay bitki – ç.n.

104 Hatırlayalım: Harro Schulze-Boysen'in yönetiminde bulunduğu bu derginin adı, karşıt veya muhalif anlamına geliyor – ç.n.

105 Bkz. Heinrich Scheel, *a.g.y.*, s. 214.

106 Rainer Hildebrandt, *Wir sind die Letzten: aus dem Leben des Widerstandskämpfers Albrecht Haushofer und seiner Freunde*, 1949, s. 138.

yin ediyor. Sürekli siyasî ve askerî vaziyet üzerine konuşuluyor, o bununla ilgili değerlendirmeler için bakanlıktan hizmete özel nitelikli bilgiler getiriyor.[107] Fakat özel birliktelik de, rejimin propagandasını yaptığı cinsiyet rollerinin ötesine geçen bir açıklık da daima önemli. "Yeter bu kadar muhabbet, işimize bakalım", Harro'nun özel deyimine dönüşüyor, bütün teferruatı kesip atıyor bununla. Bazen partiye benzeyen büyük buluşmalar oluyor, bazen de Helmut Himpel'in dişçi muayenehanesinde veya Dr. Elfriede Paul'un muayenehanesinde Harro, Libs, Kurt, Elisabeth ve Oda'nın düzensiz aralıklarla bir araya geldiği daha küçük toplaşmalar.[108]

Bu ilişki tarzı içinde, Libertas vasıtasıyla John Graudenz adlı bir adam zuhur etti, sinema oyuncusu Cary Grant'a benziyor, onun biraz daha sivrisi. Özellikle Harro için vazgeçilmez bir arkadaşa dönüşüyor sür'atle ve bir bakıma bütün grubun siyasî beyannamesi olacak olan *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı* bildirisinin yazımına katılıyor. Graudenz dört yıl boyunca *New York Times*'ın Berlin bürosunda muhabirdi, yirmili yıllarda *United Press* için Sovyetler Birliği'nden haberler yazdı ve Lenin'in ölümünü Amerika'ya ilk o bildirdi. Buharlı bir gemiyle akıntıdan aşağı doğru katettiği Volga Havzası'nda açlıktan ölenler hakkındaki acımasız haberlerinden ötürü Sovyetler Birliği onu sınırdışı etti. Yoğun koyu gözlerinin üzerine sık sık isyankâr bir kâhkülün düştüğü iri kıyım bir adam olan Graudenz, bu arada başarılı bir işadamı oldu, Wuppertal'deki Blumhardt taşıt fabrikalarının temsilciliğini yapıyor. İş ilişkileri sayesinde yıllardır Yahudi tanıdıklarının yurtdışına çıkmasına yardım ediyor. Kız arkadaşı Sophie Kuh'un mesela bu yolla özgürlüğe ulaşmasını sağladı.[109] John Graudenz'in karısının adı Antonie, iki kızı Karin ile Silva yeniyetmelik çağındalar.

Hans Coppi, John Graudenz ve yine yeni tanıştıkları, Zeiss Ikon fabrikalarında ince tesviyeci olarak çalışan, telsizcilik

---

107 Heinrich Scheel, *Vor den Schranken*, *a.g.y.*, s. 214, izleyen alıntı da buradan.

108 Bkz. Harald Poelchau, *Die letzten Stunden, Erinnerungen eines Gefängnispfarrers, aufgezeichnet von Graf Alexander Stenbock-Fermor*, Berlin, 1949, s. 69.

109 Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 84.

deneyimi olan ve John-Rittmeister çevresinde bulunan yirmi beş yaşındaki Fritz Thiel'le beraber, Harro 1942 Ocak sonunda ışıksız bir günde Cato Bontjes van Beek'in kulübesini ziyaret ediyor. Libertas'ın önerisi üzerine, bu evin telsiz işine uygun olup olmayacağına bakmak istiyorlar, ama her şeyden önemlisi *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı Halkı Sarmış Durumda* bildirisini getiriyorlar, Cato ile o sırada evde kalan erkek arkadaşı şair Heinz Strelow'un mumlu kâğıda yazacakları altı sayfalık bir metin. Harro bunu yaparken üslûp ve içeriği iyileştirecek müdahalelerde bulunmaları için onları yüreklendiriyor. Kopyalar, John Graudenz'in edindiği bir çoğaltma aygıtıyla çıkarılıyor.

Ne var ki Heinz Strelow fazla hızlı gittiklerini hissediyor. Ziyaretçiler ayrıldıktan sonra Cato'yu, hiç eleştirel olmadan itimat etmekle eleştiriyor. Harro'nun sahte adlarla tanıştırdığı o refakatçiler kimdi, diye soruyor. Kendisinin de bildiri dağıtma eylemlerini genel anlamda anlamlı bulduğunu söylüyor. Fakat bu işe tanımadıkları çok fazla insan karışmış. Kız arkadaşı boşver işareti yapıyor eliyle. *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı*'yı çekmiş önüne, okuyor:

> *"'Mızmızlanmak' veya aptalca fıkralar anlatmak yetmez. Her köşe başında sonu gelmeyen kuyruklarda beklemek zorunda kaldığımızda, hep daha yüksek sesle protesto edin! Her şeye rıza göstermeye ve katlanmaya son verin. Sizi korkutmalarına daha fazla izin vermeyin! Umumi korkunun karşısına dikilin! Kendimizi ve ülkemizi ancak Hitler'e karşı mücadele cephesinde yan yana dizilecek cesareti bulursak kurtarabiliriz."*[110]

Metin mumlu kâğıda geçirilince, Graudenz dikişleri atacak kadar dolu bir bavulla Helmut Himpel'in evini ziyaret ediyor. Mimi Terwiel orada telefon rahberine bakarak gönderilicekleri listesini hazırlıyor ve daktiloda zarflara adres yazmaya ko-

110 "Kaygı" bildirisi, *a.g.y.*, izleyen alıntılar da buradan.

yuluyor. İlk gece zarfları yerleştirmeyi bitiremediğinden, her şeyi Himpel'in oturma odasındaki dolaba doldurup ertesi akşam tekrar buluşuyorlar, bu defa Harro ve Hans Coppi'yle beraber. Bu kadar fazla sayıda mektubu dikkat çekmeden postaneye götürmek kolay değil. Büyük miktarlarda pul, zarf ve kâğıt alırken daha dikkatli olmak gerekiyor – keza zarfları posta kutularına atarken de. Bu nedenle gönderileri mümkün olduğunca küçük porsiyonlarla şurada burada elden çıkarmak üzere aralarında paylaşıyorlar.[111]

Bu bildirinin hedefi bu defa sadece Almanlar değil, yanı sıra Berlin'de bulunan dış muhabirler ve önemli diplomatik temsilcilikler. Ülke sınırları dışındakilerin, tüm anti-Hitler ittifakla temasa geçmek isteyen ve bütün cephelerde, yani Doğu'da da silahların susmasını hedefleyen bu ağın varlığını fark etmelerini istiyorlar. Ayrıca ordu karargâhlarına, keza mesela Adalet Bakanlığı müsteşarı ve sonra Millî Adalet Divanı'nın başkanı olacak olan Roland Freisler gibi Nazi görevlilerine de daktiloya çekilen beyannameden bir nüsha gidiyor. Hepsi ülkede direnişin olduğunu ve halk arasında hangi düşüncelerin deveran ettiğini öğrenmeliler. Diktatörün üvey kardeşi Alois Hitler de, Wittenberg Meydanı'nda usulsüzce mülk edindiği evinin posta kutusunda bir nüshasını buluyor bildirinin. *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı*'yı okuyan herkes vaziyet hakkında makyajsız bir izlenim ediniyor, ayık bir durum tespiti bu, tutkulu bir çağrıyla beraber:

> "Bu mektubu bütün dünyaya gönderin, yayabildiğiniz kadar yayın! Arkadaşlarınıza, iş arkadaşlarınıza verin! Yalnız değilsiniz! Önce kendi imkânlarınızla, sonra gruplar halinde mücadele edin. YARIN ALMANYA BİZİM OLACAK!"

111 Helmut Roloff, "Schulze-Boysen grubunun bir kesimi içinde yürütülen çalışmayla bir rapor", GDW, RK, s. 1.

Bildiriyi gizlilik içinde başkalarına aktarma çağrısına herkes uymuyor. 288 nüshası bunun yerine polisin ve Gestapo'nun önüne yuvarlanıyor. Gestapo bir günlük raporunda bir "komünist hareketi" diye bahsediyor bildiriden, oysa metinden böyle bir yönelim çıkmıyor. "Yazı makinesiyle yazılıp sonra çoğaltılmış olan bildiriler muhtelif Katolik papazlık birimlerine ve millî cemaatimizin profesörler, hekimler, mühendisler gibi zihinsel mesleklere mensup bir dizi üyesine kapalı zarflar içinde gönderilmiştir." Şöyle devam ediyor rapor: "Yazılar, iddiaya göre durumun nasyonal sosyalist siyaset yüzünden aydan aya kötüleştiğine işaret etmekteydi" – belli ki hasas nokta, burası.[112] Propaganda bakanı olarak bilhassa kendisine meydan okunduğunu düşünen Goebbels, Gestapo şefi Müller'e bir mektup gönderiyor:

> *"Hahamca bir maharetle hazırlanmış olan ilişikteki bildiri, olabilecek her yandan bana yükleniyor. (...) Bugün elime Berlin-Charlottenburg 2 nolu postanesinden yollanmış bir nüshası geçti. Hepsinde aynı mavi zarfın kullanıldığı dikkatimi çekti. Belki bir ipucu olabilir."*[113]

Lakin Gestapo el yordamıyla hareket ediyor. Araştırmalarda varılan sonuç, illegal metnin "muhtemelen eski model bir mekanik daktilodan" çıktığından ibaret, Geha firmasının filigranını taşıyan Saugund marka kâğıt kullanılmış.[114] Bu kâğıdı bulunduran dükkânlarda yapılan bir tetkikat, stokların münhasıran resmî makamlara, özellikle de orduya satılmış olduğunu ortaya koyuyor. Zarfların incelenmesi de herhangi bir başarıya ulaşmıyor. Savaş döneminde Almanya'da yalnızca dört tip zarfa izin var, oysa bildiri renk, ebat ve kalite bakımından *on dört* çeşit zarfa konmuş. "Zarflar (...) birbirlerinden farklılaşmakta ve

112 Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 63 vd.

113 *A.g.y.*

114 *A.g.y.*, s. 65-66.

ek soruşturmalara hizmet edebilecek belirtiler arz etmemektedir." Gestapo, başarısızlığını itiraf etmek zorunda kalıyor: "Alıcıların kontrolü, kullanılan kâğıt ve zarf çeşitlerinin kökeniyle ilgili araştırmalar, yazının kriminolojik incelemesi ve mektupların istihbarî tetkiki, şimdiye dek bir tespitte bulunmayı sağlayacak dayanaklar sunmamıştır. (...) Berlin'deki Posta Umum Müdürlüğü tarafından bazı mektuplar zaptedilerek kapalı olarak Devlet Polisi'ne aktarılmaktadır. Bu mektuplar yine açılmadan, parmak izi incelemesi maksadıyla RKPA[115] nezdindeki Reich Kimlik Hizmetleri Servisi'ne devredilmektedir. Bütün mektupların iyot buharı yöntemiyle incelenmesinden de başarı elde edilememiştir."[116] Harro ve arkadaşları işlerini iyi yapmışlardı.

22

Cato'nun arkadaşı Heinz Strelow yine de, yakayı ele vermelerinin sadece zaman meselesi olduğuna inanıyor. Harro'yla konuşmaya çalışıyor ve genel olarak gizlilik yeteneklerinin sınırlı olmasını ve birlikte iş yapılacak kişileri seçerken fazla ihtiyatsız davranılmasını eleştiriyor. Gerçi bol iyi niyet var ama bütün her şey kesintisiz bir doğaçlama. Bu durumda, dışarıdan er veya geç gelecek gayriinsanî baskının felâkete yol açması kaçınılmaz, ona göre. Ayrıca Doğu'yla telsiz teması kurma çabalarıyla halkı aydınlatacak malzeme üretiminin birbirine karıştırılmasını da vahim buluyor. Bu nedenle işbirliğini sona erdirmek istiyor.

Harro'nun, Heinz Strelow'un eleştirisini kabul edip etmediğini kaynaklar göstermiyor. Ama tam da bu, yani katı yapıların bulunmaması, ona göre tam da kurdukları ağın özünü teşkil ediyor. Örgünün gelişmesini önlememek, aksine genişlemesine, esnek kalmasına izin vermek. Sisteme eleştirel bakan, ilişki kurmayı seven, dünyaya açık, belki sanatsal yeteneğe sahip ve entelektüel meydan okumalara açık olan her kişi, memnuniyetle karşılanıyor. Hayatında özerk olmak isteyen herkes, bu direni-

115 Reichskriminalpolizeiamt: Reich Emniyet Müdürlüğü – ç.n.

116 *A.g.y.*, s. 67.

şin parçası olabilir. Envai çeşit düşüncenin birbirine dokunmasıyla ve birbirini tohumlamasıyla oluşan, böylece diyalektik bir gelişme gösteren geçirgen artıdeğere inanan herkes. Birisi ayrılmak isterse de, ayrılabilir – şimdi Heinz Strelow'un yaptığı gibi.

Bu ayrılıştan en fazla zarar gören, öncelikle Libertas. Cato Bontjes van Beek de devre dışı kaldığından, Doğu Cephesi'ndeki korkunçluklar hakkındaki gizli resim koleksiyonuyla ilgili işbirliği için yeni birisini bulması gerekiyor.

23

Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı'yla kalmıyor. Darbeler arka arkaya geliyor. Yaz gibi sıcak bir günün akşamında Adam Kuckhoff kuvvetli parmaklarına siyah yün eldivenler geçiriyor. Yazarken şimdiye dek hiç böyle yapmamıştı. Başında oturduğu devasa masanın, muhtelif projeleri için çok sayıda çekmecesi var. Weimar döneminden kalma bir masa bu, Adam onu o zamanlar yaptırmıştı. O akşam üzerinde çalıştığı illegal metin, özellikle hassas. Onu duvardaki gizli bir bölmede saklayacak, kapağının üzerini, yazı masasının yanında asılı eski bir gotik halı örtüyor.

Yazar, bu girişim için ortak bir müellif aldı güverteye, Alman-Amerikalı John Sieg, 1903 Detroit doğumlu, oradayken bir ara Ford fabrikasında montaj hattında çalışmış, yirmili yılların sonlarında Berlin'de serbest yazarlık yapmış, *Roten Fahne*'de[117] dizi yazılar editörü imiş. 1928/1929'da Amerika'dan yazdığı anlatılar Adam Kuckhoff tarafından yayımlanan aylık *Die Tat*[118] dergisinde çıktı, ayrıca *Berliner Tageblatt* için yazıyordu.[119] John Sieg sağlam yapılı, kurnaz tebessümlü bir adam, uzun süredir işçi hareketinde faal, kapitalizme dönük reddiyesinde sarsılmaz bir tavrı var ve gönlü daha iyi bir dünya in-

117 Kızıl Bayrak. KPD'nin yayın organı – ç.n.

118 Eylem – ç.n.

119 Helmut Schmidt, (ed.), *John Sieg, einer von Millionen spricht. Skizzen, Erzählungen, Reportagen, Flugschriften*, Berlin, 1989.

şa etme rüyasıyla dolu. Sokak röportajları yapan biri olarak ayrıntılarla ilgili sezgisi keskinleşmiş ve diyaloglara açık bir kulağı var. 1933'te Berlin SA şefinin NSDAP gazetelerinde çalışma teklifini reddetmişti. O zamandan beri yazılarını yayımlayamıyor ve 1936'dan beri Reich Demiryolları'nda çalışıyor. Lakin yazı yayımlamayı bırakmak istemiyor ve 1940'tan beri çokdilli *Innere Front*'u[120] çıkarıyor; Almanya'da zorunlu çalışmayla lânetlenmiş yabancı savaş tutsakları için illegal bir dergi bu. Hedef, onları köle isyanına yüreklendirmek.

Adam, Libertas'ın ona aktardığı küçük kızla bebeğin fotoğrafını tutuyor, siyah yün eldivenleriyle. Libertas'ın resim koleksiyonu, dehşeti, şu Barbarossa Harekâtı'nın deliliğini, bugünde yaşanan kıyameti getirdi onun gözlerinin önüne. Onun fikri, ben zamirini de kullanarak okura doğrudan, kişisel bir şekilde hitap etmek, böylece okurun ağzından cevaplar almaya çalışmak – ve bunu da zihinden daha derin bir düzlemde yapmak. Bu "Doğu Cephesi Açık Mektup" bildirisi askerler ve subayların yanında inzibat polisi birimlerine de yöneliyor. 20.000 memura yöneliyor yani, bunların arasında sayısız aile babası bulunuyor; aldıkları harekât emriyle birdenbire normal varoluşlarından koparıldılar ve şimdi Polonya'da, Ukrayna'da ve Beyaz Rusya'da ağırlıkla Yahudilere yönelik kitlesel kurşuna dizme eylemlerine katılıyorlar. Okuyucunun bilinçdışıyla iletişime girmek isteyen ve her insanın derinine gömülü şeref duygusuna hitap eden bir metin bu. Bir "polis yüzbaşısı" muhatap seçilerek –ki ilke olarak Rusya savaşının ıraklarındaki her bir Alman askeri olabilir bu–, üç çocuğuyla beraber bir anneyi öldüren bir silah arkadaşının hayalî hikâyesi anlatılıyor; kızı, çul çaputtan dikilmiş bir bebeği infaz için hazır etmiş:

"Ama bir noktada sinirleri dayanamadı artık: genç bir çiftçi kadını halletmesi gerekiyordu, üç çocuğuyla beraber. 'Ne için?' Omuzlarını silkti: 'Emir ver-

120 İç Cephe – ç.n.

diler.' Kadının kucağında memeden kesilmemiş bir bebek vardı; kalan iki dakikalık ömründe, ağlayan çocuğu acınası paçavralara sarıp ısıtmaya çabalıyordu, nafile yere. Çaresizce bir özür jestiyle, başkaca bir şeyinin belli olmadığını anlatmıştı, her şeyini elinden almışlardı. Kadının sağında altı yaşındaki oğulcuğu diz çökmüş duruyordu, solunda ondan aşağı yukarı iki yaş büyük bir kız çocuğu, diz çökmezden önce son dakikada oyuncak bebeğini almak için ufak adımlarla geri dönmüştü. Evet, 'bebeğim de gelsin.' Söylediğim gibi, çuldan çaputtan dikilmiş gülünç, zavallı bir oyuncak bebekti bu. Ufak kız, çocukça beceriksizliğiyle, o çapraşık hareketlerle kendi de diz çöktükten sonra, oyuncak bebeğini de yine diz çöker vaziyette yanına oturttu karların arasına. 'Önce hangisini vurdunuz, anneyi mi bebeği mi?', diye sordum. (...) Derken altı yaşındaki oğlan, askerlere doğru fırladı birden. Anlatılana bakılırsa saldırıya uğrayan memurlarla çocuk arasında basbayağı kıyasıya bir mücadele oldu, sadece saniyeler sürmüş tabii, katılaşmış parmaktaki ısırık izi oradan. İki defa ateş etmek gerekti çünkü ilk atışı ıskaladılar, oğlanın tek gözüne isabet edip balçığa çevirdi. Küçük kız ise gayet sakin durdu, oyuncak bebeğiyle birlikte olduğu yere devrildi. Şu alâkasız oyuncak bebek hakkında başkaca söyleyecek bir şey yok, katilimizin 'tiki' oldu sadece işte o bebek."

Bu korkunç hadisenin tasviriyle kalınmıyor. Adam ile John, hadisenin psikolojik sonuçlarını da anlatıyorlar ve masum bir başlık taşıyan "Doğu Cephesi'ne Açık Mektup" bu silahlı eylemin faillerin psişesinde yarattığı cehenneme dalıyor, doğrudan:

"Az evvel devlet hastanesinde bazı polis arkadaşlarımı ziyaret ettim, Doğu'dan sevk edilmişlerdi - hepsi de sinirleri çöktüğü için. Hastane atmosferini bilirsiniz, kendine mahsus bir sessizlik vardır, bir odayı çiçeklerle şenlendirmişlerdi ayrıca, hastalar müzik dinleyebiliyorlardı, ruhsal tedavinin bu gülünç basitlikteki gereçlerine, adeta bir romandaki gibi, bir-iki de güneş huzmesi eşlik etmekteydi. Ayrıca orada başka bir kısım daha vardı, silah arkadaşlarım neredeyse ürkekçe bir rahatlamayla, orada çok daha beter sinirsel çöküş yaşayanların bulunduğunu söylüyorlardı. Eskinin irikıyım karakol memurları şimdi ancak seke seke yürüyebiliyor, kimileri dört ayak üzerinde sürünüyor, bu arada düşünceli düşünceli kafalarını sallıyorlar, darmadağın saçları yüzlerine dökülüyor, bakışlarıysa -birisi yemin vererek öyle söylemişti- 'St. Bernhard köpeğinin bakışlarına' benziyor. Silah arkadaşlarımdan çok korkunç şeyler öğrendim, hastane yatakhanesindeki sükûnet aldatıcıydı, çılgınlık alttan alta hüküm sürüyordu. Fısıldayarak, benden ruhlarını kurtaracak bir haklılaştırma sözü duymayı uman kocaman açılmış gözlerle, kitlesel kurşuna dizmeleri, seçme gaddarlıkları, ölçüsüz kan ve gözyaşını, SS'in hayvanca emirlerinin ültimatom niteliğinde olduğunu, birçok kurbanın akla sığmaz soğukkanlılığını anlattılar. (...) Tabii ki hastaların hiçbirine bir teselli sözü söylemedim, bu onlara dehşetin azabıyla kararan akşamlarında yardım eli uzatmak olurdu, ben bir teselli sözü sarf etmedikçe de yapıp ettiklerini daha da büyük bir gayretkeşlikle açığa vurdular. Bana mı düşer, katledilenlerin ruhunu aforoz etmek, bana mı düşer, günlük vazife olarak, emir üzerine aylar boyu her sabah 50 insan vurduğunu sonradan azaptan alt üst olmuş vaziyette de olsa itiraf edenlerin

günahlarını affetmek? Yine de acınacak halde olan bu infazcı mahlûkların birisinin gözünden, -bu sizi bir polis müfettişi olarak ilgilendirecektir-, çuldan çaputtan dikilmiş küçük, kirli oyuncak bebeğin görüntüsü gitmek bilmiyordu, ayrıca, dağınık bir telâş içinde şunu da ekledi: kötü bir ısırığın açtığı yaradan ötürü bir parmağı kaskatı kalmıştı. (...) Tam da geriye kalan en son ve en çaresiz şey olan oyuncak bebek, onun 'hastalığına' dönüşmüştü ve o da herhalde yakında aşağıya, St. Bernhard köpeklerinin yanına gitmesi gerekecekti. Söyleyin bana hele, yüzbaşı, yozlaştığı için cinayet işleyen katillerle görev icabı cinayet işleyen katiller ve korkaklıktan ötürü cinayet işleyen katiller arasında ne fark vardır? Her halükârda bütün bu hikâyeyi sadece oyuncak bebekle ilgili saçma ayrıntıdan dolayı tuttum aklımda, yoksa bütün dünyada Sovyet halkına karşı işlenen nefretlik cinayeti hatırlamaya muktedir bir hafıza, bir insan, bir kitap olabilir mi, onu hatırlayabilmenin, tespit edebilmenin herhangi bir imkânı olabilir mi?! (...) Korkunç olan sadece budur: Hitler'in, aslında namuslu olan insanların koca bir yığınını kendi cinayetlerinin kirli suç ortaklarına dönüştürmeyi başarmış olmasıdır!"

Doğu'da olup bitenlere dair erken ve sarsıcı bir tanıklık. Peki cephedeki tek er, buna karşı ne yapabilir? "Doğu Cephesi'ne Açık Mektup"un buna vereceği bir cevabı var ve bunu açıkça dillendirmekten sakınmıyor. Almanların kitlesel cinayetlerine karşı bir direniş var. Sadece Kızıl Ordu'nun gösterdiği direniş değil, tüm Rusya'da partizan savaşı vermek üzere silaha davranan, ormanlarda saklanan kadınların ve adamların gösterdiği direniş de var. 1812'de bizzat Prusyalıların yaklaşan Napolyon birliklerine karşı kendilerini korumak için uygulamış olduğu etkili bir yöntem bu:

"Ölümle ölüm arasında kalan yüzbaşı için, vicdanına hitap eden gururlu ve onurlu Prusya geleneği ile, onu terörize ederek Rus yurtseverliğini kahpece katledilmesi 'vazifesine' zorlayan SS ayak takımının alçakça hayvanlaşmışlığı arasında seçim yapmak zor olabilir mi ki?! Ben olsam... ben olsam, partizanlarla işbirliği yapardım. Hiç düşünmeden onların tarafına geçerdim. Varsın, ister kararsızlıklarından, ister katıksız korkaklıklarından ötürü bu yapılanların parçası olanlar, 'St. Bernhard köpeklerinin' arasına katılsın."[121]

Taraf değiştirmek için, askerden kaçmak için, düşman tarafına geçmek için açık bir çağrı. Ama uyan var mı bu çağrıya? Bildiri yazanlar, çok sayıda subayın radikal bir zihniyet dönüşüm geçireceğine dair abartılı ümitlere kapılmıyorlar. Lakin daktilo ve siyah yün eldivenlerle pusatlanmış Adam ile John, denenmedik bir şey kalmasın istiyorlar. Bildirinin son kısmı şöyle:

"Öyle anlar vardır ki, akıllı davranmak denen tavır değil, susmak veya temkin değil, girişimde bulunmak, cür'et lâzımdır - ve icabında kendini feda edebilme melekesi."

Metnin askerî birliklerdeki dolaşımı hakkında günümüze ulaşan bir bilgi yok. "Açık Mektup"un, Posen'deki kışlasında karısı Elisabeth ve John Graudenz üzerinden bildirinin birkaç nüshasını edinen Kurt Schumacher vasıtasıyla Rusya'ya ve Doğu Cephesi'ne sahiden ulaştığı kanıtlanmıştır.[122]

Sözlerden oluşan tek bir yalımdan ibaret olabilir bu bildi-

121 "Doğu Cephesi'ne Açık Mektup" bildirisi, GDW, RK.

122 Bkz. Harro Schulze-Boysen v.d.'yle ilgili 19.12.1942 tarihli hüküm, GDW, RK 1/2, s. 15-16 ve s. 21.

ri; ışıması, tüfek ve tank namlularının saçtığı şimşekler arasında boğularak yitip gitmiş olabilir, top gümbürtüleri içinde hafif bir sada sadece. Ama, cephe gerisinde faaliyet gösteren harekât gruplarının kurşuna dizme eylemleri bu savaşta ilk defa konu edilmiş oluyor. Harro ile Libertas'ın etrafında serpilen rizomun itiraz eden, aydınlatan ve insanları sarsan örgüsünün bir parçası, bu da.

24

O 1942 ilkbaharında Tegern Gölü kıyısında bir köyde, "Romlu sıcak şarap" yazarı Heinrich Spoerl'ün oğlu genç Alexander Spoerl'e esrarengiz bir telgraf ulaşıyor. Alman Kültür Filmleri Merkezi'ne müracaatı gerekiyor. Yirmi beş yaşındaki genç adam, kafasında hiçbir şey yok fakat meraka kapılmış vaziyette başkente giden trene biniyor, Anhalter Garı'nda iniyor, yürüyerek Gendarmenmarkt'a gidiyor, orada Jägerstraße 26 numarada kapıdaki görevliye kendini tanıtıyor ve birinci kata çıkması söyleniyor. Orada tanımadığı bir bey onu şaşırtıcı derecede iyi karşılıyor, yine tanımadığı başka bir beye takdim ediliyor, istemeden de olsa Alman selâmı veriyor, el sıkışıyorlar ve sonra biraz kuytudaki bir odaya geçmesi isteniyor.

Ona kapıyı açan kadının hülyalı, dostça bakışları var, modaya göre kesilmiş açık kumral saçları alnının sol yanına düşüyor. Kendisiyle aşağı yukarı aynı yaşta. Diğer beylerden onu Alexander'la yalnız bırakmalarını rica ediyor. Sonra kapıyı kapatıp sigara içer mi diye soruyor.

Alexander elini dağınık saçlarına götürüyor, keşke daha iyi tarasaydım diye düşünüyor. "Size şunu söylemem lâzım," diye dökülüyor hemen, "ne dramaturjiyle ilgili bir tecrübem var ne de kültür filmleri hakkında bir fikrim."[123] Makine mühendisliği okuduğunu, ama asıl emelinin yazarlık olduğunu anlatıyor. Kadınlar ve spor arabalar hakkında kitaplar yazmayı tasarlıyor. Kadınları müthiş buluyor zira, arabaları da büyüleyici buluyor.

123 Alexander Spoerl raporu, GDW, RK 11/14, s. 1.

"Dalgaya Karşı'nızı hâlâ sürdürüyor musunuz?" diye soruyor ona Libertas, dostça bir gülümsemeyle.

Alexander ona şaşkınlıkla bakıyor. Bu kadın onun anonim direniş projesini, Nazilere karşı yazdığı, sinema çevrelerinde dolanan bildiriyi nasıl bu kadar iyi biliyor?

Libertas onu sakinleştirmek için, bunları arkadaşı Herbert Engelsing'ten öğrendiğini ve Enke'nin tavsiyesi nedeniyle burada karşısında olduğunu söylüyor.

Bunun üzerine Alexander tebessüm ediyor. Güvensizliği ânında bir idrak duygusuna dönüyor, "nasyonal sosyalizme karşı tavır alanların sessiz sedasız mutabakatı" ile ilgili bir duygu ve her birinin hayatı diğerininkine bağlı olduğu için birbirlerine güvenmeleri gerektiği duygusu. "Dalgaya Karşı hâlâ," diyor ve Libertas'a dikkatle bakıyor, sonradan hayranlıkla tasvir edeceği gibi, "kadın içgüdüsünün, naifliğinin ve arzusunun insana gayet erkekçe gelen bir zekânın mükemmel derecede birleşmesini" görüyor onda. "Ayrıca çok aptalca bir ifade kullanacak olursak, büyüleyici bir şahsiyetti."

Fakat onun kendisinden talep ettiği şey, az değil. Zira hemencecik, evindeki karanlık odada Doğu Cephesi'nden gelen, planlı cinayet resimlerinin olduğu Leica filmlerin banyo edilmesi söz konusu olacak. Libertas onu hızla gizli arşivine sokuyor.

Daha heyecan verici bir âmir zor bulunurdu. Ama daha tehlikelisi de öyle.[124]

25

Harro da 1942 ilkbaharında ilginç birisiyle tanışıyor. Hayatına nasıl ve nerede girdiği kaynaklardan anlaşılmıyor, fakat öyle hızlı gerçekleşti ve kadın bunu öyle bir beceriyle halletti ki, sanki Harro'yla ilişki kurmaya tayin edilmiş. Adı Stella Mahl-

124 *A.g.y.*, s. 3. Bu görüşmeden sonra Spoerl sözleşmeyi imzalıyor. Akşamleyin Altenburger Allee'ye davet ediliyor, orada Libertas'la üç saatlik bir sohbette Harro'yla da tanışıyor. Bir direniş ağının mevcudiyeti hakkında bir şey öğrenmiyor, başlarda Libertas'ın da sadece "birçok şeyini biraz cüretkâr" bulduğu bir siyasî idealist olduğunu düşünüyor.

berg, Harro bunun gibi bir karşılaşmayı asla planlamamış, asla buna niyet etmemiş, asla evlilikdışı ilişki aramamıştı. Yine de oluverdi.

Stella Mahlberg "yarı Yahudi." Alman Tiyatrosu'nda oyuncu, şimdiye dek yan rollerde sahne aldı, *Kırık Testi*'de Krug, iki hizmetçiden biri olarak mesela. Harro ona '42 Nisan başında, "sana yaklaştığımda hâlâ bütün ruhumla titriyorum," diye yazıyor: "Aptalca fakat şahane bir tuhaflığı olan bir durum, güneşin doğuşunu andırıyor."[125]

Bu apansız duygu patlamasının sebepleri vardır, belki de cinsellikle fazla alâkalı olmayan sebeplerdir bunlar, zira Harro için cinsellik değil, herhangi bir şekilde tekrar bir şeyler hissedebilmek ön plandadır. Haydut gelini Regine'yi, işkencehanedeki gecelerden sonra bir daha ona açılamadığı için kaybetmişti; Libertas'a ise hayata dair tasavvurunu kurtarıcı bir dönüşüme uğratacağına inandığı için yaklaştı, o da yaptı sahiden bunu. Fakat onunla, karısıyla ilişkisi de bu arada hayatının anlamı haline gelen mücadeleye bağlandı tamamen, o nedenle bu ilişki de işkencehanenin bir ürünü ve kopmaz bir şekilde onunla bağlantılı. Stella'yla iş farklı. O tamamen siyaset dışı bir âlemde yaşıyor, kuzgunî siyah saçlı duygusal birisi. Dönüp dolaşıp sorsa da, Harro'nun faaliyetleri hakkında hiçbir şey bilmiyor, tam da durum onu çekici kılıyor. En çok da, üzerinde sade bir kazakla, onu bu dikbaşlılık – merak karışımıyla ayartmasını seviyor; bakışındaki bir dirhem anlamazlık, bir yandan acı veriyor Harro'ya, diğer yandan iyice tutkuyla öpmesine yol açıyor kızı.

Takma adı "Fix",[126] sabit yıldız anlamında, aynen de öyle görüyor onu: lekesiz, dokunulmamış, bambaşka kanunların geçerli olduğu yabancı bir âlem. Onca kuvvetini tüketen evrene aykırı bir nokta. Bu kaçış yerine sahip olmak ona iyi geliyor, arkadaş çevresi dışında, işinin de dışında bir temas noktası. *Gegner* zamanından bildiği ama çoktan kaybettiği, içinde yaşamayı çok isteyeceği sanat âlemi oralarda bir yerde duruyor. Şunu fark ediyor; bir-iki buluşmadan sonra, Stella Mahlberg ona *mahremi-*

125 Harro'dan Stella Mahlberg'e mektup, GDW, RK 9/13, 06.04.1942.

126 Sabit – ç.n.

yet sağlıyor. "İnsan kendini açabileceği birisini ancak bazen bulabilir," diye yazıyor ona. Masum bir kaçamak değil bu, bunun için vakit fazla dar ve görevleri fazlasıyla ciddi. O, başka bir şeyi temsil ediyor; kendisini değiştirmesini umduğu, denetimi kaybetmesine yardımcı olmasını, Hitler'e karşı mücadelesinde elinden gitmiş olan kendi içindeki öteki yarıyı tekrar keşfetmesini sağlamasını umduğu bir şeyi. Ona yazdığı bir aşk mektubunda, "sana, karşında duramayacak kadar fazla yakınım," diyor, belirli bir acımasızlıkla: "Sana söyleyebileceğim şey, geri kalan dünyaya söyleyeceğimden başka bir şey olacaktır. Ancak kendi kendimle yaptığım konuşmalar olabilecektir."[127]

Yani, önemsiz bir kaçamak değil kesinlikle – peki ama Stella'yı illegal faaliyetlerinin tablosuna sokmamak nasıl mümkün olacak? Harro kendi etrafında yükselmiş bulunan duvarları biliyor ve onları ancak Stella'ya karşı tamamen dürüst olursa, saklambaç oynamayı bırakır, kendini açığa vurursa yıkabilir. Ama böyle yaparsa onu suç ortağı haline getirir ve tıpkı daha önce Regine'yi kaybettiği gibi onu da kaybeder.[128] Bu süreçte onunla arasındaki kırılgan bağa hasar vermeden tekrar hissetmeyi öğrenebilir mi acaba? Belki de bunun sınırlı bir kaçamaktan fazlası olması mümkün değildir, ama bu da ilişkinin yoğunluğunu azaltmıyor. Hayvanat Bahçesi İstasyonu'nda buluşmak ve eğlenceli bir şeyler yapmak, basbayağı neşe veriyor Harro ile Stella'ya. Ortak itkileri, eraflarındaki çökmekte olan dünyadan kaçmak ve bunu yapmak insanca ve kahramanlar gibi hissetmelerini sağlıyor, bir günlüğüne bile olsa. Peki ama Libertas ne der buna?

26

Elisabeth Schumacher o 1942 Paskalyası'nda korkunç bir şey yaşıyor. Kuzeninin yaşını almış Yahudi ebeveyni söz konusu, kör müzikbilimci Dr. Richard Hohenemser ve karısı Alice. İki-

127 *A.g.y.*

128 Harro'dan Stella Mahlberg'e mektup, GDW, RK 9/13, 12.04.1942.

si Havensteinstraße 6 numarada oturuyorlar, bir parkın yanında, hemen köşede Kaiser-Wilhelm-Straße var; mükemmel bir konumu olan, beğenilen, geniş bir ev, yüksek tavanları mermer kaplama. SS'in bir adamı orada ikameti yapmak istemiş ve yaşlı çift, evlerini bir toplama kampında yan yana iki kerevete değişmek zorunda kalabileceklerini hesap etmek zorunda. O nedenle kendilerini evlerine kapattılar ve haberi alan Elisabeth en kötü ihtimalin gerçekleşmesinden korkuyor. Alelacele –Kurt da Posen'de askerliğini yapmakta olduğundan– Dr. Philipp Schaeffer'den yardım istiyor; Heidelberg'deki Budizm Araştırmaları Enstitüsü'nde yetişmiş bir Tibetolog olan Schaeffer, yazar Anna Seghers'in üniversiteden arkadaşı.[129] Sanskrit, Tibetçe ve Mandarinceye hâkim olan Philipp, dazlak kafası ve zahidâne suretiyle dışarıdan da bir keşiş izlenimi veriyor. Ayrıca, Elisabeth'in sevgilisi.

Philipp, Elisabeth'le beraber gitmekte tereddüt etmiyor. Bir yetmiş beş boyunda, ince, kaslı, gayet diri ve bütün bu özelliklere ihtiyacı oluyor birdenbire, zira daha evin kapısına vardıklarında kokuyu alıyorlar, ihtiyarlar hayatlarına son vermek üzere gazı açmışlar. Kapıcı, onları afallatan bir şekilde, kapıyı kırmalarına izin vermiyor. Philipp hemencecik, "itfaiyeci halatıyla 3. kat penceresinden 2. kata inmeye karar veriyor."[130] Kapıcının fark etmemesi için gizlice gerçekleşmeli bu eylem – ve çarçabuk gerçekleşmeli.

Philipp ipe tutunarak aşağı kayarken, bir kaza oluyor. İtfayeci halatı kopuyor, on metre yüksekten avluya düşüyor, ağır beyin zedelenmesi, kolda, leğen kemiğinde ve bacakta kırıklarla seriliyor oraya. Elisabeth onu bir hastaneye yetiştiriyor, orada kalça kemiğini dokuz santimlik bir çiviyle kaynatıyorlar fakat hekimler karmaşık kırıkları tam anlamıyla tedavi edemiyorlar.

---

129 Antonia Tosca Grill, "Philipp Schaeffer – babam", 17.06.2003 günü Philipp Schaeffer Kütüphanesi'nde Philipp Schaeffer'le ilgili bir sergi açılışı vesilesiyle yayılan konuşma, Berlin-Mitte.

130 Hans Coppi, "Philipp Schaeffer, Orientalist, Bibliothekar, Widerstandskämpfer", *IWK Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 41. yıl, kitapçık 3, sayı 383-384, Eylül 2005, s. 366-386.

Bir ayağının eklemi tedavi edilemeden katılaşıyor, Philipp artık ancak koltuk değneğiyle yürüyebiliyor. Hayatı boyunca sürekli ağrı çekecek. Müdahelesinin Hohenemser'lere yardımı dokunamadı. İntihar eden yaşlı çift iki gün sonra, 8 Nisan 1942'de ölmeyi başarıyor. Ardından SS'in adamı güzel eve taşınıyor.

27

8 Mayıs 1942 günü Alman ordusunun teslim olmasından ve Avrupa'da İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden tam üç yıl önce, Britanya Dışişleri Bakanı Sir Anthony Eden İskoçya'da, Edinburg'da bir konuşma yaparak Almanya'daki insanları direnmeye çağırıyor:

"Alman halkı, kendisini mahvoluşa götüren bir rejimi desteklemeyi ve ona müsamaha göstermeyi ne kadar uzun müddet sürdürürse, bu rejimin dünyaya verdiği zarardaki doğrudan sorumluluğu da o kadar ağırlaşacaktır. Alman halkı içinde, kanunlara saygıya ve bireyin haklarının tanınmasına dayalı bir devlet düzenine dönmeyi hakikaten isteyen herhangi bir grup varsa şayet, o insanlar şunu anlamalıdırlar ki, kendilerini bugünkü rejimden kurtarmak için aktif adımlar atmadıkları müddetçe kimse onlara inanmayacaktır."[131]

Eden bir yaraya basıyor. O zamana dek yurtdışında Almanların nasyonal sosyalizme karşı direniş faaliyetleri hakkında pek bir şey bilinmiyor. Herkesin gördüğü resimler, bunun tersini gösteriyor: tezahürat yapan kitleler, diktatöre verilen koşulsuz, fanatik destek.

10 Mayıs 1942'de Berlin'de hava yaz gibi, 22 derece, Harro ile Libertas, Dr. John Rittmeister ve karısı Eva'yı kapıp şehir dışı-

131 Jörg Später, *Vansittart: britische Debatten über Deutsche und Nazis 1902-1945*, Göttingen, 2003, s. 193.

na, Potsdam yakınlarındaki Stahnsdorf'a gidiyorlar. Antonie ve John Graudenz, on altı yaşındaki kızları Karin ve bir yaş küçük Silva ile orada ormanın kenarında, geniş bahçeli küçük bir villada oturuyorlar.

Graudenz'ler Stahnsdorf'da yerleşik bir aile, belediye başkanıyla arkadaşlar. Başarılı işadamı Graudenz Mercedes'e biniyor, değerli bir kütüphanesi ve iyi bir şarap koleksiyonu, şık bir Blaupunkt marka radyosu var, 30.000 Reichsmark gibi dolgun bir yıllık gelire sahip. Evlerinde taze süt için keçi besliyorlar, ötücü kuşların bulunduğu bir kuşhaneleri var, bir de *Tasso* adında, mayın arama eğitimi bile almış sıkı bir çoban köpekleri.

Harro o pazar günü çimlere uzanmış, *Pravda* okuyor, Libs yeniyetme kızları kendine hayran bırakıyor, piyanist Helmut Roloff ise, bir bahçe masasının başında oturmuş, gömleğini çıkarmış, Remington daktilosunda Doğu Cephesi'ndeki kayıpları yazmakta olan ev sahibiyle tartışıyor. O yıl belli ki Volga'ya kadar uzanılacak, çünkü görünüşe bakılırsa Stalin, "büyük muharebeyi Çariçin[132]-Stalingrad hattındaki geleneksel arazide verme" niyetinde, diye söze karışıyor Harro, jeostratejik gelişmelerle ilgili alışılmış keskin öngörüsüyle.[133]

Daha sonra Maria Terwiel ile Helmut Himpel de katılıyorlar, ayrıca birisi daha var: *Napolyon Bildirisi*'nin yazımına katılan Horst Heilmann kısa süre önce on dokuzuna girmiş, meleksi bir etki uyandırıyor ve daima şık giyimli. Heilmann'da ilginç yenilikler var. Gönüllü askere yazıldıktan ve Stahnsdorf'taki 23. Muhaberat İhtiyat Kıtası'nda görevlendirildikten sonra genelkurmay karargâhında şifre çözme servisine çağrıldı. Hemen ertesi gün, 11 Mayıs 1942'de, İngiliz, Alman ve Rus telsiz mesajlarıyla ilgilenmek üzere orada hazır bulunması gerekiyor. Hans Coppi'nin telsiz denemelerinden henüz haberdar edilmediği için bunu bilmeksizin, grup için büyük potansiyel tehdit oluşturan telsiz, savunmada belirleyici bir konuma geçmiş oluyor böylece.

Graudenz'lerin arada bir yeşil ağaçkakanın göründüğü bahçesinde yiyecek bol; o öğleden sonra, çok fazla kaynak tüke-

132 Volgograd – ç.n.

133 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 25.07.1942.

ten savaşın o evresinde nadir bulunan bir bolluk. İki kız, Karin ile Silva, garajın damında kuş cıvıltılarını bastırmak için yüksek sesle şarkı söylerlerken, John az evvel garajda bir domuz kestirdi. Pek legal bir iş değildi, ama çok lezzetli. Hep beraber masa başında oturmuş, keyiflerine bakıyor, bir sonraki eylemi konuşuyorlar. Bu defa iki gün önce, 8 Mayıs'ta Berlin Lustgarten'de açılmış olan propaganda sergisini hedefleyecekler. "*Sovyet Cenneti*" adını taşıyan sergi 9 bin metrekarelik bir alanda Sovyet Birliği'ndeki "yoksulluk, sefalet, yozlaşma ve yokluğu" gösteriyor, sergi kataloğuna bakılırsa. Yüksekliği neredeyse arkasındaki müzeninkine erişen devasa bir sergi çadırında, Almanların en fena düşmanları olan dev "Bolşevik" imparatorluğu, dünyayı boyunduruk altına almayı hedefleyen bir Yahudi komplosu olarak takdim ediliyor. Katedralle Ulusal Galeri arasında mükemmel bir konumu olan açık hava sergisinin, propaganda sergilerinden yana hiç yoksulluk çekmeyen "Üçüncü Reich"ın propaganda sergileri arasında en başarılısı olması isteniyor.[134] Çadırın önüne Kızıl Ordu'dan ganimet alınmış toplar ve zırhlı araçlar yerleştirilmiş, namluları tehditkâr bir şekilde Berlin Sarayı'na çevrilmiş vaziyette. Büyük boyutlu fotoğraflardaki baltalı, satırlı, bıçaklı, oraklı karanlık bakışlı herifler, Sovyet askerlerini temsil ediyor. *Sovyet Cenneti*'nin en kıymetli parçasını, Beyaz Rusya'nın başkenti olan "yalanlar şehri Minsk"in orijinaline sadık biçimde inşa edildiği iddia edilen bir mahallesi oluşturuyor: oradan nakledilirken ne durumdaysalar, karşımıza da aynen o şekilde dikilmiş, sefil durumdaki evler. Tabelalarda "Sovyetler Birliği'nde zaptedilerek getirilmiş bulunan hangi sahici nesnelerin, hangi meyhaneden veya hangi kültür kurumundan alındıklarının" gayet ti-

134 Başkentin kalbindeki propaganda şovuna karşı bir şeyler yapmak isteyen, Harro ile arkadaşlarından başkaları da var. Herbert Baum ve bazı Yahudi arkadaşları 18 Mayıs 1942'de sergiye giriyorlar. İçinde patlayıcı dolu bir tenekeyi sakladıkları bir çanta taşıyorlar ve kimsenin dikkat etmediği bir anda onu perişan bir "Rus döşeğinin" sergilendiği bir çiftlik evine yerleştiriyorlar. Çanta alev aldığında, bir nöbetçi çıkıp geldiğinden, sergiyi hemen terk ediyorlar. Yangını hızlandırması için getirdikleri yanıcı plakaları devreye sokamıyorlar, o nedenle hasar düşük oluyor. Baum Gestapo'nun elinde tutukluyken ölüyor, grubunun yirmi sekiz üyesi de Nazi rejimince katlediliyor.

tiz bir şekilde hazırlanmış listesi veriliyor.[135] Lenin heykelleriyle donatılmış, kirli yollar adı verilen geçitler, akan ziyaretçileri dökük tahta bölmelere sevk ediyor; eğreti birtakım ikonlarla ve gülünç bir tesir uyandıran komünist prapaganda resimleriyle dolu bu odacıklar, her nevi kültür fikrine uzaklar. Tozlu cemakânlarının arkasında bir-iki votka şişesinden başka bir şey bulunmayan boş bir bakkal dükkânı, kötü donanımlı kirli bir tıbbî muayene odası; hatta fayans döşemesi üzerinde kanları akıtmak için su hortumuyla, enseye kurşun hücresi denen bir mekânın replikası – şok etkisi. Sonra yine duvarlarda, Almanların ülkeye girmesinden sonra bazı yerlerde yeniden özelleştirme ve çiftliklerin *Alman kanlılarca* devralınması sayesinde iktisadiyatın gelişme kaydettiğini kanıtlamaya çalışan serinkanlı istatistikler.

Bu tuhaf korku gösterisinin basit bir nedeni var: O kadar çok Alman gencinin canına mal olmuş bulunan Rusya savaşı, halk arasında giderek daha fazla hoşnutsuzlukla karşılanıyor. Kayıpların sayısı milyon sınırını aştı. Alpler'le Baltık Denizi arasında, yas tutan ailelerin sayısı artıyor. Goebbels, günlüğüne, "Bu birinci sınıf bir sergi hadisesi olmayı vaat ediyor, böylece Sovyetler Birliği'ne karşı savaşımızın haklılığının savunulmasına azamî ölçüde katkıda bulunacak" ümidini taşıdığını not etmiş.[136] Cesur Almanlar, *Sovyet Cenneti*'nde canavar ve yoz düşman hakkındaki hakikati öğrenmeli, ona tiksinti duymalı ve Nazi rejiminin ırkçı üstün insan siyasetini daha da kararlı biçimde desteklemeli – ve her zaman kendi evladını bunun için kurban etmeli.[137]

---

135 Bkz. 13.12.1941 ile 01.02.1942 arasında Viyana'da açılan aynı sergi: "Sayısız asker mektubunun, haberin ve tecrübe aktarımlarının defalarca tespit etiği üzere, basılı veya konuşulan sözleri okuyup dinlemek veya resimlere bakmak, en canlı hayal gücüyle bile, Bolşevik köle devletinin uçurum derinliğindeki yozlaşmışlığının ve sefaletinin hakiki boyutlarını anlamaya kifayet etmeyecektir."

136 Joseph Goebbels, *Die Tagebücher von Joseph Goebbels, Teil 2, 1941-1945; Band 6, Oktober-Dezember*, Münih, 1996.

137 "Bu hasmı parçalamakla, Alman Reich'ını ve bütün Avrupa'yı, Moğol akınları zamanından beri kıtanın daha dehşetlisini görmediği bir tehlikeden kurtarıyoruz," diye büyük harflerle yazar, *Sovyet Cenneti*'nin çıkışında.

Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı Halkı Sarmış Durumda'dan veya *Doğu Cephesi'ne Mektup*'tan farklı olarak Harro ile Libertas ve etraflarındaki arkadaşları bu defa ince ince işlenmiş argümanlar yerine, kelimenin tam anlamıyla çarpıcı bir tavır almak, zihinde kalacak sloganlar aktarmak istiyorlar. Bu sefer araç olarak yapışkanlı kâğıtla pullama yapmayı seçiyorlar. Peki, propaganda sergisiyle ilgili olabildiğince çok sayıda afişi bu şekilde pullamayı, gözde mekânlarda ve dikkat çekmeden nasıl gerçekleştirebilirler? Harro'nun bir fikri var. Bu fikri aklına Stella Mahlberg'le arasındaki taze aşk hikâyesi getirmiş olabilir mi sorusunu bir kenara bırakalım; neden aşkı kamuflaj için kullanmasınlar? Onun önerisi: kendine çift süsü verip ikili olarak dolaşır, öpüşürken, o arada ikisinden birinin dikkat çekmeden pulu afişe yapıştırıvermesi. Birisi ortalık yerde tutkusunu gösterecek olursa iffetli Almanlar başka yere bakacaklardır zira, o halde bu güvenli bir yöntem olabilir. Bir hafta sonra, 17 Mayıs'ta eylemi başlatabilirler.

Öğleden sonra daha geç saatlerde Horst Heilmann, Muhaberat İhtiyat Kıtası'nda, Alman telsiz savunmasının Britanyalıların Murmansk'a yollanan konvoylarla ilgili telsiz mesajlarının şifresini kırmayı başardıklarını öğrendiğini haber veriyor. Batılı müttefikler bu gemi konvoylarıyla Sovyetler Birliği'ne Hitler'e karşı savaşında destek veriyor, Rusya'nın 1942 yılındaki üretim kayıplarını âcil ihtiyaç duyulan gıda maddeleri, askerî taşıtlar, uçak yakıtı ve temininde güçlük çekilen malzemelerle telâfi ediyorlar.[138] Milyonlarca ton yük, 5.000 tank ve 7.000 uçak, 35.0000 ton mühimmat, Rus silah arkadaşlarının yaralı ayakları için 15 milyon ABD çizmesi, Sovyetler Birliği'ne bu yoldan ulaştı. Bu Kuzey Denizi konvoyları Beyaz Ev'in talimatıyla Amerikan kamuoyunda bilhassa öne çıkarılıyor; böylece, eğer bu yardımlar olmasaydı muhtemelen başka bir seyir izleyecek olan bu savaşta Sovyetler Birliği'yle ittifak halinde olunduğu vurgulanıyor. Diğer iki nakliye güzergâhına kıyasla –Doğu Sibirya karayolu veya İran Körfezi– Kuzey Denizi yolu en kısa ve en hızlı yol, ama aynı zamanda en tehlikelisi, çünkü

138 Joseph Schmid, *a.y.*, GDW, RK, s. 47.

Alman işgalindeki Norveç'in çok yakınından geçiyor. Harro bu nedenle Londra'yı tehlikeye karşı âcilen uyarmak gerektiğini düşünüyor. Yoksa İngiltere ve ABD'nin deniz piyadeleri İskoçya veya İzlanda üzerinden Sovyetler Birliği'nin kuzey kıyılarına doğru yol alırken, hiçbir şeyden haberleri olmadan servis tabağına konmuş gibi, saldırıya açık olacaklar. Kuzeydoğu Norveç'te konuşlanmış olan ve sırf varlığıyla bile müttefik konvoylarını tehdit eden, en korkulan Alman savaş gemisi, gayet tanıdık bir ad taşıyor bu arada. Bu, *Tirpitz*, *Bismarck*'la beraber Avrupa'da inşa edilmiş gelmiş geçmiş en büyük savaş gemisi. Peki ama Harro Britanyalılarla nasıl temas kuracak? John Graudenz nüfuzlu tekstil sanayicisi ve yayınevi sahibi Marcel Melliand'ı tanıyor, New York'ta firmasının şubesi var, evi Heidelberg'de; Heidelberg Bilimler Akademisi'nden ödüllü, liberal bir dünya vatandaşı, ateşli bir Nazi karşıtı ve bir Amerikalıyla evli. Melliand İsviçre'de iş yapıyor, oradan ülkeye döviz getiriyor, bu nedenle sistem ona müsamaha gösteriyor. Zürih'te Melliand'ın Londrayla bağlantıları var.[139] Graudenz ona her şeyi görüşmek üzere Almanya'nın güneyinde bir buluşma teklif ediyor.

O güzel mayıs akşamında Graudenz ailesinin bahçesinde ısı azar azar düşerken, herkes neredeyse unuttuğu bir doygunluk hissediyor. İki gün önceki konuşmasında Alman direnişinin yokluğundan acı verici sözlerle yakınan Britanya Savunma Bakanı Eden, bu insanları görse, onların hayatlarını neye adadıklarını kavrasa ve Britanya konvoylarını koruma çabalarını öğrense, haklarında ne düşünürdü acaba? Onları takdir eder ve destek verir miydi?

28

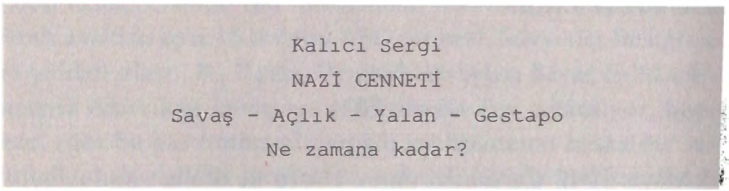
13 Mayıs 1942 Çarşamba günü, Harro ile Stella gündüzleyin Ku'damm'da buluşup Alman Tiyatrosu'na gidiyorlar, orada o saatte kimse onları rahatsız etmez. Giderek yoğunlaşan bir aşk

139 Diethart Kerbs, *John Graudenz (1884-1942) Bild journalist und Widerstandskämpfer*, GDW, RK, s. 7.

hikâyesi bu. Harro hayatı doya doya yaşamak istiyor, sadece Libertas'la değil Stella'yla da, ister savaş olsun ister olmasın.

16 Mayıs 1942'de bu işi henüz bilmeyen Libertas, dört günlüğüne Viyana'ya gidiyor, orada Avusturya'daki film üretiminin neredeyse tamamından sorumlu olan ve keza Kültür Filmleri Merkezi'nin denetiminde bulunun ViyanaFilm'le görüşmeler yapacak. Libertas, kendine mahsus türden bir sansürcü: Resmî çizgiye fazla sadık olan filmler söz konusu olduğunda "ipe un seriyor", dramaturjik zorluklar çıkararak projelerin ilerlemesini önlüyor. Yeni ve iddialı bir şeye cesaret eden sinemacılarsa onun tutkulu desteğini kazanıyorlar.[140] Bir cumartesi akşamı, yataklı vagon bileti almamışlar ona ve Harro onun öyle "yoksul" şartlarda yola düzülmesine dertleniyor. Lakin en azından yarın geceliğine bir yatak ayarlayacak becerikliliği gösteriyor ("sabah saat 03.00'a kadar"), yol "az çok çekilebiliyor" hale geliyor böylece.[141]

Bu seyahatten ötürü Libertas *Sovyet Cenneti*'ne karşı pullama eylemine katılmıyor. Son ayrıntıları görüşmek üzere yarın düzine arkadaş 17 Mayıs 1942 cumartesi akşamı Kurfürstendamm yakınlarındaki Nürnberger Straße 33 numarada bir çatı katında buluşuyorlar. *KaDeWe*[142] ve Pazar "çaylı dans"ıyla ünlü *Femina Palas*, hemen köşede. Tesviyeci Fritz Thiel, henüz on yedi yaşındaki hamile karısı Hannelore ile burada oturuyor. Hepsi oturma odasındaki masanın başındalar, üretimini ve tasarımını John Graudenz'in hallettiği on beş santime dört santim boyutlarındaki kâğıtlar masaya yayılmış:

140 Michael Bock ve Michael Töteberg, *a.g.y.*, s. 438-443.

141 Harro'dan kızkardeşine, erkek kardeşine ve annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 19.05.1942.

142 Kaufhaus des Westens: Batı'nın Mağazası. Berlin'de 1907'de açılan dev alışveriş merkezi – ç.n.

Planlanan eylem heyecan verici olduğu kadar riskli de, bu nedenle arkadaşlardan bazıları, Günther Weisenborn mesela, katılmayı reddettiler. Fritz Thiel'in evinde de son anda eleştiriler ortaya çıkıyor. Rittmeister çevresinden yirmi altı yaşındaki üniversite öğrencisi Ursula Goetze, yakalanma riskinin çok yüksek olduğunu söylüyor ve bu işi boşvermeyi öneriyor.

O an Harro çıkıp geliyor, Stella'dan ötürü gecikti, üzerinde hâlâ Hava Kuvvetleri üniforması var. Odada havanın bozulmak üzere olduğunu ve bütün tereddütleri gidermenin ona bağlı olduğunu ânında sezinliyor. Ona göre, tam başlayacakken paraşütün ipine asılmak felâket olur. Bundan sonraki eylemlerle ilgili de şevklerinin kırılmasına yol açar. Ayrıca her şey hazırlanmış, kâğıtlar dağıtılmış. Arkadaşlarını ikna etme hevesi birden uyandı onda, tartışmadan, argümanlarla kılıç sallamaktan duyduğu zevk canlandı. Şimdi bu zevk kendini duyuruyor Harro'da, bir defasında annesine anlattığı, "kendisini ırgalayan şeyleri yaparken ortaya çıkan muayyen bir fanatik" karakter özelliği var onda.[143] Doğuştan sahip olduğu otoriteyle, tehlikelerine ve kimilerinin bu eylemin siyasî çapını küçümsemelerine rağmen, şu anda sıvışmamayı önemli bulduğunu anlatıyor. Berlinlilere, ülke içinde bazı güçlerin hazır bulunduğu duygusunu vermeliler. Direnişin var olduğu duygusunu... Bugün hiçbir şey yapmazlarsa, bir daha asla bir şey yapamayacaklar. Tek tek arkadaşlarına bakıyor. Hiçbiri itiraz etmiyor, Ursula Goetze de. Şimdi saat akşam dokuzu biraz geçiyor. Yan tarafta *Femina-Palast*'ta eğlence gırla gidiyor, açık pencereden içeri parça parça müzikler geliyor.

Büyük şehrin damları üzerinden
Bulur şarkım seni
O zaman geri ara beni
Çünkü seviyorum seni

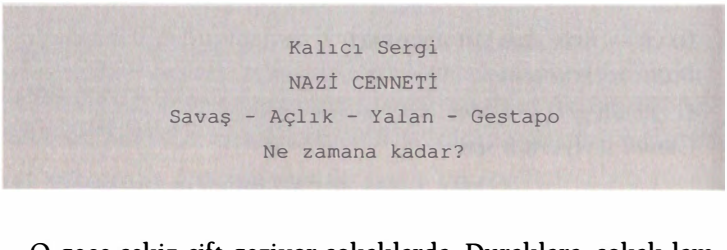
Diktatörlüğe karşı hayatlarını ortaya koymaktansa, eğleniyor, oradakiler.

143 Harro'dan annesine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 08.01.1934.

29

Bir saat sonra Harro hizmet tabancasını, bir 6,35 milimetrelik Haenel Schmeisser, uzun Hava Kuvvetleri paltosunun altında atışa hazır tutuyor. Isı aşağı yukarı 10 derece, Ku'damm ışıklarla gölgelerin oyununa dalmış, gölgeler ışıklardan fazla. Şehir gökyüzündeki düşmanlarından saklanıyor, karartılıyor, savaşın başından beri her gece olduğu gibi.

Harro'nun önünde Maria Terwiel yürüyor, saçları Kaiser-Wilhelm Hatıra Kilisesi'nin karşısındaki kurucular devrini temsil eden binaların gölgelerine karışıyor. Bir varyete barının kapısında müşteriler geç saatte başlayan gösteriye akın ediyorlar. Maria'nın yanında Fritz Thiel, birbirlerine sarılmışlar, bir evin girişine doğru yürüyorlar. Fritz onu kollarıyla sarıyor, yüzünü onunkine yaklaştırıyor, elini paltosunun cebine daldırıp bir kâğıt çıkarıyor. Etraf gelip geçenlerle dolu. İkisi birilerinin gözüne çarpacak olursa, Harro dikkati kendi üzerine çekmek üzere havaya ateş edecek. Bu sahte aşk sahnesine bakarken Stella Mahlberg'i düşünüyor mu? Libertas'a Günther Weisenborn'la ilişkisinde azamî serbestliği tanıdı, kendisi de şimdiye dek ona hep sadık kaldı. Bu nedenle suçluluk hissetmiyor, aksine Stella'yla, o güzel adlı, elmacık kemikleri çıkık, kuzgunî kara saçlı kadınla bir değişiklik yaşamanın tadına vardığını itiraf ediyor kendine. Harro gecenin içinden bakıyor. Fritz'in dudakları Marie'ninkilere yakın, elleri omuzlarında.

O gece sekiz çift geziyor sokaklarda. Duraklara, sokak lambalarına, ağaçlara yaslanıp kucaklaşıyor, öpüşüyorlar, tıpkı

filmlerdeki gibi, tıpkı Lale Andersen'in şarkısındaki gibi – ve *Nazi Cenneti*'ni yapıştırıyorlar. Berlin'in dört mahallesini dolanıyorlar, Ku'damm'da ise iki çift geziyor, çünkü orada prömiyer sinemalar var ve insanların evlerine, yataklarına dönerken konuşacakları çok şey oluyor. On dokuz yaşındaki "yarı Yahudi" tesviyeci Helmut Marquart da katılıyor. Kurfürstendamm'daki şık dükkânların vitrinlerini tek başına o süslüyor.

Gerçekten birbirlerine âşık, birbirleriyle evli olan hatta şimdi birlikte yaptıkları çocuğun doğmasını bekleyen Hilde ve Hans Coppi, Moabit'e doğru yola koyuldular, oradan Wedding'e geçtiler, orada hâlâ kaldırım kenarındaki çeşmeden su alıyor insanlar, açık pencereler ardında işçiler oturmuş yemek yiyor, içki içiyor, sigara tüttürüyorlar. Pullama kotalarını tamamlayınca motosikletle –Hilde arka seleye oturmuş– Borsigwalde'ye, küçük evlerine geri dönüyorlar. Orada tekrar öpüşüyorlar, Hans Coppi karısının şişen karnını okşuyor.

Elisabeth ve Kurt Schumacher de pullama yapıyorlar. Komünist gençlik hareketinde yetişmiş olan ve dayanışmayı doğal bir davranış kabul eden Ursula Goetze de kararlı bir şekilde sokaklara fırlamak istiyor. Evinden telefonda aradığı arkadaşı, Roma tarihi ve kültürü profesörü Werner Krauss'a, çekincelerine rağmen eyleme katılacağını bildiriyor. Grup olarak böyle karar verdiler, neticede.

Krauss, bu iş aklına hiç yatmamasına rağmen, "Seni asla yalnız bırakmam," diye cevap veriyor. Oysa bu akşam, yetiştireceği âcil yazılarla uğraşacaktı! Öte yandan, kendisinden on beş yaş küçük Ursula'nın maceracı gece gezmelerine her zaman âmade: "Seni evden alırım."[144]

Gece 11'den kısa süre sonra, her zamankinden daha da solgun bir çehreyle, kışladan çıktığı gibi dört odalı eve sökün ediyor. "Fritz bana bir tabanca vermek istedi, yanıma almam için," diye karşılıyor onu Ursula, selâmlama niyetine. Ama kendisi geri çevirmiş. Gerisini zaten yolda konuşabileceklerini söy-

144 Bkz. "Reich Yüksek Askerî Savcılığının Profesör Dr. Werner Krauss'a vatana ihanet suçlamasıyla açtığı davanın belgeleri", GDW, RK 29/39, Bl. 40, RK 28/38, Bl. 38, 302, 303, 374.

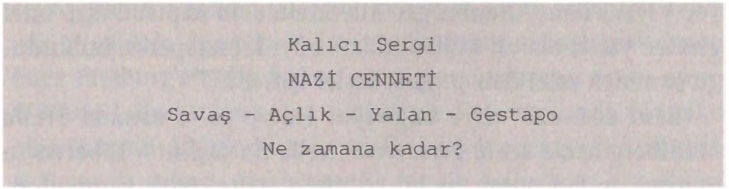
lüyor.[145] Yola koyulmadan önce, şehir planından, Sachsendamm'a en iyi hangi yoldan gideceklerine bakıyorlar, onlara tahsis edilen operasyon bölgesi orası, çünkü sabahları çok işçi dolanıyor oralarda, kâğıtları okuyabilirler.

Ursula Goetze ile profesör Werner Krauss, ilişkileri zorlu ama cinsel yönden gayet canlı olan iki farklı insan, ring seferi yapan travmvaya binip Papestraße'ye gidiyorlar, yankılanan adımlarla sarı tuğlalı alt geçitten geçip, Berlin'in dünya başkenti Germania'ya dönüştürülmesi planı çerçevesinde genişletilmiş olan banliyö istasyonunun peronuna ulaşıyorlar. Nöbetçi personele ayrılmış odanın, yolcu bekleme salonunun ve bir tuvaletin yanından yürüyüp, Sachsendamm çıkışına geliyorlar. Onlarla beraber inen az sayıdaki yolcu sağa sola dağıldı, karartmadan ötürü tek bir lambanın bile yanmadığı sokak terk edilmiş gibi uzanıyor önlerinde. Bu saatte köşeyi dönüp gelen birileri olur mu diye kısaca bekliyorlar ama bir hareket yok. Etraftaki evlerin karanlık pencerelerinden izleniyor olabilirler mi? Her şey ıssızlıktan ibaret gibi görününce gözlerine, kucaklaşma oyununu sersemce bulan Ursula, kendi başına pullamaya girişiyor.

Werner Krauss onu yaklaşık otuz metre geriden takip ediyor. Savaştan önce kimsenin asla mümkün olacağına inanmayacağı, yıldızlarla dolu öyle şahane bir gökyüzü serili ki Berlin'in üzerinde. Eylem giderek saçma görünüyor gözüne, bir pipo yakıyor, hayallere dalıyor, sıkıntının psikolojisi üzerine düşünüyor, belki bunun üzerine bir deneme yazar. Ursula Sachsendamm boyunca seğirtiyor, kâğıtları yapıştırıyor, bir yan sokağa sapıyor ve kayboluyor. Werner hızlı adımlarla arkasından gidiyor ve kısa süre sonra tren istasyonundaki telefon kulübesinde onu görünce, rahatlıyor. "Tamam mısın?" Kadın, başını sallayarak onaylıyor. Perona geçiyorlar. Tren geliyor, kapılar açılıyor, Anhalter Garı'nda inip Ursula'nın anne-babasına ait olan

145 Gestapo sorgusunda Profesör Werner Krauss, girişime bir zaman sınırı koymak için üniformasını bilinçli olarak giydiğini ileri sürüyor. Bkz. "Reich Yüksek Askerî Savcılığının Profesör Dr. Werner Krauss'a vatana ihanet suçlamasıyla açtığı davanın belgeleri", GDW, RK 29/39, Bl. 40.

"Thüringer Hof" Oteli'ne gidiyorlar. Orada sinirlerini yatıştırmak için bir şişe kırmızı şarap içiyorlar. Sonra profesör Krauss, kışlasına dönüyor.

Sabahleyin binlerce Berlinli okuyor bunları.

30

İzleyen günlerden birinde Gestapo "Devlet siyaseti bakımından önemli hadiseler" başlıklı bir raporunda, Berlin'in muhtelif semtlerinde "kışkırtıcı komünist yazılar" dağıtılmış olduğunu bildiriyor. Soruşturmalar yine sonuç vermiyor; Prinz Albrecht Straße'deki gizli polis yine karanlıkta yolunu bulamıyor. Harro'yla arkadaşları için muazzam bir başarı oldu bu eylem. Kamusal alanda yazılama yapma cesaretini gösterdiler, mesajlarını Reich başkentinin topografisine aktardılar. Belediye çöp toplama ve temizlik işleri dairesinin işçi bölüklerinin *Nazi Cenneti*'nin son parçalarını kazımasından sonra bile, havaları yerinde. Ölümün gözünün içine baktılar, dillerinde tadını aldılar – ve hayattalar. Thiel'in evindeki güvensizlikten çıkıp zafere ulaştılar, tiranlığa karşı yapacaklarını en güzel şekilde, yani kucaklaşarak, öpüşerek gerçekleştirdiler. Suskunluğu deldiler, nasyonal sosyalist Berlin'in tekdüze kahverengisini bulandırdılar ve başlarına bir şey gelmedi. Hiçbiri yakalanmadı veya tutuklanmadı, belki de eylemleriyle bu şehirde yaşayan bir-iki insana cesaret de verdiler.

31

Libertas, her şey yolunda gitti mi diye merak ediyor. Planladığından daha evvel ve yaptığı girişimlerin sevinciyle dolu dönüyor Viyana'dan, Altenburger Allee'deki evin kapısını açıp içeri girince yatak olarak kullandıkları büyük kanepenin bulunduğu şömineli salondan şüpheli sesler işitiyor.[146]

"Seni domuz!" diye bağırıyor Harro'ya, o esnada Stella Mahlberg acele acele giyiniyor. Stella da şaşkın – Libertas'ın şaşırmasından ötürü şaşkın. "Libs'e sahtekârlık yapmadım. Her şeyi gözünün önünde, ben onu aldatmış değilim. Biz öyle bir şey yapmayız." Harro bir mektubunda ona böyle yazmıştı.[147] Ama anlaşılan bizzat bu bir aldatmacaydı. Libertas Stella'nın tepkisine bakarak vaziyetin bu olduğunu anlayınca, gerçekten patlıyor ve öfkesi gemlerinden boşalıyor: "Boşanacağım!"

"Bunu yapamazsın," cevabını veriyor Harro insiyakî olarak: "Birbirimize mecburuz!" Sırf güvenlik nedenleriyle bile, ihtilâflı boşanma onun için asla düşünülemeyecek bir şey. Biraz çaresizce gülüyor, gülmesi de Libertas'a aşağılayıcı geliyor ve boşanmayla ilgili hukukî yardım almak üzere Engelsing'le konuşacağını bildiriyor. Kendisi bir yandan başkalarıyla olurken bile Harro'yla yatabilirdi, en azından. Böyle bir şey cinsel iştahını kabartırdı, Harro da bundan kârlı çıkardı. Ama burada durum farklı. Esmer Stella ile sarışın Harro'su arasında bir şeyler var. Libertas'ın nüfuz edemediği, onu dışlayan ve zayıf bırakan bir şey. Her şeyi onun için feda etmişken, bütün iş tekliflerini reddetmişken, Alman ordusunun cinayetleriyle ilgili resim koleksiyonu üzerine çalışırken ve duygusal desteğine âcilen ihtiyaç duyarken, yanında duramaz mıydı yani şimdi?

---

146 Ingeborg Engelsing-Kohler, "Harro ve Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", *a.g.y.*, s. 4. Ayrıca bkz.: Hans Coppi, "von Schönebeck Hanım'la 15.4.1989 tarihli görüşme", GDW, RK, s. 13.

147 Harro'dan Stella Mahlberg'e mektup, GDW, RK 9/13, tarihsiz.

32

Harro muhtemelen ihtilâftan kaçınmak için, ama her şeyden önce Graudenz'in İngiltere'yle bağlantıları olan arkadaşı Marcel Melliand'la buluşmak için, kısa süre sonra şehirden ayrılıyor. Seyahatin dışarıdan masum görünmesini sağlamak üzere, önce Freiburg'a gidip birkaç güzel gün geçiriyor, orada annesi Marie Luise, tüberküloz şüphesiyle sanatoryumda yatmakta olan Hartmut Birader'le meşgul. İki küçük çocuğuyla kızkardeşi Helga da gelince, beklenmedik bir aile buluşması gerçekleşiyor. Altmış bir yaşına rağmen savaş şartlarının zora girmesinden ötürü Deniz Kuvvetleri tarafından yeniden askere alınan ve işgal altındaki Hollanda'da görevlendirilen Erich Edgar eksik, sadece.

Freiburg'da nefes alıyor Harro. Hava çok tatlı ve yakınlarıyla beraber olmak ona iyi geliyor. Ayrıca mayısın son günlerinde Breisgau cennet gibi, her yer çiçek açmış, bu ona yirmili yılların sonlarında, Berlin'e gitmeden ve bütün o delilik başlamadan evvel burada üniversitede geçirdiği iki barışçı yılı hatırlatıyor. Burada müşkülatsız yıllar geçirmiş, Schlossberg'de gezinmiş, Dreisam Nehri boyunca yürümüş, Glotter Vadisi'ni tırmanmış, orada *Miwi* denen yeri, yaz akşamlarında büyük miktarlarda kaymaklı çileği mideye indirdiği süt ürünleri işletmesini ziyaret etmişti. Evet, iki harikûlade öğrenci baharıydı o iki yıl, anne-babasından aldığı parayla yaşayıp gitmişti ve şimdi onlara hiçbir zaman yeterince teşekkür etmediğini fark ediyordu. Her şey çok doğal gelmişti, o zamanlar.

Ama zamanlar değişti ve bir vakitler olduğu gibi kaygısızca yürüyemez artık. Savaş üçüncü yılında herkesin belini büküyor. Annesine karşı Harro kuyruğu dik tutuyor. Almanya, diyor, beraber oturduklarında, ancak yeterince fazla sayıda insan inançları için ölmeye hazır olduğu zaman yeniden iyi olacak. Hitler belki yüzlerce direniş savaşçısını katlettirebilir ama bunun bir sınırı var.

Peki o da o insanlardan biri mi, diye soruyor annesi. Harro

ona parlayan açık mavi gözleriyle bakıyor, geriliyor oturduğu yerde: "Neden olmasın?!"[148]

"Bir defa, 1933'te, seni kurtarmak nasip oldu," diye karşılık veriyor Marie Luise heyecanla. "İkinci bir defa nasip olmaz."

"Ah, anne, Gestapo da benden çok daha akıllı değil."

Daha sonra, bir yürüyüş esnasında Harro'yla hasta kardeşi bir bankta oturuyorlar, vadinin yeşil yamaçlarına bakarlarken Hartmut, Berlin'deki faaliyetler hakkında ancak müphem bir fikri olmasına rağmen, kendisinin de katılıp katılamayacağını soruyor.

Harro başta bir cevap vermiyor. Üzerlerini bir sükûnet kaplıyor, sadece arada sırada bir çan sesi, yakınlardaki bir çiftlikten bir tavuskuşunun ötüşü, dızıldayarak geçip giden bir kırlangıç, tepede sakallı akbabalarla kargaların kavgası.[149]

Sonra Harro, bir ailede hayatını tehlikeye atan bir kişi olması yeter, diye cevaplıyor onu. Annelerine daha fazla acı veremezler.

Harro Freiburg'dan, Ortaçağ'dan kalma şövalye kalesinin olduğu Stetten'e gidiyor, orada John Graudenz ve Marcel Melliand'la buluşacak. Müttefik konvoylarının durumu iyice nazik hale geldi, Avrupa'nın Kuzey Denizi'ndeki çarpışmalar aldı yürüdü. Almanlar, Sovyetler Birliği'ne Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'den gelen desteği engellemek için her şeylerini ortaya koyuyor: denizaltılar, muharebe gemileri, avcı uçakları – ve başarılı oluyorlar. Son haftalarda Batılılar ağır kayıplar verdiler. Hemen kısa süre önce Reykjavík-Murmansk rotasında Britanya'nın bir ticaret gemisi Almanların U-403 denizaltısı, başka iki ticaret gemisi Alman muhripleri, dört ticaret gemisi de uçaklar tarafından batırıldı.

Stetten Kalesi, kimse görmeden buluşmak ve korunma tedbirleri üzerine konuşmak için uygun bir yer. Harro, John ve elli bir yaşındaki Marcel kale hendeklerinin ve yarım yuvarlak biçimli yan kuleleriyle kalkan duvarın arkasında kendilerini güvende hissedebilirler. Hatta burunları gıdıklayan sabah güne-

148 Elsa Schulze-Boysen, *a.g.y.*, s. 9.

149 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 22.06.1942.

şi ve yarı açık pencereden içeri esen ılık yaz meltemi, biraz da hak edilmiş bir tatil etkisi yaratıyor. Sonra kalenin gölgeli iç avlusunda buluşuyor, yaprakları yeşillenen bir akağacın altında, kahve, kakao, ekmek, tereyağ, marmelat ve yumurtalı kahvaltı masasına oturuyorlar.

Boş zamanlarında da inci çizgili takım giymeyi seven Marcel Melliand, meselenin âciliyetini anlıyor ve olabildiğince kısa sürede bağlatılarıyla temas kurup savaş nedeniyle zorunlu olan seyahat izinleri için başvuruda bulunacağına söz veriyor. Ağustosta İsviçre'ye gideceğini umuyor. Gerçi zaman alacak, ama daha çabuk olması mümkün değil.

Beraber dik yamaçtan aşağı Kocherstetten Köyü'ne, nehre iniyor, köpüren bentte diriltici bir su banyosu yapıyorlar. Graudenz coşkuyla, "Doğal bir bide!" diye bağırıyor. Harro, "Ama bideden daha doğal" yorumunu yapıyor ve "suyun basıncının yaptığı yüzde yüzlük masajın" tadını çıkarıyor. Adeta ritüele benziyor, arıtıcı bir etkisi var; Harro "kendi özünden bir şeyleri tekrar bulabilmek" için doğaya nasıl muhtaç olduğunu hissediyor.[150]

Kurulandıktan sonra samanlara uzanıp güneşleniyorlar. Güzel bir genç kadın da katılıyor onlara ama Harro "tasavvur edilmeyecek kadar masum hisler içerisinde", anne-babasına keyifle yazdığına göre. Buraya macera yaşamaya gelmedi, Berlin'de yeteri kadar yaşıyor onu, burada başka bir şey için, iş için bulunuyor.

Günün ilerleyen saatlerinde, bir noktada kitaplaşmasını hedeflediği yeni bir bilimsel metne veriyor kendini. İki dünya savaşının yapısal nedenleri üzerine bir çalışma. Yine Horst Heilmann'la birlikte yazmayı öngörüyor.[151] Harro vaziyetine memnuniyetle kanaat etmiş bir ruh haliyle oturmuş yazıyor, belki o an hayatının aslında nasıl bir hayat olduğu da gösteriyor kendini. Tıpkı babası gibi sırtını dimdik tutarak oturan bu genç entelektüel, yarının devlet adamı, karanlık Bugün'de halkı için

150 Harro'dan Stella Mahlberg'e mektup, GDW, RK 9/13, 20.06.1942. İzleyen alıntı da buradan.

151 Harro'dan Horst Heilmann'a mektup, GDW, RK, 18.06.1942.

çok şeye cür'et etmiş ve gelecekte o halk için çok daha fazlasını elde edecek. O, Almanya adına Britanyalılara, Amerikalılara ve Ruslara ellerini uzatırken aynı zamanda onların Almanya üzerinde birleşen ellerini bağlamak, yurdu üzerinde salınan ve onu paramparça etmekle tehdit eden Demokles'in kılıcını savuşturmak istiyor.

Üç uzun hafta kalıyor kalede ve yazıyor; şahane, lüks bir zaman. Stella Mahlberg'in talepkâr, duygusal açıdan yoğun, ilişkilerindeki bilgi eşitsizliğini hesaba çeken mektuplarının onu rahatsız etmesi de bu bakımdan şaşırtıcı değil. Hep Elektra'yı oynamak istediğini yazıyor ona – üstelik sadece sahnede de değil. Hep drama.

Libertas başka. Ondan gelen satırlar "her zamanki gibi sevecen", Harro ona geri döneceğine ve onun gözüne "yıllar sonra bir defa da insan haysiyetine yaraşır bir vaziyette görünecek" olmasına seviniyor, iyi beslenmiş, dinlenmiş.[152]

Güney Almanya'da vakit geçirerek aradığı kişisel kararı da vermiş oluyor böylece. Onun hayatının kadını, Libertas. Bu seyahatin en önemli sonucu bu, belki de.

33

30 Haziran 1942'de, Kent'in as telsizcisi Johann Wenzel'e, Brüksel'deki çatı katında beklenmedik bir ziyaretçi geliyor.[153] Henüz iki mesaj yollamış ki, alt kattaki arkadaşı anlayamadığı bir şeyler bağırıyor heyecanla. Derken merdivenlerden paldır küldür tırmanan asker çizmelerinin sesi işitiyor. Telâşla, henüz aktarmadığı bir deste raporu yakmak için kibrit çakıyor, harlamak için çaresizce üflüyor, ateş yeterince kuvvetlenince de ocağa atıyor. Lakin kâğıt iyi yanmıyor, çizmeler de kapısına dayandı. Wenzel telâşla demin yolladığı ve hâlâ masanın üzerinde duran telsiz mesajlarını kapıp çatı penceresinden dama çı-

152 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 22.06.1942.

153 "Yoldaş Johann Wenzel'in sorgu tutanağı 19.10.1967", GDW, RK 43/112, s. 60-61.

kıyor, kâğıtları yırtıp bacadan aşağı atıyor. O sırada tabancayla ateş açıyorlar üstüne. Bir öfke nöbetiyle –sonu edilgin bir şekilde gelmesin diye– çatıdan tuğlaları söküp sokakta ateş etmekte olan askerlerin üzerine fırlatıyor. Sonra kuşatılan bölgeden çıkmak için koşuyor, damdan dama atlıyor, siyah silueti fondaki gökyüzünde keskin hatlar çiziyor. Yüz metre kadar sonra bir yangın duvarına gelip çatıyor, bir baca merdiveninden aşağı iniyor, bir binaya sığınıyor, merdivenlerden koşar adım çıkıp tavan arasında bir bölmeye yarım yamalak saklanıyor.

Almanlar birkaç defa yanından geçip gidiyorlar.

Sonra bir asker onu saklandığı yerden çekip çıkarıyor.

KPD'nin şefi Ernst Thälmann'ın eski bir mutemedi olan Johann Wenzel, Naziler için büyük bir balık. Onu Breendonk'ta, Brüksel yakınlarında bir müstahkem mevkiide bulunan Gestapo Tutuklama Merkezi'ne yolluyorlar. Orada onu konuşmaya zorluyor, Batı Avrupa ile Moskova arasında yollanan mesajları çözmek için şifre anahtarını öğrenmek istiyorlar. Kent'le Harro ve Libertas hakkındaki telsiz mesajı da var bunlar arasında. Ancak Wenzel talimli bir savaşçı ve onu konuşturmak kolay değil. Her şeyi bildiklerini, yani rahat rahat itiraf edebileceğini söylediklerine de şunu anlıyor ki, bu bir hile – ve kaskatı bir suskunluğa bürünüyor. Sorgucunun diğer herkesin itiraf ettiği iddiasına ilke olarak inanmıyor; sahiden gevezelik ettilerse bile onların yalancı olduğunu söyler ve yine inkâr edersiniz, çünkü üçüncü bir şahsın ifadesi sizin suçunuzu kanıtlamaya çok defa yetmez. Komünist kadrolar arasında elden ele dolaşan *Tutuklananların Nasıl Davranacağına Dair 11 Emir*'de ne deniyor: "Üzerime yıkılan suçları, karşıma her nevi kanıt çıkarılsa bile asla kabul etmeyeceğim, çünkü beni mahkûm etmek üzere benden itiraf almak için kanıtları tahrif edebilir, sahte kanıtlar imal edebilirler."[154]

Fakat Breendonk'ta Wenzel, Gizli Devlet Polislerinin derinleştirilmiş sorgudan ne anladıklarını ve bütün o güzel kural ve ilkelerin gittikçe daha az işe yaradığını kendi bedeninde öğreniyor. Beş gün boyunca süren ve dövmenin onun bildiği ölçüle-

154 "Tutuklananların davranış tarzıyla ilgili 11 emir", GDW, RK 39/84, s. 8.

rini çok aşan bir dayak orjisiyle başlıyorlar.[155] Gerçi sopa, kamçı ve cop gibi geleneksel araçlarla da eziyet ediyorlar, ama ifade vermeyi reddedince daha rafine yöntemler de kullanıyorlar. Özellikle bir cetvelle veya parmak kalınlığında yuvarlak veya dört köşe sopayla kulakların arkasına, enseye, gözkapaklarına ve şahdamarına vurulan darbeler, Wenzel'de ağır görme, işitme ve denge bozukluklarına yol açıyor. Böylesi işkencelerde bazen onu sorgulayan Gestapo memurlarını ve odadaki nesneleri çift görüyor, bütün ses ve bağırışları bodrumdan geliyormuş gibi geliyor kulağına. Gözleri darbeler sonucu şişiyor, saydam tabaka zedeleniyor. Görme yetisini kısmen kaybediyor.

Gestapo memuru Voss'un yönettiği bu "dayaklı sorguları", yamultma denen vaziyette yapılan sessiz ve basit sorgular izliyor. Kolları özel bir iple sırtında ters bağlanıyor. Bu işkence bilhassa eza verici, bir süre sonra kol, sırt ve karın kaslarının kasılmasına veya felç olmasına yol açıyor. Wenzel kusuyor ve tekrar bilincini kaybediyor. Ama susuyor.

Gestapo'nun elinde geçirdiği birkaç haftadan sonra geceleri, sivri köpek dişleriyle kemirerek atardamarlarını açmayı başarıyor, kerevetten söktüğü bir çivinin de yardımıyla kanın damarlarından darbelerle fışkırmasını sağlıyor. Tekrar kendine geldiğinde, kollarının alt tarafı tokaç gibi kabarmış durumda, akan kan, yaraları ve derisini kesen ipleri yapış yapış yapmış. Ölmüyor, Berlin'e, Prinz-Albrecht-Straße 8 numaraya getiriliyor. Breendonk daha başlangıçtı. Libertas ile Harro'nun hayatı hâlâ onun dayanıklılığına bağlı.

34

Tanımadıkları Johann Wenzel'in Gestapo tarafından tutuklanmasından beri içinde bulundukları ölümcül tehlikeden habersizler. Sovyetler Birliği'nin askerî gizli servisi GRU, rekabetten ötürü istihbarat servisi NKWD'ye bu tutuklamayı haber vermiyor, o nedenle Korotkov Berlinlileri ikaz da edemiyor.

155 Wenzel, *a.g.e.*, s. 61 vd.

Harro ile Libertas daha iyi çalışabilmek için evlerinin düzenini değiştirip yataklarını, geçen yıl bir kiracının kalmış olduğu girişteki odaya taşıdılar. Böylece ikinci oda Libertas'ın yazı yazması için müsait hale geldi, Harro ise şömineli salonu kullanmaya devam ediyor. Orada kitap raflarını yarım daire şeklinde dizdirdi. Masraflı oldu ama artık bitti. Şimdi herkesin kendi ayrı âlemi var. Gerçi ayrı oturuyorlar fakat açık kapılar onları birbirine bağlıyor, ötekinin daktilosunun takırtılarını işitiyorlar. Uzun koridorun sağındaki küçük odayı hâlâ kullanmıyorlar. Olası bir çocuk odası, hâlâ.

Horst Heilmann'la beraber yazma işi o 1942 yazında yoğunlaşıyor. Harro "şapkadan çıkaracakları çok tavşanlar olacağına" inanıyor ve bu arada on dokuz yaşına gelen Heilmann eski öğretmenini gittikçe daha iyi tanıyor – Libertas'ı da.[156] İnce duyarlıklı genç için bu ikisi, onuru konformizmden daha fazla önemseyen ideal çifti cisimleştiriyorlar. İkisine de platonik olarak âşık oluyor, ama öncelikle, duygularına karşılık veren Libertas'a. İkisi arasında mahrem bir şey olmuyor hiçbir zaman, lakin duyguları ortak bir dil konuşuyor gibi görünüyor. Heilmann illegal faaliyetler hakkında giderek daha fazla şey öğreniyor. Telsiz bağlantılarını ise bilmiyor. Telsiz Deşifrasyon Servisi'ndeki işinden ötürü Harro, Heilmann için tehlikeli olabilecek bu bilgiyi ondan esirgiyor – en azından mümkün olduğu sürece. Ancak genç asker resim koleksiyonunu görüyor, Doğu Cephesi'nde bahsedilen korkunç işlerin doğru olduğunu kavrıyor, bu da onun Harro ile Libertas'ın nasyonal sosyalizm karşıtı tavrını takip etme yönündeki kararlılığını pekiştiriyor.

Johann Wenzel'in Prinz-Albrecht-Straße 8 numarada sorgulanmaya devam ettiği 1942 Ağustos'unun ilk haftalarında çok yağmur yağıyor. Harro her sabah saat yediden dokuza kadar Havel Nehri kıyısına, *Haizuru*'nun yerini almış olan ve Weisenborn tarafından kullanılan yeni filika *Duşinka*'ya gidiyor. Fırtına veya yağmuru dert etmiyor Harro, doluya bile aldırmıyor, denize açılmaktan sakınmıyor. Giderek kafasına dank ediyor: Stel-

156 Harro'dan anne-babasına ve erkek kardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 06.07.1942.

la'yla hâlâ için için yanmakta olan ilişkisini sahiden bitirmeli. 5 Ağustos'ta ona bir veda mektubu yazıyor. "Bizim ikimizi içine alacak bir çerçeve yok, korkunç bir şekilde. Elimden gelse, kendimi derhal aşkımdan arındırır, savaş sonrasında talihimi denemek üzere geri gelirdim." Ayrılma gerekçesi tipik Harro'ca; diyor ki, onun için hissettiği "nadir ve sevgi dolu duyguyu", halihazır varoluşunun bin çeşit tersliğine maruz bırakmak istemiyor. O vakitler Regine'ye, haydut gelinine söylediğine benzer bir şey ileri sürüyor: Tam da sevdiği *için*, bir daha göremez onu. "Artık sana yazmak, seni aramak istemiyorum."[157] Son.

Libertas'la ilişkisi yokuş yukarı gidiyor bu arada, 9 Ağustos 1942'den beri her gün güneş var, üstelik. Neredeyse eskisi gibi her şey: Wann Gölü'nde yelkene çıkıyor, Tanrı ve dünya üzerine konuşuyor, yüzüyor, yemek yapıyor, beraber yatıyorlar. Hayatın kısa olduğunu, yarın geçip gitmiş olabileceğini ikisi de biliyor: Kader onları zor zamanlara fırlattı. İkisi de böyle olmasını istemiş değildi. Sadece yaşamak ve sevmek isteyen insanlar onlar, çıkıp Liebenberg'e gidiyorlar, orada kuru bir sıcak parıldıyor, "güneşte güzelce yanıyor, tekrar tekrar suya giriyorlar. Lanke Gölü'nün şahane berrak bir mavi suyu var – Mark'ta enderdir bu."[158]

Hiç sorun olmadığı da söylenemez. Mesela yiyecek fazla bir şey bulunmuyor, kırda bile öyle. Sarayın ve çiftliğin iktisadî durumu daha da sarsıldı. Wend amcanın Adolf Hitler'le ilgili beslediği umutlar boşa çıktı. Prens, soğuk kışın gelecek hasada ağır zararlar vereceğinden, sonbahardan önce kemerleri daha fazla sıkmalarının gerekeceğinden yakınıyor.

Terasta otururlarken, çoraklaşmış tenis sahasına karşı, sol kolda boyanması gereken işletme binası; Harro ile Libertas, çiftliğin Polonyalı ve Fransız savaş esirleri tarafından ayakta tutulduğunu gözlüyorlar. Her yerde onlar var, özellikle de tarlalarda, son zamanlarda Kızıl ordu esirlerinin sayısı fazla. "Bu aşağı insanları şimdiye dek sadece propagandadan bilen halk, en nihayet sahici bir tablo görüyor önünde," diye yazıyor Harro

157 Harro'dan Stella Mahlberg'e mektup, GDW, RK 9/13, 05.08.1942.

158 Harro'dan anne-babasına ve erkek kardeşine mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 06.07.1942. [Mark: Lanke Gölü'nün olduğu bölge – ç.n.]

anne-babasına. "Herkes Ruslardan bahsediyor."[159] Zorunlu çalıştırmaya tabi tutulan on milyondan fazla işçi var Almanya'da; en iyi yaşlarında düşman için siftinmesi gereken erkekler.

Berlin'de de gıda durumu gitgide daha berbat hale geliyor. "Sahiden her gün aç insanlar."[160] Şimdi, öncelikle Libertas'ın Kültür Filmleri Merkezi'nden aldığı maaş sayesinde her kuruşun hesabını yapmaya ihtiyaçları kalmamışken, "insanın sağlığını korumasını sağlayacak kadar yiyecek bile yok."[161] Dükkânlarda ekmek, et, yağ, yumurta, marmelat, şeker ve başka şeylerin karneleri karşılığında küçücük tayınlar veriliyor, 1942'nin ilk altı ayı içinde daha da ufaltılıyor tayınlar: ekmek miktarı ayda 9,6 kilodan 6,4 kiloya düşüyor, bir yetişkin haftada artık sadece 300 gram et, 206 gram yağ alabiliyor. Alınan her lokma, bir sonraki öğünden götürüyor. İkisinin de meyyal olduğu ve her zaman ilişkilerinin temelini oluşturan varoluşsal sevinçler nerede peki? Birbirleriyle güzellikleri paylaştıkları, iyi yemek yedikleri, sinemaya gittikleri veya dans ettikleri sihirli anlar, ne zaman vuku bulacak? Kültürel yaşam çoraklaşıyor, lokaller kapanıyor, geceleri hep karartma uygulanıyor. Dans geniş ölçüde yasak. Masaların üstlerindeki telefonları ve müşterilerin hediyeler gönderebildikleri kendine özgü borulu posta sistemiyle Resi Balo Salonu, kapalı. Savaş her şeyi yiyip bitiriyor, rezervleri tüketiyor, herkesi tatminkâr olmaktan uzak ve zahmetli bir gündeliğe esir ediyor. Arvid Harnack'ın teşhis ettiği "kapitalizmin müterakki egemenlik biçimi" bu mu ola?[162]

Şehirdeki lokantalar bahsinde, her şeye rağmen Harro ile Libertas'ın malî bakımdan pintilik etmelerinin gerekmemesinin bir kıymeti var; arada sırada "bir çuval paraya mal olan" bir yemeğe oturabiliyorlar.[163] Lakin bir masa ayırtmayı başardıklarında bile, ki bu da hiç kolay bir şey değil, *Horcher'e*, *Lutter &*

159 *A.g.y.*

160 *A.g.y.*

161 Libertas'tan Marie Luise Schulze'ye mektup, GDW, RK, 06.01.1942.

162 Arvid Harnack, "Tekelci kapitalizmin nasyonal sosyalist evresi", 1942 ilkbaharında dağıtılan bildiri. Yazarın adı belirtilmiyor. GDW, RK.

163 Harro'dan babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 24.12.1941.

Wegner'e veya *Borchardt*'a giderken gıda karnelerini de yanlarında götürmeleri gerekiyor. Yine de orada doğru düzgün yemek yiyebilir, kabul edilebilir bir şarap içebilirler, bilhassa talihli bir günlerindeyseler *Borchardt*'ta 2 Reichsmark 40 Pfennig karşılığında krema ve lahana turşusuyla pişmiş yaban domuzu sırtı bile ısmarlayabilirler. Bunun için garsona 50 gramlık et karnesi ve 15 gramlık yağ karnesi, tatlı için de 20 gramlık ekmek karnesi veriyorlar.

Ancak gecenin körüne kadar oturmuyor, erken saatte metroyla eve dönüyorlar. İşyerlerinde yığınla yapacak şey var, hafta sonlarında bile. Savaş durumu nedeniyle her yerde pazar mesaisine geçildi. Anne-babasına bundan "aile hayatı olan insanlar için ağır bir yük," diye bahseden Harro, bu "dinlenmesiz" uygulamayla ilgili endişelerini dile getiriyor: "Ama herhalde günümüz için tipik olan şey, motorları ve teknik aletleri koruyup kollayıp, hiç özen gösterilmeyen insanlardan şaşırtıcı işler beklemek."[164] Yine de, "akşam evde olunca aile hayatı yeni bir heyecan kazanıyor," diye nükte yaparken, Libs'le ikisinin çocuk konusunu sadece konuşmakla kalmadıklarını imâ ediyor.[165]

Tıpkı gün boyu Kültür Filmleri Merkezi'nde didinen Libertas gibi Harro da sabah erkenden işe koyuluyor. Kalktıktan sonra gergin, katılaşmış bedenini etanol bazlı bir sıvıyla ovalıyor, süttozuna birkaç kakao kırıntısı katıyor, beslenme yetersizliğini önlemek için bir kaşık malt özütü yutuyor. Sonra RLM'ye yollanıyor. Orada birkaç saat ofis çalışmasından sonra *Pilotlar Evi* gazinosunda Gestapocularla yüz yüze öğle yemeği yiyor – onlar hâlâ Johann Wenzel üzerinde çalışıyorlar. Bakanlıktaki tabaklarda da fazla bir şey yok artık. Hatta Harro'nun bildirdiğine göre bir seferinde yüksek rütbeli Hırvat subaylarıyla buluşmada, "sentetik domates çorbası, patates ve bezelye (sossuz, etsiz), sentetik dondurma, beyaz peynirle ekmek (tereyağsız)" var sadece – üstelik, mahiyeti icabı etsiz olmayacak bir günde. Bu durumda alkolün de bir yararı olmuyor, su gibi

164 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 06.02.1942.

165 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 25.07.1942.

gerçi ama "bu kadar az altlıkla pek gitmiyor."[166]

Bir arkadaşı o günlerde Harro'yu kedere batmış vaziyette bir lokantanın önünde bir masada oturmuş, önüne konan mahdut yiyeceği uslu uslu son lokmasına kadar mideye indirirken görüyor. "Burada her şey bir miktar 'açlıktan ölmüş,' yani yetersiz beslenmeden güçsüz düşmüş," diye yazıyor babasına ve – mektup sansürcülerinin dikkatini çekmeyen– bir dokundurma ekliyor: "Fakat Führer'e duyulan inancı zedelemez bu. Sadece, doğal olarak canı çektiği halde çoğu zaman o kadar fazla siftinememek, ağır geliyor işte insana."[167]

O 1942 Ağustosu, heyecan ve gerilimle dolu bir ay – *gerilimin boşalması* ise eksik. Harro, Güney Rusya'nın kızgın sıcağında, Stalingrad çevresinde durum vahimleşirken Marcel Melliand'ın Britanyalıları uyarmak üzere İsviçre'ye gitmeyi başarıp başaramadığına dair bir haber bekliyor, ateş basmışçasına.

Sonunda olan oluyor. Memur Almancasındaki ifadeyle "derinlemesine devlet polisi sorgusu"nda geçen haftaların sonunda, Prinz-Albrecht-Straße'deki komiserler "şifreleme yönteminin kendilerine teslim edilmesini" sağlıyorlar. Johann Wenzel anahtarı, kodu, rehberi ifşa ediyor, bunun üzerine soruşturmacılar gökyüzünden ağlarına takılan Sovyet telsiz mesajlarını deşifre etmeye koyuluyorlar. Genelkurmay karargâhının bulunduğu Bendler bloğundan fazla uzak olmayan Matthäi Kilisesi Meydanı'ndaki Telsiz Deşifrasyon Servisi'nde çalışmalar başlıyor. Genç matematik dehaları, ordunun gizli yazıcıları, oradalar. Horst Heilmann da orada çalışıyor olsa da, başlangıçta bu hadiselerden hiç haberi olmuyor, o kadar gizli her şey. Bazı meslektaşları ise şaşkınlık içindeler. O zamana dek ellerinde mukayese tabloları ve ihtimal hesaplarıyla Rusların sayı salatasından bir anlam çıkarmak için nafile uğraşmışlardı, şimdiyse birbiri ardına anlaşılır cümleler fışkırıyor. Bunların bazıları da birtakım Berlinli vatandaşların açık isimlerini içeriyor – Altenburger Allee 19 numara diye bir adres ve Harro ile Libertas'ın telefon numaraları da var.

166 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 06.07.1942.

167 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 23.08.1942.

Matematik, fizik, kimya öğretmeni ve Deşifrasyon Servisi'nin müdürü Dr. Wilhelm Vauck, ordu genelkurmay karargâhına rapor veriyor. Savunma bölüm şefi Amiral Wilhelm Canaris haberdar ediliyor. O da gizli direnişin içinde ve Hitler'i bertaraf etmek isteyen subaylarla işbirliği yapıyor. Ama Harro'ya yardım etmiyor. Bolşevik düşmanla temas kurulduğu anlaşılan böyle bir vakaya karışmak istemiyor. Beraber entrika kurduğu Ludwig Beck, Hans Oster veya Henning von Tresckow, kendisi gibi sıkı antikomünistler ve Reich'ın kesinlikle Batı'ya yönelmesinden yanalar. Böylece, Canaris, onun telsiz savunma birimini yöneten ve daha sonra 20 Temmuz 1944'te bir darbe girişimine katılacak olan Korgeneral Fritz Thiele, Savunma Bölümü'nün III. Kısım yöneticisi Korgeneral von Bentivegni ve SS Oberführer'i[168] Schellenberg arasındaki buluşmada, Hava Kuvvetleri üsteğmeni Harro Schulze-Boysen'le ilgili tahkikatın Gestapo tarafından sürdürülmesi gerektiğine karar veriliyor.

Bunun üzerine Gizli Devlet Polisi'nde, *Hasım Tahkik ve Mücadele* ile ilgili *IV. Daire*'de otuz kişiye ulaşan bir özel birim faaliyete geçiyor ve *Kızıl Orkestra* adını alıyor – daha önce Belçika'da da kullanılmış bir kavram. Bu adlandırma ve tasnif, soruşturmacıların stratejik yönelimini yansıtıyor: Berlinlilerin Sovyet casusluk ağına ait olduklarını varsayıyorlar. Savunma biriminin jargonunda telsizci, sinyalleri, vericiden akustik olarak alınan seslere dönüştüren bir "piyanist." 8 Kasım 1939'da bireysel eylemci Georg Elser'in Münih'teki büyük birahanede Hitler'e düzenlediği bombalı saldırıdan ve 4 Haziran 1942'de Prag'ta Himmler'in vekili Reinhard Heydrich'e yapılan suikasttan sonra bu, Gestapo'nun tarihinde oluşturulan üçüncü özel soruşturma birimi. Berlin'deki Özel Komisyon'un şefliğine otuz dokuz yaşındaki SS Obersturmbannführer'i[169] ve yüksek müşavir Friedrich Panzinger getiriliyor; lâkabı *Yumurcak* olan bu adam, Gestapo şefi Heinrich Müller'in Münih'ten eski bir yol arkadaşı. Panzinger nikel çerçeveli gözlük takıyor, soğuk bir bürokrat. Özel Komisyon'un günlük tahkikatına pek etkisi yok; onun

168 SS hiyerarşisinde tuğgenerale tekabül eden rütbe – ç.n.

169 SS hiyerarşisinde yarbaya tekabül eden rütbe – ç.n.

görevi, Himmler'in gelişmelerden haberdar olmasını sağlamak. Tahkikatı içine kapalı ve o oranda çalışkan otuz bir yaşındaki sabotaj uzmanı, emniyet müdürü ve SS Hauptsturmführer,[170] *IV. Daire Kısım A 2*'nin yöneticisi Horst Kopkow yürütüyor. Kopkow daha 1933'ten önce "SA ve SS'te aktif çabasıyla kendini kanıtlamıştı", sicilinde yazdığına göre: "Örnek gösterilecek bir tavır ve nadir rastlanan bir yiğitlikle salon kavgalarında ön saflarda yer almıştır. Sınırsız idrak kabiliyetine ve sağlam irade gücüne sahip bir insan tipini temsil etmektedir": yani halis muhlis Nazi.[171] Kopkow bu meselede sorumlu müfettiş olarak, en akıllı memuru olan otuz dört yaşındaki komiser ve SS Hauptsturmführer'i Johann Strübing'i görevlendirdi. Özel Komisyon'un faaliyeti "Gizli Reich davası" olarak tasnif edildi, bu en yüksek gizlilik derecesiydi. Reich güvenlik bürokrasisinde hiç kimse, görev gereği kaçınılmaz değilse, bu komisyonun ilgilendiği olayları bilmeyecek. Soruşturmaya dahil olanlar bile, özgül görevlerinin icrası için gerektiği kadarını öğreniyorlar.

Gestapo'ya gözetleme işi çıktı. Telefonlar dinlenecek, insanlar takip edilecek, Harro ile Libertas mercek altına alınacak. Ama aynı zamanda *kurgusal bir iş* yapılması da gerekiyor, nasyonal sosyalizmin paranoyak bünyesine uyacak ve bir özel komisyon istihdamına yapılan masrafı haklı çıkaracak bir hikâye örülmeli. *Hasım Tahkik ve Mücadele* ile ilgili *IV. Daire*'nin hasımlara ihtiyacı var ve bu mükemmel bir fırsat.

35

Münih'te *Beyaz Gül Bildirileri*'nin[172] dağıtıldığı o yaz, Harro da John Graudenz'le beraber yeni bir bildiri eylemi tasarlıyor. Bunun şimdiye kadarkileri aşmasını hedefliyorlar. Graudenz ille-

170 SS hiyerarşisinde yüzbaşıya tekabül eden rütbe – ç.n.

171 Reinhold Schattenfroh ve Johannes Tuchel, *Zentrale des Terrors - Prinz-Albrecht-Straße 8: Hauptquartier der Gestapo*, Berlin, 1987, s. 378.

172 Sophie ve Hans Scholl kardeşlerle özdeşleştirilen bir direniş çevresi 1942 yazında dört illegal bildiri yayımlamıştı. 1943 başında iki bildiri daha yayımladıktan sonra yakalandılar – ç.n.

gal bir matbaa kurmayı öneriyor. Gereken makine aksamını bir firmadan aktarabileceğini söylüyor. Böylece çabuk tepki verecek, yüksek sayılarda üretim yapabilecek, savaşın akışı hakkında hassas haberlerin ülkeyi sel gibi basmasını sağlayacak ve bir halk ayaklanmasına sebep olabilecekler. Nasıl Fransızlar ülkeyi felâkete götürdüğünü anlayınca Napolyon'u bıraktılarsa, Almanlar da Hitler'e öyle yapacaklar.

Lakin ondan önce, 14 Ağustos 1942'de başka bir şey oluyor. İki insan tekrar buluşuyor, böyle zor bir zamanda tutkulu bir aşk kaçamağı sürdüren iki kişi. Ondan ayrılmıştı aslında, yine de Harro Stella Mahlberg'le randevulaşıyor.

Bu yeni alevlenme Libs'in hiç hoşuna gitmiyor. Zaten asabı had safhada bozuk. Zira bir süredir birileri tarafından takip ediliyor gibi geliyor ona. Yoksa sadece paranoya mı? Telefonda hâlâ bir çıtırtı mı var? Daha önce olmayan bir yankı yok mu? Yelkene gittiklerinde kıyıda dürbünlü bir adam mı duruyor? Acaba Wann Gölü'ndeki kuşları mı yoksa olimpik filikaları *Duşinka*'yı mı gözetliyor? Stella Mahlberg kim aslında? Nasıl oldu da Harro, pek de tanımadığı bu kadınla yeniden yatağa girdi? Libertas bunlar üzerine düşündükçe öfkesi artıyor ve bir süre ortalıktan kaybolmaya karar veriyor, Bremen'deki akrabalarına gidecek. Varsın Harro da illegal ve gizli faaliyetlerinden oluşan çileyi karıştırsın, bu dünyanın bir türlü bırakamadığı tuzaklarına kaptırsın kendini, onu bağlayan iplere iyice dolansın.

Otoyola çıkmadan *Caesar*'ın üstünü kapaması gerek. O gün kuvvetli bir yağmur yağıyor ve o esnada RLM'nin tortul kayadan duvarları üzerine kamuflaj kıyafeti deseni çiziyor; Harro da bürosunda oturmuş, pencereden, bu arada Arileştirilmiş bulunan *Wertheim* alışveriş merkezinin bulanan ön cephe görüntüsüne bakıyor. Bu yoğun yağışın arkasında, sessizce ve gizlice çalışan Gestapo, onun hayatı etrafındaki ağı giderek daha sıkı örüyor.

Lakin Horst Kopkow, Harro'yu o kadar titizlikle gözetletmesine rağmen, onu nereye koyacağını bilemiyor. Nasıl bir insan bu? Hava Kuvvetleri'nde üsteğmen, büyük amcası efsanevî Tirpitz... kendisi ise bir Bolşevik ajanı mı sahiden? Yoksa Sovyet-

ler Brüksel'deki adamlarına neden onunla buluşması için talimat vereceklerdi ki? Peki Libertas nasıl bir rol oynuyor? Sabotaj uzmanı Kopkow, komünistleri iyi biliyor. Nasıl çalışırlar, zaafları nedir, biliyor. Rus ajanlarını halledebilir, Alman komünistlerine istediği sonucu elde edene kadar işkence yapabilir – veya öldürene kadar. Ama şimdi radarına takılan bu insanların hali tavrı başka. Yaşayışları farklı. Güzel oyuncularla aşk ilişkileri yaşıyorlar. Wann Gölü'nde yelkene gidiyorlar. Berlin'in kuzeyindeki bir sarayın arazisinde at biniyorlar, aile topraklarında geyik avlamış olan Göring'le tanışıyor. Libertas'ın büyükbabası Kayzer'in en yakın arkadaşıydı – her ne kadar arkadaşlıkları şüpheli bir nam salmış olsa da. Bunlar komünist olamazlar. Bunlar Berlin'in bohemleri. Kopkow'un kafası karışıyor.

O gün, öyle çok yağmur yağarken ve Libertas Fiat'ını Bremen'e doğru gazlarken, emniyet müdürü, Harro'nun Hayvanat Bahçesi'nde tanınmayan birisiyle gezdiğini gözlüyor. Tanımadığı refakatçisi nikel çerçeveli bir gözlük takıyor ve otuzlarının ortalarında göstermesine rağmen saçları iyice seyrelmiş, bürokrat tipli biri. Ne konuştuklarını yağmurun şakırtısı yüzünden işitemiyor, sürekli şemsiyelerinin altında kaybolduklarından doğru dürüst göremiyor de onları. Öyle bakmak isteseniz de kuşku uyandırıcı bir şey göremiyorsunuz. İki adam kötü havada Hayvanat Bahçesi'nde yürüyüşe çıkmış, o kadar.

O sırada İktisat Bakanlığı'nda memuriyet derecesi artan Arvid de, izlendiğini hissediyor. Çalışma masasını yatak odasına taşıdı, orası ona daha güvenli geliyor, Woyrschstraße'deki evinde verici böcek aradıysa da bulamadı. Küçük kardeşi Falk, yurtdışına kaçmayı düşünmesini rica etti ama Arvid reddetti. "Yurtdışından bir direniş hareketi nasıl yönetilir? En büyük düşmanımız burada," dedi kardeşine. "Hem biz gidecek olursak, kim kalacak?"[173]

Harro ile Arvid'in o yoğun yağış altında ne konuştuklarını bilmiyoruz. Belki de ortak arkadaşları Carl-Dietrich von Trotha hakkında konuşmuşlardı, o da giderek etkinleşen bir direniş ağı örmekteydi – Gestapo'nun "Kreisau Çevresi" adıyla

173 "Falk Harnack: Arvid ve Mildred Harnack hakkında", GDW, RK 32/55, s. 10.

vaftiz edeceği ağ. Reich İktisat Bakanlığı'nda ekonomist olan von Trotha, Arvid'in bir meslektaşı, enerji ekonomisi uzmanı, demokratik hissiyata sahip, çok iyi yetişmiş bir insan. "Çevre" kendini Alman direnişinin bir çeşit fikir atölyesi kabul ediyor ve savaş sonrası Almanya'nın yeni anayasasıyla ilgili ilk düşünceler üzerine çalışan yegâne grup. Bu düşünceler sonradan, Hitler'e suikast hazırlayan Stauffenberg nezdinde de onay görecek. Almanya'yla beraber savaştaki hasımları Büyük Britanya ve Sovyetler Birliği'ni kapsayan bir Avrupa devletler ittifakı öngörüyorlar; Arvid ile Harro'nun tasavvurlarına da uyan, tayin edici bir nokta bu. Kitleyi değil bireysel insanı merkeze koyan yeni bir dünya meydana gelmeli.[174]

Henüz o noktadan uzaktalar. İkinci Dünya Savaşı bitmedi henüz ve giderek daha da gaddarlaşıyor. O 1942 yazının her günü bütün cephelerde binlerce asker, toplama kamplarında binlerce insan ölüyor, günbegün. Binlerce sivil, aralarında kadınlar, çocuklar ve yaşlılar da var. Harro yazı masasında, Hava Kuvvetleri'nin 23 Ağustos 1942'de Stalingrad'a bir milyon bomba attığını öğreniyor. Sovyet diktatörü öyle emrettiğinden, onun adını taşıyan şehrin halkı tahliye edilmemişti. 40.000'den fazla masum vatandaş geberiyor.

30 Ağustos 1942, bir pazar günü, güneş ışıldıyor. Yazın son günleri Berlin'i kavuruyor, Mark bölgesinin kumları ayak parmaklarını sıcak sıcak kaşındırıyor ve derken gökyüzü öyle yukarılarda süzülüyor ki, mavisinin uzaya ait olduğunu hissediyor insan. Derken, inanılmayacak kadar çok şeyin vuku bulduğu bu şehirde hayat, kozmik bir hal alacak. Sıcak, Wann Gölü'nün üzerine çullanıyor, ısı 32 dereceye yükseliyor, ikindi vakti rüzgâr çıkıyor: yelken havası. Harro bir gün önceden bisikletle evinden *Mavi-Kırmızı* marina kulübüne gitti, Hannelore ve Fritz Thiel da kanolarını yanaştırdılar. Weisenborn da bu arada evlendiği Joy'la beraber geliyor. Bundan tam üç yıl önce burada Harro'yla ikisi yalnız yelken açıyorlardı, yağmur yağ-

174 Tarihçi Hans Mommsen'e göre Kreisau Programı "kapsamlı bir gelecek tasavvuru" içeriyordu ve "cür'etkârlığı ve içsel tutarlılığı bakımından Alman direnişinin diğer siyasî reform tasarımlarının ilerisinde" idi.

mıştı, İkinci Dünya Savaşı'nın başıydı ve az evvelinde Elfriede Paul sayısız kaçamaklarından ötürü başının etini yediydi. Weisenborn, Joy'a odaklanarak bilgeleşti, peki ya Harro, o da öyle mi? Libertas hâlâ Bremen'de eğleşiyor ve rıhtım köprüsünden salınarak onlara doğru gelen otuz yaşlarındaki kadının çıkık elmacık kemikleriyle ilginç bir görünüşü, iki hafta önceki son randevularında edindiği yeni bir takma adı var. Bundan böyle çıkarılabilecek anlamlar bakımından gayet doğurgan olan *Fix* adıyla anılmıyor, çünkü artık Harro için öyle [*fix*: sabit] olmaması gerekiyor, şimdiki adı biraz ironik-mesafeli: *Stellizitas*.

Harro, hayatının son yelken gezisinde ona güvertede yardım ederken ne düşünüyor? O geldiği için, kendisi de bir zamanlar tam burada tanışmış olduğu Libertas'ı özlediği için, bozuluyor mu? Belki Stella'yı davet bile etmemişti de, kadın bu geziden haberdar olunca yola koyuluvermiş, şansını denemek istemişti – hazır karısı uzaklardayken. Güneş batmaktayken, yıldızlı gökyüzü üstlerinde açılırken, diğerleri iskeleye çıkarken ve Stella sallanan teknedeki gecesini tatlılaştırırken, Harro karşı koyabilir miydi ona?

Onun varlığı Harro'nun işine gelmiyor olmalı, zira teknede başka bir misafir daha var, Horst Heilmann – ve onunla gayet âcil ve gizli bir şeyler konuşması gerekiyor. Weisenborn olsa onun yanında Harro'nun sakınması gerekmezdi, rahatça konuşabilirdi, Gestapo'nun radarına takıldığını giderek daha bariz bir şekilde hissettiği şu durumda nasıl davranmaları gerektiğini yakın arkadaşlarıyla tartışabilirdi.

İşte şimdi, Stella'yı bu işlere hiç dahil etmemiş olmasının acısı çıkıyor. Küçük bir yelkenlide, teknedeki herkesin kulak misafiri olmayacağı uzun konuşmalar yapmak imkânsız. Kalbi tıklım tıklım dolu olan, fakat o kalbindekileri doğru dürüst açamamasına rağmen onu ayartan bu kadının yüzünden rahatça konuşamayacak durumda olan Harro için trajik bir tekne gezintisi bu. Olası bir kaçış planı yapamıyor, bir tutuklama olması halinde grup olarak nasıl davranacaklarıyla ilgili temel taktiği belirleyemiyorlar.

Stella Mahlberg'le aşk hikâyesi olmasaydı her şeyin başka

türlü olacağını ileri sürmek, abartmak olmaz – her şeyden önce Libertas bunu muhakkak onaylardı. Şimdi bir kafa karışıklığı var ortada, birbirlerini karşılıklı bloke ediyorlar, tıpkı Elfriede Paul'un öngördüğü, onları uyardığı gibi. Hekim kadın Libertas'ın aşk kaçamaklarının, romantik hayat anlayışının her şeyi tehlikeye atacağını varsaymıştı hep ve şimdi, üstelik tam da aralarında en soğukkanlıları olan Harro'nun kafası, tayin edici anda karıştı. Stella'yı tekneden göndermeye kalkmıyor –onu ihbar edebileceği için tehlike mi görüyor bunda acaba?–, aksine pruvada durmasını, yelken savrulacak olursa saçlarını yana yatırmasını rica ediyor. Stella Mahlberg'un teknede olması, dışarıya karşı şüphe çekmekten uzak bir yelken partisine çeviriyor durumu, orası doğru. Fakat Harro'nun bunun için ödediği bedel yüksek. Özgürlüğünün tayin edici önemdeki son akşamında Harro ne Weisenborn'la ne Heilmann'la görüş alışverişinde bulunabiliyor, oysa tavsiyeleriyle ona yardımcı olabilecek bir tek onlar var.

Çöküşe doğru dörtnala bir koşu bu, Stella Mahlberg'in tatlı siren sadaları eşliğinde. Wann Gölü'nde, aşkı ve ölümü ve çağın deliliğini simgeleyen o sularda banyo almak bile diriltici gelmiyor artık. Tıpkı *Duşinka*'nın Havel Nehri'nin dalgalarını sabanla sürercesine katettiği gibi, şunu biliyor ki Harro, aynı saatlerde müttefik savaş ve ticaret gemilerinin zırhlı pruvaları Kuzey Buz Denizi'nin soğuk akıntılarını çırpındırıyor, o sırada *Tirpitz* de toplarını atışa hazır hale getiriyor. Çünkü Alman makamları, Harro'nun Graudenz'ten öğrendiğine göre, Marcel Melliand'a İsviçre'ye seyahat izni vermediler.

Güneş'in batımından sonra *Mavi-Kırmızı* kulüp lokalinde oturuyor, suya bakıyorlar, fırtına gelmiyor, henüz gelmiyor. En nihayet özel bir görüşme imkânı doğunca, Harro Horst Heilmann'ı bir kenara çekip ona yurtdışındaki bağlantılarından bahsediyor ve birilerinin bunun kokusunu alabileceğinden çekindiğini anlatıyor. Heilmann ona kocaman gözlerle bakıyor. Moskova'nın şifre anahtarlarının çoğunun Deşifrasyon Servisi'nin eline geçtiğini söylüyor korkuyla ve ertesi gün işyerinde durumu kolaçan edeceğine söz veriyor.

Güneş battıktan sonra Harro biraz da fazlaca törensel bir şekilde vedalaşıyor hepsiyle, *Stellizitas*'la da. Şayet kadının geceyi teknede onunla beraber geçirmek bir planı vardıysa da, o plan işlemedi. Ilık ormanın içinden bisikletle geçiyor. Eve gitmek istemiyor henüz, bunu yapamaycak kadar husursuz. Carl von Trotha geliyor aklına, fazla uzak olmayan Lichterfelde'deki evinin daimî misafiri olduğu iyi arkadaşı. Saat 22 gibi oraya gidiyor. İki adamın neler konuştuğu, karanlıkta kalmış. Konu bir kaçma imkânı mıydı, İktisat Bakanlığı'ndaki Arvid'i uyarmak mıydı (ki o bu arada Mildred'le beraber bir tatil gezisine gitmek üzere yola çıkmış), yoksa belki de temel iktisadî meseleler miydi, bilmiyoruz. Vakıa şu ki, Harro o akşam, okuyacak fırsatı olmayacak olmasına rağmen, Carl'dan bir kitap ödünç alıyor: Yahudi âlim Eugen Rosenstock-Huessy'in *Avrupa Devrimleri* kitabı; Avrupa tarihine ruhanî ve dünyevî güçler arasındaki gerilim alanından bakan evrensel bir tarih eseri niteliğinde – yazara göre, son kertede özgürlüğe yarayan bir dengedir, bu gerilim.

36

31 Ağustos 1942 günü General Paulus'un 6. Ordusu Stalingrad'ın dış mahallelerine giriyor. Hitler rejiminin gücünün coğrafî genişlemesinin en ileri noktaya vardığı zaman aralığı, bu. Alman ordusu Bakü petrol yataklarına dayandı, Kafkaslar'ın en yüksek zirvesi olan Elbruz'un soğuğunda gamalı haçlı bayrak dalgalanıyor. Ancak sarkacın en uca savrulduğu ve artık geri tepeceği âna gelinmiş durumda çoktan, bilye yuvarlanmaya başlıyor, Üçüncü Reich'ın sarhoş edici masalı dönüm noktasında artık ve kaçınılmaz bir şekilde sonuna doğru koşuyor.

Matthäi Kilisesi Meydanı'ndaki Telsiz Deşifrasyon Servisi'nde Horst Heilmann, âmiri Alfred Traxl'den, kodları çözülen Rus telsiz konuşmalarıyla ilgili bilgi istiyor. Traxl "Kızıl Orkestra" adlı bir dosya çıkarıp ona uzatıyor. Heilmann, Hava Kuvvetleri'ndeki bir subaydan bahsedildiğini okuyor orada. Adı

Harro Schulze-Boysen. Onunla karısı Libertas'ın, Moskova'nın ajanları olduğu ortaya çıkarılmış.

Tavandaki vantilatörler durmak dinlenmek bilmeden ılık havayı biçiyorlar. Horst Heilmann titreyen parmaklarıyla sayfaları çeviriyor. Kendi adına rastlayamıyor. Ne yapmalı, kaçmalı mı? O zaman Harro'nun elinden bu işten sıyrılabilmek için kullanabileceği son şansı da çalmış olurdu. Hayır, ona sadakatini sürdürmeli, onu uyarmalı, onu kurtarmalı – veya onla beraber mahvolmalı. Kendi hayatına mal olacak olsa bile, Horst Heilmann ahizeye davranıyor.

Telefon çalıyor. Ama arkadaşı değil, Harro'nun bölümündeki sekreter açıyor. Acaba kendisine bir şey iletebilir mi?

Heilmann düşünüyor. Sonra, not alındığı için riskli olmasına rağmen, onun kendisini geri aramasını rica ediyor, numarasını veriyor ve ahizeyi çatala bırakıyor. Harro'nun aramasını bekliyor. Sıcak giderek daha çekilmez hale geliyor.[175]

Libertas gazı köklemiş, otobanda Bremen'den Berlin'e dönüyor.

175 Leopold Trepper, *Die Wahrheit - Autobiographie des "Grand Chef" der Roten Kapelle*, Münih, 1975, s. 134.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Hasımla Mücadele
(1942 Sonbaharı)

"Varsın bizi yiyip tüketsin, yine de güzeldi, diyeyim."
Harro Schulze-Boysen

1

Horst Heilmann'ın telefonu nihayet çalıyor. Lakin tam da o anda yazı masasının başında değil. Havanın sıcaklığından ötürü Matthäi Kilisesi Meydanı'ndaki binada kapılar açık tutulduğundan ve çalan bir telefona cevap verilmesi gerektiğinden, OKH'nin 4. İstihbarat Dairesi'nin şefi Dr. Wilhelm Vauck, Heilmann'ın bürosuna girip ahizeyi kaldırıyor.

"Ben Schulze-Boysen ..."

Vauck kendini toplamak için bir an duruyor. Onu haftalardır elektriklendiren, doğru anladıysa Gestapo'nun 1 numaralı devlet düşmanı saydığı adamın sesi mi yani şimdi bu? Peki ama neden Heilmann'ı arıyor?

"Y ile mi yazılıyor?" Horst Heilmann'a aktarmak üzere adını not alacağını söylediğinde Vauck'un o anda aklına gelen bu, sadece.

"Tabii," diye cevap veriyor Harro şaşırarak. Bir anda kendini tanıttığına pişman oluyor ve kapatıyor.[1]

Bir süre sonra bürosunun telefonu çalıyor. Heilmann mı?

---

1 Leopold Trepper, *a.g.y.*, s. 134. Bu tasvire ihtiyatla yaklaşmalı, çünkü Trepper kaynaklarını belirtmiyor.

Yoksa Libs mi, en nihayet? Beklentiyle açıyor. Arayan, Hava Ulaştırma Bakanlığı Karargâhı komutanı Albay Bokelberg. Harro'dan girişe gelmesini istiyor, âcil. Harro bakalitten kemiği telefon çatalına koyuyor, tükenmez kalemini masaya bırakıyor. Bir an tereddüt ediyor, sonra kalkıyor. Gözlerinde soğuk bir ateş yanıyor, uzun ince çenesindeki kaslar seğiriyor, çünkü şimdi meselenin hayat memat meselesi olduğunu biliyor.

Merdivenlerden aşağı hızla inerken, parmakları uçak alüminyumundan yapılma trabzanda kayıyor, son bir defa.

Asansöre biniyor ve hızla aşağı iniyor.

Girişte bekleyen Bokelberg, Harro'yu dışarı çıkarıyor. Pirinç kulplu abanoz ağacından siyah kapı açılırken içeri ışık akıyor.

Girişin önündeki yolda motoru çalışır halde bir araba duruyor. İki adam ona doğru geliyor, ortalarına alıyor, onunla beraber arka koltuğa oturuyorlar. İçlerinden birisi kendini Horst Kopkow diye tanıtıyor, Gizli Devlet Polisi'nden. Araba yavaşça hareket ediyor. Kısa bir yol, ama ebediyete kadar sürüyor.

2

Libertas Hava Ulaştırma Bakanlığı'na telefon ediyor fakat Harro açmıyor, ancak bir noktada sekreter açıp, onun iş gezisinde olduğunu söylüyor. Ne zaman döneceğini bilmiyor. Gümüş meçinin gardıropta asılı olduğunu ekliyor, sonra.

Bir Prusya subayı iş gezisine meçsiz çıkmaz. Libertas bunu biliyor.

Öğleden sonra erkek kardeşi Johannes'i otobüs garından karşılıyor ve ona Harro'nun tutuklanmış olabileceğinden endişelendiğini söylüyor. Aceleyle Altenburger'deki eve gidiyor ve acaba kaçabilirler mi diye düşünüyorlar. Zaten evleri de çoktan izlenmiyor mudur? Fotoğraf koleksiyonunu ve evde bulunan bütün malzemeleri ne yapacaklar?

3

Sandalyeye oturunca, bir parçacık gökyüzü görebiliyor. Sağ koridorda soldan ilk oda olan 2 numaralı hücresinde ayrıca küçük bir masa, gün içinde katlanabilen bir kerevet bulunuyor, bu kerevet dört dikme ve iki uzun raydan oluşan demir kasnağıyla bir eziyet, üzerinde de kılıfsız, ince bir saman çuvalı var, öyle ağzı yüzü dağılmış ki, iki demir üzerine oturtup dengelemek gerekiyor, yoksa aşağı kayıyor. İki yün yorgan var, tahtakurularıyla kaplı, bir gardiyan şu yorumu yapıyor: "Eh, bir çift hayvancığı da besleyeceksiniz artık."

Harro avludan otomobil sesleri duyuyor, kapılar vuruluyor, emirler veriliyor. İkindiyin saat dörtte nöbetçi birazdan onu alacaklarını sesleniyor, sorguya gidecek. Harro mum gibi dimdik oturuyor, babasından öğrendiği gibi: kararlı, enerji yüklü. Hummalı bir şekilde savaş planını gözden geçiriyor: Şunu sorarlarsa – ya şunu – ya şunu? O zaman şunu diyecek! Peki şuraya sondaj yaparlarsa – veya şuraya? Cevabını bu! Hemen. İnandırıcı bir şekilde. Birazdan alınacaksın. İhtimaller, senaryolar üzerine düşüncelerini tekrar tekrar aklından geçiriyor. Akşam altıda ekmek ve kahve veriyorlar. Hâlâ sorgu yok. Hücresinde dolanıp duruyor – düşüncelerinde de: hep çember çizerek. Yoruluyor. Kopkow öyle olsun istiyor. Saat akşam sekiz. Harro kerevette uzanıyor, derhal doğrulmaya hazır. Bir noktada gece saat onu vurduğunu işitiyor. Tel kafes içinde çıplak bir ampul, tutsak bir kuş misali yanıyor tavanda. Kapısının üzerine küçük bir dörtgen pencere yerleştirilmiş, gardiyan buradan ışığın yanıp yanmadığını kontrol edebiliyor. Saat on bir. Hâlâ sorguya çağrılmadı, enerjisini faydasızca harcamaktan felç olmuş gibi oldu, gözleri açık, sırtüstü uzanmış, lekeli tavana bakıyor. Libertas'ın durumu nasıl acaba? Acaba o da tutuklandı mı? Kapıda anahtarlar şakırdıyor. Mecalsizce ayağa kalkıyor. Bir memur karşısına dikiliyor, talimli, yumuşak bir hareketle hafif çelik kelepçeleri el bileklerine takıyor, sıkıştırıyor, minik bir anahtarla kilitliyor, gıcırtılı bir ses çıkıyor.[2]

2 Günther Weisenborn, "Anılar", *a.g.y.*, s. 66. Günther Weisenborn birkaç gün

Yukarı çıkarılıyor, kartonpiyer kubbe tavanlı geniş bir koridordan geçiriliyor, yarım yuvarlak kocaman pencerelerin her birinin önünde dingildeyen bir tahta bank duruyor. Bunların üzerinde gevşek gruplaşmalar halinde kötü kılıklı adamlar oturmuş, düşük sesle sohbet ediyorlar. Hâlâ Hava Kuvvetleri üniforması içindeki Harro oradan geçirilirken kimisi başını kaldırıp kısaca bakıyor, onu uzun bir odaya sokuyor, kürsüye benzer yüksek bir masaya yanaştırıyorlar: parmak izi alınacak. Sarımtrak açık kahverengi bir döner oturak duruyor orada, okul mobilyasına benziyor.[3] Harro'ya oturması söyleniyor, kafasının arkasını metalden bir çubuğa yaslarken sağ omuz seviyesinde tarih ve numaralı bir levha tutuyorlar: *Gestapa42Aug. 173.*

Bir kameraya bakıyor, ışık çakınca gözbebekleri ânında kısılıyor; solunda bir memur, oturağa bağlanmış bir metreden uzun bir manivelayı oynatıyor ve sandalye âni bir silkinişle gıcırdayarak sağa doğru dönüyor. İkinci bir flaş Harro'nun profilini aydınlatıyor, sonra sandalye bir başka keskin hareketle yarı profil pozisyonunu çerçeveliyor. Bir flaş daha.

4

Otuz üçüncü doğum gününde, 2 Eylül 1942 günü bile, haber yok Harro'dan. Libertas dikkat çekmemek için o sabah da Gendarmenmarkt'a Alman Kültür Filmleri Merkezi'ndeki bürosuna gidiyor. Büyük tehlike ânında nasıl davranmalı? Ötekilerini uyarmalı mı? Ama tam da bunu yaparsa dikkatleri üzerine çekmez mi?

Bir gün önce, 1 Eylül 1942 günü, savaşın başlamasından tam üç yıl sonra, Doğu Prusya'nın başkenti Königsberg'de yaz sıcağı hüküm sürüyor. Mildred ve Arvid Harnack gara varıyor, oradan Pregel Nehri'ne gidiyorlar, nehrin kıyısında eski bir gravürdeki gibi dip dibe mavnalar yatıyor. Hiçbirini ikinci defa

sonra kendi deneyimini böyle anlatacak. Onun formülasyonları Harro'nun durumuna uyarlandı.

3 Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 36-37.

kullanmadan şehrin yedi köprüsünden de geçmek mümkün müdür? Matematikçi Leonhard Euler 18. yüzyılda bu soruya hayır cevabı vermiş ve *Königsberg köprüsü probleminden* hareketle, bütün zamanlar için posta dağıtım güzergâhlarını ve mikroçiplerin akış şemalarını belirleyen bir topografik formül geliştirmişti. Arvid ve Mildred de olabildiğince hedefe dönük davranmaya çalışıyorlar, ikisinin de elinde deri bavullar var. Her zamanki gibi ihtiyatlı olan Arvid'in şemsiyesi de var, Harro'yla Hayvanat Bahçesi'nde buluştuğunda yanında olan şemsiye. Nehir boyunca yürüyorlar. Filozof Immanuel Kant'ın her öğlen katettiği yol bu, Yeşil Köprü üzerinden Ortaçağ'dan kalma Kneiphof'a, Königsberg'in kalbindeki adaya; katedral, belediye ve dar sokaklardan oluşan bir labirente uzanıyor, Kant gençken birçok zaman sarhoşluktan evini bulamazdı orada. Sadece Kneiphof'ta elliden fazla geleneksel bira imalathanesi var.

Mildred ile Arvid oradan transit geçiyorlar. Tatil yapmak istiyorlar, âcil ihtiyaç duyuyorlar buna – ve 16 Eylül'de Mildred'in kırkıncı doğum gününü deniz kenarında kutlamak istiyorlar. Mildred, hayatî tahlike arz eden bir dış gebelik atlattı. Hedefleri Preil, Kuron Lagünü kumullarında uyuşuk bir balıkçı köyü, Nidden'e, Libertas'ın bir ara gözaltına alındığı sanatçı beldesine yakın. Ama Harnack'lar önce Königsberg'i, hümanizmin iliğine işlediği şehirli varoluşun bu mimarîleşmiş rüyasını görmek istiyorlar. Kant'ın mezarı katedralin üniversiteye bakan tarafında bulunuyor. Bütün çabaları *bu* değil mi zaten; sorumluluk sahibi, özerk eylemi ölçü alan bir maneviyatı arıyorlar.

Mildred ve Arvid Krämer Köprüsü'nden geçip balık pazarının yanından saraya gidiyorlar. Orada, Alman ordusunun geçen sonbahar Leningrad'ı ele geçirdiğinde Katerina Sarayı'ndan kaçırdığı efsanevî amber odası teşhir ediliyor.[4] Yaklaşık iki buçuk yıl sonra iz bırakmadan kaybolacak olan bu parıltılı muhteşem mucizeyi büyülenerek inceliyor, "Dokun ve koklа" mozaiğini, "İşitme" mozaiğini hayretle seyrediyor ve zaman içinde soylu bir konyak koyultusuna bürünmüş olan panellerin aynasında kendilerine bakıyor, sanatkârca işlenmiş amberde si-

4 "Falk Harnack: Arvid ve Mildred Harnack hakkında", GDW, RK 32/55.

hirli bir etki uyandıran mekânı ve kendi gölgelerini görüyorlar. Fakat bu dünya harikasını ziyarete gelenler arasında başka bir adam, şüphelerini çekiyor. Aslında şehre geldiklerinden beri, fazladan bir gölgelerinin daha olduğu hissinden hiç kurtulamıyorlar.

Mildred'le Arvid sarayı terk ediyor, her zamankinden daha hızlı yürümemeye dikkat ederek tramvay durağına gidiyorlar. Schmiede Köprüsü üzerinden Kneiphof'a giden tramvaya binip oradan Hauptgasse boyunca Krämer Köprüsü'nden geri dönseler, olası takipçilerini atlatırlar mı? Her şeyin düzenli, her şeyin kuzeye dönük olduğu mükemmel Königsberg, bir anda sahiden Euler'vari bir topografyaya dönüşüyor – ve bir terör topografyası. Etraflarında göz alabildiğine tramvay vagonları. Hareket eden kafesler bunlar, çıkış yok, sadece son bir istasyon var. *Demir çitler - her boy bulunur, imalat da yapılır*; yanında da alt katı gösteren bir ok. Lomse semtindeki tahta köprüden geçiyorlar. Arvid şemsiyesini baston gibi kullanıyor, sonra birden duraklıyorlar. Pregel Nehri'nin kıyısında, Lindenstraße'de bir zamanlar ihtişamlı Yeni Sinagog vardı, mimarî olarak Aachen Katedrali'nden esinlenerek yapılmıştı. Kristal Gece'den sonra Königsberg'in Yahudi cemaati, yakılan binanın kalıntılarını temizlemek zorunda kaldı. Şimdi burada, zorunlu çalışmaya tabi tutulan Yahudi işçilerin barındığı inanılmaz basık görünen ahşap barakalar var. Hemen yandaki tuğladan yapılma Yahudi yetimhanesi ise ayakta kalmış. Pencereleri açık, avluda çamaşırlar asılı ama burada artık az sayıda Yahudi yaşıyor. Königsberg bir vakitler 1.500'den fazla mensubuyla Almanya'nın üçüncü büyük Yahudi cemaati idi. 24 Haziran 1942'de onların arasından ilk 770'i Maly Trostinez İmha Kampı'na nakledildi, burası Minsk yakınlarında bir çam ormanının içindeydi, kurşuna dizmeler için tren yolu bağlantılı bir meydanı vardı, trenler devasa ceset çukurunun hemen başında duruyordu.[5] 25 Ağus-

5 Birkaç gaz arabası da park edilmiş oraya, ancak Königsbergli Yahudilerin çoğu seksen polis ve Waffen-SS mensubunca kurşuna diziliyor. Tam da Adam Kuckhoff'un "Doğu Cephesine Mektup"unda belirtilen harekât grupları ve polis yüzbaşıları, bunlar.

tos 1942'de, Arvid'le Mildred'in şehri ziyaretinden tam bir hafta önce, 763 Königsbergli Yahudi'yi taşıyan ikinci tren de kalkmıştı, bu defa istikamet Theresienstadt idi, büyükbabamın gördüğü trenin de gittiği yer.

Mildred'le Arvid otelde huzursuz bir gece geçiriyor, ertesi gün Adolf Hitler Meydanı ve Kuzey Garı'na giden bir tramvaya biniyorlar. Planladıkları gibi Cranz trenine binip oradan buharlı gemiyle kumullara geçseler mi, tam da izlendiklerini hissediyor iken? Diğer yandan, sahiden izleniyorlarsa tatillerini yarıda kesmek dikkat çekici olmaz mı? Şüpheleri üzerlerine çekmezler mi böylece? Bir umut var: Polis onları Berlin'de tutuklamadıysa, bu kader onları Königsberg'de de bulmadıysa, neden ücradaki Preil'da yakalasınlar ki onları? En akıllıcası, gayet normal bir şekilde tatillerini yapıp, Gestapo'nun sonra planladıkları gibi Berlin'e döneceklerine inanmasını sağlamak olmaz mı? Hatta belki kumullarda bir kaçma fırsatı da doğar, belki tekneyle İsveç'e...

Libertas'ın üç yıl önce bilet aldığı aynı gişelerden, Mildred'le Arvid Harnack Cranz'a bilet alıyorlar, sadece gidiş, perona çıkıyor ve trene biniyorlar. Bir strateji kararlaştırdılar, keşke olsaydık dedikleri şeyi oynayacak, masum tatilci rolü yapacaklar. Bu nedenle, otuz üç dakikalık seyahat boyunca ev sahibelerine gayet zararsız tınlayan bir kartpostal mesajı yazıyorlar, Gestapo'nun da okuyacağını varsayarak:

"Sevgili Bayan Müller! İkimizden de candan selâmlar! Dün Königsberg'de Amber Müzesi'ni ziyaret ettik. Yarın Kur Lagünü'ne gidiyoruz. Adresimiz: Kubillus, Preil (Memel, Kur Lagünü)."[6]

Cranz'da kartı postaya veriyorlar, üzerine stilize Ren geyiği şeklinde bir damga vuruluyor. Ertesi sabah, günlerden 3 Eylül 1942 ve perşembe, bindikleri buharlı, koyu mavi ışıltılı körfeze açılıyor.

---

6 Gertrud Müller'e (ev sahibesi) yollanan kartpostal, GDW, RK 13/15, 02.09.1942.

5

Sorgu odası hemen çatı altında, rahatsız bir büro mekânı, tefrişatın hırpanî düzeni, sanki iradî olarak öyle yapılmış izlenimini veriyor. Harro'nun sorgulamasını yöneten SS Untersturmführer'i[7] Johann Strübing'i, dayakçı bir işkenceci kalfası olarak tasavvur etmemek lâzım. Genç, zeki, üst düzeyde uzmanlaşmış bir ceza soruşturmacısı, ince bir mizah anlayışı var. Karşısındakine psikolojik bir müktesebatla hitap ediyor, onu umutlandırıyor, vaatlerde bulunuyor, arkadaşça yaklaşımla tehditkârlık arasında gidip geliyor.

Gestapo'nun nasıl bir korku saldığını, onun pençelerine düşen herkesin nasıl korku duyacağını biliyor. İşkence mi? Belki ihtiyaç bile olmayabilir. Komiser değişik teknikler kullanıyor, Harro işbirliği yaparsa bir sigara veya kabul edilebilir bir yemek alabilir karşılığında, ya da ona Libertas'ın başına bir şey gelmeyeceğine dair söz verilebilir. Uslu bir köpekçik gibi ödüllendirilir. Ama bu Harro'da işlemiyor. Kaynaklara inanacak olursak –Gestapo'daki evrakı bugün elimizde bulunmuyor–, dürüst olmasını, böylesinin herkes için daha iyi olacağını söyleyen tipik cümleler onu etkilememiş.[8] Harro bütün ithamları reddediyor, kendi kökenine atıfta bulunarak her türlü vatana ihanet faaliyeti iddiasını geri çeviriyor.[9] Bütün çalışmalarında Almanya için iyi bir şeyler yapmayı gözettiğini söylüyor. Deşifre edilen telsiz konuşmasının kopyaları önüne konduğunda bile, itirafta bulunmayı düşünmüyor. Özel hayatında arkadaşlarıyla buluşmuşlar, ara sıra da siyaset üzerine sohbet etmişler, hepsi o. Strübing taktik değiştirip, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü içindeki küçük parkta gezintiye çıkardığı Harro'yla siyasî olmayan, arkadaşça gevezelikler yapıp edebiyat ve doğa bilimi bahislerine girerek onun güvenini kazanmaya çalışıyor, iki mes-

7 SS hiyerarşisinde teğmene tekabül eden rütbe – ç.n.

8 Bkz. Heinrich Scheel'le mülakat, *Erfasst? Das Gestapo-Album zur Roten Kapelle - Eine Foto-Dokumentation*, Berlin, 1992, s. 300.

9 Heinz Höhne, *Kennwort: Direktor: Die Geschichte der Roten Kapelle*, *a.g.y.*, s. 189, keza Heinrich Scheel'in Ricarda Huch'a mektubu, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 4.

lektaş gibi. Hâlâ üniforma taşıyan Harro, bu planı anlıyor, rahatça sohbete katılıyor ama suskunluğunu koruyor.

Böyle olunca derinleştirilmiş sorgu denen aşamaya geçiliyor. SS şefi Himmler'in tamim ettiği, Heydrich'in ayrıntılandırdığı ve Gestapo şefi Müller'in formülasyonunu yaptığı belirli kurallara göre icra ediliyor bu. Henüz birkaç hafta önce, 12 Haziran 1942'de, işkencenin bürokratik çerçevesi genişletilmiş. Şöyle deniyor:

"Derinleştirilmiş sorgulama (...) komünistlere, Marksistlere, İncil Tahkikçilerine,[10] *sabotajcılara, teröristlere, direniş hareketlerinin mensuplarına, paraşütçü ajanlara, asosyallere, çalışmadan kaçan Polonyalı ve Sovyet Ruslara veya aylaklık, serserilik yapanlara uygulanabilir. (...) Duruma göre şu şekilde sertleştirilebilir: en basit ihtiyaçlardan başka bir şeyin karşılanmaması (sadece ekmek ve su), sert döşek, karanlık hücre, uykusuz bırakma, yorgunluk verici talimler, bunların yanı sıra sopayla dayak (20'den fazla sopa vurulacaksa bir hekim bulundurulmalıdır)."*[11]

Pandora'nın kutusu bir kez açıldıktan sonra, iş yukarıda tarif edilen pratiklerle mi sınırlı kalıyor? Harro *Hasım Tahkik ve Mücadele* ile ilgili *IV. Daire*'nin dördüncü katında "Stalin odası" denen yere getiriliyor.[12] Normal bir büro mekânına benziyor ama daha içeri girerken, işin rengini anlıyor. Yatağa benzeyen tuhaf bir karyola hükmediyor mekâna.[13]

10 Bibelforscher: Yehova Şahitleri'nin Almanya'da benimsediği ad – ç.n.

11 Reinhold Schattenfroh ve Johannes Tuchel, *a.g.y.*, s. 381. Ayrıca bkz.: "M. Roeder'in Kempner tarafından yapılan sorgusundan parçalar", GDW, RK 8/13, Bl. 45. Roeder: "Schulze-Boysen'e derinleştirilmiş sorgulama uygulanmıştır..."

12 Hiska Bergander, "Hitler'in 'yargıçlarından' hukuk ve siyaset bilimi doktoru Manfred Roeder'e karşı yürütülen soruşturma işlemi", doktora tezi, Bremen Üniversitesi, Bremen, s. 13.

13 http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-29193277.html. Harro'nun "Stalin odasında" geçirmiş olabileceği tecrübelerin tasviri, o dönemde buradaki işkence prosedürünün Prinz-Albrecht-Straße 8 numaradakiyle benzer olduğu varsa-

Harro'ya, bu vaziyet karşısında kapsamlı bir itirafta bulunmaya hazır olup olmadığı soruluyor. Reddediyor, bunun üzerine bir sandalyeye oturması isteniyor, elleri hâlâ arkadan bağlı. Şimdi olanları görmüyor, ancak hissediyor. Ellerine bir düzenek geçiriyorlar. Bileklerini kavrıyor. Bu düzeneğin solunda ve sağında metalden dikenler bulunuyor. Etine vida gibi saplanıyorlar.

Sorgucu, değnekli koşu işkencesinde de fazladan bir tur koşabilmiş olan Harro üzerinde başarı sağlayamayınca, düzeneği çıkarıyorlar. Çizmelerini ve üniforma pantolonunu çıkarması isteniyor. İki polis onu o tuhaf karyolaya baş aşağı bağlıyor ve kafasına bir örtü doluyorlar. Başka bir düzenek getirip çıplak baldırlarına tutturuyorlar. Düzeneğin iç tarafında yine metalden dikenler var. Strübing bir soru soruyor. Tutsak hayır cevabı verdikçe memur bir el hareketi yapıp "çevirin" diyor. Meslektaşı vidalı bir kelepçeyle düzeneği sıkıştırıyor, dikenler baldırını deliyor.

Buna rağmen konuşmayınca, baldırındaki kıskaçları açıp düzeneği sökerken, ellerinin ve ayaklarının bu hareketlere mecburen eşlik etmesi gerekiyor. Bu hızlıca ve hamleli bir şekilde gerçekleşiyor, sonra yavaşlıyor – yönergeye uygun olarak. Prosedür tamamlanınca, ellerini ayaklarına bağlıyorlar, odada çömelir vaziyette kalıyor. Bir memur, copuyla arkasına geçiyor, talimat geldikçe bir darbe vuruyor. Çömelir vaziyette dengesini koruyamayan Harro, gövdesinin bütün ağırlığıyla kafa üstü düşüyor. Memurlar bunu o bayılana dek sürdürüyorlar.

6

Altenburger Allee 19 numaranın kapısı çalıyor. Libertas açınca, elinde deşifre edilmiş telsiz mesajıyla Horst Heilmann'ı görüyor. Uzun uzun kucaklaşıyor, sonra evde sistematik bir şekil-

yımına dayanıyor. Elimize Harro'ya gerçekten yapılmış olan işkencelerle ilgili bir kaynak bulunmuyor, sadece bu işkencelerin hangi durumda yapıldığına dair kaynaklar var.

de böcek alıcı arıyor ama bir şey bulamıyorlar. Herhangi bir şekilde suçlandırmaya konu olabilecek her şeyi toparlıyorlar, bazılarını salondaki şöminenin ateşine atıyorlar, büyük ihtimalle Libertas'ın Alman ordusunun cinayetleriyle ilgili fotoğraf koleksiyonu da dahil. Geri kalanı, başta iki dünya savaşının çıkışı hakkında Harro'yla birlikte kaleme aldıkları bilimsel çalışma olmak üzere, Heilmann bir bavula dolduruyor, bavulu da daha sonra hiçbir şeyin farkında olmayan komşusuna götürüyor saklaması için. Komşusu, Hölderlinstraße'deki anne-baba evinde kalan sinema oyuncusu Reva Holsey. Ardından şehir dışına, Stahnsdorf 'a giderek arkadaşı John Graudenz'i uyarıyor.

Ertesi gün onun köpeği Tasso kayıplara karışıyor.

Prinz Albrecht Straße 8 numarada Özel Komisyon'un çalışanları dev bir puzzle'a bakıyorlar. Kopkow, Strübing, bazen Panzinger, Göpfert, Habecker de katılıyorlar. Fosur fosur sigara içerek, isimlerin, fotoğrafların, çapraz göndermelerin olduğu büyük panoyu inceliyorlar. Şimdi bağlantılar kurma melekesine, tasavvur kabiliyetine ihtiyaç var. Sonuçta nasıl bir resim çıkacağı da belirsiz. Harro'nun, Horst Heilmann'ın onu uyarma çabasının yol açtığı apansız tutuklanması, Gestapo'nun yeterli kanıtları toplayana dek takip ve gözetlemeyi sakin sakin sürdürme planını sekteye uğrattı. Tahkikatçıların işi zorlaştı. 5 Eylül 1942 günü Horst Heilmann tutuklanıyor. Aynı sıralarda Gestapo Kültür Filmleri Merkezi'nin müdürünü sorguluyor, akabinde Libertas, koridorlarda ve kantinde meslektaşlarının güvensiz tavırlar takındığı izlenimine kapılıyor, şefi de birdenbire ona mesafeli davranmaya başlıyor. Prag'da bir film çalışması yapmakta olan Adam Kuckhoff'a bir telgraf gönderip de cevap alamayınca, daha da huzursuzlanıyor. Alexander Spoerl'le travmvayda giderken, ikisi de gözetlendiklerine inanıyorlar. Potsdam Meydanı'nda son anda iniyor, birbirlerinden ayrılıyor, Westkreuz'ta tekrar buluşuyor, Spoerl'un Wann Gölü'ndeki evine gitmeye karar veriyorlar, çünkü orası onlara daha güvenli görünüyor. Libertas önce evine uğradığında, Altenburger Allee 19 numaranın merdiveninde postacı kadın onu kenara çekip, Gestapo'nun, mektuplarını kontrol ettiğini fısıldıyor.

7

Preil'da hayalet sükûneti var, mekânın güzelliği altüst edici, havada yaprak kıpırdamıyor, balıkçı tekneleri yükselmekte olan güneşin altında kıyıda yatıyorlar ve güneş öteki yöne, Baltık Denizi'ne doğru yol alırken, yüksek kumullar mavi, yeşil ve kırmızı ışıklarla yıkanıyor. Arvid körfeze karşı oturmuş *Memeler Dampfboot*'u okuyor, fiyatı 10 Reichspfennig[14] olan yerel gazetenin adı o kadar acayip ki, insan arada bir sayfalarını karıştırmadan duramaz. O günlerde atılan bir manşet, Batılı müttefiklerin Harro'nun Melliand vasıtasıyla nafile koruyup kollamaya çalıştığı konvoylarıyla ilgili. Gazete, "38 gemi ve muazzam miktarda savaş donanımı batırıldı," diye tezahürat yapıyor. Alt başlıkta "Alman deniz ve hava kuvvetlerinin Norveç Denizi'nde kazandıkları yeni zafer" deniyor: "Gözüpeklik, dikkat ve kararlılığın bir bileşimi." Oysa hakiki neden her şeyden önce müttefiklerin telsiz mesajlarını deşifre etmede gösterilen kabiliyet; böylece hangi konvoyun ne zaman nereden geçeceğinin tam olarak biliniyor olması. Gazeteye bir Alman *Condor* bombardıman uçağının kokpitinden çekilmiş bir fotoğraf basılmış. Batmakta olan bir Britanya şilebinden siyah bir duman gökyüzüne yükseliyor.

Birkaç saat sonra Arvid, Berlin Üniversitesi'ndeki tarihçi arkadaşı profesör Egmont Zechlin'i ve karısını Nidden'deki iskeleden almak üzere yola düzülüyor. Oraya giden çam ormanının içinden geçen aşağı yukarı beş kilometrelik bir yol var, Arvid yürüyor, kısa pantolon giymiş ve küçük bir sırt çantası taşıyor.[15] Kökleri kumulların derinlerine uzanan yüksek karaçamlar arasından yürüyor, seyrek bir kayın ormanından, sonra asker gibi dimdik dizilmiş kederli ladin sıralarının yanından geçiyor. Geçen haftalarda iç sükûnetini koruyabilip gelmekte olan şeylere soğukkanlılıkla bakabilecek gücü bulabilmesinin, her şeyden önce bu dünyada iyi ve güzel olanla ülfetine ve tıpkı saygı duyduğu Amerikalı şair Walt Whitman gibi tüm yeryü-

14 *Memeler Dampfboot:* Memel Buharlısı. Reichspfennig: kuruş – ç.n.

15 Egmont Zechlin, "Arvid ve Mildred Harnack anısına - Alman direniş hareketlerinin tarihinden", GDW, RK 13/15, s. 22.

züne hasrettiği duygulara borçlu olduğuna inanıyor. Şimdi melankolik bir acılık veren yosunlu kesimleri katediyor. Burada yaşayan büyük kuzey geyikleri "sığır, at, geyik, deve ve mandanın bir karışımı, uzun bacaklı, genişlemesine boynuzlu", Thomas'ın Nidden'de bulunduğu bir sırada tarif ettiği gibi.[16] Arvid, Mildred için bir demet çiçek topluyor: Menekşe, farekulağı teresi, kekik ve gözotu. Bütün zorluklara rağmen, şimdiye kadarki hayatını düşünürken memnuniyet hissediyor. Aydınlık karanlığa ağır basıyor. Büyük ölçüde evliliği, bunun da sebebi.[17]

8

Arvid ve Zechlin'ler Nidden'den Preil'a geri dönerken kalın lastik tekerlekli yük arabalarından birisine biniyor, uzun etekli ve pisi balığı dolu sepetleriyle köylü kızların arasında oturuyorlar.

Mildred'le Arvid, Anne'yle Egmont, balıkçı Kubillus'un bahçesinde akşam yemeği yiyorlar. Mağaza vitrinlerinin mavisi akşamüstü ışığında parlıyor, tenlerde ılık bir meltem, güneş körfez suyuna yansıyan katmerli bulutları turuncu turuncu parıldatıyor. Balıkçılar pas rengi dörtgen yelkenli teknelerine binip gece levrek veya hiç olmazsa turna balığı avlamak üzere açılıyorlar. Şimdi dünya, Max Pechstein'ın dışavurumcu resimlerine benziyor.

Arvid, birazcık yürüyüş yapmayı öneriyor, köyün caddesine çıktıklarında da kadınlardan önden yürümelerini rica ediyor. Egmont Zechlin'e öyle geliyor ki, galiba arkadaşının kalbinde ona emanet etmek istediği bir sır var. Bir süre karanlıkta geziniyorlar, arada sırada kumullarda serbest dolaşan atlardan birisi geçiyor yanlarından. Elchbruch mıntıkasında ağaçlar hışırdıyor, keza deniz de öyle ve esinti, kulübelerden tütsülenmiş balık kokusu getiriyor.[18]

---

16 Thomas Mann, "Mein Sommerhaus", *a.g.y.*

17 Arvid Harnack'tan Mildred Harnack'a mektup, GDW, RK 32/55, Bl. 123 vd., 14.12.1942.

18 Zechlin, *a.g.y.*, s. 22, izleyen alıntı da buradan.

"Bir defa da doğada özgür olmak, en nihayet bir defa da büyük şehrin entrikalarından azade olmak, ne kadar güzel. Gelecek günlerle ilgili nasıl da sevinç duyuyorum," diyor Arvid. Konuşmaya devam edecekken, kuvvetli bir rüzgâr yaklaşan fırtınayı haber veriyor. Gök gürültüsünün homurtusu duyuluyor, yağmur patlak vermeden kaldıkları yere ulaşabilmek için acele etmeleri gerekiyor.

Böylece, profesör Zechlin, Arvid'in kendisine söylemek istediklerini hiç öğrenemeyecek.

9

Akşamın ilerleyen saatlerinde, hava hâlâ aydınlık ve gökyüzü hâlâ berrakken, Mildred'le Arvid sahilde yürüyorlar. Ailesi Estonya'daki Dorpat'tan olan Arvid, güçlü kuvvetli Baltık Denizi'ne çok yakınlık hissediyor. Soyunuyorlar; ay, yıldızlarla kaplı gökyüzünde ufalmış, çelimsiz duruyor. Mildred sudan tekrar kıyıya çıkarken, huzurla, Arvid'e bir tanrıça gibi görünüyor.

Dönüş yolunda ansızın bir geyik çıkıyor önlerine, sanki gökten düşmüşçesine. Boynuzları kadifeden yosunlarla kaplıymış gibi görünüyor; tarih-öncesinin halet-i ruhiyesini anlamak için bir anten. Hayvan usulca yanlarından geçip gidiyor, gözden kaybolana kadar bakıyorlar arkasından.

Akşamları kumullardan geyikler çıkar
Kumul tepelerinden inerler sahile
İyi bir anne gibi, gece
Örtüsünü körfeze ve toprağa serer sessizce.

10

Gestapo sabahın köründe gelmeyi sever. O saatte kurbanları, bir hamleye ciddi bir şekilde karşılık veremeyecek kadar uykulu olurlar. Sabah erkenleyin insan kararlı bir şekilde karşı ko-

yabilecek, kaçabilecek, her şeyi göze alabilecek kadar atik olmaz. O saatte kaderin böyle bir sillesini havsalanız almak istemez, meş'um olan budur. Sabah, kahvaltı zamanıdır, bir fincan kahve zamanıdır, barışçıl bir zamandır, hele insanın elinde güne başlarken okuması ferahlık veren *Memeler Dampfboot* varsa. Balıkçılar gece turlarından yorgun dönüyor, avlanan balıklar için tahta tekerlekli küçük el arabalarını çeken karıları tarafından karşılanıyorlar.[19] Arvid Harnack iç gömleğiyle avluda durmuş, kötü kılıklı bir beyefendiyle sohbet ediyor. Az ötede üç başka beyefendi koyu kırmızı renkli bahçe çitine yaslanmışlar. Arkalarında iki siyah araba duruyor.

Arvid konuşmadan önce biraz geriniyor. Avluya çıkan Egmont Zechlin'e, sakin üslûbuyla öyle diyor: "Beylerin bir hanımefendiyle kahvaltı için randevuları var ama hangi evde kaldığını çıkaramıyorlar."[20] Sözlerinin arkasında hafif alaycı bir imâ var. Memurlardan biri teneke rozetini çıkarıyor: "Yabancılar polisindeniz. Mekânı şöyle bir araştırmaya geldik."

Zechlin henüz bir şeyden kuşkulanmıyor, Arvid'le memur Harnack'ların odasına giderlerken, "Ben de kimliklerimizi alayım bari," diyor.

Adamlardan biri, Zechlin'e evin arka tarafındaki odasına kadar refakat ediyor, belgelere bakıyor ve lâf arasında söylercesine diyor ki: "Başmüşavir Harnack'a, bakanlığında kendisine ihtiyaç olduğunu bildirme talimatını da aldık. Onunla burada randevulaşmış mıydınız?"

"Evet, tabii," diye cevap veriyor Zechlin afallayarak, bahçeden geçip tekrar binanın ön tarafına gidiyor, arkadaşlarının kapısını çalıyor. Kimse cevap vermeyince kapıyı açıyor, Mildred'le Arvid'in, etraflarında üç memur, toplanmakta olduklarını görüyor. Arvid ona doğru gelip, şöyle diyor: "Beylerle beraber Berlin'e gideceğiz. Orada bakanlıkta bana ihtiyaç varmış..." Bir es verip, zaptettiği bir öfkeyle ekliyor: "Utanç verici, Almanya'da insana ..." Gestapo adamlarından biri derhal aralarına girip Arvid'in sözünü kesiyor.

---

19 Thomas Mann, "Mein Sommerhaus", *a.g.y.*

20 Egmont, *a.g.y.*, s. 22 vd. Bütün alıntı ve tasvirler bu sekanstan.

"Fakat kahvaltı etmeye bile vakitleri olmadı," diye itirazda bulunuyor Zechlin, arkadaşına yanaşmaya çalışıyor, ola ki Arvid kulağına bir şeyler fısıldamak ister. Ne var ki memurlar teklifsizce ve dikkat çekmeden, tam da doğru anda ikisinin arasında duracak şekilde deviniyorlar. Egmont Mildred'e eşyalarını toplamakta yardım etmeye yeltenince de içlerinden biri araya giriyor: "O, lütfen, ben yardımcı olayım!" Polis, Mildred'e bir sigara ikram ediyor, o tereddüt edince de yüreklendiriyor: "Alın ama, iyi gelir."

Zechlin, "Şimdi hep beraber bir kahve içelim, ısrar ediyorum," diyor ve bakanlığa dönme maskelemesini benimsiyor gibi yapıyor. "Gel benle," diye işaret ediyor Arvid'e.

"Beyler çok nazikler," diye karşılık veriyor Arvid. "Onlar da daha kahve bile içmemişler. Siz önden gidin, arkanızdan geliriz."

Profesör odadan çıkıyor, telâşla lokantaya doğru yürüyor. Karısıyla birlikte kahve güğümü ve servis takımı alıp geri geliyorlar, hepsini masaya yerleştiriyorlar, o sırada Harnack'lar toplanmaya devam ediyor. Odaya korkunç bir suskunluk hâkim. Mildred ellerini yüzüne vuruyor: "Ne ayıp oldu, ah ne ayıp."

Egmont, "Muhakkak bir yanlış anlaşılma var, yakında açığa çıkar," diyor Arvid'e, bir şekilde masumiyetini vurgulamak için. "Buna katkısı olacak bir şey varsa yapabileceğim, lütfen haber ver."

Mildred iki deri bavulu toplamayı bitirdi. Arvid'in şemsiyesi en üstte. Yatak takımlarını söküp bilhassa özenle katlıyor, ki ayrılmalarından sonra kimse gereksiz zahmete girmesin. Arvid'in onun için toplamış olduğu çiçekleri ne yapacağını önce bilemiyor. İbriği alıyor, taze su veriyor çiçeklere, vazoyu masaya geri koyuyor, masa örtüsünü çekiştiriyor, sonra kusursuz tertiplilikteki odaya denetleyici bir gözle bir defa daha bakıyor.

Egmont Zechlin, dışarı çıkarılan Arvid'le Mildred'e refakat etmeye davranınca, Gestapo birliğinin şefi, "Profesör bey," diyor: "Burada olanları anlamamış olamayacak kadar akıllı olduğunuzu düşünüyorum. Bu meseleyi mümkün olduğunca dikkat çekmeden halletme talimatını aldım. Sizin varlığınız nedeniyle buna tam muvaffak olamadık. Gördüğünüz ve işittiğiniz

her şey hakkında, herkese karşı susmanız gerektiğine dikkatinizi çekerim. Aksi takdirde sizinle de ilgilenmemiz gerekecektir." Egmont'un eşine dönerek ekliyor: "Muhterem hanımefendi, aynısı sizin için de geçerli."

"Bu ikisi meslektaşlarımdır," diye mukabele ediyor Zechlin: "En çabuk surette fakülteyi meseleden haberdar etmekten beni alıkoyamazsınız."

"Bunu yapmayacaksınız," diyor memur, birden sertleşen bir sesle. "Telefonla veya telgrafla yapmayı deneyecek olursanız, bizim tarafımızdan engellenecektir."

Egmont Mildred'in elini öpüyor, Arvid'le vedalaşırken de onun gözlerine bakıyor. Arkadaşını aslında ön adıyla anmayan Arvid, "Sevgili Egmont," diyor: "Sana her şey için teşekkür ederim, bugün için de." El sıkışıyorlar, Egmont ona söylemek istediği başka her sözü bu tokalaşmanın içine koyabiliyor ancak.

Arvid ve Mildred Harnack ayrı ayrı, Gizli Devlet Polisi'nin iki aracıyla gidiyorlar.

11

8 Eylül 1942'de Berlin'de aralıksız yağmur yağıyor. Libertas sürekli arkasına dönmek istiyor ama bundan kaçınıyor ve sakin kalmaya, bir huzursuzluk belirtisi göstermemeye çalışıyor. Yataklı vagonda rezervasyon yaptırdığı, Trier'e giden gece treninin kalkacağı vakte uzanan saatler sündükçe sünüyor. Mosel'de arkadaşlarını ziyaret ekmek, oradan da İsviçre yönüne devam etmek istiyor. Bu arada Schulze-Boysen'lerde ve Altenburger Allee 19 numaradaki komşularının yanında çalışan, Liebenberg'den gelme ev hizmetçisi kız, Libertas'la annesi Tora'ya Anhalter Garı'na kadar refakat ediyor.[21] Peronlar cepheden izinli gelenlerle dolu, bir sıhhiye treni yaralıları getiriyor, her yer siyah veya gri üniformalı erkeklerle dolu.

"İnanılmaz korkuyorum," diyor Libertas, annesine. "Takip ediliyorum diye müthiş korkuyorum."

21 "Libertas'ın kardeşi Johannes Haas-Heye'nin anlatımı", GDW, RK 37/67.

"Ama evladım, niye takip edilesin ki?"

"Gözetliyorlar beni."[22]

Gözetlenmek mi? Tora Libertas'ın bununla ne kastettiğini bilmiyor, fakat kızının çaresizliğinin sahici olduğunu hissediyor. Trier'e giden gece treninin önünde vedalaşmalarından önce, Tora altın kolyesini çıkarıp kızının boynuna takıyor.

Libertas vedalaşıp bavullarıyla trene biniyor.

Kimse onu durdurmuyor, tren hareket ediyor. Açık pencereden el sallıyor. Wann Gölü İstasyonu'na varınca –Berlin'den çıkmadan son durak–, sivil memurlar tarafından kompartmanından alınıp dışarı çıkarılıyor.

12

Birkaç gün sonra annesi, Reich postasından daktiloyla yazılmış bir kartpostal alıyor:

Sev.[23] M!
Sadece endişelenmeyesin diye hemencecik yazmak istedim; muhtemelen Traben-Tr.'a[24] telefon etmişsindir. İşle ilgili âcil bir meseleden ötürü seyahatimden geri çağrıldım ve muhtemelen bir hafta kadar Berlin dışında olacağım. Şu anda sana ne yazık ki daha fazla ayrıntı söyleyemem. Beni çok ilgilendiren bir görevle ilgili, öyle ki bir haftalık tatilden feragat etmeme değiyor. Sağlığım ve gücüm kuvvetim yerinde. Yine de beraber seyahat niyetimizi gerçekleştireceğimizi umuyorum, kesinlikle!

22 Magda Linke, "Libertas Schulze-Boysen'la ilgili anıların", GDW, RK 37/67, s. 3.

23 Sevgili – ç.n.

24 Traben-Trarbach: Libertas'ın gittiği, Mosel Nehri kıyısındaki turistik belde – ç.n.

13

Prinz Albrecht Straße 8 numaranın geniş koridorlarında, erkek kardeşi Johannes'le beraber çocukken çok oynamışlığı var Libertas'ın. O zamanlar, babasının moda kısmını kurmuş olduğu, Devlet Uygulamalı Sanatlar Okulu'nun dershaneleri buradaydı. Taş merdivenlere, büyük pencerelerin altında tahta sıraların durduğu aydınlık koridorlara hâlâ aşina. Yalnız eskiden başarısız ressam Hitler'in büstleri yoktu, keza gamalı haçlı bayraklar da. Eskiden bu salonlarda sadece bir şey hüküm sürerdi, o da yaratıcılıktı. Her zaman şık giyinen yakışıklı babası şefiydi buranın, o zaman moda burada yapılırdı. Ama artık çocukluğunun cenneti değil burası. Şimdi burada, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü bulunuyor, şehrin en karanlık binası, onun en karanlık yüreği de *Hasım Tahkik ve Mücadele* ile ilgili *IV. Daire*, Gizli Devlet Polisi makamı.

Bu cehennemde Libertas için yegâne ışık kaynağı, onun sorgusunu yöneten Komiser Alfred Göpfert'in yirmi beş yaşındaki kızıl saçlı daktilo kâtibesi. Adı Gertrud Breiter, RSHA'nın IV. Kısım E6 Birimi'nde (Güney Kanadı Savunması) büro görevlisi. Göpfert bir seferinde ikindi vakti odadan çıkıp da iki kadın baş başa kalınca, kendilerini gevezeliğe kaptırıyorlar.[25] Libs onun gibi bir kadının nasıl olup da böyle bir işi kabul ettiğini öğrenmek istiyor, daktilo kız da başka bir şey bulamadığını ve evde kalmaktan daha iyi olduğunu düşündüğünü anlatıyor. Ayrıca insanın bulunduğu yerle yüzde yüz hemfikir olması da gerekmiyor, ona göre. Lakin geçen zamanda işinden nefret eder hale gelmiş. Dahası, Libertas'ın yaptıklarına hayranlık duyduğunu ve bu duruma düştüğü için ona acıdığını söylüyor. Ama gün olur devran döner, diyor. Zira Göpfert kendisine, Libertas vakasında ellerinde önemli bir şey olmadığını söylemiş. Doğru davranırsa, ağır bir ceza beklememeli. Annesinin Göring'le ilişkileri sayesinde, hayatı güvende. Yine de herhalde bir müddet tutuklu kalması gerekecektir. Onun desteğinden her zaman emin olabileceğini belirtiyor.

25 Hans Coppi, vd. *a.g.y.*, s. 148.

Libs, sekreterin şahsında hasbıhal edebileceği bir insan bulduğu için rahatlıyor. Bu erkekler binasında açıkça konuşabileceği, bazı sırlarını –belki Harro ve Stella'nın sebebiyet verdiği, hâlâ içinden atamadığı öfkeyle ilgili şeyler de dahil–, emanet edebileceği bir kadın. Bir keresinde onu hücresinde de ziyaret ederek yardımcı olabileceği bir şey var mı diye soran Breiter'le iki düzineden fazla defa konuşuyor. Bu dairede çalışmaya devam etmekten dolayı duyduğu vicdan azabını bu sayede biraz olsun dindirdiği için memnuniyet duyduğunu söylüyor, kadın. Daktilo kız sonra ara ara, diğer tutuklular hakkında bildiklerini de anlatıyor ona, Harro veya Horst Heilmann hakkında bilgiler veriyor. Libs'e başka bazı imtiyazlar da sağlayabileceği ümidini veriyor, bir yazı makinesi temin edebilir mesela, böylece hücredeki vaktini şiir yazarak değerlendirebilir, çocukluğunun rüyasını gerçekleştirip şair olabilir. Gertrud Breiter bir vaatte daha bulunuyor: Grubun diğer üyelerini Gestapo'nun baskınına karşı uyarabileceğini söylüyor.

Dışarıdaki arkadaşlar arasında, nasıl davranmaları gerektiğine dair şaşkınlık hüküm sürüyor o esnada. Her şeyden önce: iki telsiz cihazını nereye koymalılar? Bunlardan birisi, bataryalı olan, Hannelore Thiel'in anne-babasının evinde duruyor, banyoda, perdenin arkasında. Nadiren kullanılan eşyaları tutuyorlar orada, bir kızak mesela veya 20 Nisan'da, Hitler'in doğum gününde çıkarılan gamaçlı haçlı bir bayrak.[26] Fritz Thiel, Harro'nun tutuklandığını öğrenince, kayınpederi ve kayınvalidesini daha fazla tehlikeye atmamak için hemen oraya koşuyor, bavulu alıyor, iki kopça bir kilitle bağladığı dikenli telle sarıyor ve Nürnberger Straße'deki evine götürüyor. 11 Eylül 1942 günü öğleden sonra saat 14.30 gibi on yedi yaşındaki karısı Hannelore, bu önemli yükü pusetteki bebeğinin altına saklayıp yakınlardaki Lietzenburger Straße 6 numaraya gidiyor, orada kapı ağzında cihazı diş hekimi Helmut Himpel ve Maria Terwiel'e veriyor. Vulkanize fiber bavulu teslim alacak olan Helmut Roloff, evde beklemekte.[27] Himpel bavulu ona verirken, Roloff'un

26 Bkz. Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 166-167.

27 *A.y.*, s. 45.

evinin cihazı saklamak en dikkat çekmeyecek yer olduğunu söylüyor. Konser piyanisti içinde ne olduğunu sorunca, bilmemesinin daha iyi olacağını belirtiyor diş hekimi.

"Bir şey açık ama," karşılığını veriyor Helmut Roloff: "Bavul bulunacak olursa, kelle gider."

"İşte o sebepten bulunmaması gerekiyor," diyor Himpel, kupkuru.[28]

Lietzenburger Straße 6 numaradan Trautenaustraße 10 numaraya, Roloff'ların Helmut'un anne-babası ve kızkardeşiyle birlikte yaşadığı büyük burjuva konutuna gitmek, tramvayla sadece birkaç dakika sürüyor. Fakat zaman göreceli bir kavram ve insan böyle bir şey taşıyorsa şayet, genleşiyor. Eve varınca müzisyen, bavulu kanatlı piyanonun altında duran nota dolapçıklarının arkasına saklıyor ve Gestapo odasının kapısına vurana kadar Mozart çalmaya karar veriyor. O zaman, planı böyle, polislere hiçbir şeyden haberi olmadığı, çünkü aralıksız Mozart çalan kaçık bir müzisyen olduğu rolünü oynayacak.

Greta Kuckhoff'un kapı komşusu Erika von Brockdorff da atölye evinde duran ve ölümcül tehlike arz eden cihazı başından atıyor. Onu bir çantaya koyup, Leibniz Straße'yle Berliner Straße'nin kesiştiği köşede Hilde Coppi'ye, Hans'ın karnı burnundaki karısına teslim ediyor.

Hepsi, papaz elinde kalsın istemeyen papazkaçtı oyuncuları gibiler. Nahoş olan şu ki, nasıl davranılması gerektiğine dair üzerine düşünülmüş bir plan yok ortada. Roma tarihi ve edebiyatı uzmanı Werner Krauss ile psikoterapist John Rittmeister bir tramvay durağı viyadüğünün altındaki küçük lokantada buluşup bir kadeh şarap içerek, bir tutuklanma durumunda nasıl davranmaları gerektiğini konuşuyorlar. "Kelleme de mal olsa," diyor, sapkın ilan edilerek yakılan Rönesans filozofu Giordano Bruno'yu örnek alan solcu, barışçı ve hakikat fanatiği John: "Hakikate bağlı kalacağım ve haklarında ne düşündüğümü yüzlerine söyleyeceğim."

Krauss, "Hasımlarımıza borçlu olduğumuz en son şey hakikattir," diyerek ona itiraz ediyor. "Harro bir defasında, Gestapo

28 *A.y.*

karşısında kendini savunmak için üçüncü kişilere zarar vermeyecek her şeyin hak olduğunu söylemişti. Bunu yaparak hayatımız için mücadele edeceğiz: Bize düşen görev budur."[29]

14

12 Eylül'de Adam Kuckhoff Prag'da, Elisabeth Schumacher Tempelhof'taki evinde, kocası Kurt Posen'deki kışlasında, Hilde Coppi Tegel Hapishanesi'nin karşısındaki külübesinde ve Hans Coppi Pomerenya'daki Schrimm'de bulunan birliğinde tutuklanıyor. Hans Coppi'nin anne-babası da tutuklanıyor, ayrıca erkek kardeşi Kurt da. Gestapo Hilde'nin annesini bile içeri atıyor: suçlunun akrabalarını da cezalandıran töre hukuku. Hans Coppi "Telsizci" olarak belirleyici figür. Kimse onun yakalanmış olduğunu öğrenmemeli.

O gün, teras bahçesinde uyumuş olan Greta Kuckhoff, erken kalkıyor. Hava ılıman, güneş yükseliyor, yıldızlar soluyor, şehir henüz sessiz. Sadece kafeslerindeki ispinozlar tantana yapıyor, ötüşleriyle özgür kuşları ziyaretlerine gelmeleri için ayartmaya çalışıyorlar, her zamanki gibi beyhude.[30]

Kahvaltıyı Greta daha akşamdan hazırlamıştı, evin en büyük odası olan atölyedeki kırmızı basma örtülü divana oturuyor. Kimse onu rahatsız etmez şimdi, okuyacak vakti var, *Diriliş*'i açıyor, Tolstoy'un üçüncü ve son romanını. Hikâye film senaryosu gibi akıyor – Adam'ın hoşuna giderdi. Doğrudan dinle alâkalı biraz yavan pasajları da zevkle okuyor. Böyle bir yağlı lokma için aylaklık edecek zamanı olması lâzım insanın, işte o zaman kitap sana çok şey verir.

Bakışlarını atölyede gezdiriyor. Pek intizamlı değil, ama bu defalık rahatsız olmuyor bundan. Öğleden önce ütü yapmaya devam etmek için ütü tahtasını açık bırakmış, yanında da ba-

29 "Werner Krauss: Schulze-Boysen'in eylemine katılımım üzerine ve Greta Kuckhoff'in değinmeleri hakkında", GDW, RK 33/58.

30 Greta Kuckhoff, *Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle*, *a.g.y.*, s. 326-333. Ayrıca bkz. RK 35/64, Bl. 119.

vul, yarı yarıya toplanmış. Adam Prag'dan döner dönmez Alpler'e gitmeyi istiyorlar, nihayet tatil.

Sabahın altısı – ve tam o dakika kapı vuruluyor. Greta'nın bedeninden bir korku geçiyor: *O an geldi! Uyuyan çocuğunu kap, koşup dama çık ve diğer merdivenden aşağıya in.* Derhal kuşkulara kapılıyor: Tamamen yararsız olmasın bu şimdi, hatta tehlikeli? Şayet Gestapo ise, bilinen titizliğiyle, çoktan evin bütün giriş çıkışlarını öğrenmiştir...

Greta o tayin edici anlarda, Gestapo'nun kuş uçurmayan gözetimine dair efsanenin ağına yakalanıyor, kaçış ihtimaline inanmayı bırakıyor – ve bu nedenle kaçmıyor. Hem, nereye gidebilir? Frankfurt'a, anne-babasına mı? Faaliyetleri hakkında hiçbir şey bilmeyen tasasız arkadaşlarına mı? Gerginlikten kasılarak düşünüyor, o sırada tekrar vuruluyor kapı, ilk seferinden daha sabırsızca. Bir plan yapmış değil, bir anda affedilmeyecek bir ihmal olarak bunu fark ediyor. Harro'nun tutuklanmasından beri yaptığı şey az çok, kafasını kuma sokup, her şeyin onu es geçmesini ummaktı. Şimdi artık zamanı kalmadı. Midesi bulanarak, dar koridordan ayaklarını sürüyerek geçip kapıya gidiyor.

"Heil Hitler, Bayan Kuckhoff. Komiser Henze. Gizli Devlet Polisi." Memur, paltosunun yaka içine tutturulmuş teneke rozetini gösteriyor. Sağında ve solunda birer memur daha duruyor. "Kocanız subay mı ve Üsteğmen Harro Schulze-Boysen'le irtibatı var mı?"

Greta, saldırıya geçme şevkiyle bakıyor polislere. Sordukları soru, şaşırtıcı derecede kötü bilgilenmiş olduğuna işaret ediyor. "Bu kadar erken bir saatte ziyarete geliyorsanız, lütfen daha iyi bilgi toplamış olun," diyor. "Kocam yazardır ve Libertas Schulze-Boysen'la irtibatı var, çünkü ikisi de kültür filmleriyle ilgili çalışıyor. Şu sırada Prag'da, editörlük işleriyle meşgul."

"Ne aradığımızı muhakkak biliyorsunuzdur," diye cevap veriyor Henze istifini bozmadan ve içeri giriyor. "Onu bulmamıza yardımcı olacak mısınız? Lütfen çalışma odanızı gösterin."

Greta telsiz cihazının evde olmadığını bildiğinden, sükûnetini koruyor ve üç adamı çalışma odasına götürüyor. "Yardımcı

olmaya tabii hazırım," diyor. "Yalnız, bir yazarın ve dramaturgun –sizi bir subayın değil, yani– evine gelmenizin sebebi nedir, söylemelisiniz bana."

Henze, cevap vermek yerine, bakışlarıyla Greta'nın yazı masasının yanındaki kitap raflarını tarıyor. "Belirli bir şey arıyoruz."

"Söz konusu olan Marksist kitaplarım mı? Bunlardan birkaç tane var bende sahiden. Göreceksiniz, hepsinin sayfaları arasında okuma notlarımın olduğu küçük kâğıtlar var. Bunlara *Kavgam*'ı İngilizceye çevirirken ihtiyacım oldu. Hitler çevirim, sosyalizmi iyi bilmeyi gerektiriyordu. Ama bakın, başka şeyler de var." Rafa yaklaşıyor: "*20. Yüzyılın Mitosu, Eser ve İnsan*."[31] Antik motiflerle bezeli bir kabı açıp üç parti rozeti çıkarıyor. "Yoksa bunlar mı aradığınız?"

Üç memur şimdi gülüyorlar – aynen Greta'nın amaçladığı gibi. "Bina sakinleri," diye başını sallıyor Henze bıyık altından gülerek, "düzgün kişiler olduğunuzu temin ettiler bize."

O sırada küçük Ule uyanmış. Uykulu gözlerle odaya geliyor. "Anne, üç amca bu kadar erken mi gelmişler misafirliğe?"

"Bunlar senin amcaların değil," cevabını veriyor Greta biraz sertçe. "Amcaların uzaklarda, savaşta."

"Şimdi, Bayan Kuckhoff, bütün dolaplarınızın anahtarlarını teslim etmenizi istiyoruz sizden. Şununkini de." Henze, Çin usulü siyah vernik üzerine altın rengi boyanmış barok dolabı işaret ediyor. Polis birden sert bir ifade takınıyor: "Ve soyunun lütfen. Üzerinizi aramamız gerekiyor. Sonra çıkmak üzere hazırlanabilirsiniz."

Greta şaşkın şaşkın ona bakıyor. İstemeye istemeye talimatlara uyuyor. Küçük Ule annesini taklit ediyor. Belli ki yabancıların varlığı onun için sorun değil. Greta'nın memurların önünde çırılçıplak dikilmesi, sonra yine giyinmesi gerekiyor. O ara içlerinden biri dama çıkıp ispinoz kafesini aldı, kumu ve yemiyle beraber, merdivenlerde dolanıp kuşları komşulara emanet etmeye çalışıyor, onlara Bayan Kuckhoff'un sıhhî bir çöküntü yaşadığını anlatıyor: "Acaba bir dostluk gös-

31 İlki Nazizmin ideologlarından Alfred Rosenberg'in, ikincisi Göring'in kitabıdır – ç.n.

terip de yardımcı olur, hayvanları bir süreliğine bakım altına alır mısınız?"

Kuckhoff'ların kaplumbağasıyla ilgili de aynı şey oluyor. Greta'nın, bakımının nasıl yapıldığını, nasıl beslendiğini ayrıntısıyla anlatması gerekiyor.

"Dışarı çıkmamız öyle uzun mu sürecek?"

"Dışarı çıkarken asla kimsenin tutuklandığınızı bilmesine sebebiyet vermemelisiniz," karşılığını veriyor Henze ve bakışlarını Ule'nin oyuncak treninin raylarına kaydırıyor. "Evin girişinde komşularınıza rast gelecek olursak, sinirsel çöküntü geçirdiğinizi teyit edersiniz. Biz hekimiz, sizi gayet iyi bir sanatoryuma götürüyoruz."

"Hekim misiniz?"

"Evet," diye cevaplıyor Henze. "Ben başhekimim. Diğer ikisi asabiye sanatoryumundan sağlık personeli."

"Sinirlerim gayet sağlam durumda."

"Öyle hemencecik emin olmayın kendinizden, Bayan Kuckhoff... Neyse, şimdi bunu konuşmayalım."

"Peki ya çocuk?" Greta, Ule'ye bakıyor.

"Arkadaşlarınızın adresini verirseniz, çocuğu arabayla onların yanına götürürüz. Ama yanınıza da alabilirsiniz. Fena da olmayabilir."

Lakin Greta'nın başka bir fikri var. Gestapo'nun adamlarıyla birlikte Ule'yi aşağıya, sığınağa indiriyor. Orada çocuklar için özel olarak hazırlanmış bir oda var, duvarları Grimm Kardeşler'in masallarından motiflerle bezenmiş, oğlanların yatakları mavi, kızlarınki pembe yorganlarla kaplı. Bir bakıcı kadın da bulunuyor. Greta şaşıran kadına, çocuğu teslim ederken, "Annem gelene kadar Ule'yi hoş tutun," diyor. Greta'nın refakatindeki adamları gözleriyle işaret etmesine rağmen bakıcı kadın neler döndüğünü hiç anlamıyor. "Ne, gündüz de mi yani?" diye şaşırıyor, "ama tamamen yapayalnız olacak."

Greta, "Umuyorum, kısa bi süre için," karşılığını veriyor. "Beyler uzun sürmeyeceğini söylüyorlar." Bir defa daha üç memura bakıyor. Ve içlerinden birisi mani olamadan, sakince diyor ki: "Tutuklandım."

Henze, "Bayan Kuckhoff'un maalesef bir asabiye sanatoryumuna gitmesi gerekiyor," diyerek hemen giriyor devreye. "Az evvel söylediği şey, hastalığının tipik bir belirisi. Hezeyan halinde kapıldığı kuruntuların bir parçası. Takip edildiği vehminden mustarip. – Yani siz iyisi mi az evvel ağzından çıkan o saçmalığı unutun. Biz hekim ve hastabakıcılarız, Bayan Kuckhoff'u hastaneye kaldırıyoruz. Lütfen bu izahattan ayrılmayın."

Greta, belki de annesini bir daha hiç göremeyecek olan dört yaşındaki oğlu Ule'ye veda ediyor.

Sonra Henze ve yanındakilerle beraber dışarı çıkıyorlar. Sokağın karşı tarafında, bir süt ürünleri dükkânının önünde, siyah bir Mercedes duruyor. Karşıdan karşıya geçerlerken Henze Greta'nın kolunu tutmak istiyor, tam o anda postacı neşe saçarak onlara doğru yürüyor. İyi haberler getirmiş, Adam'ın *Ulenspiegel*[32] adlı oyununu sahneleyen Posen Şehir Tiyatrosu'ndan gelen, uzun süredir bekledikleri 800 Reichsmark'lık telif ücretini verecek.

"Hele durun. Anneme borcum var. Lütfen ona yollayın," diye mukabele ediyor Greta hazırcevaplıkla. Parayı alacak olsa zaten el koyacaklar. 50 Reichsmark'lık fakirâne bir emekli maaşı alan annesinin, Ule de gelirse bir boğazı daha doyurması gerekeceğinden, buna âcil ihtiyacı olur. Greta sokak ortasında havale adresini yazıyor, olay çıkmasına kesinkes mahal vermeme talımatını almış olan Henze, sakin sakin bakıyor o sırada.

Siyah arabaya binince, sürücü, "Charlottenburg'a mı?" diye soruyor.

Henze, Greta'ya dönüyor: "Aa, hayır, en iyisi biz sizi Alex'e[33] götürelim. Orayı daha az biliyorsunuz."

---

32 Ule'nin aynası. Aynı zamanda Alman halk edebiyatı kahramanı Till Eulenspiegel'i çağrıştıran bir ad – ç.n.

33 Alexanderplatz – ç.n.

15

John Graudenz'in on altı yaşındaki kızı Karin, sabahın altısında kuvvetli bir sesle uyanıyor. Evde bir huzursuzluk var, sert bir ses bağırıyor: "Dur! Olduğun yerde kal yoksa ateş ederim!"

Graudenz ailesi bekçi köpeği Tasso'nun eksikliğini hiçbir zaman bu anlardaki kadar fazla hissetmemişti. John Graudenz koşarak bodruma iniyor, bodrum kapısından dışarı çıkıyor, hızla bahçeye çıkan merdivene doğru seğirtiyor, büyük bahçenin kıyısındaki ormana kaçmak üzere. Işığı görüyor, doğu yönünde yapraklar arasından beliren güneş sonbahar renklerine bürünmeye başlamış bile. Ve bir koşu tutturuyor – ama orada uzun paltolu bir adam konum almış. John Graudenz, *New York Times*'ın eski muhabiri, duraklıyor, evin etrafından bir çember çiziyor, batıya yöneliyor, ama orada da duran bir memur var. Yeşil bir ağaçkakan korkup havalanıyor.

Gencecik herifler, onu tutuklayanlar; ergen yaştaki Karin, bunu yapmaktan pek de memnun olmadıkları hissine kapılıyor; bunun yerine onunla ve kızkardeşiyle flört etmeyi tercih ederlerdi, sanki. Şimdiyse hepsi terasta oturmuşlar, John Graudenz'in elleri arkadan bağlı. "Herhalde böyle barışçıl ve mutlu bir aileyle karşılaşmayı beklememişlerdi," diye anlatıyor bana Karin, yetmiş beş yıl sonra, hâlâ oturmakta olduğu küçük villanın önündeki o bahçede.

16

Hidrolik çekiç *brumm brumm* diye vurup duruyor Alex'te, Aschinger'in önünde, hava toz içinde, eylül, insanlar ne giyeceklerini bilemiyor. Yaz sürüyor mu hâlâ, yoksa sonbahar geldi mi? Şapka takmak lâzım her halükârda – iyi de, paltoyu da almalı mı? Kadınlar biraz üşütse bile hâlâ ince çorap giymeyi tercih ediyorlar; hoş görünüyor. Aylaklar Yahudilere yasaklanmış banklara *Stürmer*'i[34] yaymışlar. İdeolojik bir sorun olmadan ya-

34 *Stürmer*: Akıncı. 1923-1945 arası yayımlanan, antisemitist ajitasyonu müsteh-

tılır üzerinde. Şnaps içiyorlar keyifle, ama nasıl bir şnaps. İnsan, cesedi bile yüzsün istemez onun içinde.[35]

Hemen Alex'in yanı başında, şehrin bu bölgesine karakterini veren tuğla canavarlardan birisi dikiliyor: *Kızıl Kale* diyorlar adına, Emniyet Müdürlüğü, kendi tutukevi de var. Marie Luise'nin 1 Mayıs 1933'te oğlu Harro'nun özgürlüğü için mücadele verdiği bina. Sözümona disiplin ve nizam hüküm sürüyor bu duvarların arkasında: çatlak emaye çanaklarda bulamaç, kaşık yok, doğrudan içeceksiniz, biraz iğrenç ama boşvereceksiniz. Çok sayıda tutuklamadan ötürü kalın kafalı aygıt karman çorman olmuş, beşinci katta kadınlar için özel bir bölüm hazırlanıyor. Kabul bölümünde bir levhada yeni gelenler ve hücre numaraları yazılı. Greta Kuckhoff yedi aylık hamile Hilde Coppi'nin adını okuyor. Değerli eşyalar teslim ediliyor; atkı, kemer, kendini asabileceğin her şey. Greta'nın el çantasında Adam'ın ailesinden miras kalmış ve kırk yıla yaklaşan hayatı boyunca kendisine verilen veya edindiği şeyler var: broşlar, kolyeler, bilezikler ve yüzükler. Hepsi emanete alınıyor, ziynetlerin anne-babasının ve küçük Ule'nin eline geçeceğini umuyor bu sayede.

Greta, on altı yaşındaki Karin Graudenz'le annesi Antonie'yi görüyor ve şöyle düşünüyor: Eh, gümüş kaşık çalmış değildir ya bunlar. Kadınlar sohbet ederken, Greta, Ule'yi bırakmak zorunda kaldığını anlatıyor ve genç Karin anlıyor ki, kendi başına gelen, en ağırı değil.

17

16 Eylül'de Erika von Brockdorff, Oda Schottmüller, Hannelore ve Fritz Thiel, Maria Terwiel, Helmut Himpel, Cato Bontjes van Beek ve Heinz Strelow, Elfriede Paul ve Walter Küchenmeister, Heinrich Scheel ve başka bazıları da özgürlüklerini kaybediyorlar.

---

cen boyutlara vardıran popüler dergi – ç.n.

35 Alfred Döblin, *Berlin Alexanderplatz*, Frankfurt/M., 2013, s. 144.

17 Eylül'de Helmut Roloff, Mozart çalmayı kesebilir artık. "Bavul nerede?" Piyano odasında dikilen polislerin ilk sorusu bu.[36]

"Hangi bavul?" Gri gözleriyle bakıyor evine dalanlara.

"Yalan söylemeyin. Bay Himpel zaten bize her şeyi anlattı."

Memur böylece iki önemli bilgiyi ağzından kaçırmış oluyor: Helmut Himpel tutuklanmış bulunuyor ve Gestapo bavulu biliyor. Bu durumda inkârdan gelmenin manâsı olmaz. "Ha, *bu* bavulu arıyorsunuz," diyor Helmut Roloff ve sanki ehemmiyetsiz bir şeymişçesine nota dolapçığının arkasındaki bavulu çekip çıkarıyor.

"Ne var bunun içinde?"

"Bununla ilgili size bir şey söyleyemem. Bilmiyorum."

"Anahtarı var mı sizde?"

"Hayır."

Memurlar yanlarında getirdikleri kerpetenlerle teli kesiyor, kilitle uğraşmaya koyuluyorlar. Piyanist gergin bir biçimde izliyor onları. Bavulu açmayı başardıklarında, sahiden telsiz cihazının söz konusu olduğunu ilk bakışta anlıyor.

Yirmi dokuz yaşındaki Helmut Roloff iki yanında iki memurla götürülüyor. Ne kadar olabildiğince ilgisiz görünmeye ve annesiyle ziyaretlerine gelmiş olan teyzesi karşısında bir normallik havasını korumaya çalışsa bile, kahverengi saçlarının altındaki uzun çehresi her zamankinden daha kızarık. Onlara veda etmeden, akşam muhakkak operaya gitmeleri yönündeki arzusunu ısrarla tekrarlıyor. Kendisininse kısaca bir yere gitmesi ve bu beylerle bir şey halletmesi gerekiyor.

Kapının önünde sürücülü küçük bir siyah araba duruyor. Arkada üç kişinin sığacağı yer olmamasına rağmen onu orada ortalarına alıyorlar, üçüncü memur bavulla öne oturuyor. "Bugün nihayet talihimiz yaver gitti, bulduk şu şeyi," diyor içlerinden biri sürücüye. On beş dakika sonra Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nin iç avlusunda durup asansörle yukarı çıkıyorlar, adamlardan ikisi ellerinde bavulla bir odaya girip kaybolurken üçüncü polis usulca şöyle diyor: "Az evvel söylediklerinizi ga-

36 Bkz. Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 35.

yet iyiydi. Hikâyenize aynen sadık kalın." Helmut Roloff kılını bile kıpırdatmadan onun gözlerine bakıyor. Aynen Harro'nun demiş olduğu gibi: Artık direniş her yerde – Gestapo'da bile direniş var. Memur, kelepçesini takıp onu hücreye götürüyor.[37]

18

Harro saatlerce duvara dayanmış şekilde güneşe bakıyor. Baldırlarındaki kıskaçların çıkarılmasından sonra tekrar yürüyebilmesi on dört gün sürdü.[38] Pazarlar daha erken geliyor, akasyaların ilk yaprakları düşüyor. İki hafta mı geçti, üç mü, altı mı? Bodrumdaki hücrelerin pencereleri toprakla hemzemin, görülebilen azıcık yeşillik, nimet gibi geliyor insana. Her uçak homurtusu, bombardıman umudunu tomurcuklandırıyor: kaçma fırsatı yaratacak bir kaos...

Sadece avluya çıkarıldığında temiz hava alabiliyor, o da hep kısa sürüyor ve geniş sınırsız gökyüzünü karanlık duvarlar arasında bir dörtgene kıstırıyor. Harro'ya Gestapo'nun bir adamı refakat ediyor o sırada, genellikle Strübing, kendisiyle sohbet ediyor ve ondan başka kimsenin Harro'yla konuşmamasına ve bir şey alıp vermemesine dikkat ediyor. Bu çıkışlar, arkadaşlarıyla olabildiğince az göz teması kurabileceği şekilde vuku buluyor.

Fakat bazıları yine de onu görüyor ve eşofman giydiğini, mavi kazağının da üzerinde olduğunu, yaralı bacaklarını kuvvetlendirmek, tehdit altındaki bedenini formda tutmak için jimnastik idmanları yaptığını anlatıyorlar diğerlerine.[39] Gerçi solgun göründüğünü ama kaslarının her kirişi gerili vaziyette, yüzünde her şeyi aşmış izlenimi veren bir ifade olduğunu.

Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün hali bu arada bir güvercinliği andırıyor. Celbedilen insan akını durmak bilmiyor. Kimilerinin direnişle alâkası gayet müphem de olsa, sayıları

37 *A.y.*, s. 36.

38 Heinrich Scheel'den Ricarda Huch'a mektup, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 3.

39 Arnold Bauer, "Harro Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK, 37/67, s. 8, ayrıca bkz. Bauer, RK 11, Bl. 105/106 ve 194 vd.

yüz yirmiyi aşmış durumda. "Vay vay, vahim. Her gün yeni birileri geliyor," diye yorumluyor, hücrelerin temizliğiyle görevlendirilen kaloriferci Heinrich Starck. Neredeyse her gün Gestapo'nun "koruma amaçlı tutukladığı" insanlar getiriliyor: karısı Joy'la birlikte Günther Weisenborn, John ve Eva Rittmeister, Heidelberg'den Marcel Melliand, Brockdorff'ların evine girip çıkan dramaturg Wilhelm Schürmann-Horster. Spandau'daki askerî hapishanenin bir bölümüne el koyması gerekiyor Gestapo'nun, o kadar fazla yük binmiş sisteme. Prinz-Albrecht-Straße'nin bodrumundaki otuz sekiz hücre çoktan dolmuş, yeni gelenlerin kimlik tespit fotoğrafları çekiliyor ardı ardına, yazı makineleri âhenk içinde takırdıyor. Sorguların yapıldığı ve Uygulamalı Sanatlar Okulu zamanının atölye pencerelerini hatırlatan adam boyu yükseklikteki eğimli pencerelerinin hep kapalı tutulduğu en üst katın havası boğucu. Eskiden çok büyük olan odalar ara duvarlarla bir labirente dönüştürülmüş, odacıkları ve sandık odasına benzer mekânları birbirine bağlayan kapılar sürekli açılıp kapanıyor, memurlar hep başka bir yerlerden çağrılıyor zira.[40] Sorgular sürekli kesintiye uğruyor, tutsakların sıra kendilerine gelinceye kadar alt katta beklemeleri gerekiyor, orada çaprazlama duvarlara dayanmış iki bank bulunuyor, yani herkesin kendi köşesinde tek başına oturması gerekiyor.

Sigaralarının birini söndürmeden ötekini yakan bitkin memurların aşırı iş yükünden yakındıkları yok. "Kızıl Orkestra Özel Komisyonu"nun bir üyesi olmak imtiyaz sayılıyor ve ücreti iyi. Komiser Büchert tutsaklardan biriyle Prinz-Albrecht Sarayı bahçesinde yaptığı bir gezinti esnasında, "şimdiye kadar hiç bu kadar ilginç bir vaka üzerinde" çalışmamış olduğunu söylüyor. "Harika bir konu olurdu, o kadar yasak olmasaydı." Dramın vuku bulduğu mekânı, eski Uygulamalı Sanatlar Okulu'nu da gayet uygun buluyor memur, "çünkü bu vakada da hem atölye hem sanatçılar büyük rol oynuyor."[41]

---

40 "Yoldaş Prof. Dr. Heinrich Scheel'in Mart 1968 tarihli sorgu tutanağı", GDW, RK 42/102, s. 1.

41 Wolfgang Havemann, "Kızıl Orkestra direniş örgütüyle ilgili çalışma materyali, Haziran 1968", GDW, RK 39/81, s. 41.

Sorgular hep aynı şemaya göre yapılıyor. Önce herkesin kariyer bilgileri alınıyor, varsa yurtdışı seyahatleri ve tanışıklıkları soruluyor, en sonunda da illegal faaliyetlerine geliniyor. Harro'yla Libertas etrafındaki gevşek ilişki ağı hiyerarşi içermediği ve belirli kişilere tahsisli görev alanları bulunmadığı için, ilke olarak herkes faaliyetlerin tümüyle ilgili şüphe altında sayılıyor. Her birinin hayatı ağır tehlike altında bulunuyor, tutsakların bazıları başlangıçta bunu kavrayamıyor. Gestapo'nun profesyonelleriyle ilişkide tecrübesiz olan Cato Bontjes van Beek, lise öğrencisi Liane Berkowitz, dansçı Oda Schottmüller, hekim Elfriede Paul veya Fritz Thiel ile ürkek karısı, yapmamaları gereken bir şeyi yaparak masumiyetlerini kanıtlamaya kalkıyorlar: görünüşte ehemmiyetsiz ufak cürümleri kabul ediyor, bunların pekâlâ önemli olacağını kestiremiyorlar. Bunun hata olduğu ortaya çıkıyor, çünkü Gestapo ilk bakışta zararsız olan bu itirafları biçiyor: güzelce suluyor bunları, serpilmesini, icabında iyice azmanlaşmasını sağlıyor. "Memurlar gayet yetkin bir şekilde," diye hatırlıyor Heinrich Scheel sonradan, "bu ufak tefek şeyleri kapıp maharetle işleyerek büyük meselelere dönüştürdüler. (...) Bizden önce tutuklananların yaptığı hatalardan besleniyorlardı. Bizden sonra tutuklananlarla ilgili de, bizim yaptığımız hatalardan beslendiler."[42]

Sözümona gayrisiyasî, kişisel buluşmalardan bahseden, kendi mezarını kazmaya başlamış oluyor bile, zira Gestapo'nun paranoid gerçekliğinde hiçbir şey alâkasız olamaz, her şey büyük bir komplonun parçasıdır. Her şey düşmana hizmet eder, en vahim durumda da –bu durumda olduğu gibi– Bolşevizme. Her şey vatana ihanet addedilir, tam da o sıralar Stalingrad'da Paulus'un 6. Ordusunun boğazına çökmüş olan Sovyet genelkurmayının ekmeğine yağ sürüyor kabul edilir. En ufacık bir faaliyet bile, Alman Reich'ını mahvetmeye ve onu Avrupa kültürünü yok etmek isteyen kızıl sürülere yem etmeye dönük büyük bir teşebbüsün mekanizmasında bir çark olarak yorumlanır. Gestapo, Harro ve Libertas'la ilişkisi olmuş her bireyin dav-

42 Heinrich Scheel, *Vor den Schranken*", *a.g.y.*, s. 201 keza Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 162.

ranış tarzını ahlâken yozlaşmış olarak tasvir etmek için elinden geleni ardına koymuyor: herhangi bir ahlâkî dayanak noktası olmayan insanlar, Garp âlemini mahvetmek isteyen berbat karakterler.

Birinin adını veya boş vaktini değerlendirmek için gerçekleştirilen bir buluşmayı ağızdan kaçırmak gibi ufak tefek beceriksizlikler, önceden hazırlanmış bu tür şablonları doldurmayı sağlıyor. Bir çadır tatilinden bahsetmek –herkes çıplak şekilde suya girmiş, Harro ağzında piposuyla– sorgu tutanaklarında büyütülüp büyütülüp, Doğu Cephesi'ndeki kahraman ordunun askerlerinin hayatını tehlikeye atmaya dönük gizli bir buluşmaya dönüşüyor. Oda Schottmüller, "En boş zevzekliği bile dillerine dolayıp öyle uzun çiğniyorlar ki ağızlarında, ucuna bağlayıp seni çekecekleri ip oluyor o sonunda," diye saptıyor memurların çalışma tarzının esasını.[43]

Nitekim sekreter Erna Januszewski de, tırnaklarını cilaladıktan sonra, Harro'nun beyan ettiklerini değil de, Strübing'in bu beyanı özetleyen sözlerini daktilo ediyor. Bütün formülasyonlar, suçlandırma hedefine dönük. Tutanağa en ufak bir etkide bulunmak için bile azamî ısrar gerekiyor. Sorgusunu bizzat kaleme almakta ayak direyen, bunun en doğal hakkı olduğunda direten tek kişi, kendisini kimseyle sahici bir irtibatı olmayan münzevi bir kaçık olarak sunma stratejisini benimseyen profesör Werner Krauss. "Prof. Krauss'un bütün sorgu tutanakları *büyük ölçüde* bizzat tarafından formüle edilmiş veya bizzat formülasyona *tesir etmiş* ve metin ona göre daktilo edilmiştir," diye not alıyor sorgucusu, afallamış vaziyette.[44] Fakat başka kimse böyle bir şeyi dayatabilecek kadar küstahça davranamıyor ve memurlar insanlar için hayat memat meselesi anlamına gelen ifadeleri kendi kelimeleriyle kaleme alıyorlar. "Sorgu tutanaklarının hiçbir sözel inceliğe izin vermeyen ilkel yazımına itirazlar kaale alınmıyor, oysa savcılık sonradan tam da bu inceliklere dayanmıştı," diye aktarır Greta Kuckhoff.[45] Yöneltilen bir iti-

43 Geertje Andresen, *a.g.y.*, s. 283.

44 Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 180.

45 "Greta Kuckhoff raporu, 6 Şubat 1947", GDW, RK 11/14.

raz dikkate alınsa bile, formülasyon kalıyor ve sadece bir şerh düşülüyor, genellikle sadece bir ilave yapılıyor. "Şunu biliyordum" ifadesi, "biliyor olduğumu inkâr ediyorum"a dönüşüyor. Böylece bir basamak daha aşağı düşülmüş, dev örümcek ağının yapışkan ağına daha da fazla dolanılmış oluyor.

En iyi çözüm, susmak olurdu. Peki ama bütün bu süre boyunca hiçbir şey hakkında bir şey söylememeyi ve bütün tanışıklıklarını inkâr etmeyi başarabilirler miydi? Hepsi bütün toplumsal temaslarından sorgulanıyor. İlke olarak tüm Berlin nüfusu potansiyel olarak kuşkulu sayılıyor. O kadar fazla sayıda tutuklunun günler süren sorgulamaları kısa sürede muazzam bir veri havuzunun ortaya çıkmasını sağlıyor, Gestapo'nun adamları oradan faydalanabiliyor, manipülasyon yapabiliyorlar. Birisine yüklenip, şuna veya buna dair ifade vermiş olan bir arkadaşının beyanını getiriyorlar önüne ve tabii doğru olup olmadığını teyit etme imkânını verdiklerini söylüyorlar ona. Veya aslında nasıl olmuş olduğunu anlatabileceğini. Sürpriz –veya kaçınılan– yüzleşmelerle de iş görüyorlar. Büyük bir enformasyon oyunu bu; bütün ajandalar, not defterleri, el konulan günlükler ilk sayfasından son sayfasına kadar taranıyor, zikredilen her ad mercek altına alınıyor.

Teorik olarak, sorgucuların mesela 17 Mayıs 1942'de Fritz Thiel'in evinde pullama eyleminin istişare edildiği buluşma hakkında asla bir şey öğrenememesi gerekirdi. Bu buluşmanın hiçbir yerde kaydı bulunmuyor, buna rağmen bir şekilde hikâyenin puzzle'ını yapmayı beceriyorlar. İlk konuşan, kendisine baskı yapmak üzere üç aylık bebeği elinden alınmış olan, sonra kocası ve başkaları tutuklanan Hannelore Thiel oluyor – böylece mozaiğin parçaları yan yana diziliyor. Hepsi inatla dilini tutmuş olsaydı, soruşturmacılar asla o akşam hakkında da, Harro'nun öpüşenleri kollamak için kullandığı hizmet tabancası hakkında da bir şey öğrenemeyecekti. Ama insan susamaz, en azından her zaman susamaz, günler boyu susamaz, hele buna talimli değilse hiç susamaz. Şimdi, ne kadar gevşek bir topluluk oldukları açığa çıkıyor işte, bir öbek idealist onlar. Şimdi, buradakilerin Moskova'nın taliminden geçmiş bir kad-

ro değil, çoğu sorgu tecrübesine sahip bulunmayan gayet normal Berlinliler olduğu görülüyor. Az önce serbesttiler, şimdiyse birdenbire önlerine varlığından haberdar olmadıkları bir Sovyet telsiz mesajı konuyor. Birdenbire bir Gestapo memuru çıkagelip, Moskova'nın onları gözden çıkardığını söylüyor yüzlerine çarparak.

19

Helmut Roloff, hiçbir şey bilmiyor olduğu doğrultusundaki stratejisinden sapmıyor. İnatla her şeyi reddediyor. Sorgucularının farkında olmadığı şey şu: Karşılarında oturan kişi kendini takdim ettiği gibi kaçık bir müzisyen değil, zira Roloff hukuk öğetimi almıştı. Esas hatanın, herhangi bir şeyi kabul etmek olduğunun bilincinde. Gestapo evreninde sadece yalan söylerse hayatını kurtarmak için bir şansı olabilir. Sorgularda dönüp dolaşıp, içinde telsiz olan bavula ve onun illegal içeriğini tahmin ediyor olmasının icap ettiğine geliniyor. Bir noktada piyanist, Himpel'in onun içinde bir şey sakladığını sahiden düşünmüş olduğunu kabul ediyor: hastalarından teşekkür niyetine aldığı elmalar, bunlar. Ama bu mesele üzerine daha fazla da kafa yormamış, basitçe ve kendini kaptırarak piyano çalmaya devam etmiş. Elmalarla ilgili meseleyi ihbar etmediği için fazla ağır cezalandırılmayacağını umuyor. Helmut Himpel de nişanlısı Maria Terwiel de, Roloff'u herhangi bir biçimde zan altında bırakacak ifadeler vermediğinden, izleyen günlerin birinde hücre kapısı hızla açılıyor ve "Hadi bakalım! Annen kahveyi koymuştur bile!" sözleriyle evine gönderiliyor.[46]

Ne olursa olsun, Harro'nun yakın dostları genel olarak karşılıklı sadakatlerini kanıtlıyorlar. Özellikle kadınlar, cesur davranıyor, dik duruyor. Maria Terwiel, Helmut Himpel'e yardımcı olabilmek için eylemin bütün sorumluluğunu kendi üzerine alıyor, Helmut da aynısını onun için yapıyor.[47] Marifet, inandı-

46 Stefan Roloff, *a.g.y.*, s. 275.

47 *A.y.*., s. 176.

rıcı görünen, kendini temize çıkaran ve kimseyi ele vermeyen bir şeyler söylemekte.[48]

20

Soruşturmalar sırasında ara durum raporu özel ulaklarla düzenli olarak Hitler'e iletiliyor. Arada bir Gestapo şefi Müller de yürüyerek RLM'ye gidip, Göring'i son gelişmelerden haberdar ediyor. 25 Eylül 1942 günü Göring, Himmler ve Gestapo-Müller, Harro'yla Libertas ve diğerlerine nasıl bir muamele yapmak gerektiğini istişare etmek üzere toplanıyorlar. Soruşturmacılar, illegal faaliyetlerin gitgide açığa çıkan çeşitliliği karşısında şaşkına düşmüş vaziyetteler. Muhtelif bildiriler, *Nazi Cenneti* pullama eylemi, Yahudi kaçaklara destek, İspanya İç Savaşı'na müdahale, yeni insan devşirmek için yapılan vahşi partiler, zorla çalıştırılanlara dönük çokdilli bir dergi –nasyonal sosyalizme karşı bir komplo, tam manasıyla. Hitler'in imparatorluğunda şimdiye dek böyle bir şey olmamıştı– ondan sonra da olmaya-

48 *A.y.*., s. 185, 191 ve 193. Nitekim Ursula Goetze arkadaşı Werner Krauss'un pullama eylemine katıldığını inatla inkâr ediyor: "Tek başıma yapıştırdım onları, yanımda kimse yoktu," diye ifade veriyor: "Krauss bu sebeple beni suçladı ve pullama eylemine katılımımı yanlış bularak böyle bir şey yapamayacağımı söyledi." Bu ifade, Krauss'un her şeyi inkâr etme stratejisini destekliyor: "Ben pullama eylemi kavramını bile bilmiyorum." Ancak Ursula Goetze arkadaşının 17 Mayıs 1942 gecesi Sachsendamm'da kendisiyle beraber olduğunu ikrar edince –bunu niye yaptığını bugün bilmek mümkün değildir–, Krauss da anlatımını değiştirip onun arkasından gittiğini ama olup bitenden tamamen habersiz olduğunu ileri sürüyor. İfadesi Gestapo tutanağına şöyle geçmiş: "Söz konusu akşam, Ursula Goetze'nin fesatçı kâğıtlar yapıştırma niyetine olduğunu bilmiyordum. Yakınında olmak maksadıyla Sachsendamm civarında 30 metre kadar arkasından yürüdüm. Goetze'nin kâğıt yapıştırıp yapıştırmadığını görmedim. Onu sadece siluetinden fark edebiliyordum, birkaç sokak boyunca takip ettim. Şayet gece 11'den sonra dahi Goetze'nin siluetinin uzaktan fark edilebilir olduğu, dolayısıyla Goetze'nin duraklara, lamba direklerine, reklam levhalarına ve evlerin cephelerine birden fazla kâğıt yapıştırdığını görmemiş olduğumu ileri sürmemin inandırıcı görünmediği iddia edilecek olursa, bununla ilgili yapacağım izahat, onun faaliyetini anlamaya çalışmakla ilgilenmediğim, sadece onunla duygusal ilişkimi devam ettirmek olduğudur." Bu tasvir ne kadar tuhaf olursa olsun, kayda böyle geçmiştir, zira Gestapo'nun elinde başka türlü olmuş olduğuna dair bir kanıt yoktur.

cak. Başta varsayılan dar casusluk çerçevesini çok aşıyor iş, bu nedenle bir karar vermek gerekiyor. Rejim bu renkli grubu cezalandırırken nasıl bir strateji belirlemeli? Göring, Himmler ve Müller böyle kalmasında mutabıklar. Bu ilişki ağı, casusluk ve vatana ihanet suçlamasıyla hâkim önüne çıkacak. Bütün direniş faaliyetlerini bu ana suçlamaya bağlayarak, Reich başkentinin kalbinde gerçekte olup bitmiş olanların üstünü örtecekler.

Goebbels de Özel Komisyon'un ilk raporlarını okudu – ve o da aynı telden çalıyor. "Berlin'de kısa dalga vericisi üzerinden SSCB'yle bağlantı kuran bir vatana ihanet merkezi ortaya çıkarıldı," diye yazıyor propaganda bakanı günlüğüne. Devamında, askerî yenilgilerden sonra ordunun karşılaştığı zorluklarla ilgili günah keçisi arayışı giderek daha hummalı bir hale bürünen Göring'i hedef alan belden aşağı vuruşlardan, Nazi zirvelerindeki entrika dünyasına dair de bir şeyler anlaşılıyor. Propaganda bakanının yazdıklarının doğru olmadığı, ufak tefek belirsizliklerden de anlaşılıyor. Mesela Libertas'ın kendi dairesindeki konumunu yanlış tarif ediyor: "Hatta kısmen en mühim askerî sırları bile oraya aktarmışlar. Bu vakaya Hava Kuvvetleri karargâhından bir dizi subayın da karışmış olması, durumu olağanüstü ağırlaştırıyor. Bu subaylardan birisi bizim Kültür Filmleri Merkezi'nden bir sekreterle evliydi, o da bu teşebbüse dahil olmuş, dolayısıyla subaylarla birlikte o da tutuklanmış. Hadise toplamda son derece nahoş ve Hava Kuvvetleri bakımından fevkalade rezilâne. Soruşturma enerjik bir şekilde ve özenle yürütülüyor ve en azından Bolşevik mikrobunu taşıyanların büyük kısmının ortaya çıkarılacağı umuluyor. (...) Bu askerî sabotajla mücadelede bir teslimiyet veya savsaklama, bizzat bir savaş suçu olacaktır."[49]

21

28 Eylül 1942 günü öğleden sonra Erich Edgar Schulze Berlin'deki erkek kardeşinden bir telgraf alıyor. Telgrafta bir tele-

49 Joseph Goebbels'in Savaş Günlükleri, Bundesarchiv Koblenz, FB 5849, 23.09.1942 tarihli kayıt.

fon numarasıyla beraber derhal telefon etmesi ricası var, "çünkü oğlunla ilgili haberler kötü."[50] Ertesi sabah saat yedide E.E. Berlin Potsdam Garı'na varıyor, Potsdam Meydanı'nda Fürstenhof Oteli'nde bir oda tutuyor ve RLM'ye gidiyor. Verdiği büro numarasına göre üst katlardan birine yollanıyor. "Fakat", daha sonra not ettiğine göre, "belirtilen oda ve yanındaki odalar boştu". Issız bürolar arasındaki koridorların hayaletvari bir havası var. Harro'nun bölümü, ataşeler grubu, başka yere taşınmış, Albay Bartz da askerî hastanedeymiş, diyor tasfiye için geride kalan subay da. Harro başka bir servise atanmış – fakat oraya hiç gitmemiş. Sorunca, RLM'den bu tür yoklamalara tevessül edilmemesi gerektiği bildirilmiş kendilerine. O nedenle, Harro'nun Gestapo'nun elinde tutuklu bulunduğu tahmin ediliyormuş. Daha fazla ayrıntı bilmiyorlarmış. Erich Edgar bunun üzerine Bahriye döneminden eski silah arkadaşı Amiral Canaris'e, yani Savunma'nın şefine başvuracağını bildirince, tasfiye işini yürütmekte olan subay, en iyi yolun herhalde bu olduğunu söylüyor. Er O.K.W.[51] Savunma Dairesi'ne telefon ediyor. Fakat Canaris görev gezisinde. Onun yerine vekili Albay von Bentivegni, Harro'nun babasını öğleden sonra saat ikide Savunma Dairesi'nin Tirpitzufer 80 numaradaki yerinde kabul etmeye hazır. Erich Edgar sağanak yağmur altında yola koyuluyor. Büyük Amiral von Tirpitz'in de yeğeni olan yüksek irfanlı kurmay subayı saygıyla selâmlayan Bentivegni, konu hakkında bilgili görünüyor. En nihayetinde vakanın Gestapo'ya verilmesine karar vermiş olan, kendisi. Açık yüreklilikle, Harro'nun Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nde bulunduğunu bildiriyor ve altmış bir yaşındaki babayı Prinz Albrecht Straße'ye götürmek üzere bir araba çağırtıyor. Orada doğrudan, vakayla meşgul olan müşavir Panzinger'i bulmalı.

Özel Komisyon'un şefi, E.E.'ı saat 14.30'da Gizli Devlet Po-

50 Erich Edgar Schulze "Oğlum Harro anısına", el yazısı, GDW, RK. Ayrıca bkz.: Erich Edgar Schulze'nin 13.02.1950 tarihihde Savcı Dr. Finck'e Manfred Roeder'e karşı açılan davayla ilgili verdiği ifade. Bu sekanstaki bütün alıntı ve tasvirler buradandır.

51 Oberkommando der Wehrmacht - Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı – ç.n.

lisi'nin 306 numaralı odasında kabul ediyor. "Emektar bi subay olmanız bakımından, istisnai bir durum olarak, size bilgi vermeye hazırız," diyor Panzinger, açık seçik ve kibarca: "Oğlunuzla ilgili vaka, ciddi ve muhtemelen ümitsiz. Size daha fazlasını söyleyebilmek için, konu üzerinde çalışan yetkili Emniyet Müdürü Kopkow'u çağıracağım." O da aralarına katılınca, bu memurun nasıl genç göründüğü ve "delici bakışlarıyla" nasıl katı bir izlenim verdiği, Erich Edgar'ın dikkatini çekiyor.

"Oğlunuz komünist faaliyetlerde bulundu," diyor Panzinger. "Onu daha iyi tanıyor olması gereken bir baba olarak, bunun nasıl mümkün olabildiğini bize açıklayabilir misiniz?"

Erich Edgar bir an düşünüyor. "Harro siyasî bakımdan karışık bir zamanda yetişti, o vakitler devlet yönetimi gençliğe bir tutamak sunamıyordu ve dünya savaşının talihsiz bir biçimde sonlanmasıyla birlikte her türlü otorite sarsılmıştı," diye cevap veriyor, alışıldık didaktik tarzıyla. "O koşullarda ebeveyn evinin tesirleri, üstelik zihnen gayet cevval olan bir genç için, terazinin öbür kefesinde büyük bir ağırlık teşkil edemedi." Sonra 1933 ilkbaharında *Gegner*'in yasaklandığını, keza Harro'nun tutuklandığını belirtiyor. Gerçi Harro aşmış bunları, ama belki de o günlerden bir diken kalmıştır, Erich Edgar'a göre, zira *Gegner*'in eğilimlerinin nasyonal sosyalist düşüncelerle büsbütün uyuşmaz olmadığı kanısında imiş.

Kopkow lâfı dolandırmadan ve sertçe, "O zaman oğlunuza verilen ders gayet haklıydı!" diye mukabele ediyor.

Panzinger, "Oğlunuz yıllardan beri her yolla Führer'e ve nasyonal sosyalist hükümete karşı çalıştığını, her şeyden önce muhtelif fesatçı bildirileri bizzat kaleme alıp dağıttığını itiraf etti," diyor ve onu endişelendiren şeylere geçiyor. Zira, Harro'nun son derece önemli bilgileri yurtdışına, İsveç'e ulaştırdığına dair tahminler var. Kimisi askerî, kimisi siyasî içerikli, gizli ve çok gizli dereceli altmış kadar belge söz konusu, bunların aralarında dehşet uyandırıcı raporlar da var. Belgelerin listesini Harro vermiş. Henüz İsveç'telermiş, güvenli bir şekilde muhafaza ediliyorlarmış, henüz başka kimseye aktarılmamış veya ya-

yımlanmamışlar, fakat Harro'nun iddiasına bakılırsa, "bir düğmeye basması yeter"miş, düşmana teslim edilmeleri için. Bu, vatana ihanet anlamına gelir, diyorlar.

Şaşıran Erich Edgar cevaben bütün bunları hiç bilmediğini ve Harro'nun böyle bir davranış içinde olacağını tasavvur edemediğini söyleyince, Panzinger onu oğluyla ertesi gün saat 17'de görüştürmeyi teklif ediyor. Sonra alıkonulan o belgeler üzerine de konuşabilirler.

"Fürstenhof"tan dönen Erich Edgar eline bir kurşunkalem alıp, o gün yaşadıklarını kâğıda geçiriyor. "Beni altüst eden sarsıcı etkisine rağmen, bütün izlenimlerimi ve sarf edilen sözleri eksiksiz aktarmaya çalıştım." Bu kaydı düşmesinin, "ileride bir gün, bugün karanlıkta olan bazı şeylerin aydınlatılmasına katkıda bulunmasını" umut ediyor.

Akşam Erich Edgar Engelsing'lerde, İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı gün Harro'nun Libertas'la otuzuncu yaşına dans ederek girdiği Grunewald'daki villada, yemeğe davetli. Schering fabrikalarının müdürü olan Dr. Hartenstein da misafirler arasında bulunuyor; onun da, ortadaki meseleye en uygun kişi olduğunu düşündüğü avukat Kont Goltz'la arkadaşlığı var. Fakat Erich Edgar doğru düzgün bir savunma yapmanın mümkün olduğuna inanmıyor. Oğlunun vatana ihanetle suçlandığını aktarıyor, yani en ağır suç.

Ertesi gün öğleden sonra baba tam saatinde Prinz Albrecht Straße'de hazır bulunuyor. Yine Panzinger ve Kopkow tarafından karşılanıyor. Ona, Harro'nun, kendisinin ve arkadaşlarının ölüm cezasına çarptırılmaları halinde bu belgelerin Britanya Hükümeti'ne ulaştırılmasını temin etme niyetinde olduğundan bahsediyorlar. "Lütfen oğlunuza bu belgelerin sahiden İsveç'te mi olduğunu sorun. Size hakikati söyleyebileceğini varsayıyoruz. Ve lütfen onu, bu belgeleri geri alıp tekrar Almanya'ya getirmenin bir yolunu göstererek, işlemiş olduğu vatana ihanet fiilini telâfi etmeye yönlendirmeyi deneyin."

"Oğlumla derhal konuşmak, ona ne suç yüklendiğini ve kendisini neyin suçlusu hissettiğini ondan dinlemek istiyorum," diyor Erich Edgar, düşük sesli ama kesin üslûbuyla.

"O halde lütfen Emniyet Müdürü Kopkow'u izleyin. Sizi ona götürecek."

Kopkow Harro'nun babasıyla beraber bürodan ayrılıyor, asansörü çağırıyor, en üst kata çıkıyorlar. Orada onu kir pas içinde görünen bir odaya götürüyor. Köşede boş bir yazı masası duruyor, uzun duvarın önünde bir kanepe, iki basit sandalye, küçük bir masa. Erich Edgar iki dakikalığına yalnız bırakılıyor. Birden başka bir kapı açılıyor ve Harro içeri giriyor, yanında Kopkow ve kendisini "oğlunuzdan ben sorumluyum" sözleriyle tanıtan Strübing. Harro yavaş, biraz ağır adımlarla, sanki yürüme alışkanlığı yokmuş gibi, babasına yaklaşıyor. Bunu yaparken dimdik duruyor, iki eli hep arkasında, hatta Erich Edgar başta oğlunun ellerinin bağlı olduğunu zannediyor ama öyle değil. Harro'nun üzerinde gri bir elbise ve mavi gömlek var. Yüzü külrengi, avurdu avurduna çökmüş. Fizyonomisinin zaten belirgin olan hatları her zamankinden plastik bir surette görünüyor. Onun dışında bakımlı görünüyor, tıraş olmuş, saçı taralı, sanki bu buluşmaya hazırlanmış gibi. Açık mavi gözlerinin etrafında derin gölgeler var, elini tutan babasına sıcak ve derin bir bakışla bakıyor. İki sandalyeye oturuyorlar. Erich Edgar, Harro'ya iyice yanaşıp ellerine uzanıyor. Bir müddet sıkı sıkı birbirinin ellerinden tutup, sessizce bakışıyorlar.

Memurlar köşedeki yazı masasına oturup buluşmayı izliyorlar. Erich Edgar sandalyesini, polislerin duyguların altüst ettiği çehresini göremeyecekleri şekilde çeviriyor. "Çok geç gelebildim," diyor, "çünkü tutuklandığını ancak iki gün önce öğrendim. Baban olarak, sana yardım etmek ve seni savunmak için geldim. Bunu yapmanın en iyi yolunun ne olduğunu öğrenmek ve niçin tutuklandığını dinlemek için."

"Bana herhangi bir şekilde yardımcı olmanın imkânı ve çaresi yok," diye cevap veriyor Harro sakince. "Yıllardan beri bilinçli olarak 'ihanet'le meşguldüm ben, yani bugünkü devlete karşı elimden geldiğince mücadele ettim." Ellerinin birbiriyle teması, sözlüye eşlik eden sessiz bir iç konuşma gibi, ikisi arasında. "Tehlikenin tamamen bilincinde olarak eylemde bulundum," diye devam ediyor Harro, "şimdi de, sonuçlarını göğüs-

lemeye kararlıyım. Taktik sebeplerle, ara sıra, alışılagelmiş anlayış bakımınan her zaman kusursuz sayılamayacak bazı yöntem ve araçlar kullanmak zorunda kaldım." Ellerini babasınınkilerden çekiyor, dizlerini kavrıyor ve söyleyeceklerine yoğunlaşmak için hareketsizce önüne bakıyor; Strübing kaydediyor sözlerini. "Vatana ihanet etmedim."

Bu sözler üzerine iki memur birbirlerine bir şeyler fısıldıyor, Erich Edgar onlara doğru dönünce kafalarıyla aksi kanaatte olduklarına dair bir işaret yapıyorlar. Erich Edgar oğluna, "Önemli belgeleri, siyasî sırları ve benzer şeyleri kendini sağlama almak üzere İsveç'e gönderttiğin doğru mu?" diye soruyor.

"Evet."

"Belgelerin bulunduğu yeri söyleyebilir misin, onların geri getirilmesine yardım edeceğine dair bir beyan verebilir misin?"

"Bunu yapamam ve yapmak istemem."

"Senden yapmanı rica etsem bile mi?"

"Hayır, o zaman da yapamam. Yaparsam, bu kâğıtların onlar için yegâne güvence olduğu arkadaşlarıma ihanet etmiş olurum. Mesele ben değilim burada. İşimin bittiğini biliyorum ve eylemimin sorumluluğunu üstlenmeye hazırım. Ama öyle olmasaydı da nerede olduğunu söylemezdim belgelerin, onlar siyasî ve askerî açıdan son derece önemli belgeler. Yayımlanmaları, Hitler ve Alman hükümeti için kaybedilen bir muharebeden daha fazlasını ifade edecektir. Öngörülemez sonuçları olacaktır bunun."

"Seni sıkıştırmak ve inançlarına ve vicdanına aykırı bir şey yapmaya zorlamak istemiyorum," diyor Erich Edgar, o sırada, şimdiye kadar dışa karşı duruşunu bozmamasını sağlayan kuvvetlerinin yavaş yavaş sönüp gitmekte olduğunu hissediyor. "Önünde zor bir yol var, onu daha da zorlaştırmak istemiyorum."

Harro ile Erich Edgar ayağa kalkıyorlar. İki memurun gözleri önünde olduklarından, duygularını göstermemeye gayret ediyorlar. Harro babasının burnunun dibinde dikiliyor, ona dimdik ve gururla bakıyor, gözleri ıslak. Tek bir gözyaşı – yalnız

o kadarına izin var. Erich Edgar şunu diyebiliyor sadece: "Senin için başka bir şey umut etmiştim, seni her zaman sevdim."

"Biliyorum," diyor Harro, sessizce.

Erich Edgar iki elini ona uzatıyor, Harro onları sıkı sıkı tutuyor. Baba kapıya gidiyor, bir kez daha arkasına dönüp oğluna başıyla selam veriyor. Harro Gizli Devlet Polisi'nin iki memurunun arasında bir Prusya subayı gibi dimdik dikiliyor.

22

Erich Edgar bir defa daha Özel Komisyon yöneticisinin bürosuna çağrılıyor. "Oğlunuzun belgelerin geri getirilmesini sağlamaya yanaşmaması, esef verici," diyor Panzinger. "Mareşal Göring, bunun sağlanması için her yolun kullanılmasını talep etti."

Erich Edgar şaşkın, bakıyor. "Her ne olursa olsun, oğlumu ifadeye zorlamak için ona karşı şiddet kullanmaya kalkmaktan geri durmanızı tavsiye ederim. Bu tamamen ters tepecektir."

Panzinger bunun üzerine hiçbir şey söylemiyor.

Akşamleyin Erich Edgar otelde şunları yazıyor: "Varsın niyetlerinde ve eylemlerinde yanılmış olsun, konuşması ve duruşuyla insanî yücelik ve onuru bedenleştiriyordu. Babası olmasam da böyle hissederdim. Orada hakiki manasıyla trajik bir kaderin tamamına erdiğini gördüm, açıklanamaz olan her şey gibi ihtiramla karşılamalıyız bunu."

İki gün sonra, 2 Ekim 1942'de, soruşturmada SS'in Reichsführer'i de devreye giriyor: Himmler Harro'nun bir sorgusuna katılıyor, sonrasında da Gestapo şefi Müller'le Harro'nun yurtdışına kaçırdığı ve Nazi devletini ağır zan altında bırakacağı söylenen belgeler üzerine konuşuyor.[52] Himmler 8 Ekim'de de Harro'nun bir sorgusunda yer alıyor. 12 Ekim'de Erich Edgar tekrar Berlin'e çağrılıyor. Oğlunun onunla bir defa daha konuşmak istediği söyleniyor. Baba her ne kadar bu sefer kendisinin de tutuklanabileceğinden ve Harro'ya baskı yapmak üzere kullanılabileceğinden korksa da, Berlin trenine atlıyor.

52 Hans Coppi, Geertje Andresen (ed.), *Dieser Tod passt zu mir*, *a.g.y.*, s. 372.

Bu defa Panzinger onu, Harro'nun kâğıtların nerede bulunduğunu açıklamaya hazır olduğunu söyleyerek karşılıyor. Harro, bunun koşulu olarak, kendisiyle birlikte tutuklanan arkadaşları için verilmesi beklenen ölüm cezalarının 31 Aralık 1943'e, yani gelecek yılın sonuna kadar erteleneceği güvencesinin verilmesini istiyor. Salâhiyetli makamlar, yüksek devlet siyasetinin gereğini uzun uzun düşündükten sonra, bu sıra dışı anlaşmayı kabul etmeye karar vermişler, söylendiğine göre. Panzinger, şaşıran Erich Edgar'a, Harro'nun kaleme aldığı ve imzaladığı yazılı açıklamayı gösteriyor:

"Babam, fırkateyn komutanı yüzbaşı E.E. Schulze'nin huzurunda, yayılmalarına ve yayımlanmalarına mani olunması gereken belgelerin nerede bulunduğu hakkında bilgi vermeye hazır olduğumu beyan ederim. Bunu yapmaya, vatana ihanet maksadı gütmediğimi göstermek için karar verdim. Belgeleri saklamamın nedeni, arkadaşlarımın ve benim siyasî tavır ve eylem tarzımızdan ötürü Alman olarak görülmememiz ve öyle muamele görmememiz ihtimaline karşı onları bir silah olarak kullanmaktı."

Bunu, cezalarının ertelenmesi öngörülen kişilerin listesi izliyor. Açıklama şu ilaveyle sona eriyor.

"Aynısı, kendisi için ölüm cezası söz konusu olmayacak olmasına rağmen, karım için de geçerli olmalıdır. Bu söz babamın huzurunda verilmeli ve aynı zamanda babama verilmiş bir söz kabul edilmelidir."

"Gördüğünüz gibi, oğlunuz burada sadece kendisiyle birlikte yargılanan arkadaşlarının cezalarının ertelenmesini talep edi-

yor. Kendisi için bir şey istemiyor," diye yorumluyor Panzinger. "Ama biz onayımızı ona da teşmil ettik."

Şaşkın vaziyetteki baba üst kata, daha önce Harro'yla buluştukları odaya götürülüyor. Yine Kopkow orada, yine Strübing Harro'yu içeri getiriyor.

Erich Edgar oğlunu dikkatle inceliyor. Yine son derece solgun olmakla birlikte Harro geçen seferkine göre daha diri görünüyor. Gözlerinde bir tatmin ve güven ifadesi var ve açıkça görülebilen bir üstünlük duygusuyla çıkıyor memurların karşısına. Güç dengesini tersine çeviremese bile, kendi lehine kullanmayı başarmış olabilir mi sahiden? Babayla oğul el ele tutuşup duruyorlar, uzunca bir süre. Tekrar odanın köşesindeki küçük yuvarlak masanın başına oturuyorlar, Harro bu defa kanepeye, Erich Edgar iki sandalyeden birine.

"Açıklamalarda bulunmadan önce," diyor Harro memurlara, "belgelerin nerede olduğuna dair hakikate uygun bir açıklama yaptığım anda anlaşmanın yürürlüğe gireceğinin bir defa daha teyit edilmesini istiyorum."

"Bu noktada sizi teyit edebilirim," diyor Kopkow.

Harro başını sallıyor. "Tehlike altında olduğumun epeydir farkındaydım, bu tür belgeleri korunma maksadıyla nasıl yurtdışına gönderebileceğini düşünüp duruyordum. En nihayet, belgeleri gerçekten İsveç'e yollamak yerine sadece bunu yaptığımı iddia etmekle aynı amaca ulaşabileceğimi anladım. Sadece sorgulamalarda yeterince 'sağlam' durup, bütün tehditlere rağmen kâğıtların ülke dışında olduğu konusunda ısrar etmeliydim. Azamî baskıya maruz kalmama rağmen yeterince sağlam durdum. Bay Kopkow buna tanıklık edebilir. Şimdi artık açıklamamı yapabilirim: Yurtdıına belge falan göndermedim. Hepsi nizamî bir şekilde Hava Ulaştırma Bakanlığı'ndaki dosyalarım arasında bulunuyor."

Erich Edgar, kafası karışmış, "Bu doğru mu sahiden?" diye soruyor.

"Bütün hakikat bu. Bu saatten sonra sana yalan söyleyecek halim yok." Harro bakışlarını babasına dikiyor, gözlerinde eski eskrimci ışıltısı yanıyor. "Bana tereddütsüz kefil olabilirsin."

Erich Edgar, Kopkow'a dönüyor: "Oğlumu tanıyorsam, beyanının doğru olduğuna kesin olarak eminim."

"Oğlunuz bunu bana anlatsaydı, koşulsuz inanmazdım," diyor, işin bu noktaya varmasına hazırlıklı olmayan Kopkow. "Ama babasına böyle törensel bir şekilde teminat verdiğine göre, inanılır kabul edeceğim."

Erich Edgar güvensizce, "Şimdi anlaşmamız geçerlilik kazanmış sayılabilir mi?" diye soruyor. Kopkow kayıtsız şartsız onaylıyor.

Bu defa oğlunun zaferinden emin yüz ifadesi, babanın veda etmenin zorluğunun üstesinden gelmesine katkıda bulunuyor. Harro, görüşmenin vardığı noktadan memnun, neredeyse parıldayarak bakıyor ona. "Evet baba, rahat olabilirsin, ben iyiyim."

"Tuhaf," diyor sonunda Kopkow buz gibi bir ifadeyle, Erich Edgar Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nü terk etmeden önce: "Oğlunuz geçen hafta sürekli sizden söz etti ve sizi sordu. 'Babam bir gelse,' deyip durdu sürekli."

23

Arvid'i ve Mildred Harnack'ı da sorgulayan memurun adı Walter Habecker, metal cilacılığı eğitimi almış, kırk dokuz yaşında sadece, polis müfettişi, yükselme şansı da yok. Rütbesi kendisinden on yedi yaş küçük olan Kopkow'dan iki kademe düşük, onun emrinde çalışmak zorunda. Habecker "tıknaz yapılı, gri renkli ilkel bir dazlak kafası ve terli burnunun altında bir Hitler bıyığı var, yüzü tipik cani suratı diye çizilenlere benziyor."[53] Keza Habecker kanafından sorgulanan Günther Weisenborn onu böyle tarif ediyor: "Uğursuzluk vaat ederek bakan iki kirli kahverengi renkli keskin nişancı gözünün yer aldığı yüzünün gri, pis rengi, geniş çenelerinin gaddar huşunetine de vurmuş. Bir sigarayı ikiye bölüyor, yakıyor, kâğıtlarını ve kurşunkalemlerini titizce yerleştiriyor." Kurbanları ofisine getirildi-

53 Bkz. Günther Weisenborn, "Günlükler", *a.g.y.*, s. 47, önceki alıntı da buradan.

ğinde, evvela onlara hiç bakmadan ağır ağır ve adeta tadını çıkararak yeni bir kurşunkalemin ucunu iyice sivriltmesini seviyor. Uzun sürüyor. Çok uzun. Odada ölüm sessizliği. Habecker, Kopkow veya Strübing gibi genç, tahsilli polislerden biri değil. Eski usul bir adam o, hizmet tabancasını açıkça görülecek şekilde yazı masasının üzerine koyuyor ve hemen dayağa girişiyor, dayak atmak için bazen de bir Tibet dua değirmeni kullanıyor. Tutsakların sık sık yüzlerini hedef alan bu darbelere karşı koyması imkânsız, çünkü elleri ayakları bağlı.[54] Postallarıyla da vuruyor Habecker, kurşunkalem uçlarını kullanmayı da bilhassa seviyor.[55]

Mildred Harnack önce Prinz Albrecht Straße'de 25 numaralı hücrede tutuluyor, sonra Kaiserdamm 1 numaradaki polis hapishanesine götürülüyor, diğer tutuklular ve yakınlarıyla teması yasak. Ne ailesine mektup yazmasına izin var, ne posta veya ziyaretçi kabul edebilir. Anlaşılan Amerikalı olduğu için onun tutukluluk şartlarını özellikle ağırlaştırıyorlar. Günlük havalandırmada, diğer tutuklular dört köşe hapishane avlusunun duvarları boyunca volta atarken, Mildred'in diyagonal hatta gidip gelmesi gerekiyor. Koyu renkli bir manto giyiyor, yeşil kapüşonunu âniden grileşmiş saçlarını örtmek için alnına kadar çekiyor. Ürkütücü derecede narin görünüyor, diğer mahpuslar bir miktar çekinerek daima onunla aralarında boş bir alan bırakıyorlar ki, yasaklandığı halde birileriyle konuşmaya çalıştığı zannını çekmesin üzerine.[56] Kırkıncı doğum gününde de geniş adımlarla bir köşeden ötekine yürüyor, kimseye bakmıyor ve İngilizce çevirisi üzerinde çalışmakta olduğu Goethe'nin *Vasiyet* şiirini bir dua sözü gibi tekrarlayıp duruyor:

---

54 http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-29193277.html: "Iki ayak bileğine de kelepçe takılıydı, kelepçeler zincirle bağlıydı. (...) Ayak kelepçelerinin arası o kadar dardı ki, adım atması mümkün değildi."

55 *Walter Habecker: German. A Gestapo Officer in Berlin*, British National Archives, KV 2/2752.

56 14.2.1947 tarihli kayıt, Ingrid Kamlah s. 1-3, ayrıca bkz. Heinrich Scheel'ten Ricarda Huch'a mektup, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 7.

"Hiçbir varlık düşemez hiçliğe!
Ebedî olan devinmeye devam eder her şeyin içinde,
Varlıkta kal, mutlulukla!
Varlık ebedîdir: çünkü yasalar
korurlar
evreni süsleyen, yaşayan hazineleri."[57]

24

15 Ekim 1942 günü bir ölüm var. Detroitli John Sieg, ayrıntıları gören gözü, diyaloga açık bir anlayışı olan, Adam Kuckhoff'la beraber "Doğu Cephesine Açık Mektup"u yazmış ve illegal *İç Cephe* dergisini çıkarmış olan adam, tutuklanmasından dört gün sonra hücresinde kendini asıyor, hayatına kendi kararıyla son veriyor ve işkence altında yapılabilecek istenmedik açıklamalara mahal vermemiş oluyor.

Gestapo şefi Müller ekimin ikinci yarısında Harro'yla arkadaşlarına Millet Mahkemesi'nde sür'atle hüküm verilmesini öneriyor. Mahkemenin yeni başkanı, korkulan biri olan Roland Freisler. Himmler bu fikre el atıp Hitler'e sunuyor. O ise, Harro'yu RLM'de terfi ettirterek yol açtığı pisliği Göring'in kendisinin temizlemesini istiyor ve Reich'ın mareşalini "çıbanı dağlamakla" görevlendiriyor.[58] Böylece Göring'e kendini koruması, yani mahkemeyi kendisini açığa düşürmeyecek şekilde örgütlemesi için de fırsat vermiş oluyor.

O günlerde Göring'i bu meseleyle ilgili başka yönden de muhatap alanlar var. Bir zamanlar ona gül şarkıları söyleyen, av köşkünde misafiri olduğu Tora zu Eulenburg, kızının hayatını kurtarmak için devreye girmesini rica ediyor. Hırçın bir tavırla kestirip atarak geri çeviriyor onu: "Zamanında bu yaratığın tuzağına düşmüş, üstelik bir de kocasını aktif subay sınıfına terfi ettirmiş olmak kadar bana üzüntü veren bir şey yok. Herhangi

57 Regine Otto ve Bernd Witte (ed.), *Goethe Handbuch*, cilt 1, Stuttgart, 2004, s. 501.

58 Gilles Perrault, *Auf den Spuren der Roten Kapelle*, Hamburg, 1969, s. 279.

bir şekilde yardımcı olmayı aklımdan bile geçirmem!"[59] İngiltere için verdiği hava muharebelerini kaybetmesi itibarına çok zarar verdi, şimdi ismini daha da fazla hasara uğratmak istemiyor. O nedenle *bu* meseleyi şüphe götürmez bir şekilde halletmesi gerek, velhasıl komutası altındaki Hava Kuvvetleri'nin subayına karşı açılan davanın Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nde –kısaca RKG–[60] görülmesi talimatını veriyor. Harro'nun arkadaşları için de geçerli olacak bu, kadınlar veya orduyla en ufak alâkası bulunmayan siviller için bile. En başta "düşmana yardım" ve "vatana ihanet" ön planda olacak, zira bu tür cürümlerle ilgili yargılamalar için en yüksek Alman askerî mahkemesi yetkili.

Bu kararın rejim açısından riskleri de var. RKG kendisini, adil muhakeme yaptığına dair şöhretiyle övünen bir Prusya kurumu olarak görüyor. Yine de Göring, her şeyin Hitler'in arzuladığı gibi yürüyeceğinden emin. Bunu, 17 Ekim 1942'de Ukrayna Kalyniwka'da, *Werwolf*'ün[61] geçici karargâhına yakın bir yerde buluştuğu adam temin edecek. Bu adam, Göring'in siyasî davalarla ilgili özel temsilcisi Albay Dr. Manfred Roeder, kendisi kırk iki yaşıyla yüzyılla yaşıt, lakin Hava Kuvvetleri albümündeki portresinde gencecik çehresi ve kafasına büyük geliyor görünen üniforma şapkasıyla, UFA'da[62] çocuk rollerine çıkmayı henüz bırakmış biri gibi görünüyor. Merhametsiz tabiatı, cesetlere basarak yürümeye hazır olması ve polisiye sezgisi, Göring'in onda değer verdiği özellikler. Roeder'in beşerî münasebetleri kusursuz, canlılığıyla iyi izlenim bırakıyor, yukarıdakilere boyun eğmekte de aşağıdakilere tekmeyi basmakta da gayet iyi ve kariyerinin başından beri daima tercihli terfilerde kendisine öncelik tanınıyor; zekâsıyla yükseklerden uçan birisi olmamasına, hatta parti üyesi bile olmamasına rağmen. Gerçi, *Alman Nasyonal Sosyalist Hukukçular Birliği*'nin üyesi. Roe-

59 Alexander Spoerl raporu, GDW, RK 11/14.

60 Reichskriegsgericht – ç.n.

61 Kurtadam. SS bünyesinde, Almanya'nın işgal ettiği bölgelerden geri çekilmesi sürecinde cephe gerisinde gayrinizamî harp etkinliği yürütmek üzere örgütlenen birim – ç.n.

62 Bkz. 1. Bölüm, 77. dipnot – ç.n.

der'in nazarında bu vakada zaten partiden daha aslî önem taşıyan bir şey söz konusu: devletin savunulması.[63] Göring'in ona şu açıklamayı yapması, malûmun ilanı niteliğinde: "Özgürlüğü kısıtlayan ağır cezaların genel olarak pek manâsı olmaz, çünkü hükümlünün ıslah olması beklentisi yoktur burada, aksine devlet düşmanı olmaya doğru evrilmesinen korkulur. Şayet umutsuz vaka olduğu anlaşılan bir devlet düşmanı söz konusu ise, özgürlüğü kısıtlayan ağır cezalarla failin bertaraf edilmesi seçenekleri arasında ikincisini tercih etmek gerekir."[64]

Hitler, Reich mareşalinin hareket tarzını takdis ediyor. Kanaatine göre fazla yumuşak cezalar verdiği için Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'ne fazla güvenmese bile, "kan kokusu almış bir köpek olan Roeder" sayesinde her şeyin iddianameye göre cereyan edeceğine dair güvence veren Göring'e itimat ediyor[65] Her halükârda Hitler, hükmü onaylama yetkisini saklı tutuyor.

Roeder Berlin'e dönünce Prinz Albrecht Straße'de makama çıkıyor, paşa havalarında davranıyor, her fırsatta Gestapo şefi Müller ve Göring'le arkadaşlığını öne çıkarıyor, bu da ona otoriteye sadık komiserler arasında itibar kazandırıyor. Gerçi yan binada, RLM'nin 4256 numaralı odasındaki bürosunu tutuyor, ama kendini gerçekten evinde hissettiği yer, caddenin karşı tarafındaki *Hasım Tahkik ve Mücadele* ile ilgili *IV. Daire.*[66] Orada

63 Greta Kuckhoff şöyle yazar: "Dr. Roeder nasyonal sosyalizmin karşı karşıya bulunduğu tehlikeden –sadece Almanya için de değil– özellikle tek taraflı bir siyasî yönelim olmayıp, bütün kesimlere yaslanan geniş bir faaliyet olduğu için korkuyordu. Tutuklamalar, onun yüksek rütbeli bir subay olarak Almanya'nın askerî durumunu değerlendirebildiği ve nasyonal sosyalizmin işinin bitirilmesinin Almanya'nın ve dünyanın hayrına olacağını fark etmesinin gerekeceği bir sırada vuku bulmuştu. Onun her bir sözünde dile gelen kurumlu tavrı ve kişisel güç hırsı ve intikam zevki, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi 2. Dairesi'nden her zaman çıkanlara göre daha ağır hükümler verilmesine yol açtı. Gayet iyi muttali olduğu Gestapo, ön soruşturma yöntemlerinin uygulanmasına cevaz verdi – hatta belki de bu yöntemlerin uygulanması için bizzat emir vermişti." ("Ausführungen zu Roeder", GDW, RK 35/63, s. 4).

64 "Daire başkanı Kraell'in, Kızıl Orkestra davasında verilen hükümlerle ilgili Göring'e arz ettiği bilgi", Yüksek Askerî Savcılığın Astsubay Heinz Strehlow ve diğer sekiz sanık hakkında açtığı davanın belgeleri içinde, cilt I ve II, GDW, RK 27/38, Bl. 465 vd.

65 "Kennwort: Direktor", *Der Spiegel*, Nr. 21, 20.05.1968, s. 80.

66 Hiska Bergander, "Das Ermittlungsverfahren", *a.g.y.*, s. 18.

kendini bulan Roeder, onların hepsinin en gözünü budaktan kaçınmaz takipçisi olma tutkusunu gizlemiyor. Böylece meselelerde tutulacak istikameti o tayin ediyor, acımasız bir istikamet bu, sert hareket tarzlarının onaylandığını hisseden Gestapo memurlarının hoşuna gidiyor.

Harro'nun mücadele ettiği sistem, bir çehre kazanmış oluyor böylece. Roeder, daha tehlikelisi bulanamayacak bir hasım. Bildiri eylemine veya benzer faaliyetlere en küçük bir desteği vermiş olanların bile ölmelerini sağlamak istemekle kalmıyor sadece, Harro ile Libertas ve arkadaşlarının ebediyen unutulmasını da sağlamak istiyor.

25

26 Ekim 1942 öğleden önce, mevsime rağmen ılık bir pazar günü, Arvid'in küçük erkek kardeşi Prinz Albrecht Straße 8 numaraya gidiyor. Dr. Falk Harnack yirmi dokuz yaşında, Weimar Ulusal Tiyatrosu'nda dramaturg olarak çalışıyor. Ona refakat eden bir arkadaşına değerli eşyalarını teslim edip, yakınlarda bir lokalde kendisini beklemesini istiyor. İki saate kadar geri dönmezse, alarm vermesini istiyor. "O binaya giriyorsanız," diye yazar Falk sonradan ziyareti hakkında, "abartmak istemiyorum ama – bunu büyük kaygıyla yapardınız, çünkü tekrar çıkıp çıkamayacağınızı bilemezdiniz."[67]

Panzinger, "Kardeşinizin işi bitik," diyor ona, selâmlama niyetine: "Kanıtlar çok ağır, inkâr edecek hali yok."[68] Falk'a ön odada beklemesi söyleniyor. On beş dakika sonra içeri çağrılıyor ve Arvid karşısında duruyor. Birbirlerine sıkı sıkı sarılıyorlar. Bariz bir şekilde yaşlanmış görünen Arvid, "Birtakım şeyler yaptım," diye başlıyor. "Yaptıklarımı kabul ettim."

Falk ona önceden denetimden geçen hediyelerini veriyor:

67 Falk Harnack, "26.10.1942 tarihinde Arvid Harnack'a ikinci ziyaret", GDW, RK 32/55.

68 Falk Harnack, "15.11.1942 tarihinde Arvid Harnack'a ikinci ziyaret", GDW, RK 32/55. Dramaturjik nedenlerle, Falk'ın erkek kardeşine yaptığı iki ziyaret bir araya getirildi.

yarım kutu kek, sigara ve kibrit, Merck firmasının ürettiği bir C vitamini terkibi olan yirmi tablet *Cebion*, aynı dozajda B vitamini.

Bir şeyler vermek üzere içeri giren bir memur bir anlığına Panzinger'in dikkatini dağıttığında, Falk kardeşine el işaretleriyle dayak yiyip yemediğini soruyor. Arvid masanın üzerinden eğilip fısıldıyor ona: "Bana işkence ettiler." Falk, onun yüz ifadesinden, dehşet verici olmuş olması gerektiğini anlıyor.

"Şimdiye kadar ailenin taşıyıcı sütunu gibi bir şeydim," diyor Arvid, ânında tekrar kendine hâkim olarak. "Artık yapamam. Bunu artık sen yapacaksın."

"Sana söz veriyorum," cevabını veriyor Falk. Kısa bir aradan sonra ekliyor: "Uygun bir avukat bulmak için bütün imkânları seferber ettik."

"Klaus'la görüş."

Falk ona bakıyor. Kuzeni Dr. Klaus Bonhoeffer'i kastediyor, direnişçi rahip Dietrich Bonhoeffer'in erkek kardeşi, Hitler'e suikast planlayan subaylarla bağlantıları var. Falk'ın anladığına göre Arvid, ona, bir kurtarma girişimi başlatmak üzere onlarla irtibata geçmesi için tam yetki veriyor. "İlke olarak doğru davrandığıma inanıyorum," diyor Arvid veda ederken. "Savaş kaybedildi, tek kurtuluş bizim tutmuş olduğumuz yoldadır. Bize hâlâ ihtiyaç duyulacağına inanıyorum."[69]

26

Rahip Dietrich Bonhoeffer birkaç gün sonra, tek tük kalmış saç tellerini üzerine yatırdığı yumurta biçimli dazlak kafasıyla Falk Harnack'ın karşısında oturmuş, bir sigara içiyor. Kısa süre önce İsveç'teydi, orada *İngiltere Kilisesi* Psikoposu George Kennedy'le birlikte Britanya Dışişleri Bakanı Eden'in arkadaşı olan Allen Bell'le konuştu. Şu da var ki Eden Alman direnişi diye bir şeyin varlığını hâlâ kabul etmiyor. İngiltere ile darbeye hazırlanan Alman ordusu subayları arasında temas kurmak isteyen

69 *A.y.*, Bl. 16.

Bell'i, böyle bir şeyin Birleşik Krallık'ın ulusal çıkarlarına uygun olmadığını söyleyerek geri çeviriyor.

Falk, Bonhoeffer kardeşlere ilk buluşmalarında, direnişin çeşitli gruplarını Arvid, Harro ve diğerlerinin tutuklanması karşısında şimdi âcilen bir araya getirmeyi teklif ediyor. Diktatörlüğe karşı mücadele birlikte yürütülmeli. Bir devlet darbesi çerçevesinde Prinz Albrecht Straße'deki tutsakları kurtarmak da mümkün. Ordu içindeki muhafazakâr direnişin veya eski Leipzig Belediye Başkanı Goerdeler'in açık Batıcı yönelimi reel politik açıdan bir tehlike teşkil ediyor. Arvid'le Harro'nun kurmayı başardıkları Doğu bağlantısına da ihtiyaç var. Fakat Bonhoeffer'ler bunu temkinli karşılıyorlar.

Akabinde Falk Harnack, Münih'teki, sonradan *Beyaz Gül* denilen öğrenci direniş hareketinin arkasındaki iki kafa olan Hans Scholl ve Alexander Schmorell'le bir araya geliyor. Falk'ın bulunduğu Chemnitz'te buluşuyorlar. Scholl ve Schmorell *Sächsischen Hof* Oteli'ne iniyorlar. Üçü müzakereye oturduklarında, bildik illegal alışkanlıkların aksine hemen gayet açık konuşmaya başlıyorlar, çünkü karşılarındakinin kim olduğunu biliyorlar.[70]

"Şimdiye kadar bir bakıma duygusal ve idealist bir tavırla çalıştık," diyor, yirmi beş yaşında, kabarık siyah saçlı bir Rusya Almanı olan Alexander Schmorell. 1942 yazında dağıttıkları dört bildiriyi getirmiş. Metinler kuvvetli bir felsefî damga taşıyor; bundan sonra daha gerçekçi, siyasî berraklığı olan bir yaklaşım geliştirmek istiyorlar. "Esmer bir Güney Almanyalı, enerji yüklü bir tip" olan Hans Scholl, hedefi "geniş bir antifaşist cephe inşa etmek" olarak tanımlıyor, "sol kanattan liberal gruba, oradan muhafazakâr askerî muhalefete kadar uzanacak." Bu yolla Nazi diktatörlüğüne karşı başarılı bir seferberlik yaratılabileceği kanısında. Bir ateş yakmak lâzım, o zaman şimdi serbest ve yönelimsiz durumda olan mevcut bütün direniş güçleri otomatik olarak birleşip etkin hale gelebilirler. Hans Scholl bunun için öğrenci direniş hareketini daha geniş bir ta-

70 "Scholl ve Schmorell'in Falk Harnack'la buluşması", GDW, RK 23/37, s. 19. Bu sekanstaki alıntı ve tasvirler de buradan.

bana oturtmak istiyor; bütün üniversitelerde hücreler kurulacak, hepsi birbiriyle irtibatlanacak, "böylece âni ve uyumlu bildiri dağıtma eylemleri gerçekleştirilebilecek."

Bular güzel sözler, fakat bir sonuca varmıyor. Münih ve Berlin'de aynı anlayışı paylaşanların birleşmesi de gerçekleşmiyor. Falk, Dietrich Bonhoeffer'den de olumsuz cevap alıyor. Kendi grubu içinde zaten fazlasıyla tehlikeye açık durumda olduğunu, ek bir riske giremeyeceğini söylüyor. Falk hayal kırıklığına uğramış durumda. Berlin'in kalbinde Prinz Albrecht Straße'de sorgular çığ gibi yuvarlanarak gelirken, paramparça vaziyetteki Alman direniş hareketi pasif kalıyor, siyasî birliğini sağlamamış, yeterince cesur davranmıyor ve Nazi devletine bütün kuvvetlerini toplayarak yükleneceği ânı kaçırıyor. Tıpkı Libertas'la Harro'nun nüfuz ettikleri gibi birbirlerine nüfuz edebilecek olan muhtelif gruplar, yalıtılmış kalmakta ısrar ediyorlar. "Ve Alman direnişi kan kaybediyordu" – görevinde başarısızlığa uğrayan Falk Harnack'ın endişeyle yaptığı muhasebe budur.

27

19 Kasım 1942'de Stalingrad'da Rus karşı hücumu başlıyor. Kızıl Ordu topçusunun atışları, otuz kilometre uzakta bile toprağı titretiyor. Alman ordusu yeniliyor, suçlu ve sözümona hain aramaya başladılar çoktan; işte onları Prinz Albrecht Straße'de kıskıvrak yakalamış olduklarına inanıyorlar. Ordunun "müşkül duruma düşmüş" olmasının suçu, Harro ve Libertas'a ve onların arkadaşlarına, Charlottenburg, Kreuzberg veya Mitte'deki yazarlara, gazetecilere, girişimcilere, hekimlere, memurlara, üniversite öğrencilerine, liselilere, işçilere, sanatçılara, dansçılara, heykeltıraşlara, grafiklere, kız talebelere, oyunculara ve hamile kadınlara yüklenemez, Stalin'in serinkanlılıkla analiz ettiği gibi. Sorun daha çok, Nazilerin "stratejik planlarının kesinlikle gerçekçi olmaması" ve "aynı anda iki tavşanın peşinden koşmaları idi: hem petrol hem de Moskova'yı kuşatmak."[71]

71 *Der Spiegel*, 9/2005, s. 77.

O sıralarda başka bir şüpheli daha Berlin'e getiriliyor, 15 Kasım 1942'de Marsilya'da tutuklanan, kendini Vincente Sierra diye tanıtan Uruguaylı bir sözde işadamı. Belçika'da telsizcisi Wenzel'in de işkence görmüş olduğu Breendonk Kalesi'ndeki ilk sorgularının ardından Kent, Harro ile Libertas'ı ziyaretinden neredeyse tam bir yıl sonra tekrar Berlin'e vasıl oluyor. Bu defa *Excelsior*'da kalmıyor, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün bodrumunda bir hücrede çile dolduruyor. 22 Kasım'da Strübing onun önüne *Gestapa42Spt.178* şifresini taşıyan portre fotoğrafları koyuyor. Kent, sorgu tutanağında belirtildiği üzere "eskiden saç şekli farklı olmasına" rağmen hemen tanıyor fotoğraftakini. Söz konusu olan, Libertas. Soruşturmacı için bu, kadının Harro'nun faaliyetlerine etkin bir şekilde dahil olduğuna dair kesin kanıt demek.

İki gün sonra Kent tekrar Strübing'in karşısına oturtuluyor. Harro sahiden telsiz mesajları yolladı mı yollamadı mı? "Telgrafların ulaşıp ulaşmadığını kesin olarak söyleyemem," diye anlatıyor Kent, "lakin bugüne kadar henüz *Choro* Grubu tarafından yollanmış bir telgraf bulunmadığı kanaatine varabiliriz, zira Moskova'daki yönetim bu grup hakkında hiçbir şey işitmiş değildi."[72]

Gestapo'da suratlar düşüyor. Ama Roeder için dert mi bu?

28

Karnı burnundaki Hilde Coppi, Moskova'yla telsiz irtibatı kurmaya nafile uğraşmış olan adamın karısı, Barnimstraße 10 numaradaki kadın hapishanesine aktarılıyor, orası da Alexanderplatz'a yakın. Biseksüel Kayzer II. Wilhelm'in zamanında fahişeler ve kürtaj yaptıran kadınlar, ayrıca eşit ücret için veya kadınlara oy hakkı için mücadele eden kadınlar tutulurdu burada. Rosa Luxemburg da buraya kapatılmıştı ve hapishanenin kendi doğum servisinde sayısız Berlinli dünyaya gözlerini açmıştı.

72 Kent'in Gestapo sorgu tutanağı, GDW, RK, 23.11.1942, s. 11. Önceki alıntı da buradan.

Nitekim Hilde Coppi de 27 Kasım 1942'de sağlıklı bir oğlan doğuruyor. Babasıyla aynı adı taşıyacak: Hans.

İki Hans Coppi tek bir defa buluşuyorlar, 9 Aralık 1942'de. Memedeki çocuk bir örtüye sarılmış, annesiyle birlikte, onları götüren araçla şehir yollarına düşüyorlar. Gri, güneşsiz bir gün, ara ara yağmur düşüyor, ısı 8 derece civarında. Baba, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nde elleri bağlı bir masa başında oturuyor, solunda ve sağında nöbetçiler. Hilde nihayet gelince daha iyi görebilmek için gözlerini kısıyor. Muhtaç olduğu nikel gözlüğünü polis almış – sanki aczini pekiştirmek üzere ilave bir şeye gerek varmış gibi. Devlet şimdi onu, ona en fazla ait olandan, kendi çocuğundan mahrum bırakıyor. Rejim şimdi onun en sevdiğini, karısını katletmek istiyor. Çünkü Hilde, artık hamileleri infazdan esirgeyen yasanın koruması altında değil. Doğurdu, yükümlülüğünü yerine getirdi, şimdi artık kellesi alınabilir.

Hilde memurlardan, kendisini daha iyi görebilmesi için, kocasına biraz yaklaşabilmek için izin istiyor. Örtüyü açıp çocuğu ona gösteriyor. Bir seksen sekiz boyundaki Coppi öne eğiliyor, yavaş yavaş daha iyi odaklandığı bebek, mavi-gri gözleriyle ona bakınca sendeliyor.

29

Dr. Manfred Roeder fazla mesai yapıyor, her gece en fazla iki-üç saatliğine uyuyor RLM'deki bürosunda. Bazı tutukluları bir defa daha sorguladı, şimdi birkaç yüz sayfa kalınlığındaki iddianamesini Reich Sıkıyönetim Mahkemesi 2. Dairesi Başkanı Dr. Alexander Kraell'a teslim ediyor.[73] Bu sayfalarda Harro ile Libertas Schulze-Boysen'in, Arvid ile Mildred Harnack'ın, Elisabeth ile Kurt Schumacher'in, Horst Heilmann'ın, John Graudenz'in, Hans Coppi ve diğerlerinin hayatları söz konusu. İlk dalgada bunların hüküm giymesi isteniyor. Adam ve Greta Kuckhoff, Mimi Terwiel, Helmut Himpel, Fritz Thiel, Oda Sc-

73 Hiska Bergander, *Das Ermittlungsverfahren*, a.g.y., s. 20.

hottmüller, Ursula Goetze ve Werner Krauss, Günther Weisenborn ve birçok başkasıyla ilgili muhakeme ertesi yıl yapılacak.

1942 Kasım sonunda, Gestapo'nun Horst Kopkow tarafından kaleme alınan doksan sayfalık nihai raporu hazır. Hitler, Himmler, Göring, Goebbels ve başka yüksek rütbeli Nazilerin her birine siyah karton kapaklı bir dosya gidiyor. Programatik bir ifadeyle "Bolşevik hıyanet ve vatana ihanet örgütlenmesi" diye yazıyor kapakta. Okuması anlaşılır, canlı olsun diye fotoğraflar, örgüt şemaları, hatta "vatan haini Schulze-Boysen ve karısının soykütüğü tablosu" ilave edilmiş. Bu soyağacında, büyük amca Alfred von Tirpitz ve Almanya'da sosyolojinin kurucusu olan Ferdinand Tönnies'ten, Marie Luise ve Erich Edgar ve keza Prens Philipp zu Eulenburg üzerinden, hayata olan sevgileriyle Hitler devletine başkaldırmaya cür'et etmiş bireylere uzanan çizgiler görülüyor. Ama tabii raporda böyle yazılmamış. Burada söz konusu olan şey özgürlük, adalet ve vicdan, sorumluluk ve insan onuru kavramları değil, Paris, Brüksel ve Amsterdam'da açığa çıkarılmış olan Sovyet ajan çemberi – Harro, Arvid ve diğerleriyle beraber Berlin hücresi de yanlış bir şekilde buna dahil edilmiş.

Harro'yla Libertas'ın arkadaşlarıyla birlikte eğlendikleri partiler hakında, çatı katındaki *Piknik* akşamları hakkında Gestapo şöyle rapor veriyor: "Genellikle evlerinde olmak üzere sürekli tertip edilen, çok defa cinselliğin de karıştığı tartışma akşamları, o ve karısı Libertas tarafından maharetle katılımcıları siyasî etki altına almak üzere kullanılmıştır ve toplum casusluğu yoluyla istihbarat edinmenin neredeyse klasik bir örneğini teşkil eder."[74] Kopkow'un metni Libertas'ı "kocasının vekili olarak iş gören, kişisel ihtirası yüksek, coşkulu bir kadın" olarak karakterize eder: "Kuryelik hizmeti görmüş, illegal buluşmalara katılmış, yıkıcı bildiriler hazırlamış ve Berlin'de partizan grupları teşkiline uygun kişilerin celbiyle meşgul olmuştur."[75]

Gestapo bu toparlamayla, üç ayı bulan soruşturmalarına bir nokta koyuyor. Prinz Albrecht Straße'de hava iyi, çalışma başarılı bulunuyor – ve şahane ücretlerle ödüllendiriliyor. Göring

74 Gestapo nihai raporu, GDW, RK, s. 54.

75 *A.y.*, s. 55.

özel fonlarından birine el atarak, "sıra dışı önem taşıyan bir soruşturma vakasında gösterilen özel başarılar" için 100.000 Reichsmark prim saçıyor. Altmış beşten fazla memura kan parası dağıtılırken, aslan payını Horst Kopkow alıyor: yaklaşık 30.000 Reichsmark, yüksek bir bedel. Panzinger, Henze, Strübing, Habecker de ödüllendiriliyorlar – Gertrud Breiter de tam tamına 5.000 Reichsmark alıyor, ayrıca Himmler'den kişisel bir takdir belgesi, ikinci sınıf askerî hizmet nişanı ve "maaşında kademe ilerlemesi".[76] Libertas'ı tuzağına düşürmeyi başardı. Onun sekretere emanet ettiği her sır, sıcağı sıcağına âmiri Göpfert'in masasına konuyordu.

30

Mülheim'da Marie Luise ve Erich Edgar Schulze'ye, el yazısıyla:

10.12.42
"Sevgili anne, baba!
Hücremden verebileceğim fazla yeni haber yok. İnsan kolayca düşüncelerinin ve öncelikle de hatıralarının peşine takılıp gidiyor, bunu yaparken de dışarıdayken önemli görünen birçok şeyin sararıp solduğunu ve gayet doğal kabul edilen başka şeylerin odağa yerleştiğini görmek, emsalsiz bir tecrübe. Bir şeyleri yeniden bulma tecrübesi bu, hayatımda bu muazzam tecrübenin eksikliğini çekmek istemem. İnsanın yuvasını bulması: her şeyden önce sizi yeniden bulmam! Onca huzursuzluk içinde yaşadıktan sonra, büyük bir huzura kavuşuyorum. Sadece size o kadar eza verdiğim olgusu, kalbimi ağırlaştırıyor.
Hartmut'un biraz daha iyi olduğuna seviniyorum. Sizle Freiburg'da geçirdiğim günler gözümde tütüyor: anne, Helga ve neşe

76 Johannes Tuchel ve Reinold Schattenfroh, *Zentrale des Terrors - Prinz-Albrecht-Straße 8: Hauptquartier der Gestapo*, Berlin, 1987, s. 385: "Reich Mareşali beyefendinin özel fonundan ödenen..."

içindeki çocuklar! Bütün bunlardan besleniyorum, günlük gıdam bu benim. Hayır, sahiden de 'yalnız ve terk edilmiş' değilim. Rüyalarımda da hayatımın şimdiye kadar bilmediğim sayfaları açılıyor! İnsanı çevreleyen tuhaf bir şey var – çevre nasıl da biçimlendiriyor bizi! Bunun hayatın hakiki idraki olduğunu söylemek tabii bir yanılgı olurdu. Fakat yine de insanın şükran duyması gereken değerli bir katkı, bu. Ben, şükran duyuyorum. Metafizik başka her şeyi silip atmış değil, fakat şimdiye kadar en fazla kısmen anlayabildiğim bir şeyi hissedebildim ve bizzat yaşadım, şimdi.
Bir anda ve sonradan, şair bir arkadaşın bir romana şu düsturu atfederken ne kastetmiş olduğunu anlayıveriyorum:
'Feda et, sahip olduğun her şeyi, –
ve sonunda feda et,
uğruna her şeyi feda ettiğini de!'
Tabii hayatta kalma güdüsü bir müddet buna karşı koymaya çalışıyor, insanın şerefi ise zora düştüm diye inkârdan gelmeyi men ediyor. Fakat 'entre nous'[77] meseleler muazzam kolay ve basit hale geliyor, gün ışığına çıkıyor ve geriye dönüp baktığınızda aslî, çıplak yaşama güdüsü ve mukadder olan şeyler, resmin asıl bileşenlerine dönüşüyor.
İnsanın gittikçe kendi derinlerine inmesinin bir mahsuru var mı? Elbette yok: 'Mahrum oldukça sen, bu ölüş ve oluştan ...'[78]
En derin sevgilerimle selâmlıyorum.
Sizin H'niz."[79]

31

İlk on iki sanığa karşı açılan davanın başlayacağı gece saat on ikide, kerevetinde bağlanmış yatmakta olan Harro'nun hücresinin kapısı açılıyor. "Kalkmayın! Harro Schulze-Boysen'siniz

77 (Fr.) Kendi aramızda – ç.n.

78 Goethe'nin *Batı-Doğu Divanı*'ndan – ç.n.

79 Harro'dan anne-babasına mektup, ED 335/1, IfZ Münih, 10.12.1942.

değil mi? Yarın sabah Reich Sıkıyönetim Mahkemesi 2. Dairesi'ne çıkarılacaksınız. Şu suçlamalarla yargılanıyorsunuz..." Ses, bir tarraka halinde, birtakım maddelerin hukukçu Almancasıyla özetlerini sıralıyor. "Hepsini anladınız mı? İyi!"[80] Bir dakika bile sürmeyen bu işlem Arvid Harnack ve Hans Coppi'ye de uygulanıyor, ayrıca Kaiserdamm 1 numaradaki hapishanede Libertas ve Mildret Harnack'a; Alexanderplatz'taki kodeste Elisabeth Schumacher ve Erika von Brockdorff'a da uygulanıyor ve Kurt Schumacher, John Graudenz ve koridorun sonunda Horst Heilmann'ın tutulduğu Spandau Askerî Hapishanesi'nde de aynen cereyan ediyor.[81]

15 Aralık 1942 günü sabahı Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Charlottenburger Witzlebenstraße'deki neo-barok binasının merdivenlerinde, tüfeklerinin kasaturalarını takmış askerler dikiliyor. Bir kurtarma girişimine hazırlıklı olmak üzere her pencere fazladan bir nöbetçiyle emniyete alınmış. Rejim tetikte. Kurt İni'nde, Doğu Prusya'nın sivrisineklerin bastığı bataklık ormanındaki "Führer'in ana karargâhında" bile dava başlarken güvenlik önlemleri artırılıyor.

Ama asıl büyük korku, başka: Bu insanların faaliyetlerinin kapsamının ve etkisinin dışa sızması kadar korktukları bir şey yok.[82] 2. Daire'nin büyük mahkeme salonunun kapısında bu nedenle "Kamuoyuna kapalıdır" levhası asılı. Hiçkimsenin davadan bahsetmesine izin yok. Bu kuralı ihlâl etmenin cezası, toplama kampı. Sanıkların yakınlarına davanın ne zaman başlayacağına dair bilgi verilmedi. Sanıkları savunması için atanan avukatları, müvekkillerini bir kere bile görmediler, iddianame bile verilmedi kendilerine. Bu sonuncusu taktiksel bir şey, çünkü başsavcı Roeder'in elinde işkenceyle alınmış ifadelerden başka pek bir şey bulunmuyor. Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nde bununla sonuç alabilecek mi? 2. Daire'nin başkanı Dr. Alexander Kraell muhafazakâr bir askerî hukukçu ola-

80 Heinrich Scheel'den Ricarda Huch'a mektup, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 6.

81 Heinrich Scheel, "Horst Heilmann - Hitlerjunge und Widerstandskämpfer", Rostock Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, Şubat 1988, s. 8.

82 Heinrich Scheel'den Ricarda Huch'a mektup, 23.06.1946, s. 6.

rak biliniyor, parti aidiyeti ile, ordu hukukunu nasyonal sosyalist istismardan koruma niyeti arasındaki gerilim alanında hareket etmeye çalışıyor. Roeder'e dostça bakmıyor, kabalığını ve soğukluğunu Gestapo memurlarının zannettiğinden farklı olarak yiğitlik yerine koymadığı bu sonradan görmeye burun kıvırıyor. Mahkeme başkanı Kraell'in nazarında, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kutsal saydığı salonlarında dolanan Roeder, saygıdeğer bulmadığı sebeplerle yükselebilmiş düzeysiz ve muhteris bir fanatik.

Lakin Roeder askerî yargıya bir ders vermeyi kafasına koymuş. Askerî durum onun elini güçlendiriyor. Amerikalılar Fas'a çıktı, Rommel Trablus'la Bingazi arasında kıstırıldı ve Stalingrad'daki 6. Ordu kuşatılmış durumda. Yüz binlerce Alman askeri yetersiz tedarikle ve buz gibi soğukta çaresiz bir vaziyette bulunuyor. Askerî düşmanlara destek vermekten sanık olarak Reich Sıkıyönetim Mahkemesi önüne çıkmak için; sağ tarafında askerî savcı Albay Roeder'in yükseltilmiş mevkiinin bulunduğu at nalı biçimindeki yayvan hâkim kürsüsünün karşısında, aralarında uygun mesafe bırakılarak dizilmiş sandalyelerden birine oturmak zorunda kalmak için bundan daha elverişsiz bir zaman olamazdı.

O 15 Aralık 1942 sabahı, henüz kimse yok salonda. Mahkeme heyetinin –heyette Kraell'ın yanı sıra bir hukukçu daha ve yüksek rütbeli üç subay yer alıyor– beş boş sırasının her birinde düzgünce istiflenmiş bir kâğıt yığını ve değişik renklerde, uçları sivri açılmış üç kurşunkalem duruyor, ayrıca subayların başlıkları: iki general kepi ve gümüş kartallı bir amiral şapkası. Kamu avukatlarına sol ve sağ kenarda yer ayrılmış, sanık sandalyelerine o kadar uzaklar ki, duruşma sırasında müzakere etmeleri mümkün değil. Mekânın alnında Hitler'in büstü taç gibi dikilmiş; "en yüksek komutan ve hâkim," gözlerinin olması gereken yumruk büyüklüğündeki karanlık mağaralardan cansız bir şekilde dik dik bakarak mekânı hâkimiyet altında tutuyor. Daha küçük bir başka büst ise, gözleri kapalı Justitia'yı[83] temsil ediyor.

83 Adalet – ç.n.

Dokuzu biraz geçe, kapılar tek tek ayıklanmış birkaç izleyiciye açılıyor. Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün düşük rütbeli birkaç komiseri masum yurttaş havasında salona giriyor. Sonra sanıklar içeri alınıyor: Harro, gri bir kıyafet giymiş Libertas, Mildred ve Arvid Harnack, Horst Heilmann, Elisabeth ve Kurt Schumacher, Hans Coppi, Erika von Brockdorff ve son olarak John Graudenz.[84] Saat 9.15'te heyet geliyor.[85] Salonda herkes ayağa kalkıyor, sağ kollarını yukarı savuruyor – sanıklar hariç. Onların Hitler selâmı vermeyecekleri kendilerine daha önce bildirilmişti. Heyet başkanı ve üyeler mum gibi oturuyorlar. Kraell sanıkların adlarını ve doğum tarihlerini okuyarak kimliklerini tespit ediyor. Kafasını yan tarafa çeviriyor: "Buyrun, askerî savcı albay beyefendi, iddianame."

Hâkimlerden farklı olarak Roeder "bir 1 gibi oturmuyor", iddianame metnini yerinde kaykılarak okuyor.[86] "Çok sayıdaki adeta dramatik vakadan" birincisi olarak, Gisela von Poellnitz'in Paris'teki Sovyet Elçiliği'nin posta kutusuna attığı zarfı anlatıyor. Sonra *Öncü Kıta*, *Napoleon Bonaparte* ve *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı Halkı Sarmış Durumda* bildirilerini tasvir ediyor. Bunların "açıkça isyan çağrısı" olduğunu ileri sürüyor.[87] Ardından Müttefikler'e destek bahsine geçiyor. Sert bir ses tonuyla Roeder, Hava Kuvvetleri üsteğmeni Harro Schulze-Boysen'in, "Rusya'ya yollanan konvoyların çıkışını haber veren İngiliz telsiz mesajlarının Alman savunmasınca deşifre edilebildiğini öğrenmiş [olduğunu]" belirtiyor: "Bu malûmatı, Heidelbergli arkadaşları vasıtasıyla İngiltere yanlısı İsviç-

84 O gün mahkemeye çıkarılan diğer sanıklar, Arvid ve Mildred Harnack'ın bir yakını olan, ayrıca Harro'yla da birlikte çalışmalar yapan otuz bir yaşındaki Herbert Gollnow, ayrıca Sovyet istihbaratı için çalışan ve Hans Coppi'ye telsizcilik eğitimi veren kırk yedi yaşındaki Kurt Schulze.

85 Duruşma yöneticisi olarak olarak mahkeme başkanı Dr. Kraell, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi heyeti üyesi Dr. Schmitt ve diğer üyeler olarak General Mußhoff, Tümamiral Arps, Tümgeneral Stutzer.

86 Heinrich Scheel, "Vor den Schranken", *a.g.y.*, s. 8.

87 Ayrıca bkz. Gestapo raporu: "Schulze-Boysen'in fesat faaliyetini nasıl ustalıkla yürüttüğü, kendisi tarafından kaleme alınan ve çok sayıda entelektüelin yanı sıra subaylara veya subay rütbeli memurlara da dağıtılan Napoleon Bonaparte'la ilgili siyasî değerlendirmeden de anlaşılmaktadır."

reli çevrelerle ilişkileri olan sanık Graudenz'e aktarmış, onun bu bilgiyi İngilizlere iletmesini söylemiştir."[88] Kısa bir ara veriyor, başını kaldırıp bakıyor. Büyük salonda bir mırıltı dolanıyor: *Vatana ihanet*.

Şimdi sırada Libertas var. Avukatı monokl kullanıyor, düşmemesi için onu sürekli büyük gayretlerle sağ gözüne kıstırması gerekiyor. Bu sabah ilk kez yüzünü gördüğü müvekkiline bakışında babaca bir acıma zerresi var. Diğer avukatlar da "saraylı genç hanımefendi"yi merakla dikizliyorlar. Yüz hatlarına neredeyse haz verici bir hoşnutluk yerleşiyor. Demek bu kadın, o; "zekâsına" teslim olan kocasının "en gayretkeş yardımcısı", Gestapo nihai raporunda dendiğine göre.[89] Roeder hırsla onun *Öncü Kıta*'ya "teknik yardım sağlamış" olduğunu, keza *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı*'ya katkıda bulunduğunu belirtiyor. Casusluk faaliyetlerine de katıldığını söylüyor: "Kocasına hangi evlere telsiz yerleştirilebileceğine dair önerilerde bulunmuştur. (...) En azından iki defa Harnack'a, onun bunları deşifre ettiğini bilerek, düşmana aktarılacak notlar içeren kâğıtlar götürmüştür."[90] Alman uçak sanayiinin üretim rakamlarını içeren bu kâğıtlardan en azından birisini okumuştur.

Alman ordusunun suçlarını arşivlemeye çalışan Libertas için de, en yüksek Alman mahkemesi önünde durum kötü görünüyor.

32

Sonra, başka bir düzlemde, bir mucize gerçekleşiyor. Zira Gestapo'nun izolasyon pratikleri Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nde işlemiyor ve bütün sanıklar duruşmaya verilen ilk arada bir bekleme salonunda bir araya geliyorlar. Erkeklerin bile

88 Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Harro Schulze-Boysen v.d. ile ilgili 19.12. 1942 tarihli kararı, GDW, RK 1/2.

89 Gestapo nihai raporu, GDW, RK, s. 55.

90 Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Harro Schulze-Boysen v.d. hakkında 19.12.1942 tarihli kararı, GDW, RK 1/2.

bağlarını çözüyorlar. Aylar süren gönüllü olmayan ayrılıktan sonra tekrar buluşmak, özgürleştirici bir şey. Lakin hiç kolay da değil. Libertas şimdi diğerlerinden Gertrud Breiter'in kendisini kandırdığını ve ona anlattığı her şeyin Gestapo'ya gittiğini öğreniyor; bunun kimileri için hayatlarına mal olabilecek sonuçları olmuş. Libertas'ın ödlekliğinden ve kendi özgürlüğünü satın almak üzere herkese hıyanet ettiği ithamı dillendiriliyor.

Utanç ve suçluluk duyguları altında eziliyor. Nasıl oldu da o daktilo kıza güvenecek kadar aptal olabildi? Öncesinde hep en fazla korkmuş olduğu şey geldi başına: hislerini belli etti. *Naif* davrandı – tam da Naziler karşısında asla gösterilmemesi gereken özellik. Aynı zamanda, Harro'nun işkencehanedeki günler ve geceler boyunca hep aşmaya çalıştığı özellik. Libertas yıkılmış durumda. Bu, bekleyebileceği en beter cezadan daha beter bir ceza. Ama mucize işte o esnada gerçekleşiyor. Diğerleri onun zaafiyetini, hatasını affediyorlar. Her biri Gestapo'nun numaralarıyla, uç noktadaki şiddetiyle tanışmış. Her biri, baskıya dayanmanın, hislerini *göstermemenin* ne kadar zor olduğunu tecrübe etmiş. İçlerinden bazıları feci işkencelere maruz kaldı: Kurt Schumacher, Hans Coppi, John Graudenz, Arvid Harnack, Harro. Şimdi hiçbir türlü ithama izin yok. Hepsinde, tutukluluk ve ağır sorgulamalar nedeniyle, *ikisi de* ağır kayıplara yol açabilecek olan ihanetle bitkinliği birbirinden ayırt etme melekesi hassaslaşmış durumda. "Hiç hain çıkmadı," diye tasvir ediyor Heinrich Scheel savaştan sonra: "Sorguların yükü ve ezası altında bir defa sendelemiş olanlar da, bu yüzden daha büyük tehlikeye düşürülmüş olanlar tarafından ayağa kaldırıldılar; kâh yüreklendirici bir bakışla, kâh çabucak fısıldanıveren bir sözle. Hiçbiri, yalnız ve terk edilmiş vaziyette karanlık bir yolu yürümek zorunda olduğu hissine kapılmıyor."[91]

Libertas, zafiyetinin bağışlandığı o anlarda yaşadıklarının "kelimelerle tarif edemeyeceği kadar muazzam ve harika olduğunu" hissediyor. Birkaç gün sonra annesine yolladığı ve-

91 Heinrich Scheel'den Ricarda Huch'a mektup, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 4.

da mektubunda böyle yazıyor. Şimdi hepsi kendisiyle ve odadaki diğerleriyle barışık ve "ancak ölüm karşısında mümkün olan bir ortaklıkla gidiyoruz sonumuza. Keder duymadan, acılık hissi olmadan."[92]

Nöbetçiler de, sıra dışı bir şeyin vuku bulduğunu seziyorlar ve tutuklular yanlarında getirdikleri kumanyayı paylaşırken, personel onlara bir damacana bira ikram ediyor. Sonra hepsi tekrar büyük mahkeme salonuna götürülüyorlar.

33

Oda Schottmüller, sırım gibi, endamlı, esnek adımlarla nereye gittiğini bilerek yürüyen, sakin, açık çehresindeki gözleri büyük büyük ve ciddi ciddi bakan kadın, birkaç hafta sonra aynı mahkeme heyetinin önüne çıkması gerektiğinde, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin iler tutar yanını bırakmıyor. "Güç ilişkisi hiçbir şekilde dengeli değil," diye yazıyor hapisten yazdığı gizli bir mektupta: "Yargılama, 'güç kimdeyse hak onundur' mantığıyla yürüyor. Her devlet kendini korur ve savunur. Ama benim durumumda karşılaştığım şey, kendini ümitsizce savunmaya çalışan bir tiranın desperado tavrı."[93]

Roeder'le sadece alay edesi var, Oda'nın. Daha önce sorgulardan saldırgan haliyle bildiği adamın, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi önünde farklı bir imaj sergileme ve "süslü püslü deyimlerle" "yaman bir genç" olarak görünme çabasına girdiğini tasvir ediyor. Onun sahne alışını o kadar gülünç bulur ki, ciddiyetini korumakta zorlanır: "Tarifsiz derecede kibirli bir horoz o, bu haliyle beklenmedik biçimde çok daha insanî görünüyor gözüme. (...) Bu kadar aradan sonra birdenbire gülme kaslarımı çalıştıracak bol malzeme çıktı." Oda, resmî avukatları ise "Noel babalar", "maaşlı yaratıklar" ve "en yüksek sıfırlar", diye tanımlarken, "hangi düzgün insanın böyle zavallıca bir ro-

92 Libertas'tan annesi Thora'ya ikinci veda mektubu, GDW, RK, 22.12.1942, s. 2.

93 Geertje Andresen, *a.g.y.*, s. 280. Oda Schottmüller'den yapılan alıntılar da buradan.

le girmeyi kabul edeceğini" soruyor – "sahte adalet tanrıçasının edep yerindeki incir yaprakları, deyim yerindeyse." Hâkimler hakkında da pek övücü şeyler söylemiyor:

"Beyefendiler bayağı dermansız bir izlenim veriyorlar. Permalı amiral de orada, epeyce bitkin, fakat hiç değilse gözlerini açık tutabiliyor ve zar zor da olsa dik oturuyor. İki diğer beyefendi epeyce kayıtsızlar – ara sıra dikkatlerini verdiklerine dair işaret veriyorlar. Şüphe uyandırıcı bir renge bürünmüş burnuyla bilardo topu kafalı birisi ise tamamen uyuyor. O tarafa bakmaya cesaret edemedim; zira kafasının neredeyse masaya düşüyor olması komikti ve bende bazı çağrışımlar uyandırıyordu. Maalesef başkanın beni meseleyi ciddiye almam için uyarması gerekti. Benim niyetim iyiydi, çünkü benim için ölümüne ciddi bir şeydi. Ancak ikinci seferinde, meslektaşlarını uyumaya yollaması veya uyanmalarını sağlamasını rica etma ayartısından kendimi alıkoyamadım, çünkü bu sahneyi, ne kadar komik olsa da rezillik olarak görüyordum."

Günther Weisenborn da 1943'de en yüksek Alman askerî mahkemesinde görülen davasıyla ilgili kıyıcı bir eleştiri yapıyor. Bu süslü perukalı, geniş omuzlu "beş subay suratlı solgun beniz" ona mekanik bir mankafalıkla gözlerini dikip bakıyor, onun yazdığına göre, devinimsiz bir alâkayla bakıyorlar, tıpkı "yemekli bir vagonun penceresinden ümitsiz bir manzaraya bakan yorgun bir iskambil karesi gibi."[94]

34

Delillerin ortaya konmasından sonra Roeder iddianamesini sunuyor. Şimdi onun günü – ve kendini nesnel anlatımla da sınırlamıyor. Sanıkları manevî olarak karalamak istiyor, hatırala-

94 Günther Weisenborn, "Günlükler", *a.g.y.*, s. 95.

rına saldırıyor. Hedefi, onların eylemlerinin alçaklığını ahlâkî bir yozlaşmışlıkla bağdaştırarak, bağımsız entelektüellerle veya sanatsal etkinlikle ve siyasî sol yönelimle ilgili düşman imgelerini "dürüst karakterden" yoksun salon Bolşevizmi küfrüyle bir araya getirmek.[95] Harro ve Libertas'ın ve diğer hasımların güvenilirliği tahrip olsun isteniyor. Bazılarının sorgulamalar sırasında tam da toplumsal etkileşimlerinin siyasî masumiyetini vurgulamak üzere kayda geçirdikleri serbest cinsel yaşamları ve evlilikdışı ilişkileri, bilakis özellikle suçlandırmak üzere takdim ediliyor. "Schulze-Boysen'in evinde yapılan... serbest havalı... danslı bir toplantı" bile, Roeder'e göre hainâneydi ve en sert şekilde cezalandırılmayı hak ediyor.

Cazibesini perdelemeyen duygusal Erika von Brockdorff, Roeder'in gözüne bilhassa batan bir diken. Bu arada beş yaşına gelmiş olan Saskia'nın "zihnen pek canlı olmayan" diye tanımladığı bu yaşama sevinciyle dolu annesinin "atölye konutundaki" faaliyetleri, savcının gözünde karakter zayıflığı ile Bolşevik entrikaların iç içe geçmesi anlamına geliyor.[96] Ancak zihnî melekeleri "mahdut ve kişisel olarak kayıtsız" bir kadın, çocuğu huzur içinde uyurken, evinin anahtarına ve dolayısıyla "sürekli erişime" sahip olan telsizci Hans Coppi'yle, "şu veya bu sebeple mahrem bir ilişkiyi sürdürüyor" olabilir.[97] Erika ayağa kalkıyor ve son bir söz söylemek yerine kahkahalara boğuluyor. "Gülüşünüz boğazınıza takılacak!" diye bağırıyor hiddete kapılan Roeder. Lakin Erika, belli ki savcının onu tasvir ettiği gibi zihnî melekeleri mahdut birisi değil. Hazırcevaplıkla mukabele ediyor: "Sizi gördüğüm müddetçe, hayır!"[98]

---

95 Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Harro Schulze-Boysen v.d.'lerine karşı 19.12.1942 tarihli kararı, GDW, RK 1/2, s. 12.

96 *A.g.y.*, s. 20.

97 *A.y.*.

98 Heinrich Scheel'den Ricarda Huch'a mektup, GDW, RK 8/13, 23.06.1946, s. 7.

35

"Alman milleti adına!"

Hâkimler hükmü kolaylaştırmak için bir tür modüler sistem geliştirmişler. Tek tek modüller: vatana ihanet veya hıyanet, savaş suçu, orduyu yıpratmak, düşmana yardım, casusluk veya bunların bir kombinasyonu. Hukukçu Almancasıyla iskambil kâğıtlarından kurulmuş bir ev, iç avlusunda bir giyotin. Sallanan bir bina, ama şu an için ölümcül bir geçerlilik taşıyor.

"Vatana ihanete teşebbüs, orduyu yıpratma ve düşmana yardıma müteallik müteselsil suç eylemlerinin karşılığında, Reich Ceza Kanunu'nun 83. maddesinin 1.3 fıkrası 1,2,3,73 ve 91b bentleri, Askerî Ceza Kanunu'nun 57. maddesi ve Savaş Hali Olağanüstü Hal Kararnamesi'nin 5. maddesinin 1. fıkrasının 1. ve 2. bentleri uyarınca ölüm cezasından başka bir ceza söz konusu olamaz."[99]

Harro'yla ilgili karar, böyle. Ardından Libertas, Mildred ve Arvid, John Graudenz, Hans Coppi, Horst Heilmann, Erika von Brockdorff, Elisabeth ve Kurt Schumacher geliyorlar sırayla.

36

Hapishanelerde hava değişti şimdi. Artık ölüm mahkûmları onlar, *ÖM* deniyor. Uyumadan önce bütün kıyafetlerini paket yapıp hücre kapısının önüne getirilen bir taburenin üzerine koymak zorundalar, ki yanlarında kendi canlarına kıymak için

99 Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Harro Schulze-Boysen v.d.'lerine karşı 19.12.1942 tarihli kararı, GDW, RK 1/2.

kullanabilecekleri bir şey kalmasın. Bağlı olarak ve çıplak uyumak zorundalar.

Sadece Mildred Harnack ve Erika von Brockdorff için durum değişik görünüyor. Roeder için büyük hayal kırıklığına yol açacak şekilde –mahkeme onları faaliyetlere etkin biçimde katılmış saymadığından–, özgürlüğü kısıtlayıcı cezalarla kurtuluyorlar: Mildred'e altı yıl, Erika'ya on yıl. Reich Sıkıyönetim Mahkemesi ile Führer'in karargâhı arasındaki bilgi alışverişinden sorumlu subay Jesko von Puttkamer Noel'den önceki dördüncü pazar günü Kurt İni'ne uçup Hitler'e kararları takdim ediyor. Pazartesi günü, 21 Aralık 1942'de, kuvvetli barbitüratlar almasına rağmen gece uyku tutmamış olan "en yüksek komutan ve hâkim", şunları dikte ettiriyor:[100]

I.
Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin Üsteğmen Harro Schulze-Boysen ve diğerleriyle ilgili 19 Aralık 1942 tarihli kararını onaylıyorum (...).
II.
Af yetkimi kullanmıyorum.
III.
Harro Schulze-Boysen, Arwid (!) Harnack, Kurt Schumacher ve Johannes Graudenz'in hükümleri (...) asılmaları suretiyle infaz edilecektir. Diğer idam kararları boyunları vurulmak suretiyle infaz edilecektir. (...)
IV.
"Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin sanık karısı Mildred Harnack ve Erika Gräfin von Brockdorff'a karşı verdiği 19 Aralık 1942 tarihli kararı iptal ediyorum. Yargılamayla Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin başka bir dairesi görevlendirilecektir. İmza Adolf Hitler.[101]

100 Bundesarchiv Koblenz N1348, Morell'le ilgili kayıt, 21.12.1942: "İki yemek kaşığı Brom-Nervacit ve bir Phanodorm."

101 Alman Ordusu Başkomutanından Reich Sıkıyönetim Mahkemesi başkanına, GDW, RK 29/43, Bl. 165, 23.12.1942.

"Führer" merhamet göstermiyor. Grubun hatırası bile yok edilmek istendiğinden, hikâyenin hakikatini anlatacak hiç kimsenin hayatta kalmaması gerek. Mildred ve Erika'nın da.

37

Almanya'da 17. yüzyıldan beri hemen hiç uygulanmayan asarak idam biçimi, Naziler nezdinde en gaddarca, kurban için en aşağılayıcı infaz biçimi sayılıyor. Olağan şartlarda Nazi devletinde idam cezası boyun vurularak infaz ediliyor, ordu mensupları ise –sözümona en onurlu yöntem olarak– kurşuna diziliyor, sözgelimi 20 Temmuz 1944'te Stauffenberg'in başarısız darbe girişiminden sonra kurşuna dizildiği gibi. Hitler'in, Berlin bohem ortamından çıkan direniş mücadelecilerinin bazılarını asarak fazladan cezalandırma kararının anlık bir karar olmadığını, Reich Adalet Bakanlığı'nın bir notu da gösteriyor. Bu notta, Berlin'deki Plötzen Gölü kıyısındaki hapishanede bir darağacının kurulmasından söz ediliyor:

> "Yakın zamanda çok sayıda idam cezasının (...) infaz edilmesinin gerekeceği beklenmelidir. (...) Führer muhtemelen asmak suretiyle infaza hükmedecektir, yargı makamlarının bunu behemehal ifası mercudur."

"Savaşın gidişatı bakımından önemli" ve "öncelikli" talimat, "sekiz kişinin eşzamanlı asılmasını mümkün kılacak bir tertibat" hazırlanmasıdır.[102] Bu nedenle Adalet Bakanı Thierack'ın talimatıyla, Plötzen Gölü'ndeki infazların gerçekleştirildiği hangarda tavana bir T kirişi tutturulmuş, uçlarına sekiz adet kaydırılabilir kasap kancası takılmıştır.

Not, 12 Aralık 1942 tarihlidir. Reich Sıkıyönetim Mahke-

102 Reich Adalet Bakanlığı'nın Plötzen Gölü'nde bir darağacının kurulmasıyla ilgili notu, 12.12.1942.

mesi'ndeki davanın başlamasından bile üç gün önce, karar bellidir.

38

Günther Weisenborn 1942 Noel'inden önceki o nihai günlerde, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün dördüncü katındaki bir sorgudan hücresinin bulunduğu zindana geri götürülüyor, ona refakat eden komiser parmaklığı açınca asansörden iniyor. Orada başka bir komiser yukarı çıkmak üzere bekliyor. Onun da yanında bir tutuklu var. Harro, o.

"Çok solgun bir yüzle, incecik ve başı dik duruyordu," diye tasvir ediyor Weisenborn, arkadaşıyla son karşılaşmasını: "Başının tepesi lambanın altında sarı sarı ışıldıyordu. Yüzünde bir tür demirden neşe vardı, insana neşe veriyordu. Çaktırmadan bir gözünü yumdu bana, ben de ona göz kırptım. Ceketinin altında mavi süveteri vardı, elleri bağlıydı. İşte burada, Gestapo zindanında duruyordu o, genç, yetenekli, tertemiz, geleceğin dünyasının işkence edilmiş bir habercisi, her şeyi, mücadeleyi ve acıyı geride bırakmıştı; burada, zindanda, ömrünün akşamındaydı, Almanların umudu buradaydı, cesur, saf ve genç. (...) İnsan hayatlarının böğürtlenler kadar ucuz olduğu bir zamanda, işte o zamanda, insan cinsinin yüceliğini ve gücünü kavradım."[103]

Adam Kuckhoff'la arkadaşlığı sebebiyle tutuklama dalgasına yakalanmış olan eski Prusya Kültür Bakanı Adolf Grimme de bir defa daha karşılaşıyor Harro'yla. Prinz Albrecht Straße'de ikisi beraber asansöre getiriliyorlar. Tek bir söz teati etmelerine izin yok. Grimme Harro'yu tanımıyor ve ancak sonradan, bir asansör yolculuğu ânını kiminle paylaştığını öğreniyor komiserden. Grimme iki buçuk yıl boyunca hapiste kalacak, o sürede çeşit çeşit insana denk gelecek, bunlar arasında, sonradan bildirdiğine göre "sonuna kadar inanılmaz kahramanca bir tutum gösterenler vardı. Ama onların varlığına rağmen, Har-

103 Günther Weisenborn, "Günlükler", *a.g.y.*, s. 8.

ro'nun o kısacık karşılaşmadaki imgesinin zihnime silinmez bir şekilde raptolduğunu söylemeliyim. Bana bakarken gözlerinde insanca bir şey, inançlı bir şey vardı, kaçınılmaz olarak bize bir şey telkin ediyordu; öyle ki refakatinde olduğum komisere hemen dedim ki: Bay Schulze-Boysen'le özgür olarak karşılaşmış olsaydım, her koşulda onun insaniyetinin ve gözlerinden konuşan kararlılığının peşinden giderdim."[104]

39

Bütün gece bir aşağı bir yukarı yürüyor, yan hücrelerdeki arkadaşlarını düşünüyor. Şafağa kadar saatler sonsuz uzuyor, aşırı tahrik olan beyin, infazı düşünmemeye çalışıyor. Gestapo'nun ona gûya İsveç'te bulunan belgeler nedeniyle babasının önünde garanti ettiği bir yıllık mühletten çoktandır bahis yok artık. Bu son gecesinde Harro, ta kasımda yazdığı ve döşemenin yarığına sakladığı bir şiiri çekip çıkarıyor. Şiir, *Gestapa Hücre 2* adını taşıyor.[105]

Hitler'in, asılarak idam edilmesi emrini verdiğini öğrendikten sonra bir kelimeyi değiştirmesi gerek.

Gestapa Hücre 2
Rüzgâr pencereye vuruyor
Ve çığlık çığlığa alarm çalıyor!
Almanya'da heyûlalar dolaşıyor
Burası sıcak.

Hapishane diyorlar buna
Beden de sürgünde orada
Ama yine de, ah,
Yürek bîhaber bu yazgıdan.

104 Erich Edgar Schulze, "Harro Schulze-Boysen", *a.g.y.*, s. 16.

105 Harro Schulze-Boysen, 1945 yazında RSHA'nın zindan hapishanesinin 2 numaralı hücresinde bulundu.

Bana manastır hücresi gibi görünüyor;
Açık renk badanalı duvar
Yoksa ansızın üzerime çağlayacak
her dalgadan beni uzak tutuyor.

Ruh özgürce salınır hayata
Onu ırgalamaz kelepçeler
Zaman ve mekân,
solgun ışıkta, kopup giderler.

Ve bizi kopardılarsa
Sükûn bulmaz dünyadan
Teferruatı, süsü püsü de kayıp düştü aşağı
Ehemmiyeti yok.

Son hakikattir tek geçerli olan,
keskin bir bakışla.
Ve bulandırılmamış, açık seçik olan
varoluşsal mutluluk olur orada, gururla.

Sorulur bize, ciddiyet vakti:
Değdi mi, peki?
Sana diyeceğim o ki: Tabii!
Doğru taraftaydık, çünkü.

Ölüm gırtlağına dayandığında, şimdi,
Seviyorsun hayatı...
Ama ruhun bıkmış yine de,
İleri doğru itenden, seni.

Öleceksek de,
Biliyoruz ki: tohum yeşerecektir
Kelleler gitse bile,
Ruh, devleti altedecektir.

Son sözler,
~~kurşun~~ ip ve giyotin
değil.
Ve bugünkü hâkimlerimiz,
kıyamet mahkemesi değil.

40

Sonraki gün, soğuk kederli bir salı günü, rüzgâr gündoğusudan esiyor, Spandau'daki hapishane avlusunun oval avlusundaki gezintiden sonra öğle yemeği henüz dağıtılmamış, bir Ortaçağ kalesini andıran büyük tuğla yapının içindeki asabiyet hissediliyor. Hapishane görevlileri, hücrelerindeki ÖM'lere bilhassa bağırarak kuvvetli sesleniyor, onları elleri bağlı olarak götürüyorlar. Saat 11.30'a doğru yeşil bir mahpus nakliye aracı, kilidi boğuk bir gürültüyle açılan dış demir kapıya yanaşıyor. Sağa, Heerstraße'ye dönüyor, oradan da merkeze doğru yol alıyorlar. Kurt Schumacher, John Graudenz, Horst Heilmann uzunlamasına iki tahta bank üzerinde oturuyorlar, içten içe azamî gergin ve uyarılmış. Arabanın arka kısmında ancak ayakta durulabilecek iki bölme yer alıyor. Onlar Arvid ve Harro'ya ayrılmış.

Eğer dışarı bakmak mümkün olsaydı, Kurt, John ve Horst sağ yanda çıplak ağaçların arasından, Scharfe Lanke'nin, yani Havel Nehri'nde *Mavi-Kırmızı*'nın kayıkhanesinin yarı karada yarı suda durduğu o koyun siyah ışıltısını görebilirlerdi, *Duschinka* hâlâ orada çekili, keza önce Ricci von Raffay'ın, sonra Harro ile Libertas'ın, en nihayet Günther Weisenborn'un filikası olan *Haizuru* da. Aynı zamanda 1938'de Gisela von Poellnitz'in gözaltına alındığı mekân. ÖM'leri nakleden araç daha sonra Adolf Hitler Meydanı'ndan geçiyor, oraya çıkan Reichsstraße'de Oda Schottmüller'in maskeleri, en üst kattaki terk edilmiş buz gibi atölyede manâlı manâlı bakıyorlar duvarlardan. Oradan hemen sağa dönecek olunursa, Altenburger Allee 19 numaraya gelinir, ancak İtalyan konutunda artık kimse bulunmuyor.

Kaiserdamm 1 numaradaki hapishane yoluna sapıyorlar.

Araba orada duruyor, ağır kapı gıcırdayarak açılıyor, araba avluya giriyor, elleri bağlı Libertas yanlarına getiriliyor. Şimdi büyük ekseni katediyorlar, yol kenarlarına Albert Speer'in tasarladığı iki kollu sokak lambaları teğellenmiş, sonra zafer sütununun dikili olduğu Großer Stern[106] Meydanı'ndan ve Brandenburg kapısından, *Hotel Adlon*'un ve kapatılmış Sovyetler Birliği Elçiliği'nin yanından geçip Alexanderplatz'a varıyorlar, orada da Elisabeth Schumacher onlara katılıyor. Bir sonraki durak Prinz Albrecht Straße. Bir kapı açılıyor, bir nöbetçi çıkıyor, sonra bir tutuklu, Hans Coppi, bir nöbetçi daha, bir tutuklu daha, Arvid Harnack. Subay gibi dik yürüyen ince Harro'yu da aynı şekilde araya alıyorlar.

41

Dokuz yıl önce, *Gegner* henüz varken yanan Reichstag'ın arkasından, mahpus nakliye aracı Harp Malûlleri Mezarlığı yönüne dönüyor. Burada "Prusya-Alman ordusunun büyük hizmetler vermiş namlı subayları" yatıyor.[107] Sağ kolda, Moabit yük treni istasyonu. Sekiz gün önce, 14 Aralık 1942'te, başkentten Auschwitz'e giden üçüncü tehcir treni yola çıktı buradan, ölüme giden 815 Berlinli Yahudi'yle.

"Elimden geleni yaptım, son ana kadar ve kendi fikrim uğruna ölüyorum, bir başkasının fikri uğruna, bir düşmanın fikri uğruna değil. Biliyorum ki benim fikrim, *bizim* fikrimiz kazanacak, küçük öncü olarak bizler düşsek bile." Kurt Schumacher'in suskunluğun içine söylediği sözler, bunlar. "Alman halkı en beterinden esirgensin isterdik. Küçük grubumuz dimdik ve cesurca mücadele etti. Özgürlük için cehdettik ve korkak değildik. Hepinize teşekkür ediyorum! Son ana kadar kuvvetli olalım!"[108]

---

106 Büyük yıldız – ç.n.

107 Bkz. http://www.foerderverein-invalidenfriedhof.de

108 Kurt Schumacher, Prinz-Albrechtstrasse'de tutukluyken yolladığı gizli mesaj, GDW, RK 36/66, 27.11.1942.

Bir buçuk kilometre daha. Şimdi Henry Erlanger'in sözümona intihar ettiği Hohenzollern Kanalı'ndan geçiyorlar. Fakat Harro bu yalana iştirak etmedi. Dokuz yıl geçti üzerinden, Henry daha sağdı – ve diğer Yahudiler de. Libertas gümüş bir bilezik ve gözdesi gümüş yüzüğünü takmış, gri kıyafetinin üzerinde gümüş bir haç var. "Yüzük, babam için," diyor Harro'ya ve sağ elini hafifçe kaldırıyor. Harro eğilip yüzüğü öpüyor, Kristal Gece'de ona verdiği yeminini teyit ediyor.[109] Şimdi birlikteler – ölene kadar.

42

Plötzen Gölü'ne vardıklarında, arabanın kapısı hızla açılıyor: "Dışarı!" Tek sıra halinde diziliyorlar. Her biri ikişer nöbetçi tarafından ayrı ayrı idamlıklara ayrılan hücrelerine götürülüyorlar, kapılarında on beş santim uzunluğunda ve iki santim genişliğinde kırmızı kurdeleler asılı. Ortamdaki yegâne renk lekesi, Harro'nun kazağının parlak mavisi. Hücreler soğuk, çünkü kaloriferler intiharı önleme maksadıyla sökülmüş ve duvarın içine yerleştirilmiş.[110] Devlet sona yaklaşmışken kıymetli hazinelerini yağmalatmak istemiyor. Kapının üzerindeki vantilatör deliğine takılı lamba küçük mekânı pek mahdut aydınlatıyor, elektrik düğmesi alışılageldiği üzere dışarıda. Artık yüksek sesle konuşulmuyor, her şey pes perdeden: Prinz Albrecht Straße'deki, Spandau zindanındaki veya Alex'te bulunan Kızıl Kale'deki kaba ses tonundan daha ürkütücü bir önlem.[111]

"Yiyecek ve tütün mamûllerinin, keza içeceklerin teminiyle ilgili" dilekler "hapishne yönetimine sunulabilir," diyor Libertas'ın nöbetçisi.

Veda mektubunu yazması için Harro'nun kelepçeleri açılıyor. Plötzen Gölü'ndeki hapishanenin rahibi, Harald Poelchau

109 Libertas'ın annesi Tora'ya veda mektubu, GDW, RK, 22.12.1942.

110 Bkz. Harald Poelchau, *Die letzten Stunden*, *a.g.y.*, s. 40-41.

111 Harald Poelchau, "Işıklar sönmüş - Yılbaşı hatıraları 1941-1944", *Unser Appell*, Yıl 2, 1948. Bu sekanstaki izleyen alıntı ve tasvirler de buradan.

yanında. Rahip saat 13 gibi nakil aracının gelişine tesadüfen tanık olmuş; alışılanın aksine hiç kimse ona yapılacak infazlarla ilgili bilgi vermemiş. Sorunca, meselenin gizli olduğu söylenmiş. Bunun üzerine kendisi sorumluluk alarak ölüm hücrelerine gitmiş, şimdi Harro'ya mürekkep ve kalem getiriyor. Din adamı bu karşılaşmayı, "İzlenimime göre, tıpkı diğerleri gibi, ölüm cezasının infazına hazır değildi," diye tasvir ediyor: "Gerçi dışsal olarak kendine hâkimdi, fakat içten içe ona ve hareketine nasip olan kadere ateşli bir kızgınlık duyuyordu. Zira bu durumda insanın alacağı tutum mantıkî ve akılcı mülahazalarla belirlenmez, mizaç ve duygu meselesidir. Ve Schulze-Boysen'in güçlü bir mizacı vardı."[112]

Saat 14 gibi, rahip Arvid'i ziyaret ediyor, aralarında en sakininin o olduğu izlenimini alıyor. Ona bir parça çikolata, biriki dilim kek, iki küçük ekmek ve çekirdek kahve getirmişler. Ekmek hariç hepsini alıyor. Rahibin yanında da sigara var, biraz da şarap.

"Bugün döne döne "Gökyüzü Sahnesi"ni okudum: *Güneş eskisi gibi parlıyor ...*"[113] Arvid ikinci bir örtü örtüyor üzerine, çünkü üşüyor. "Kendimi ona bağlı hissettiğim azametli doğayı çok düşünüyorum." Rahibe, Goethe'nin gizli sözlerini ezberden bilip bilmediğini soruyor ve sahip olduğu bir fikrî mülkiyete daha önce hiç bu kadar sevinmemiş olan Poelchau, onun için ezberinden okuyor:

"Seni dünyaya veren o gün gibi
tepedeki güneş, gezegenlerin selâmı,
geliştin, büyüdün, serpildin böyle,
Uygun, bağlandığın töreye.
Böyle olmalısın, kaçamazsın kendinden,
kâhinler söylemişti bunu, peygamberler söylemişti;
ve hiçbir çağ ve hiçbir kudret bozamaz
şekillendirilmiş olanın hayat içinde gelişimini."

112 *A.y.*

113 Harald Poelchau, *a.g.y.*, s. 61. [Goethe'nin *Faust*'a ek olarak yazdığı bir şiir – ç.n.]

Arvid, gece geç vakit, beraber Luka İncili'nden İsa'nın doğuşunun tarihini okuma arzusundan bahsediyor; bu ona çocukluğunu ve daha 1914'te ölmüş olan babasını hatırlatan bir erken Noel kutlaması olacak. Asılmanın, "Hitler tarafından atılmış kişisel bir tokat" olduğunu ekliyor ardından; nasyonal sosyalist diktatörlüğün Alman halkının ruhunu "emip bitirdiğini" söylüyor.[114]

Arvid olanca sükûnetle veda mektubunu kaleme alıyor. "Ama her şeyden önce insanlığın yükselmekte olduğunu düşünüyorum," diyor orada.[115]

43

O öğleden sonra hava erken kararıyor. Elektrik ışığı hücre hücre yanıyor sırayla, III numaralı bina alacakaranlıkta, huzursuz yarım yamalak uykusunda büzülmüş yatan, sayısız gözleri olan tarih-öncesi bir hayvan gibi görünüyor.[116] Yaşlı bir ayakkabıcı gelip Harro'ya tahta kunduralar getiriyor. Mavi kazağını nihai olarak çıkarması ve kurumun bej kıyafetiyle değiştirmesi gerekiyor. Ayakkabıcı saçlarını kısacık kesip ellerini arkasından bağlıyor. Bu onun imtiyazı ve bu son hizmeti görmek için ailesiyle gezmeye gitmekten vazgeçiyor.[117] Yaşlı ayakkabıcı işlerini kayıtsızlıkla yapıyor, hiçbir duygusal kıpırtı göstermeden, zaman içinde körelmiş belirli bir tatminle. Arkasından cellatlardan biri Harro'nun hücresine gelip ağzında altın diş var mı diye bakıyor.

44

Saat 18 sularında rahip, Arvid'in yanına geri geliyor. Beraberce İncil'den okuyorlar.

---

114 Harald Poelchau, *a.g.y.*, s. 61.

115 Arvid Harnack'ın veda mektubu, GDW, RK.

116 Harald Poelchau, *a.g.y.*, s. 81.

117 *A.y.*, s. 29.

"O günlerde Sezar Augustus bütün Roma dünyasında bir nüfus sayımının yapılması için buyruk çıkardı. Bu ilk sayım, Kirinius'un Suriye valiliği zamanında yapıldı. Herkes yazılmak için kendi kentine gitti. Böylece Yusuf da, Davut'un soyundan ve torunlarından olduğu için Celile'nin Nasıra kentinden Yahudiye bölgesine, Davut'un kenti Beytlehem'e gitti. Orada, hamile olan nişanlısı Meryem'le birlikte yazılacaktı. Onlar oradayken, Meryem'in doğurma vakti geldi ve ilk oğlunu doğurdu. Onu kundağa sarıp bir yemliğe yatırdı. Çünkü handa yer yoktu."

Küçük Hans Coppi bu arada üç buçuk haftalık olmuş.

45

III numaralı binanın karanlık koridorunun avluya bir çıkışı var. Kompleksin içinde bulunan hangar sadece birkaç adım ötede; tuğla duvarlı, beton zeminli penceresiz bir mekân, sekiz çarpı on metre, giriş kapısından başka bir de ceset odasına açılan bir kapısı bulunuyor, içeride ahşap tabutlar dizili ve infazı yapılanı hemen oraya taşıyorlar, sıradaki ön kapıdan girmeden.[118]

Bir kaydırma düzeneğiyle açılıp kapatılabilen siyah bir perde, hangarı iki bölmeye ayırıyor. Giriş kapısı açılıp cellat işyerine girince oluşan hafif hava akımıyla, usulca oynuyor perde. Wilhelm Röttger Moabit'te Waldstraße'te oturuyor ve ayrıca büyük bir nakliye şirketini yönetiyor. Cellatların genellikle kasaplık zanaatından geldiği, yardımcılarının da genellikle kasap kalfaları olduğu düşünülürse, Röttger'in hal ve davranışı daha bir "beyefendi" gibi, siyah kıyafetli, siyah silindir şapkalı ve beyaz eldivenli.[119] Yaptığı işe karşılık yılda 3.000 Reichsmark alıyor, artı infaz başına 60 Reichsmark, "son derece kişisel nitelikli bir hizmete lâyık bir ücret."[120] Bu sefer parasını hak

118 *A.y.*, s. 28 vd.

119 *A.y.*, s. 25.

120 Magdeburg Eyalet Mahkemesi'nin 27.11.1933 tarihli kararı, aktaran Poelc, *a.g.y.*, s. 25.

etmek için eşek gibi çalışması gerekecek, hatta kendisi için yeni olan, ilk kez hükmedilen infaz türüyle ilgili kitaplar karıştırdı, raporlar okudu.

"*Heil Hitler*!" Projektörlerin ışıkları altında beyaz eldivenli eliyle sağ kolunu kaldırıyor ve üç yardımcısıyla beraber hâkimlerin masasının hemen yanında yerini alıyor.[121]

Projektörlerin aydınlattığı tavanda duvardan duvara, kaydırılabilir sekiz kancasıyla siyah T kirişi uzanıyor. Beş kancaya pozisyon aldırılmış, diğer üçü kenara itilmiş. Kasap kancaları arasına, hükümlüleri birbirinden yalıtmak için siyah kâğıttan paravanlar gerilmiş. Herkes kendi kendine ölecek.

T kirişinin önünde, mekânın sağ yanında, giyotin ve bir hasır sepet duruyor.

Mekânın arka kısmını, dört basamaklı bir kürsü kapatmış. En üst basamağında Röttger dikilmiş duruyor. Ellerinde bir halat var, iki ucu kopçalı.

46

Saat tam 19'da Harro, cezaevinin iki baş nöbetçisi tarafından infaz mekânına getiriliyor. Savcılığın bir temsilcisi Harro'ya bakıyor, hükümlüyle aynı kişi olduğunu, imzasını alarak tespit ediyor. Sonra Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 19 Aralık 1942 tarihli kararının infazı için talimatını veriyor: "Cellat, vazifenizi yapınız."

Celladın yardımcıları, cezaevi baş nöbetçilerinin yerlerini alıyor. Röttger düzeneği sert bir şekilde kaydırarak siyah perdeyi açıyor, çıkan gıcırtı, o sesi bilenlerin bile iliğine kemiğine işliyor.

121 Hiska Bergander, *a.g.y.*, s. 21.

"Sevgili anne, baba!
Artık vakit tamam. Birkaç saat içinde, bu Ben'den çıkıp gidiyorum artık. Mutlak sükûnet içindeyim ve sizden de metanetle kabullenmenizi rica ediyorum. Bugün tüm dünyada öyle önemli şeyler söz konusu ki, sönen bir hayatın pek bir ehhemiyeti yok. (...) Yaptığım her şeyi kendi kafamla, kendi kalbimle ve kendi kanaatimle yaptım, bu bakımdan anne babam olarak en iyisini yaptığımı kabul etmelisiniz. Sizden bunun için rica ediyorum! Bu ölüm, bana uyan bir ölüm. Bir şekilde hep biliyordum bunu. Bu 'benim kendi ölümüm', Rilke'nin bir yerde dediği gibi!
Siz sevdiklerimi düşününce kalbim ağırlaşıyor. (Libertas yakınımda ve aynı sırada kaderimi paylaşıyor!) Ben sadece bir öncüydüm, kısmen henüz muğlak da olan ısrar ve isteklerimle. Siz de benim gibi, her şeyi olgunlaştıran zamanın adaletine inanın!
Babamın son bakışını düşünüyorum, son âna kadar. Sevgili anneciğimin Noel gözyaşlarını düşünüyorum. Size bu kadar yaklaşabilmek için şu son aylara ihtiyacım vardı. Onca fırtına ve coşkudan,[122] *onca size yabancı gelen yollardan geçtikten sonra sonra, yitik oğlunuz olarak, yuvama dönüp sizi bulmuş oldum. (...) Eğer burada olsaydınız, görünmez olup: Beni ölümün karşısında gülerken görürdünüz. Çoktan aştım onu. Ne yapalım, Avrupa'da zihnin hasadının kanla yapılması âdetten olmuş. Olabilir, belki de sadece birkaç budalaydık; ama kapılar kapanmak üzereyken herhalde birazcık iyice kişisel tarihsel illüzyona kapılmaya hakkımız vardır.*
Evet, ikinize ellerimi uzatıyor ve sonra da 1 (tek bir) damla gözyaşını sevgimin mührü ve teminatı olarak bırakıyorum. Harro'nuz."[123]

122 *Sturm und Drang* - 18. yüzyıl sonundaki Alman romantik akımının adı – ç.n.

123 Harro'nun anne-babasına veda mektubundan, ED 335/1, IfZ Münih, 22.12. 1942.

Aşkta da tarihyazımında da, hep nafile yere mükemmel kişiliği ararız. Hiçbir günahı olmayan kutsal şahsiyeti; bir meydan okumayla karşı karşıya gelen, arınmadan ve dönüşümden geçen, sonra tam zamanında herkesin esenliği için Kötü'ye karşı şerefli bir mücadeleye giren, cemaat uğruna hayatını tehlikeye atan ideal kahramanı. Lakin insanın gerçekliği genellikle daha kırık dökük tür.

"Sedece satırları kullanın! Kenarlara taşırmayın!" Libertas veda mektubunu yazarken ikazlar bunlar. Şimdi ayakkabıcı onun hücresine geliyor, onun da saçlarını kısa kesiyor. Onun da ellerini arkadan bağlıyor.

Yaptıklarının hepsini rasyonel bir kanaate dayanarak değil, karnındaki hissi dinleyerek yaptı. Onu güdüleyen buydu ve insanın karnı kafa kadar istikrarlı değildir; hazmeder, kaynar, ekşir, uyur, karın. O kararsızdı, çelişkilerle ve zaaflarla doluydu, hiçbir zaman nasyonal sosyalizme karşı açık seçik bir yazılı beyanda bulunmadı, bunu ötekilere bıraktı. O bir suç ortağıydı; önce dışlama siyasetinden yararlandığı sistemin suç ortağı, sonra direnişte suç ortağı. Fakat rejim karşısında başlangıçta olumlu olan kanaatini değiştirdi ve eyleme geçti, farklı bir tavır almanın mümkün olduğunu, bunun herkes için mümkün olabileceğini kanıtladı. Özgürlüğünü böyle buldu. O, Libertas.

"Rengârenk hayatımın bütün akıntıları buluşuyor ve bütün arzularım gerçekleşiyor: Hafızanızda genç kalacağım. Artık Harro'mdan hiç ayrılmam gerekmeyecek. Artık acı çekmeyeceğim. İsa'nın öldüğü gibi ölebilirim: insanlar için! İnsanların yaşayıp yaşayabileceği her şeyi ve daha da fazlasını yaşama imkânı buldum. Ve –kimse görevini bitirmeden ölmeyeceğine göre– tabiatımın iç çelişkileri icabı, ancak bu ölümle büyük bir başarıya ulaşabilirdim.

Son arzum olarak, 'maddemi' sana vermelerini istedim. Eğer

olabilirse, onu güneşli doğada güzel bir yere defnet; Liebenberg'i isterdim ama Harro ve Horst'tan ayrılmak istemediğimden, bütün ebeveynler bunu birlikte müzakere etmelisiniz.
Evet, sevdiceğim, saati geldi: Önce Harro gidecek ve ben onu düşünüyorum. Sonra Horst gidecek, onu düşünüyorum. Ve beni de Elisabethcik düşünecek, sevdiceğim...
Ebedî yakınlık ve sevinçle – bütün kuvvet ve bütün ışık sizinle olsun..."[124]

48

Sonra, en son olarak, Libertas Harro'ya yazıyor. Rahip Poelchau bu satırları hücreden hücreye aktarıyor, ayrıca –dizeler bu sayede hayatta kalmış– annesine yolladığı ikinci bir mektuba şu notu düşerek ekliyor: "Harro'nun benden almış olduğu gözle görülür son şey."

"Hayattan daha çok sevdim seni
bunun için ödüyorum, en yüksek bedeli,
daha fazla verecek bir şeyim yok ki –
işte sana, delili.
Artık bir daha gerekmeyecek ayrılmamız,
Ne müthiş, ne iyi!
Gururla, adına özgürlük diyelim biz bunun
Ruhumuz payidar olsun."[125]

49

Prens Philipp'in kızı Tora zu Eulenburg gece geç saatlere kadar Liebenberg Sarayı'nda kızı için Noel hediyeleri ve küçük

124 Libertas'ın annesi Tora'ya veda mektubundan, GDW, RK, 22.12.1942.

125 Libertas'ın annesi Tora'ya ikinci veda mektubundan, GDW, RK, 22.12.1942.

bir Noel ağacı hazırlamakla uğraşıyor. Ertesi sabah, 23 Aralık 1942, güneşin yüzünü bir dakika bile göstermediği soğuk, fırtınalı bir kış günü, Berlin yoluna düzülüyor. Mahpuslara verilme üzere Noel paketlerinin teslim edilebileceği bir yer adı verdiler ona. Fakat oraya vardığında kimse yok, sadece hiçbir şeyden haberi olmayan bir memur var. Bunun üzerine, Libertas'ın kapatılmış olduğu Kaiserdamm 1 numaradaki hapishaneye gidiyor, orada da yine ketum bir tavırla onu başlarından savıyorlar. Bu sefer, telefonda bütün yetkililerin Noel tatilinde olduğunu bildirmiş olmalarına rağmen Prinz Albrecht Straße'nin yolunu tutuyor. İkinci kata kadar ulaşmayı başarıyor, orada komiser Alfred Göpfert ve Gertrud Breiter bürolarında oturuyorlar. Tora zu Eulenburg'a durumdan hiç hoşnut olmadan bakıyorlar. Göpfert, artık bu meseleyle bir ilgisi olmadığını söylüyor. Tek yetkili yüksek askerî savcı. Ama o da yerinde değil.[126]

Tora telefon albümünde Dr. Manfred Roeder'in özel numarasını arıyor, sahiden de var numara. Hatta, telefonu da açıyor. Fakat yüksek askerî savcı konuşmayı reddediyor: "Size hiçbir şey söylemeyeceğim. Vereceğim bir bilgi yok."

"Kızımla bir şekilde bağlantı kurabilir miyim? Noel'deyiz neticede."

Roeder soğuk bir şekilde, "Mümkün değil," cevabını veriyor.

"Kızımın nerede olduğunu bile öğrenemez miyim?"

Roeder kadının kalbini dilim dilim parçalayan bir sesle: "Bir şeyler işiteceksiniz." Ve telefonu kapatıyor.

Noel akşamı elli altı yaşındaki Tora trenle Löwenberg'e geri dönüyor, orada onu istasyonda arabayla karşılayıp Liebenberg'e getiriyorlar. Paramparça olmuş, konuşacak hali yok, yatağa uzanıyor.

26 Aralık 1942 günü Marie Luise Schulze Yüksek Askerî Savcı'yı ziyaret ediyor. Savcı, dehşet içindeki anneye, bu habere hiç hazırlamadan oğlu Harro ve gelini Libertas'ın ölümünü bildirdikten sonra, kadını bütün olup bitenler hakkında suskunluğunu kesinkes koruyacağını taahhüt ettiği bir kâğıt imzalama-

126 Harald Poelchau, *a.g.y.*, s. 69 vd. Bu sekanstaki izleyen alıntı ve tasvirler buradan.

ya zorluyor. Aksi takdirde kendisi, kocası, kızı Helga ve oğlu Hartmut en sert cezalara maruz kalacak, söylediğine göre.

Roeder naaşların ve en küçük bir hatıra parçasının bile teslimiyle ilgili talepleri geri çeviriyor. "Oğlunuzun adının insanların hafızasından ebediyen silinmesi gerekiyor," diyor son söz olarak. "Bu da ilave cezadır."[127]

50

Harro, hapishanede kaldığı kanadın Kapo'su[128] olan Heinrich Starck'la bir anlaşma yaptı. Duvarcı ustası Starck, Harro'nun şiirini uygun bir yerde bir duvarın içine gömeceğine söz verdi, böylece savaştan sonra Harro'nun anne-babasına verebilecek. Aynen de öyle oluyor.

Böylece Harro'nun şiiri, Reich Güvenlik Genel Müdürlüğü'nün duvarları içinde hayatta kalıyor – son gece değiştirdiği o kelimeyle beraber. 1945 yazında, Nazi devleti çöktükten sonra, eski Gestapo karargâhının enkazı içinden çıkarılıp ebeveyne teslim ediliyor.

"Son sözler,
~~kurşun~~ ip ve giyotin
değil.
Ve bugünkü hâkimlerimiz,
kıyamet mahkemesi değil."

127 Elsa Schulze-Boysen, *a.g.y.*, s. 14.

128 Nazi döneminde hapishane ve toplama kamplarında tutuklular arasından seçilip görevlendirilen gardiyan – ç.n.

Restitutio Memoriae[1]

"Deliliğin güdümünde zamanlar olur.
İşte o zamanlar, en iyi kafalar vurulur."

Albrecht Haushofer,
23.4.1945'te infaz edildi

1 (Lat.) Hatıranın itibarını iade – ç.n.

0

22 Aralık 1942 tarihli idamlarda Berlin Üniversitesi Anatomi Enstitüsü'nün bir müstahdemi hazır bulunmuştu. Naaşları tahta tabutlara yerleştirip bunun için düzenlenmiş kamyonlarla Berlin'in en eski hastanesi ve Avrupa'nın en büyük üniversite kliniklerinden biri olan Charité'ye götürdü. Oradaki anatomi bölümünün uzun zamandır şefi olan Herrman Stieve öncelikle genç kadınları seçip, hemen idamın olduğu akşamın geç saatlerinde veya sabah erkenleyin onlardan doku örnekleri alarak araştırmalarında kullandı. Erkeklerin naaşları öğrencilere otopsi çalışmalarında hizmet etti. Libertas'ın son arzusu olan Liebenberg'e gömülme dileği yerine getirilmedi. Akrabaları, yakınlarının naaşlarını defnetmekten men edilmişti. Onları hatırlatan hiçbir şey kalmamalıydı geriye; huzur içinde yatmalarına bile izin verilmedi. Doku örneklerinin alınmasından ve otopsi çalışmalarında kullanıldıktan sonra ölü bedenlerin kalıntıları Zehlendorf Krematoryumu'na götürüldü. Küllerin nereye döküldüğü, şimdiye kadar öğrenilebilmiş değildir.

1

"Senin yürümek istediğin yolun hedefini bilmiyorum, belki senin için de alacakaranlıktaydı o hedef; belki daha uzun ve daha sabırla yürüyebilmiş olsan, onu bulacaktın. Ama cesaretle ve korkmadan o yolda acı sonuna kadar yürüdün. İçinde yanan bir ateş, hızla yuttu seni. Şimdi, sen ölmüşken, hiç kimsenin benim yanımda sana taan ve hakaret etmesine izin vermem. Hiçkimse sana olan sevgimi kalbimden söküp alamaz. Şu sözler, geçerlidir senin için: 'Dünyadayken korkarsınız. Ama korkmayın, ben dünyayı aştım.'[2]

Bense sana ve bilinmeyen mezarına seslenirken, belki daha önce anlayamadığın ama neticede derinden hissetmiş olduğun bir şeyi söylüyorum: 'Sevgi asla tükenmez!' E.E."[3]

2

1943 Haziran'ında *Mavi-Kırmızı* Marina Kulübü'nü kötü kıyafetli birtakım beyler ziyaret ediyor. Harro ile Libertas'ın filikası *Duşinka* inceleniyor ancak Gestapo tarafından değersiz olarak tasnif ediliyor, "tabanı tamamen çürümüş." Teçhizat olarak şunlar tespit ediliyor: "1 yelken ve direği (yelkende büyük yırtık var), 1 karina ve zemin tahtaları." Batı Charlottenburg Vergi Dairesi müdürü mührünü vuruyor ve yazı Servet Takdir Birimi'ne gidiyor. Harro ile Libertas'ın Altenburger Allee 19 numaradaki mutfak eşyalarını Horst Kopkow 20 Reichsmark karşılığında cebe atıyor.[4] Harro'nun subay pantolonu, pardösüsü, siperli kasketi ve küçük kılıcıyla kayışı, keza meçi Ordu Giyim-Donatım Dairesi'ne gönderiliyor ve daha iki buçuk yıl süren savaşta başka in-

2 İncil, Yuhanna, 16:33 – ç.n.

3 Erich Edgar Schulze, *Zum Gedächtnis*, *a.g.k.*

4 Berlin Eyalet Arşivi, Maliye kayıtları, Az. O 5205 a/483, 26 Mart 1943 tarihli işlem.

sanlarca kulanılıyor. 24 beygirlik "Fiat-Kabrio-Limousine" marka otomobil de müsadere ediliyor; bir zamanlar Venedik'e gitmiş ve oradan Berlin Kristal Gecesi'ne dönmüş olan *Caesar*'dan artık Berlin-Brandenburg Vergi Dairesi'nin Servet Takdir Birimi sorumlu. Altenburger Allee 19 numarada, ön cephe beşinci kat sağ taraftaki eve güvenlik polisinin bir memuru, emniyet müdürü ve SS-Hauptsturmführer Dr. Werner Gornickel taşınıyor.[5] Aylık 123 Reichsmark kira veriyor. Ev eşyalarının bir kısmını devralıyor, daha önce Harro'nun oturduğu yazı masasının başında oturuyor. Harro'nun daktilosunu, 1925 yapımı bir Remington Portable, Berlin-Wilmersdorf'tan bir adam satın alıyor.

3

22 Aralık'ta 1942'de asılanlar ve boynu vurulanlar, henüz başlangıç. 16 Şubat 1943'te Mildred Harnack, mahkemesinin yeniden görülmesinden sonra giyotine gidiyor. Son sözlerini rahip Poelchau kaydediyor: "Almanya'yı nasıl da sevdim ben." Bir vakitler ışıl ışıl parlayan sarışın kadın söylüyor bunu, şimdi saçları beyazlamış ve idamlık hücresinde, Goethe'nin "Vasiyet"inin son satırlarını İngilizceye çeviriyor.

Zapta geçirilen özel eşyaları arasında Birleşik Devletler'e her tarihte geçerli bir gemi bileti var, Arvid'in bir hediyesi.

Erika von Brockdorff'un davası da yeniden görülüyor, onun da sonucu aynı.

13 Mayıs 1943'te diş hekimi Helmut Himpel, alet üreticisi Walter Husemann ve Karl Behrens, dil dehası Wilhelm Guddorf, psikolog Dr. John Rittmeister, şiire meraklı asker Heinz Strelow, anarşist öğretmen Friedrich Rehmer, ince tesviyeci Fritz Thiel, serbest yazar Walter Küchenmeister, Çin kültürü ve edebiyatı uzmanı Dr. Philipp Schaeffer ve Erika von Brockdorff'un boyunları vuruluyor.

---

5 *A.g.k.*, RA Siebert'in yazısı, 27.03.1943. Keza bina sorumlusu Alfred Schrobsdorff'un yazısı, 07.10.1943. [Hauptsturmführer: Yüzbaşına tekabül eden SS rütbesi – ç.n.]

Aynı yılın 21 Temmuz'unda Hitler, kendisine sunulan on beş af talebini reddediyor, bunların on üçü kadın.

5 Ağustos'ta giyotinin bıçağı yazar Dr. Adam Kuckhoff, dilbilimci Ursula Goetze, müziğe yetenekli hukukçu Maria Terwiel, maskeli dansçı ve heykeltıraş Oda Schottmüller, sekreter Rose Schlösinger, genç anne Hilde Coppi, üniversite öğrencisi Eva-Maria Buch, kâhin Annie Krauss, seramikçi Cato Bontjes van Beek, lise öğrencisi Liane Berkowitz, frezeci Stanislaus Werolek, seksen bir yaşındaki mobilyacı Emil Hübner ve stenograf Klara Schnabel'in boynunu vuruyor. 9 Eylül 1943'te oyuncu Wilhelm Schürmann-Horster de Plötzen Gölü'nde katlediliyor.

Hekim Dr. Elfriede Paul, yazar Günther Weisenborn, kütüphaneci Lotte Schleif, Roma kültürü ve edebiyatı uzmanı Werner Krauss, tarihçi Heinrich Scheel, Heidelbergli yayıncı Marcel Melliand, oyuncu Marta Husemann ve Greta Kuckhoff özgürlüklerini kısıtlayan cezalar alıyor ve Nazi diktatörlüğü çöktükten sonra da hayatta kalıyorlar.

Marie Luise ve Erich Edgar Schulze 1968'de, evliliklerinin elmas yıldönümünü kutladılar. Harro'nun annesi 1973'te öldü, babası 1974'te.

4

Geçmişte neler olduğuna ayrıntılı bir şekilde vâkıf olmamızın önünde daima engeller vardır. Harro ile Libertas'a açılan davanın tutanakları imha edilmiş, keza Gestapo'nun *Hasımlarla Mücadele* birimindeki sorgu tutanakları da. Davadaki kamu avukatlarından biri, Dr. Behse, savaştan sonra, Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nde davanın izlerinin rezil bir şekilde silinmiş olduğunu aktarır. Nazi devleti "gizli davayı" bu şekilde devam ettirmeye çalışmıştır. Birçok belgenin yanmasına yol açan bombardımanlar da geri kalanını halletmiştir.

Savaştan sonra Doğu da Batı da Horst Kopkow'un 30.000 Reichsmark karşılığında yarattığı, Berlin'in kalbindeki Sovyet ajan hücresi efsanesini benimseyerek kendi ideolojileri-

ne göre eğip büktüler. Hem [Demokratik Almanya Cumhuriyeti] Devlet Güvenliği Bakanlığı'nda hem de KGB'de, Moskova'daki kurnaz merkez tarafından yönlendirilerek dünya barışı ve sosyalizm adına Nazi başkentinin kalbinde emperyalist Kötü'ye karşı mücadele veren sözümona "keşif grubu" etrafında bir kahramanlık hikâyesi kurgulandı. Orada bu gevşek ilişki ağı 1966'ya dek "Schulze-Boysen-Harnack-direniş grubu" diye, 1966'tan sonra hatta "Schulze-Boysen-Harnack-direniş örgütü" diye adlandırılıyordu. Harro Doğu'da kahraman olarak görüldü, onunla beraber Arvid Harnack, Adam Kuckhoff ve John Graudenz Sovyet Hükümeti'nce *posthum*[6] Kızıl Bayrak Nişanı'yla ödüllendirildiler – bu "Büyük Yurtseverlik Savaşı"nda verilen en yüksek nişandı. Sokaklara adı verildi, Berlin-Lichtenberg'de Mildred-Harnack Meslek Lisesi ve Berlin-Karlshorst'ta Hans-ve-Hilde-Coppi-Lisesi açıldı. Doğu Almanya Halk Ordusu Deniz Kuvvetleri'nin "Arvid Harnack" adını taşıyan bir hücum botu, Baltık Denizi'nin yumuşak dalgalarını köpürdetti – hatta belki Kuron Lagünü'ne kadar uzanmıştır.[7]

Batıda da kimse dürüst bir araştırmayla ilgilenmedi. Harro'nun kardeşi, Hartmut Schulze-Boysen, Federal Almanya'nın Tokyo, Bükreş elçiliklerinde ve ABD'de diplomatik kariyer yaparken, seksenli yıllarda Federal Şansölye Helmut Kohl'a, Harro'yu artık en nihayet Almanya'nın kolektif hafıza kültürüne dahil etmek gerekmiyor mu sorusunu yönelttiğinde, Şansölyelik makamı ona alttan alta küstah bir dille, bütün direniş mücadelecilerinin "saygımızı hak ediyor" olduğu cevabını verdi: "Ancak bağlılığımızın kime olduğunu soracak olursak (...) direnişi tem-

6 Ölümünün ardından, artık yaşamazken – ç.n.

7 1970'de DEFA bünyesinde büyük masrafla 70 milimetre formatında (!) çekilen bir film de buna dahildir; bu, Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde çevrilmiş en pahalı filmdir. [DEFA'nın açılımı: Deutsche Film-Aktiengesellschaft - Alman Film A.Ş. Demokratik Almanya'nın devlet yönetimindeki film prodüksiyon şirketi – ç.n.] "KLK'den PTX'e" gibi battal bir ad taşıyan, takır tukur diyalogları ve kötü saç kesimleriyle kötü ün yapmış bu kurdelada, Harro ile Libertas'ın çevresindeki bütün kahramanlar sahne alırlar, ayrıca Berlin KPD örgütünün direniş ağındaki öncü rolünü temsil eden bir figür eklenmiştir.

sil etmeyi hak eden vâris, hukuk devletidir."[8] Sanki Harro'nun, o gururlu Prusyalının buna bir itirazı olabilirmiş gibi. Hartmut Schulze-Boysen, ancak 2006'da Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin 19 Aralık 1942 tarihli kararını ilga ettirmeyi başarabildi.[9]

Böylece, kendisi hiçbir zaman bir ad takınmamış olan grubun kendi içinde farklılıklar barındıran gerçekliği yanlış aktarıldı. Grup, kendi eylemleri sonucunda değil, Moskova'daki sözümona profesyoneller yüzünden faka basmıştı. Berlin'deki *Alman Direnişi Hafıza Mekânı* yöneticisi profesör Johannes Tuchel, bu grubun alımlanma biçiminde Demir Perde'nin her iki tarafında "şaşırtıcı bir uyumdan" söz ediyor. Tam da Doğu ile Batı'nın uzlaşmasından yana olan bu insanların hatırası, Soğuk Savaş'ın dünya çapında alevlenen bloklararası çatışmasında çiğnenip un ufak edildi.

Dr. Manfred Roeder, "kan kokusu almış köpek", savaştan sonra CIA'in öncülü olan Amerikan CIC'i[10] ile birlikte çalıştı. Bilgiye aç Amerikalılara "Kızıl Orkestra"nın varlığını sürdürdüğünü ve Moskova için çalıştığını anlattı. Othello takma adı verilen Roeder'in efsanelerini soğurup emdiler, bu sayede Sovyet gizli servisi hakkında olabildiğince fazla şey öğreneceklerdi. Savaşın bitiminden hemen sonraki yıllarda Greta Kuckhoff, Adolf Grimme, Günther Weisenborn ve diğerleri tarafından eski askerî yüksek savcıya karşı açılan dava 1951'de düşürüldü. Genç Federal Almanya'da hâlâ epey söz sahibi olan eski Nazi şebekesi kurtardı onu.

1945 Mayıs'ına kadar sayısız müttefik ajanına ve Alman direnişçisine yapılan işkencelerden sorumlu olan Horst Kopkow'a da, yapıp ettiklerinin pek bir zararı dokunmadı. Britanya'nın yurtdışı istihbarat servisi MI6, onu Londra'da Sovyet ca-

8 "Federal Şansölyelik makamından Hartmut Schulze-Boysen'e", Schulze-Boysen özel arşivi, Bad Godesberg, 02.08.1994. Hartmut'a karşı ellili yıllarda hem Federal Almanya İstihbarat Servisi hem de Amerikan CIC'i tarafından belge ve delil toplanmıştı, çünkü onun –Harro'yla akrabalığından ötürü– komünist olduğu tahmin ediliyordu.

9 1988'de mahkeme binasına Reich Sıkıyönetim Mahkemesi'nin kurbanları için bir anma levhası asılması yönündeki çabalar başarısızlıkla sonuçlandı. 1989'da asılan geçici bir ahşap levha mahkeme hâkimi tarafından sökülüp imha ettirildi.

10 Counter Intelligence Corps: Karşı İstihbarat Teşkilatı – ç.n.

susluğuna karşı uyguladığı yöntemlerle ilgili sorguladı, muhtemel cezai takibattan korudu ve 1948 Haziran'ında öldüğünün açıklanmasını sağladı; böylece kısa süre sonra sahte belgelerle Federal Almanya'ya geri dönebildi, orada kendini Peter Cordes adıyla tanıttı ve MI6 için çalışmayı sürdürdü.

"Kızıl Orkestra" Özel Komisyonu'nun yöneticisi olan Friedrich Panzinger, 1946 Ekim'inde Linz'te Avusturya makamlarınca tutuklandı, Sovyetler Birliği'ne teslim edildi ve orada yirmi beş yıl zorunlu çalışmaya mahkûm edildi. 1955'te Federal Şansölye Konrad Adenauer'in Alman savaş esirlerinin serbest bırakılması için gösterdiği çabalar sonucunda Federal Almanya'ya iade edildi. Sonra yeni kurulan Federal Almanya İstihbarat Servisi'ne hizmet etti.

Kopkow'un vekili ve Harro'nun sorgucusu olan Johannes Strübing de, Batılı gizli servislerin aranan muhataplarından biriydi ve "Kızıl Orkestra" uzmanı sıfatıyla 1950'li yıllarda yeni kurulan Anayasayı Koruma Teşkilatı'nda iş buldu.[11]

Öteki karakterlerin izi sisler içinde kayboldu. Stella Mahlberg'e ne olmuştu? Acaba kenarda köşede kalmış bir figürden fazlası mıydı? Onun Gestapo tarafından tutuklanması da serbest bırakılması da diğer yüz elli tutukludan farklı olarak kayda geçmemiştir. Kuzgunî siyah saçlı bir hayalet olarak Stuttgart'ta izini kaybettirmiş, orada 1947'de CIC tarafından sorgulanmış – ve o sorgu sırasında ölmüş. 2019 yılında FBI nezdinde *Freedom Information Act*[12] çerçevesinde yaptığım başvurudan da başka ayrıntılar öğrenemedim. Birleşik Devletler Ulusal Arşivi görevlilerinin de bir yardımı dokunamadı: "*Stella Mahlberg hakkında bir kayıt bulamadık. (...) Artık mevcut olmayan bir kaydı arıyor olmanız mümkündür.*"[13] Bazı şeylerin açıklamasını bulmak mümkün değil artık.

---

11 Konstantin Goschler ve Michael Wala, "Keine neue Gestapo." Bundesamt für Verfassungsschutz und die NS-Vergangenheit, Hamburg, 2015.

12 ABD'de insanların kamu otoritelerinin eylemleriyle ilgili bilgilenme hakkını düzenleyen yasa – ç.n.

13 "*We were unable to locate a file pertaining to Stella Mahlberg. (...) It is possible that you are a seeking a file that no longer exists.*" - Birleşik Devletler Ulusal Arşivi'nin 24.08.2018 tarihli e-mailinden.

5

Plötzen Gölü'nde, Berlin'in Kurfürstendamm gezinti parkurundan otomobille birkaç dakika mesafede, Tegel Havaalanı yolunda, bulması biraz zor bir hafıza mekânı bulunuyor bugün. İnfazların yapıldığı hangarın sade mekânında, tavandaki demirden taşıyıcı mekanizma aynen duruyor. Zeminde bir ızgara deliğinin etrafında hâlâ hafif kararık çimento, kanın aktığı yeri gösteriyor.

Issız ama yine de hiçbir zaman sükûnetin hâkim olamadığı bir mekân. Sanki çok uzaklardan daktiloların takırtısı geliyor; Gestapo'nun SS Runik klavyeli siyah yazı makinelerinin, Kiril klavyeli koyu yeşil olanların, ayrıca Harro ile Libertas'ın, Adam Kuckhoff'un, Mildred ve Arvid Harnack'ın, Dr. John Rittmeister'in, profesör Werner Krauss'un, Günther Weisenborn'un, John Graudenz'in ve bütün diğerlerinin hummaya kapılmışçasına durmaksızın Alman direnişinin başka pek az hikâye kadar tartışmalı olan bu hikâyesini yazdıkları sevgili Amerikan Remington'larının sesi...

KAYNAKÇA

Bu kitapta kullanılan en önemli kaynaklar Berlin'deki Alman Direnişi Hafıza Mekânı'nda bulunan "Kızıl Orkestra Koleksiyonu"nda yer alan yayımlanmamış belgelerdir (GDW, RK). Bunlar, Münih'teki Çağdaş Tarih Enstitüsü'nün özel olarak bu araştırma için açılan arşivleriyle, Federal Almanya, Britanya, Rusya ve ABD devlet arşivlerinden şimdiye dek yayımlanmamış metin, rapor ve belgelerle desteklenmiştir.

Basılmamış Kaynaklar

"Akte Korsikanez", Moskova Dış İstihbarat Servisi Arşivi, No. 34118, Bd. 1, GDW, RK.

Bartz, Karl, "Berlin IX. Bölge Komutanlığı'na", GDW, RK, 05.08.1937.

Bauer, Arnold, "Harro Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", GDW, RK, 37/67.

"Berlin Polis Müdürü" (Gisela von Poellnitz'e), Bundesarchiv, R/30171, Arşiv No. 5574, 06.04.1937.

Bomhoff, A., "Harro Schulze-Boysen'le karşılaşmalar", GDW, RK.

Coppi, Hans, "Federal Almanya'ya 28.09.-1989-03.10.1989 tarihlerinde yapılan geziyle ilgili rapor", GDW, RK.

—, "Bayan von Schönebeck'le 15.4.1989 tarihindeki konuşma", GDW, RK.

—, "Harro Schulze-Boysen'in kızkardeşi Helga Mulachie'ye yapılan ziyaret, Venedik, 1989 Haziran sonu", GDW, RK.

—, "Hartmut Schulze-Boysen'le Ağustos 1989 tarihindeki konuşma", GDW, RK.

—, "Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatıralar", Libertas Schulze-Boysen'in yüzüncü doğum günü için 17 Kasım 2013'te Liebenberg'de yapılan anma töreni, GDW, RK.

—, "Vera ve Bayan Wolfgang Rittmeister'le konuşma", GDW, RK, 1990.

—, "Werner Dissel'le 1.7.1987 tarihindeki konuşma", GDW, RK.

Dahl, Herbert, "Harro Schulze-Boysen'le ilişkilerim hakkında rapor", GDW, RK.

Dissel, Werner, "Harro Schulze-Boysen'le RLM'de karşılaşmam hakkında hatırladığım", GDW, RK, 24.11.1988.

"Elfriede Paul - Walter Küchenmeister mektuplaşması", Bundesarchiv [Federal Arşiv], NY 4229/21.

"Elfriede Paul'e açılan ceza davasıyla ilgili dosya", GDW, RK 2/7.

Engelsing-Kohler, Ingeborg, "Harro ve Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatırladıklarım", GDW, RK.

Harnack, Arvid, "Tekelci kapitalizmin nasyonal sosyalist evresi", 1942 ilkbaharında dağıtılan bildiri. Yazarı anılmıyor. GDW, RK.

Harro Schulze-Boysen'in kısa biyografisi, GDW, RK, tarihsiz, muhtemelen 1936 sonbaharı sonları.

Havemann, Wolfgang, Rapor, GDW, RK.

Jedzek, Klaus, "Birisi öldü. Harro Schulze-Boysen için", GDW, RK.

Kerbs, Diethart, "John Graudenz (1884-1942) gazeteci ve direnişçi", GDW, RK.

Kuckhoff, Adam ve Sieg, John, "Doğu Cephesi'ne Mektuplar". Yazarlar anılmıyor. GDW, RK.

Küchenmeister, Rainer, "Hiddenseer Reise", GDW, RK 1/4.

Linke, Magda, "Libertas Schulze-Boysen'le ilgili hatıralarım", GDW, RK 37/67.

"Polis raporu, AD II 4, 'Gegner - Yeni bir birlik için dergi'nin yapısı ve faaliyeti hakkında", GDW, RK, 16.03.1933.

Roloff, Helmut, "Rapor - Schulze-Boysen grubunun bir bölümündeki çalışmalar hakkında", GDW, RK.

Scheel, Heinrich, "Ricarda Huch'e mektup", GDW, RK 8/13, 23.06.1946.

—, "Horst Heilmann - Hitler Genci ve direnişçi", Rostock Üniversitesi'nde sunulan tebliğ, GDW, RK, Şubat 1988.

Schidlowsky, Herbert, "Günther Weisenborn'a mektup", GDW, RK 1/4.

Schmid, Joseph, "Hava Kuvvetleri Genel Karargâhı 5. Dairesi (Ic), Korgeneral Schmid'in değerlendirmesi", GDW, RK, 01.01.1938-01.10.1942.

"Scholl ve Schmorell'in Falk Harnack'la buluşmaları", GDW, RK 23/37.

Schulze-Boysen, Harro (Rittmeister, John; Graudenz, John vd. ile beraber), *Almanya'nın Geleceğinden Duyulan Kaygı Halkı Sarmış Durumda*, Yazarlar anılmıyor. GDW, RK.

Schulze, Erich Edgar, "Oğlum Harro'nun anısına", el yazısıyla, GDW, RK.

Schulze, Erich Edgar ve Marie Luise, "Siyasî mağduriyete uğrayanlara yardım birimine mektup", Mülheim, GDW, RK, 13.12.1946.

Schulze, Marie Luise, "Neden 1933'te NSDAP'a üye oldum", GDW, RK, 14.02.1966.

Schütt, Regine, "50 yıl sonra. Onu görme şeklim", GDW, RK.

Tosca Grill, Antonia, "Philipp Schaeffer - babam", 17.06.2003 tarihinde Philipp Schaeffer Bibliothek Kütüphanesi'nde Philipp Schaeffer'le ilgili açılan sergi vesilesiyle konuşma, Berlin-Mitte, GDW, RK.

"Walter Habecker, Alman. Berlin'de bir Gestapo görevlisi", British National Archives, KV 2/2752.

Weisenborn, Günther, Özel Günlükler, Christian Weisenborn'un özel arşivi, Münih.

"Yüksek Askerî Savcılığın Günther Weisenborn'a karşı açtığı davanın evrakı", GDW, RK 2/8.

"Yüksek Askerî Savcılığın Lotte Schleif davası evrakı", GDW, RK 1/5, 25.09.1942.

"Yüksek Askerî Savcılığın Profesör Dr. Werner Krauss'a vatana ihanet suçlamasıyla açtığı davasının evrakı", GDW, RK 29/39, 1943/1944.

Basılmış Kaynaklar, Belgeler

Bergander, Hiska, "Das Ermittlungsverfahren gegen Dr. jur. et rer. pol. Manfred Roeder, einen Generalrichterl Hitlers, doktora tezi, Bremen Üniversitesi, Bremen, 2006.

Coppi, Hans, "Philipp Schaeffer, Orientalist, Bibliothekar, Widerstandskämpfer", *IWK Internationale wissenschaftliche Korrespondenz zur Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, Yıl 41, kitapçık 3, sayı 383-384, Eylül 2005, s. 366-386.

Nakagawa, Asayo, "Das Reichsluftfahrtministerium - Bauliche Modifikationen und politische Systeme", yüksek lisans tezi, Berlin Humboldt Üniversitesi, Berlin, 2009.

Nause da, Gitanas ve Gerulaitiene, Vilija (ed.), *Chronik der Schule Nidden*, Vilnius, 2013.

Schulze-Boysen, Harro, "Gegner von heute - Kampfgenossen von morgen", "Die Schriften der Gegner", Berlin, 1932. Sonradan basılışı: Koblenz, 1994.

Alıntılanan Kaynaklar

Andresen, Geertje, *Oda Schottmüller - Die Tänzerin, Bildhauerin und Nazigegnerin*, Berlin, 2005.

Andresen, Geertje ve Coppi, Hans (ed.), *Dieser Tod passt zu mir - Harro Schulze-Boysen. Grenzgänger im Widerstand*, Berlin, 1999.

Bock, Michael ve Töteberg, Michael, *Das Ufa-Buch. Kunst und Krisen, Stars und Regisseure, Wirtschaft und Politik*, Frankfurt a.M., 1992.

Borchardt, Rudolf, *Weltpuff Berlin*, Reinbek, 2018.

Brysac, Shareen Blair, *Resisting Hitler - Mildred Harnack and the Red Orchestra*, New York, 2000.

Coburger, Marlies; Griebel, Regina ve Scheel, Heinrich (ed.), *Erfasst? Das Gestapo-Album zur Roten Kapelle - Eine Foto-Dokumentation*, Berlin, 1992.

Coppi, Hans, *Harro Schulze-Boysen - Wege in den Widerstand. Eine biographische Studie*, Koblenz, 1995.

Coppi, Hans; Danyel, Jürgen ve Tuchel, Johannes, *Die Rote Kapelle im Widerstand gegen den Nationalsozialismus*, Berlin, 1994.

Domeier, Norman, *Der Eulenburg-Skandal - eine politische Kulturgeschichte des Kaiserreiches*, Frankfurt/M., 2010.

Eulenburg, Tora zu (ed.), *Libertas Schulze-Boysen: Gedichte und Briefe*, yer belirtilmemiş, 1952.

Fechter, Paul, *An der Wende der Zeit. Menschen und Begegnungen*, Berlin, 1950.

Flügge, Manfred, *Meine Sehnsucht ist das Leben*, Berlin, 1998.

Fröhlich, Elke (ed.), *Die Tagebücher von Joseph Goebbels. Teil 1, Aufzeichnungen 1923-1941; Bd. 2,3, Oktober 1932 - März 1934*", Münih, 2006.

— (ed.), *Die Tagebücher von Joseph Goebbels. Teil 2, Diktate 1941-1945; Band 6, Oktober-Dezember 1942*, Münih, 1996.

Gratulatio für Joseph Caspar Witsch zum 60. Geburtstag am 17. Juli 1966, Köln, 1966.

Haase, Norbert, *Das Reichskriegsgericht und der Widerstand gegen die nationalsozialistische Herrschaft*, Berlin, 1993.

Henderson, Neville, *Failure of a Mission - Berlin 1937-1939*, Londra, 1940.

Hildebrandt, Rainer, *Wir sind die Letzten: aus dem Leben des Widerstandskämpfers Albrecht Haushofer und seiner Freunde*, yer belirtilmemiş, 1949.

Höhne, Heinz, *Kennwort: Direktor. Die Geschichte der Roten Kapelle*, Frankfurt/M., 1970.

Knopf, Volker ve Martens, Stefan, *Görings Reich - Selbstinzenierungen in Carinhall*, Berlin, 1999.

Kuckhoff, Greta, *Vom Rosenkranz zur Roten Kapelle*, Berlin, 1972.

Malek-Kohler, Ingeborg, *Im Windschatten des 3. Reichs - Begegnungen mit Filmkünstlern und Widerstandskämpfern*, Freiburg, 1986.

Mann, Klaus, *Kind dieser Zeit*, Hamburg, 1987.

Mann, Thomas, "Mein Sommerhaus": Beilage zum Wochenbericht IV/22 des Rotary Clubs", Münih, Aralık 1931.

—, *Tagebücher 1937-1939*, Frankfurt/M., 1980.

Mazzetti, Elisabetta, "Thomas Mann und die Italiener - Maß und Wert", *Düsseldorfer Schriften zur deutschen Literatur*, Frankfurt, 2009.

Mommsen, Hans, *Die 'rote Kapelle' und der deutsche Widerstand gegen Hitler*, Essen, 2012.

Otto, Regine ve Witte, Bernd (ed.), *Goethe Handbuch*, cilt 1, Stuttgart, 2004.

Perrault, Gilles, *Auf den Spuren der Roten Kapelle*, Hamburg, 1969.

Poelchau, Harald, *Die letzten Stunden, Erinnerungen eines Gefängnispfarrers*, kaydeden Graf Alexander Stenbock-Fermor, Berlin, 1949.

—, "Die Lichter erloschen - Weihnachtserinnerungen 1941-1944", *Unser Appell*, Yıl 2, 1948.

Roloff, Stefan (Vigl, Mario ile beraber), *Die Rote Kapelle: Die Widerstandsgruppe im Dritten Reich und die Geschichte Helmut Roloffs*, Berlin, 2002.

Salomon, Ernst von, *Der Fragebogen*, Reinbek, 1961.

Schattenfroh, Reinhold ve Tuchel, Johannes, *Zentrale des Terrors - Prinz-Albrecht-Straße 8: Hauptquartier der Gestapo*, Berlin, 1987.

Scheel, Heinrich, *Vor den Schranken des Reichskriegsgerichts: mein Weg in den Widerstand*, Berlin, 1993.

Schulze-Boysen, Elsa, *Harro Schulze-Boysen - Das Bild eines Freiheitskämpfers*, Koblenz, 1992.

Später, Jörg, *Vansittart: britische Debatten über Deutsche und Nazis 1902-1945*, Göttingen, 2003.

Trepper, Leopold, *Die Wahrheit - Autobiographie des "Grand Chef" der Roten Kapelle*, Münih, 1975.

Turel, Adrien, *Bilanz eines erfolglosen Lebens*, Zürih, 1989.

Urwand, Ben, *Der Pakt: Hollywoods Geschäfte mit Hitler*, Stuttgart, 2017.

Wegner, Wenke, *Libertas Schulze-Boysen: Filmpublizistin / mit Aufsätzen und Kritiken von Libertas Schulze-Boysen*, Münih, 2008.

Weisenborn, Günther, *Memorial*, Berlin, 1961.

Wizisla, Erdmut, *Benjamin und Brecht - Die Geschichte einer Freundschaft*, Frankfurt/M., 2004.

Diğer Kaynaklar

Blank, Aleksandr, *Rote Kapelle gegen Hitler*, Berlin, 1979.

Conrad, Robert; Neumärker, Uwe ve Woywodt, Cord, *Wolfsschanze - Hitlers Machtzentrale im Zweiten Weltkrieg*, Berlin, 2012.

Coppi, Hans ve Danyel, Jürgen, *Der Gegner-Kreis im Jahre 1932/33 - ein Kapitel aus der Vorgeschichte des Widerstandes*, Berlin, 1990.

Demps, Laurenz (ed.), *Luftangriffe auf Berlin: die Berichte der Hauptluftschutzstelle; 1940-1945*, Berlin, 2012.

Döblin, Alfred, *Berlin Alexanderplatz*, Frankfurt/M., 2013 [*Berlin Aleksander Meydanı*, çev. Ahmet Arpad, Everest Yayınları, İstanbul, 2013].

Fallada, Hans, *Jeder stirbt für sich allein*, Berlin, 2011. [*Herkes Tek Başına Ölür*, çev. Ahmet Arpad, Everest Yayınları, İstanbul, 2014]

Goschler, Constantin ve Wala, Michael, *Keine neue Gestapo*, Bundesamt für Verfassungsschutz und die NS-Vergangenheit, Hamburg, 2015.

Kettelhake, Silke, *Erzähl allen, allen von mir! Das schöne kurze Leben der Libertas Schulze-Boysen 1913-1942*, Münih, 2008.

Krauss, Werner, *PLN*, Berlin, 1980.

Larson, Erik, *In the Garden of Beasts - Love, Terror, and an American Family in Hitler's Berlin*, New York, 2011.

Mommsen, Hans, *Alternative zu Hitler - Studien zur Geschichte des deutschen Widerstandes*, Münih, 2000.

Moorhouse, Roger, *Berlin at War: Life and Death in Hitler's Capital; 1939-45*, Londra, 2011.

Nelson, Anne, *Die Rote Kapelle: die Geschichte der legendären Widerstandsgruppe*, Münih, 2010.

Neville, Peter, *Appeasing Hitler*, Londra, 2000.

Ohler, Norman, *Der totale Rausch*, Köln, 2015.

Orbach, Danny, *The Plots against Hitler*, Londra, 2017.

Paul, Elfriede, *Ein Sprechzimmer der Roten Kapelle*, Berlin, 1987.

Pynchon, Thomas, *Die Enden der Parabel*, Reinbek, 2015.

Roewer, Helmut, *Die Rote Kapelle und andere Geheimdienstmythen: Spionage zwischen Deutschland und Russland im Zweiten Weltkrieg 1941-1945*, Graz, 2010.

Sabrow, Martin (ed.), *Skandal und Diktatur - Öffentliche Empörung im NS-Staat und in der DDR*, Göttingen, 2004.

Sälter, Gerhard, *Phantome des Kalten Krieges. Die Organisation Gehlen und die Wiederbelebung des Gestapo-Feindbildes 2Rote Kapelle"*, Berlin, 2016.

Schmidt, Helmut (ed.), *John Sieg, einer von Millionen spricht. Skizzen, Erzählungen, Reportagen, Flugschriften*, Berlin, 1989.

Sudoplatov, Pavel ve Sudoplatov, Anatoli, *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness - a Soviet Spymaster*, Boston, 1994.

Vinke, Hermann, *Cato Bontjes van Beek: Ich habe nicht um mein Leben gebettelt*, Münih, 2007.

Weisenborn, Günther, *Der lautlose Aufstand: Bericht über die Widerstandsbewegung des deutschen Volkes 1933-1945*, Frankfurt/M., 1974.

Weiss, Peter, *Die Ästhetik des Widerstands*, Frankfurt, 2005 [*Direnmenin Estetiği*, çev. Çağlar Tanyeri - Turgay Kurultay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2018, 3. baskı].

Würmann, Carsten, *Zwischen Unterhaltung und Propaganda: Das Krimigenre im Dritten Reich*, Freie Universität, Berlin, 2013.

İnternet kaynakları

https://www.ns-archiv.de/krieg/1938/tschechoslowakei/ wollen-keine-tschechen.php

http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-29193277.html

http://www.foerderverein-invalidenfriedhof.de

https://www.youtube.com/watch?v=2_u8iwRlRes

https://de.wikipedia.org/wiki/Röhm-Putsch

"Elimden geleni yaptım, son ana kadar ve kendi fikrim uğruna ölüyorum, bir başkasının fikri uğruna, bir düşmanın fikri uğruna değil. Biliyorum ki benim fikrim, bizim fikrimiz kazanacak, küçük öncü olarak bizler düşsek bile. (..) Alman halkı en beterinden esirgensin isterdik. Küçük grubumuz dimdik ve cesurca mücadele etti. Özgürlük için cehdettik ve korkak değildik. Hepinize teşekkür ediyorum! Son ana kadar kuvvetli olalım!"

Nazi iktidarına karşı yürütülmüş bir direniş mücadelesi... Yasa dışı bildiri dağıtarak, anti-faşist müttefik güçler için istihbarat toplayarak, hayati tehlikede olanlara yardım ederek rejime direnen, daha sonra "Kızıl Orkestra" diye adlandırılacak bir grup... Son derece esnek, karmakarışık bir ilişki ağı: Muhafazakârlar, milliyetçiler var, liberaller, sosyal demokratlar, komünistler var, belirli bir siyasi fikre bağlı olmayanlar var. Aristokratlar, akademisyenler, sanatçılar, memurlar, subaylar, işçiler var. Yaşlılar var, gençler var. Kadın-erkek, yaklaşık yarı yarıya.

Direniş ağının merkezinde, ikisi de milliyetçi-muhafazakâr aile ve muhitlerden gelen tutkulu bir genç adam ve tutkulu bir genç kadın yer alıyor: Kitaba adlarını veren Harro ile Libertas. Direniş hikâyesi, ikisinin aşk hikâyesiyle iç içe geçiyor.

Harro ile Libertas, bu trajik hikâyeyi, geniş bir dokümantasyona dayanarak, roman gibi anlatıyor.

THG
080727
SZL
THG 080727 SZL

- 93.50 TL
iletişim
ISBN-13: 978-975-05
9 789750 531
KDV'DEN MUAF